DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

HASAN İZZETTİN DİNAMO

TKP
AYDINLAR VE ANILAR

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YALÇIN YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HASAN İZZETTİN DİNAMO

TKP
AYDINLAR VE ANILAR

YALÇIN YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— 1 —

Tabelacı Ziya ile nasıl tanıştığımızı bilmiyorum. Yalnız, bütün bu anlatacağım olayları yaratan insanların yaşadığı dünyaya, ben onun aracılığıyla girdim diyebilirim. Belki o bile bunu bilmez. Tabelacı Ziya, orta boylu, yakışıklı, epeyce aktenli, büyük başlı, kalın sesli bir halk aydınıydı. Geceli-gündüzlü tabela üzerinde çalıştığından ak ve güzel yüzünün ortasındaki çekici gözlerinin çevresi kıpkırmızı, hastalıklı görünürdü. Tabelacı Ziya, herhangi birisiyle konuşurken, bu yüzden, hep gözlerini kısardı. En sessiz konuştuğu zamanlarda bile sesi gürül gürüldü.

Tabelacı Ziya, ilk gençliğinde işe resimle başlamış, ekmek parasını kazanmak ön plana geçince, işi tabelacılığa dökmüştü. Gelen siparişlerin hiçbirini geri çevirmek elinden gelmediği için geceli gündüzlü, durup dinlenmeden çalışıyor, kimi akşamlar eve kapağı erken atınca bayağı seviniyordu.

Küçük burjuva şair arkadaşlarla o gün akşama dek Beyoğlu semtinde saatlerimi öldürdükten sonra Alaattin Haksever'in bana nazla bağışladığı odada dinlenmek üzere Beyazıt'a doğru çıkıyordum. Bu sırada Babıâli Caddesi'nin Cağaloğlu'na çıkan sokağının dibindeki boşlukta kurulmuş ufacık bir gecekondu dükkanın önünden geçiyordum ki; içi-dışı yazılmış, yazılmakta olan tabelalarla dolu yerden; kalın, tatlı, genç bir erkek sesi işittim:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Hasan'cığım, buradayım, buyurmaz mısın?»

Bu Ziya Tüzmen'di. Hiç nazlanmadım, hemen girip bir sandalye azmanına oturdum. Ziya, kalın sesiyle bir yerlere seslenerek iki demli çay istedi. Benim öğretmen olduğumu, hapis yattığımı, bu yüzden de hakkımı yitirdiğimi biliyordu.

Çayları bitirmiştik. Ziya Tüzmen bana:

«Gel seni bizim eve götüreyim, Allah ne verdiyse yeriz, Hasan'cığım. Ben, karımla birlikte, devrimci bir ailenin kiraladığı büyük bir konağın, bir göz odasında oturuyorum. Bizim Şefika'yla da tanışırsın. Tütünde çalışıyor. Şimdiye kadar işçi kızlarla pek karşı karşıya gelmiş değilsin sanırım. Belki seni de onlardan birisiyle evlendiririz. Halil ağabeyle, Fatma ablayla tanışırsın. Kuzey'den gelmişlerdir. Dinlenecek çok hikayeleri vardır.»

Ziya Tüzmen, beni koluna aldı, Cağaloğlu'na doğru çıkmaya başladık.

«Gör, tanı bu adamları Hasan'cığım, şimdiye kadar hep okullarda ya da küçük burjuva aydınları arasında yaşadın. Bunlardan hiçbirinin sanırım ekmek derdi yoktur. Hemen hepsi düşsel birer gül bahçesinde yaşıyor gibidirler, ama şimdi içine gireceğin çevre Türk devrimci işçi çevresidir. Türk işçi çevresinin aydınları. Bakalım nasıl bulacaksın, ya da onlar seni nasıl bulacak?»

Arkadaşım, burada sanki ben dünyadan habersiz bir burjuva çocuğuymuşum gibi konuşuyordu. Ancak o da, işçi sınıfının aydınlanmakta olan bir bireyi olduğundan bütün bu konuşmasını tartışmasız geçiştirmek zorundaydım. İyi niyetli, hoşgörülü bir arkadaş bulmuştum. Sevinmekten başka ne yapabilirdim?

«İşte, bizim haneye geldik Hasan'cığım!»

Cebinden kocaman bir anahtar çıkararak büyük

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

iki kanatlı bir kapının deliğine soktu. Kapı açıldı. Hemen bana yolverdi:

«Buyur Hasan'cığım!»

Gülerek içeri, taşlığa girdim. Biraz öteden yukarı çıkan tahta merdivenleri tırmandık.

«Yürü Hasan'cığım, ikinciye değil, üçüncü kata çıkacağız!»

Ev, üç katlı kagir bir yapıydı. Üçüncü kata çıktığımızda camekanla merdivenlerden ayrılan bir salona girdik. Sola dönerken (Ziya'nın odası soldaydı) iyi gelişmiş, orta boyun üstünde görünen iri gözlü, esmer, genç bir kadın bizi karşılayarak, Ziya'nın elindeki büyük yiyecek paketini aldı.

«Sana, yeni arkadaşımız, ünlü şair Hasan İzzettin'i tanıtırım, Şefika'cığım.»

Genç kadın, büyük bir dostluk havası içinde elimi sıkarken:

«Hoşgeldiniz Hasan bey,» dedi.

«Hoşbulduk Şefika hanım!»

Kadıncağız, Ziya'nın getirdiği paketi açarak, salonun bir köşesinde salatayı yapmaya, yemeği hazırlamaya seyirtti. Kocasının, eve genç aydın bir kişiyi getirmesinden hoşlanmış gibiydi. Kendisi, Ortaköy'de, rejide tütünde çalışan kızlardan birisiydi.

Yemekler yenilip de, kahveler içildikten sonra Ziya Tüzmen'in yeni becerilerine tanık olduk. Kalın ve etkili sesiyle on-onbeş dakika benim hiç işitmediğim türküler, şarkılar söyledi.

Ziya Tüzmen'in türkülerine dalıp gitmişken, açık duran kapının kenarında esmer bir erkek belirdi. Kapıyı eliyle tıklattı. Bunun üzerine Ziya Tüzmen hemen karısıyla ayağa fırlayarak:

«Buyur, buyur Halil ağabey, Fatma abla gelmiyor mu?» dedi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Orta boylu, yağıza çalan esmerlikte, yakışıklı bir adam olan Halil, odaya girer girmez elini bana uzatarak:

«Halil Yalçınkaya,» dedi.

Ağzında parlak madeni dişler vardı. Bu sırada karşı apartmandaki radyo Hafız Burhan'ın ünlü bir şarkısını çalıyor, bu ses her yana egemen oluyordu. Halil Yalçınkaya bir espri yapma fırsatını kaçırmayarak:

«Bizim Radyo'yu da karşıya kurmuştum. Sesini alabiliyor musunuz?»

Hepimiz güldük. Meğer, bu eskiden bu yana onun söylemekten hoşlandığı bir şakaymış. Sonra bunu, birkaç kez daha dinleyecektim. Bu sırada kapıda iri-yarı esmer bir kadın belirdi. Halil Yalçınkaya ile ev sahipleri yerlerinden fırlayarak onu aralarına aldılar. Halil Yalçınkaya:

«Faşistler, Edirne'nin kapılarında durdular. Acaba amaçları nedir? Türkiye nasıl olsa en kolay lokmadır, onu istediğimiz an yutarız mı demek istiyorlar? Yoksa, seferberlikten kalma silah arkadaşlığımızı mı bozmak istemiyorlar? Gerçi herifçioğulları Fevzi Çakmak istihkamlarını üfürerek yıkacak durumdalar. İnönü de anlaşılan onlara şöyle bir hulus çakmış olmak için İstanbul'daki bütün faşizm düşmanlarını, bütün solları, ilerleyen Almanlar'a çelme takmasınlar diye sürgüne göndermeye hazırlanıyor.»

Bu sırada, gözlerim; hafif akşam karanlığında, daha çok hayalete dönmüş, esmer bir kızcağızın, kapının önündeki sofa boşluğunda, öteye beriye gidip geldiğini gördü. Anlamıştım. O da, bu konuğu merak etmişti. Sonradan benim eşim olacak olan bu genç kız, bu sırada külrengi, cansız bir hayaletten başka bir şey değildi. Onu o sırada gördüm ve unuttum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halil Yalçınkaya'nın sürgünden sözetmesi üzerine, Fatma Ferhunde hanım bayağı coşkulanmıştı.

«Halil, dedi, seni bir kez alıp uzaklara götürürlerse bu çocuklarla benim halim nice olur? Daha önce okumak için dedin, arkadaşlarınla bir gün Rusya'ya kaçtın. Beni iki çocukla koca İstanbul'da yalnız başıma bıraktın. Allah razı olsun şu Yunus Nadi beyden, onun gazetesi sayesinde, ama saçımı süpürge yaparak çalıştım. Çocukları kurtardım. Bu sırada, ben de çok çalışmaktan yarım insan oldum. Kapı gibi insandım, ne hale geldim.»

Halil Yalçınkaya:

«Bu benim değil, yaşamın suçu Fatma!» dedi. Bu sırada Şefika'nın getirdiği çayları içmeye başladık.

Ziya Tüzmen konuyu biraz uzaklaştırmak için şöyle sordu:

«Halil ağabey, bu herifler Türkiye'ye saldırmayabilirler mi?»

«Evet, saldırmayabilirler!» diye yanıt verdi Halil Yalçınkaya. «Şundan ki Sovyet Rusya'da takılmış durumdalar. Durup dururken kendilerine dost gibi görünen en son ülkeyi de bir bela olarak başlarına sarmak istemezler. Eğer Stalingrad'a geçebilirlerse belki kolayca Hindistan'a gidebilmek için Türkiye'yi çiğneyebilirler. Ama, onlar, Stalingrad bataklığına öyle bir dalış daldılar ki!»

Zaman epey ilerlemişti.

Bütün bu halkın iş-güç sahibi olduğunu bildiğimden, birdenbire ayağa kalkarak:

«Ziya Tüzmen, dedim, bana güzel, dost bir gece geçirttiğin için sana ve hanımına çok teşekkür ederim. Sonra, Halil beyle, Fatma hanıma da iyi geceler demekten ayrı bir sevinç duyuyorum.»

Bunun üzerine Halil Yalçınkaya, elimi sıkarken:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Seni bize de bekleriz Hasan!» dedi.

Fatma hanım da:

«Evet, hemen yarın akşam,» dedi.

Halil Yalçınkaya: «Saat beşte gelirsen, akşam yemeğinden önce biraz da laflarız,» diye ekledi.

Ertesi akşam Yalçınkaya'lara saat beşte gittim. Sofanın sağındaki büyük odaya alındığımda, sonradan eşim olacak kızcağızın babası bana:

«Ortaokulun son sınıfında okuyan kızım Şerife, arkadaş da Hasan bey.»

Biraz sonra babasını daha çok andıran on beş, on altı yaşlarında bir delikanlı içeri daldı:

«İyi akşamlar baba!»

«İyi akşamlar Mehmet Ali!»

Arkasından hemen Fatma hanım içeri girdi:

«Nasılsın Mehmet Ali, iyi misin?»

«İyiyim anne. Bugün çok futbol oynadım, yoruldum.»

«Aman o kadar çok yorma kendini Mehmet Ali, ben senin gözünün içine bakıyorum.»

Bu sırada yolun karşısındaki apartmanda, radyo yine dünkü gibi Hafız Burhan'ın ortalığı çın çın öttüren, gür sesli plağını çalıyordu. Halil Yalçınkaya şakasını bir kez daha yineledi:

«Burda çok gürültü yaptığından bizim radyoyu karşı eve kurdum.»

Söyleyin güneşe bugün aman doğmasın,
Nazlı yar geliyor diye benzi solmasın!

Şarkı, sanki bizim oturduğumuz evin içinde çalıyor gibiydi. Ben Hafız Burhan'ı görmemiştim, ama iriyarı bir adam olan ağabeyini öğretmen bulunduğum sırada, Adıyaman'da dinlemiştim. Onun da çok yüksek ve güçlü bir sesi vardı. Şevket adlı bu adam, bir iki arkadaşıyla, gezginci tapu kadastro işleri için Adıyaman'a gel-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mişti. Orada ahbap olmuştuk. Bizim ilkokulun yanında bir evde kalıyordu. Bir akşam birlikte biraz içmiş, vakit geçirmiş, Şevket beyse şarkılar söylemişti. Sonra okulun müştemilatındaki yerimize uyumaya çekilmiştik.

Usumda kaldığına göre, yüz kırk, yüz elli kiloluk bir adamdı.

İşte, bu akşam, karşı evdeki radyoda yine aynı güzel, gür sesle «söyleyin güneşe» şarkısını söyleyen Hafız Burhan, bana hep ağabeyinin o geceki görkemli gövde ve şarkı gösterisini hatırlatıyordu. Ne dokunaklı bir ezgisi vardı bu şarkının! Öyküsü de öyle bir lirizm taşıyordu. Tam karşımda ailenin kızı Şerife ile, ana Fatma Ferhunde oturuyor, gizliden gizliye hep beni süzdüklerini anlıyordum. Fatma hanım bir ara Azeri şivesine çalan konuşmasıyla:

«Bu Hafız Burhan bey, bizim Bakû'da da çok tanınırdı, Evlerde plakları vardı. Hafız Burhan'a bizim orada en büyük şarkıcı derlerdi,» dedi.

Fatma hanım, söylediği sözü bitirip de dinlendiğini görünce hoşnut yerinden kalktı. Tavan arasındaki mutfakta yemeği hazırlamaya gitti. Giderken de kızına şöyle bir buyruk verdi:

«Şerife kızım, sen de bu arada masayı kur, tabakları getir. Konuk için de bir tabak getirmeyi unutma. Ekmekleri kes, hazır et!»

«Peki anne, şimdi yapıyorum.»

O da böyle diyerek annesinin arkasından koştu. Açılır - kapanır masanın başında, şimdi Halil Yalçınkaya, yeni gelmiş olan Mehmet Ali ve ben vardık. Evin genç kızının sofrayı tabaklarla, kesilmiş ekmeklerle donattığını görüyorduk.

«Bizim Şerife, bu yıl ortaokulun son sınıfında okuyacak. Cumhuriyet Gazetesi'nin sahibi Yunus Nadi bey,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ortaokuldan sonra onu öğretmen okuluna vermek istiyor. Ama, bakalım durum ne gösterecek.»

«Öğretmenlik, hiç de kötü bir meslek değildir. Ben ilköğretmen okulunu bitirdim. Ama, insan bunu yeter bulmuyor, Adıyaman'da iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nde açılan bir sınavı kazandım, Ankara'ya gidip üç yıl da bu okulda okudum. Burası da bana yetmiyordu. İnsanı okudukça bir hırs alıyor. Ordan da Avrupa'ya ya da Amerika'ya gitmeyi düşünüyordum. Ne var ki bu sırada sosyalist bir kafa da taşıdığımızdan, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Polis Müdürü Salih Kılıç gibi kişilerin yaptırdıkları bir provakasyona kurban oldum. Tam da okulu bitirme sınavlarının yapılacağı sırada tutuklanarak Cebeci Cezaevi'ne kapatıldım ve ordan ancak dört yıl sonra çıktım. İşte, şimdi de İstanbul'da kara listede dolaşıp duruyorum.»

Halil Yalçınkaya'ya ünledim:

«Mustafa Suphi, Türkiye'ye gelmeden önce elbette Bakû'da bulunuyordu. Onu yakından görmüşlüğünüz, konuşmuşluğunuz var mı?»

Halil Yalçınkaya, zor giz sızdıran bir adam gibi gözlerinin içiyle güldü:

«O, bizim Kırmızı Alay'ın komutanıydı,» dedi.

Kırmızı sözcüğünü şakadan söylediği anlaşılıyordu. Bu sırada Fatma Ferhunde hanım da sofraya bir tencere dolusu işkembeli nohut yemeği getirdiğinden konuşmamız ister istemez kesildi. Ferhunde hanım ilk önce benim tabağımı doldurdu. Güzel bir kokusu vardı, içinde temiz, ap ak işkembe parçaları görünüyordu. Yalçınkaya:

«Buyur Hasan bey, sen başla,» dedi.

Kaşığımın ucuyla nohutlardan şöyle alarak ağzıma attım. Nohutlar, ağzımda helva gibi dağıldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Çok güzel pişmiş, dedim, bize uzun yıllar okullarda takır takır yarı pişmiş nohut yemekleri yedirmişlerdi.»

Yalçınkaya:

«Bizim Fatma, bütün zorlukların belini bükmekte ustadır,» dedi.

Fatma hanım bunun üzerine söz alarak:

«Bakû'da çocukluğumuzda bizim evde çok nohut pişmezdi, biz buna fukara yemeği derdik. Ancak, babamın canı nohut isteyince de nohutlar helva oluncaya dek kaynatılır ya da ondan önce kimi denemelerle gücü alınırdı. Böylece ateş karşısında bizi saatlerce terletmez, kendisi siner, çabuk yola gelirdi. Babam çok zengin bir halı tüccarıydı. Devrimde bizim koca konak yağmalandı, bütün; anam, babam, kardeşlerim, Ermenilerin eliyle öldürüldü.»

Yalçınkaya:

«Fatma, sen nasıl kurtuldun, onu da anlat!»

«Bizim eve gelen Ermeniler, meğer öteden beri babama haset eden kişilermiş. Eve saldırdıklarında hemen annem beni bir halıya sararak bir köşeye yuvarladı. Sakın kımıldama kızım, diye tembihledi. Biraz sonra evin içinde silah sesleri başlamıştı. Annemin son inliltilerini dinledim. Aradan biraz zaman geçince tüm sesler kesildi. Ermeniler, en güzel halıları yüklenerek gitmişlerdi. Eğer zavallı annem ince düşünerek, beni değersiz, çiğnenmiş bir halıya sarmasaydı, şimdi ben burada bulunamazdım.»

Halil Yalçınkaya:

«Biz, Ermeniler'in böyle haltlar ettiğini biliyorduk. Hemen girdikleri Türk evlerine biz de girmeye başladık. Halı tüccarının evine girdiğimizde orası bir mezbahaya benzemişti. İnsanlar salt öldürülmemiş, insafsızca par-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ça parça doğranmıştı. Bizim, evin içinde Türkçe konuşmamız, halıya sarılı olan Fatma'yı uyardı.

— Efendim, ben burdayım! diye derinden seslendi.

Gidip halıyı açtığımda, yirmi, yirmi beş yaşında genç, yiğit bir kızla karşılaştım.

— Sen Türk müsün kardeş, diye sordu.

— Evet, Türk'üm hemşire hanım. Anadolu Türküyüm. Ruslar'la savaşırken esir düştüm. Devrime kadar Urallar'ın ötesinde bir maden şehrinde esir olarak kaldım. Devrim başladıktan sonra ben de bizim esir askerlerle eski Çar generallerine karşı çarpıştım, dedim.

O zaman Fatma boynuma atılarak:

— Hay Allah senden bin kez razı olsun kardeş, dedi. Benim artık, anam da babam da sensin bundan sonra.

— Başka yakın akraban filan neyin yok mu? diye sordum.

— Olmaz olur mu? Bizim sülalemiz çok geniştir. Bir ucu şu Rıza Pehlevi'nin devirdiği Türk Ahmet Kaçarlar'a dek dayanır. Ama, şu sıra, Bakû'da hepsi de zengin, soylu olan bu kişiler, belki de benim ailem gibi hep öldürülmüşlerdir. Allah ede de bunlardan birkaçı kurtula. Yoksa, yeryüzünde yapayalnız kaldım demektir kardeş. Taşnak Ermeniler de devrimci Rus kılığında Bakû'da, Kafkasya'da durmadan Türk, Müslüman kesmekteler! Bizim Azeriler bir ayak önce bir hükümet kursalar, ilkin şu Taşnaklar'ın dersini verirdi.

Baktım, kızcağız çılgına dönmüş, habire konuşuyor, onu yanıma alarak adını verdiği akrabalarının evine götürdüm. Yoksulca bir kadın olan teyzesi, öldürülmekten kılpayı kurtulmuş, iki gözü iki çeşme ağlıyordu.

— Bizi böyle öldüren Rus ihtilalcileri değil kardeş, hep Taşnak Ermeniler. Sanki hep bugünü beklemişler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İhtilal patlak verir vermez, ellerinde tüfekler, bıçaklar, satırlarla Türk mahallelerine daldılar. Türk mahalleleri salhanelere döndü. Ermeni kasaplar günlerce ellerindeki satırlar, baltalarla, koyun, kuzu, dana gibi, insan doğradılar.»

Halil Yalçınkaya tüm bunları anlattıktan sonra, Fatma hanım:

«Halil, ben yoruldum, misafirimizin müsaadesi olursa yatmaya gidiyorum. Sabahleyin saat beşte işbaşı var. Hepinize iyi geceler.» diyerek kalktı. Genç kız da onunla birlikte kalkarak odadan çıktılar.

Halil Yalçınkaya bana:

«Kusura bakma Dinamo, dedi. Daha çok konuşacağız. Seni hep bekliyorum.»

Ben de kalktım, Kafkasya'daki sosyalizm olaylarını çok merak ediyordum. Yalçınkaya'dan bunların bir bölümünü öğrenebileceğimi sanıyordum.

— 2 —

Arif Dino, birgün Nisavuz'da gözlüklerini alnına kaldırarak:

«Dinamo, dedi, biz hepimiz işsizliğe alıştık, işsiz insanlarız. Bize yeni bir görev bile verseler yapamayız gibi geliyor bana. Biliyorsun, sen ikide bir bana 'Arif, Fransızca'dan güzel kitaplar çevir, bastır, biraz para kazanalım.' diyorsun. Oysa ben bir iş-güç sahibi olmadığımdan bu dediğini yapamam. Çeviri dediğin bir işten arta kalan kaçamak zamanlarda yapılır. Şimdi, sorun bu değil, ben sana Bilal Aziz Yanıkoğlu adındaki zengin bir arkadaşımın isteğini anlatacaktım. İşi uzat-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tıkça uzattım. Bilal Aziz Yanıkoğlu, Galatasaray mezunlarındandır. Avrupa'da birlikte bulunmuştuk. İyi, kültürlü bir insandır. Ne var ki kitaplarını kendisi yazamayacak duruma gelmiş, senin gibi bir arkadaşa gereksinimi var. Ne kadar para vereceğini söylemedi. Daha önce Celal Sılay'ı salık vermiştim, beğenmemiş. Seni överek anlattım. Senin yeni büyük şairimiz olduğunu da ekledim. Sana şu adresi vereyim, yarın sabah hemen git başla!»

Arif Dino bunları söyleyerek, bana Nişantaşı'nda bir adres verdi.

Hemen ertesi sabah, Beyazıt'taki Alaattin Haksever' in üniversite yurdunda bana verdiği ufacık odadan kalkıp Nişantaşı'na gitmek üzere tramvaya bindim. Ufak bir aylıkla Bilal Aziz'le çalışmak üzere anlaştım. Hiç olmazsa Türkiye'nin işsizler dünyasından bir kişi eksiltmiş oluyordum.

Sabahleyin sekizde eski bir öğretim üyesi olan Bilal Aziz'in çuvallar dolusu kağıtlarını ayıklamaya başlıyordum. Özel mektupları, resmi mektupları, çağrıları bir yana ayırıyor, bunların tarihlerine de özellikle dikkat ediyordum. Bütün bu işler bittikten sonra da eski hars (kültür) müfettişi yeni kitaplarını yazmaya başlayacak, ben de asıl bu işlerde ona yardımcı olacaktım. Evrakların temizlenmesini şöyle-böyle bitirdikten sonra, iş bunlara bulunacak yere geldi. Sonra bir-iki vitrin dolduracak kadar da pipo vardı. Bunların hepsi karmakarışık duruyordu. Bilal Aziz bey, birkaç yıl İş Bankası'nın sorumlularından biri olarak Londra'da kaldığından, tam piponun yerine düşmüş, İngilizler gibi ayrıca pipo da içmeye başlamıştı. Son günlerde piponun zararlarını duyduğundan, yeniden sigaraya dönmüştü.

Bilal Aziz'in bir de Fransızca, İngilizce bir yığın kitabı vardı ki hiçbirini açıp okuduğunu görmedim. Bu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kitapları müsaadesiyle alıp okumaya başladım. Sonra, hars müfettişliği zamanında Trabzon'da gidip topladığı bir yığın şiiri, Trabzon Mânileri olarak bir kitap haline getirdik. Bu birinci kitaptan sonra ünlü Fransız folklor bilgini Saintiver'in Folklore adlı kitabını Türkçe'ye çevirmemi söyledi. Birkaç yüz sayfalık bu yapıtı çevirdim. Üstüne Bilal Aziz imzasını atarak yayımladı. Sonra, birçok çeviri daha yapmam için planlar yaptı. Günde bir lira maaş veriyordu. Oysa ben, 1930'da öğretmen olarak Malatya'ya gittiğimde elli iki lira aylık alıyordum. Bu İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği aydın işsizliği ve sömürüsü idi. Yalnız, Bilal Aziz'in işlerini yaparken kendimi o kadar harcıyordum ki Yeni Edebiyat Dergisi'ne on beş günde bir şiiri güçlükle yetiştiriyordum.

Bir akşam, Harbiye - Fatih tramvayından Sirkeci durağında inerek Babıâli'den yukarı doğru çıkmaya başladım. Tabelacı Ziya, kocaman bir tabelayı dükkanın önüne çıkarmış, orada çalışıyordu. Beni daha uzaktan görmüştü.

Usuna birşey gelmiş gibi ceplerini karştırdı:

«Yeni Edebiyat'a ben de şiir vereceğim bundan sonra. İşi hep aydınlara bırakmak niyetinde değiliz. Nihat Balyoz da şiir verecek, ne diyorsun buna?»

«Çok güzel olur diyorum. İşçinin kendisi şiir yazabilecekse, çok daha iyi olur.»

Şiirini bana okumak üzere cebinden çıkarmıştı. Sonra nedense vazgeçti:

«Yok, yok, dedi. Sonra çıkınca dergide okursun. Belki şimdi okursan beğenmez, moralimi bozarsın. Sonra hiç yazamam! Şimdi yine onlara mı gidiyorsun?»

«Evet!»

«O kız, iyi bir kızcağızdır. Haydi güle güle, Hasan'cığım!»

Ziya Tüzmen'den ayrılmış, yukarı doğru birkaç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

adım atmıştım ki, yanıbaşımda kahverengi giysili bir kişinin yürüdüğünü ayırt ettim. Birden döndüm, karşımda Halil Yalçınkaya'nın gülen yüzünü gördüm.

«Korkuttum mu Hasan?»

«Yok canım, dalgın olduğum için, ilkin polis filan sandım, ne var ki polis izlediği ava hiçbir vakit bu kadar yaklaşmaz. Yalnız son kertede, tutuklayacağı zaman bu kadar yakına gelir.»

«Tabelacı Ziya'nın dükkanına uğradığın ilk günlerde bizim Reşat Fuat da oradaymış...»

«Evet ta dipte birisi oturuyor, bana çekinerek, giderek tiksintiyle bakıyordu.»

«Evet, o gün olacak, işte, yeni bir polis, demişler, bir burası vardı, burası da koktu artık. Ziya Tüzmen, o polis değil, bir arkadaş yahu demiş, ama dinletememiş! Herkesin polisten o kadar canı yanar olmuş ki kendi gölgesini görse polis sanacak duruma gelmiş!»

Halil Yalçınkaya, sesini daha alçaltarak:

«Sen Ankara Cebeci Cezaevi'nde yatmıştın, geçen gün bizde konuşmuştuk, yanlış hatırlamıyorum değil mi?» diye sordu.

«Evet, bir provakatörün yaptığı puştluk yüzünden.»

«Neydi suç nedeni, Hasan?»

«Vakit varken Çemberlitaş'a kadar yürüyelim, ben de bizim öykümüzü, giderek Nâzım Hikmet'in bilinmeyen bir öyküsünü anlatayım: Ben Sivas Öğretmen Okulu'ndan bu yana, lisenin eski öğretmenlerinden ve Sivas bölgesinin de en eski sosyalisti Ruşen Zeki'yle ilişkideydim. Ben Sivas Öğretmen Okulu'ndan çıkıp, Malatya emrine verildikten sonra, Sivas'ta bölgesel bir sosyalist kongre yapıldı. İşte ben, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdiğimde bu örgütün üyesi idim. Ancak, bu örgüt hiçbir yana bağlanmamıştı. Kongreyi toplayanlar da genellikle düşün adamı ve öğretmen olduğundan Nâzım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hikmet'e bağlanmaya karar vermişlerdi. Ruşen Zeki, Nâzım Hikmet'le buluşmak üzere İstanbul'a gitmiş, orada buluşmuşlar ve Sivas'a dönerken Ankara'ya uğramıştı. Hemen geldiği akşam beni de çağırmış, büyük şairle yapmış olduğu tarihsel görüşmeyi anlatmıştı.

— Hasan, demişti, koca Nâzım artık harekete geçiyor. Tam mini mini partilerin onu dışladığı bir zamanda harekete geçiyor. Nâzım Hikmet bıktım diyor, beyanname diye el kadar kağıt parçacıklarına karaladıkları birkaç sözü, her yıl 1 Mayıs'a yakın, İstanbul'da dağıtmak heveslerinden ve çocuk oyunlarından. Ondan sonra, polis de yine beyanname hazırlanıp, dağıtılacak korkusuyla bütün kuşkulu kişileri 1 Mayıs gününden birkaç gün önce içeri alır. Sözde işçi hareketi böylece önlenmiş olur. Bu gülünç bir davranıştır. Nisan ayının sonuna doğru bütün bu adamlar, yataklarını, yorganlarını sırtlarına vurarak birinci şubenin yolunu tutarlar. Propaganda günlerinin önemi geçinceye dek orda, yataklarını betonun üstüne serip, yatarak beklerler. Nâzım Hikmet'e göre sosyalist partisinin çalışması böyle olmamalıdır. Liderler, ortaya elle tutulur işler koymalıdırlar. Biz şimdi sosyalist hareketi hazırlamak için iki türlü çalışma yapmak zorundayız. İlkin bir sanat-bilim dergisi çıkaracağız. Burada işçi sınıfını yetiştirecek aydınların yetiştirilmesine çalışacağız. Sonra, sonra, sosyalizm ile tanışmamış, işçi ve köylü okuyucuları aydınlatmak üzere ayrı bir dergi yayımlayacağız. Bunlar, elbette Türkiye'de yayımlanamaz. Bunun için yanıbaşımızdaki küçük bir ülkede, Suriye'de dergileri bastıracağız. Sonra, kaçak olarak Türkiye'ye sokup dağıtacağız. Bu iki derginin bütün içeriğini Anadolu'da yaşayan aydınlar toplayacak ya da yazacaktır.

Ruşen Zeki bütün Sivas bölgesini kontrol edecekti. Ankara'yı da bana bırakıyordu. Ben Ruşen Zeki ile bağ-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lantıda olacaktım. Eskiden bu yana olduğu gibi yine mektuplaşacaktık. Yalnız, bana küçük iki şişe de verdi ki, bunlarla gizli yazıyı yazmak ve açığa çıkartmak metotları uygulanıyordu.

Yalnız, koca bir örgütü Nâzım Hikmet'le birlikte yönlendiren, eski deneyimli devrimci Ruşen Zeki, Sivas Lisesi'nden beri polisin adamı olan Ulvi adlı delikanlıyı da dağıtım işinin başına koyuyordu. Ulvi çoktan beri Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ile Polis Müdürü Salih Kılıç'ın adamıydı.

O zamanlar romantik sosyalist şiirler yazıyordum. On yedi, on sekiz kişilik devrimci bir örgütün başına geçmiştim ve tehlikeli bir adam gibi görünmeye başlamıştım. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün bu sırada müdürü Hasan Ali Yücel'di. Bir gün, öğretmenler toplantısından çıkan genç öğretmenlerimizden birisi, beni kenara çekerek:

— Şiddetle izleniyorsun, Hasan İzzettin. Mektuplarını bundan sonra okulun adresine getirtme. Sana hepimizin içten uyarısı, dedi.

Kısacası, Ruşen Zeki'nin ta Sivas'tan arkasına takılıp, Ankara'ya gelen, burada da işçilik yapmaya çalışan Ulvi, benim okuldan mezun olacağım günler yaklaştıkça daha çok üstüme düştü ve durmadan beni kışkırtmaya başladı:

— Siz aydınlar hep böylesiniz, lafta her zaman bonkörsünüz, cömertsiniz, işçileri kurtarmaya gelince hepiniz birer kaçak, birer oportünistsiniz, diyordu.

Bense:

— Peki ne yapmamızı istiyorsun, dediğimde:

— Örneğin beyanname de mi yapamayız? Siz yazıp bana verirsiniz, ben de bütün Ankara'ya dağıtırım. Polis müdürlüğünün kapısı önüne bile birkaç tane götürüp bırakabilirim. Sonra ben sana Muzaffer adlı as-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lan, gibi bir arkadaşımı da getirip tanıştıracağım. Kendisi askeri fabrikanın yazı işlerinde çalışıyor, dedi.

Ertesi gün, gerçekten de namuslu bir arkadaş olan Muzaffer'i bana tanıttı. Bir generalin katipliğini yapan Muzaffer, çok da yürekli bir arkadaştı.

'Ey Türk İşçisi ve Köylüsü Teşkilatlan' diye ona verdiğim bir cümleyi özel bir makinada binlerce bastı ve getirdi. Ve biz, daha uzatmayayım, Gazi Eğitim' den Eyüp, ben, bir de bu yürekli Muzaffer, Ruşen Zeki başta olarak, on yedi arkadaşın arasında dörder yıl ceza yiyerek, dördümüzden gayrısının beraat ettiğini gördük ve sevindik.

Bize dörder yıl veren yargıç ise sonradan, bir akrabası cezaevinde yatan bir kadına o günlerde şöyle demiş:

— Bugün çok üzgünüm. Yukarıdan gelen emirle dört gence çok ceza vermek zorunda kaldım. Oysa bana kalsaydı, cezaları en çok altışar aydı.

Evet, 1935'te girdik, 1939'da çıktık. Yalnız, içimizdeki Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencisi arkadaş, Bulgaristan göçmeni (!) olduğundan, hapisten çıktıktan sonra kendisini barındırmayacaklarını, casuslukla suçlayarak hergün işkence edeceklerini söyleye söyleye delirdi. Akıl Hastanesine gönderildi. Orda da ölmüş olduğunu öğrendik. Boylu boslu, güzel yüzlü bir gençti. Ha! Şunu söylemeyi de unutmayayım: Tam hapishane yaşamımızın üçüncü yılını doldurmuştuk ki, Nâzım Hikmet suçsuz yere bir yığın yılı yüklenerek bizim kuleye geldi. Ondan az zaman önce Harbiyeli çocukların lideri olan Ömer Deniz gelmişti. Türkiye'de sosyalizmi kurmak için harbiyeden davranmak gerektiğini düşünerek, hepsi jandarmaya geçmeye karar vermişler. Tabanca üstüne karanlık bir odada nasıl yemin ettiklerini anlattı. Türkiye'de sosyalist bir büyük olarak onlar da yalnız Nâzım'ı tanıdıklarından, ona bağlanmak kararını vermişler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ömer Deniz, Nâzım'la görüşmek üzere İstanbul'a gitmiş, yalnız Nâzım'ı bir türlü görememiş, hep onun karşısında dikilip durduğundan, öte yandan Nâzım onun polis olduğundan kuşkulanmış ve kızarak polis müdürüne telefon açmış ve:

— Yahu demiş, şimdiye kadar evimin önüne kundura boyacısı, simitçi falan gibi gelirdiniz, şimdi de harbiye öğrencisi kılığına girerek mi geliyorsunuz?

Elbette bu söz üzerine polis uyanıyor ve zavallı Nâzım ve zavallı otuz harbiyeli, birkaç gün içinde toparlanarak deliğe tıkılıyor. Fevzi Çakmak'ın ekmeğine de yağ sürülüyor. Mareşal Fevzi Çakmak, Nâzım'ı çiğ çiğ yemek istiyor. Onu mahkemeden önce hapisten kaçırtarak, 'kaçarken vurulmuştur' yaftasıyla ortadan kaldırmak istiyor.

Bu sırada Nâzım'ın yanına Suriyeli iki mahpus daha atıyorlar. Ki sonra, bu iki Suriye casusu kardeşler, bizim Cebeci Sivil Cezaevi'ne de geldiler. Kara kuru iki adam. Kara suratlarının ortasında birer gagaya benzeyen burunla, ikişer çakır göz. Tamamıyla iki uğursuz baykuş. Ömer Deniz'den bunları dinlemiştik, gördükten sonra da salt casusluk değil, her türlü kötülük yapabilecek birer kişi olduklarını anladık.

İşte, bu iki kardeş, Nâzım'a hapisten kaçmayı öneriyorlar, kaçacakları gün ve saat kararlaştırılıyor. Nâzım Hikmet, fötr şapkasının kenarlarını değirmi olarak kesiyor ve onu bir köylü şapkasına benzetiyor. Ceplerini, dağlarda yürüyüş yapılacağından şekerle dolduruyor. Askere manevralarda her zaman şekeri bol yiyecekler verirler. Nâzım da bunu biliyor. Tam kaçılacağı akşam bi de bakıyorlar ki, her zaman bir iki nöbetçiyle korunan hapishanenin alçacık duvarlarının arkasında süngülerden bir orman kımıldıyor.

Bu işte talihsiz olan Nâzım değil, Mareşal Fevzi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çakmak'tır. Nâzım'ın kaçırılıp, dağlarda öldürülmek istendiği son anda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın kulağına gitmiş, o da hemen bunu, hasta bulunan Mustafa Kemal'e iletmekte ivedi davranmış. Mustafa Kemal'in bu cinayete gözyummayacağını biliyor. Sonra, bu atak şair çok sevgili gençlik arkadaşı Ali Fuat Cebesoy Paşa'nın da yiğeni. Hemen cinayet tertibatının durdurulmasını buyuruyor ve Nâzım, hapiste de olsa daha uzun yıllar yaşıyor.

Nâzım bir yığın ağır cezayı alarak birgün birdenbire bizim sivil cezaevindeki sosyalistlerin kulesine geliverdi. Sırtında gri kumaştan yeni dikilmişse de, hiç giyilmek olanağı bulunulmamış bir giysi, başında değirmi olarak kenarları kesilmiş açık renk fötr bir şapka ve uzun dalyan gibi boyuyla müdüriyetten yukarı çıkan koridorda göründü. Başgardiyanın yanında sık ve hızlı adımlarıyla yürüyordu. Ruşen Zeki Koca, Muzaffer Erkan, Küçük (başka bir yerden gelmeydi) Ömer Deniz ve ben kuleden dışarı dökülerek onu karşıladık. Ne var ki, hoşgeldin filan diyemedik. Mapusaneden, mapusaneye, belki de daha kötü şartlar altında getiriliyordu. Hepimizin yüzü onunki gibi durgundu. Ama, o, bu durumun kötülüğünü kavradı.

— Nedir arkadaşlar, bir ölünüz mü var, diye şakrak bir sesle sordu.

— Evet dedim, ona yakın bir şey. Bizim Eyüp arkadaşımız birkaç ay önce delirdi. İstanbul Bakırköy Akıl Hastanesi'ne gönderildi, orada da ölmüş. Ne var ki burada, ölümden daha korkunç şeyler geçiyor.

Ben sözümü bitirdiğimde, koğuşa girmiştik. Muzaffer, hemen yatağını Nâzım'a göstererek:

— Buyur üstad, dedi, bundan sonra yatağınız burası.

Nâzım Hikmet, Muzaffer'in iri pehlivan gibi yapı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sına, güler yüzüne sempatiyle bakarak:

— Sağol! derken, öteki de:

— Muzaffer! dedi.

Nâzım Hikmet:

— Evet, Anadolu'daki arkadaşların içi-dışı hep böyle sapasağlam, aslan gibi oluyor, dedi.

Ben, ta Sivas Öğretmen Okulu son sınıf öğrencisi bulunduğum günden bu yana Nâzım'la tanışıyor, hiç olmazsa birbirimize kart atıyor, selam gönderiyorduk. Ancak yüzyüze gelmemiştik. Beni merak ettiği belliydi.

— İçinizde şair hangisi? diye sordu.

Muzaffer eliyle beni gösterdi.

Nâzım dikkatle yüzüme baktı. Birçok şey sormak istediği belliydi.

Bir gün, Nâzım, eline bir parça ekmekle, bir de domates aldı.

— Haydi, Hasan İzzettin, seninle şu koridorda biraz volta vuralım, dedi.

Kendisine düdük gibi gelen, paçaları kısala kısala neredeyse dizlerine dek çıkmış açık renk yazlık bir pantolon ve sırtında da yakasız bir gömlek vardı. Hava da nedense o gün serinceydi. Nâzım ekmeğini ve domatesini sularını akıtarak, iştahla ısırıyor, yanıbaşımda kısa ve hızlı adımlar atıyordu. Sanki adımlarıyla serbest nazım yazıyor gibiydi.

— Ben şiirlerimi hep böyle yürürken yazarım, dedi. Hapishanelerde yazdığım şiirleri hiç sevmem. (Burda bir kez çocuklar gibi burnunu çekti). Hapishanede yazılan şiirler kansız oluyor, cansız oluyor. Dışarının o, yaşamla dolu gürbüzlüğü bir türlü dizelere girmiyor. Evet, tekdüze yazılmış başarılı mapusane şiirleri vardır, ama çoğunluğu istenilen şiir olmaktan uzaktır. Geçende Ruşen Zeki'yi dinledim. Bu işte seni suçlu buluyor. Ama, benim bildiğime göre, bu işlerde hep yaşlılar haklı,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gençler haksız görünmek isterler. Geçende onu dinlemiştim, bir de Hasan'ı dinleyeyim, dedim. Herhalde doğrunun yarısı da onda.

— Çok doğru düşünmüşsünüz. Ruşen Zeki, ta Sivas'tan bu yana öğrencilerinden bir provakatörü arkasından sürükleyip getirmiş, işin dağıtım örgütleyiciliğini de bu provakatöre vermişti. Provakatör işçilik yapar görünümündeydi. Beni bir-iki işçiyle tanıştırdı. Bunlara sizin hiç sevmediğiniz bir beyanname yaptırdık. İşsiz kalmış olan Ankara polisi, bizim sayemizde birkaç kuruş para kazandı. Sizi benden hiç sormadılar. Ankara polisi, sizi işin içine karıştırmaktan bayağı korktu. Bu örgütün sizin elinizin altında olduğunu bildikleri halde ne Ruşen Zeki, ne de bana sizin adınızı andılar. Bu korkudan kurtulduğum için dört yıllık cezayı seve seve yedim.

— Sağol. Demek, hikaye başkaymış! Ruşen Zeki bu provakatörün varlığından hiç sözetmedi.

— Bu işi Muzaffer de yakından biliyor, eğer bizimle biraz daha kalırsanız, herşeyi daha iyi öğrenirsiniz.

— Herşeyi öğrendim sayılır üstadım. Sen canını sıkma! Büyümeye yetenekli şairlerin başına böyle şeyler sık sık gelir. Bunlar yaşam deneyimlerimizdir. Bizi daha tehlikeli uçurumlara yuvarlanmaktan korur.

Bir gün koğuştaydık. Herkes birşeyle uğraşıyor; ben romanımı yazıyorum, Küçük Hasan Almanca çalışıyor, Ruşen Zeki Koca Fransızca'dan çevirdiği Ekonomi Politiğin Prensipleri adlı kitap üstüne çalışmalar yapıyordu. Muzaffer koğuşta yoktu. Hapishanenin bir yanındaki elektrik inşaatını bütünlemeye gitmişti. Ömer Deniz, not defterine bir şeyler karalıyordu. Nâzım Hikmet de tam karşımızda yatağına boylu boyunca uzanmış, umutsuzluk uykusu kestiriyordu. Birdenbire elleri kolları kımıldamaya, birşeyler, anlaşılmaz bir şeyler söylemeye başladı. Acaba düş mü görüyor diye düşündük, ama, hayır,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gözleri de açıktı, bize bakıyordu. Hepimiz şaşkın, Nâzım'ın bu halini gözlemlerken, Ömer Deniz yerinden fırladı, onu kucaklayarak, yatağında oturttu ve gelip yerine oturdu. Nâzım Hikmet hepimizin yüzüne ayrı ayrı bakarak şunları söyledi:

— Yaşadığımız korkunç yaşam bizi böyle yatağımıza mıhlıyor. Bu bir karadüşten başka bir şey değil. Ancak bilinçaltını delerek, bilinç aydınlığına çıkmak yürekliliğini gösterecek denli ilerlemiş bir karadüş örneği. Bizim gibi devrimcileri bekleyen hep bu gibi öyküler işte. Sonuna dek dayanmak zorundayız.

Nâzım Hikmet, geldiği gün Ömer Deniz'in polis olduğunu kaşla-göz arasında hepimize fısıldamıştı. Ama, ona duyduğumuz çok büyük sevgi ve saygıya karşın: 'hayır üstad, hayır, çocuğa yazık ediyorsun!' diye düşündük içimizden. Polis olsa, bizi yakan sümsük Ulvi gibi daha tutuklamanın başında salıverilirdi. Oysa Ömer Deniz, yedi buçuk yıl ağır ceza yemişti.

Ekonomi Politiğin Prensipleri, benim kitaplarımdandı. Ben bu kitabı birkaç kez okuduktan sonra, bizim, Hoca dediğimiz, Ruşen Zeki Koca da çevirmeye başladı. Gençliğinde öğrendiği Fransızca ile kitabı çevirip bitirdi. Arasıra benim yardımımı da istiyordu. Ancak, bakıyordum onun altından kalkamadığı kimi yerlerin içinden ben de çıkamıyordum. Nâzım da çeviriyi bayağı güzel bulmuştu. Bizim içinden çıkamadığımız yerleri o tamamlıyordu. Zaten Ruşen Zeki'nin eskiden bu yana işlek bir kalemi vardı.

Nâzım Hikmet, mapusane yaşamında bir de İngilizce öğrenmeye merak sarmıştı. Bendeki bütün İngilizce kitapları ona verdim.

— İnsan konuşmayı beceremiyorsa da basit hikaye ve romanları iki-üç yıllık bir çalışmadan sonra okuyabiliyor, dedim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nâzım bize bir de nefis bir içecek örneği öğretti. Yumurtanın sarısı kahveye karıştırılarak kaynatılınca alın size nefis bir içecek. Nâzım, bizimle kaldığı sürece bu yüzden çok kahve ve yumurta harcamak zorunda kaldık. Kaynayan kahvenin içine yumurtanın sarısını dökeceksiniz ve karıştıracaksınız.

Nâzım Hikmet'e göre yeryüzünün en korkunç felaketi olan faşizm, bir gün Türkiye'ye de gelecekti. Burjuvazi, işçi sınıfının kesin diktatörlüğü düşüncesi karşısında, faşizmin demir şemsiyesi altında toplanacaktı. Askerler bu yeme kolayca yanaşıyorlardı. Çünkü, onların yitirecek malları-mülkleri olmadığı gibi, sürekli şanşeref ve mülk edinme olanakları da vardı.

Nâzım'a:

— İspanya savaşına katılamadığınızdan dolayı çok üzgünsünüz değil mi? diye sordum.

— Ne demek kardeşim üzüntü, kahroldum! Tanıdığım bütün yazarlar, şairler, uluslararası tugayın saflarında yer aldılar. Biz Nizamettin'le bir türlü hudutlardan çıkıp gidemedik. Yalnız uzaktan uzağa İspanyol işçisinin, aydınının verdiği şehitlere Haber Gazetesi'nde ağıtlar yazdık. Namussuzlar dünyanın gözleri önünde güzelim İspanyol çiçek bahçesini demir çizmeleriyle çiğneyip geçti.

Nâzım Hikmet bunları söylerken başını kaldırmış batı yönüne bakıyordu.»

Halil Yalçınkaya ile konuşa konuşa Sahaflar Çarşısı'na dek çıkmış, epey vakit geçirmiştik.

Yalçınkaya, akşamın inmeye başladığını görerek:

«Hasan, sen bize geliyordun, değil mi?» diye sordu.

«Evet, o niyetteydim. Ama, artık geç oldu.»

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Daha iyi ya. Sofra da hazırlanmıştır. Yemeğe otururuz.»

Bunu söyleyerek koluma girdi, yine Kapalı Çarşı'dan aşağı inmeye başladık.

«Sana bizim, Rusya'daki Türk esirlerinden, Mustafa Suphi'den söz edecektim. Başka bir gün sırası düşerse, Sibirya'daki, Kafkasya'daki yaşamımızdan sözederim,» dedi.

Ertesi gün Sultanahmet Parkı'nda, dikilitaşın orda, bir sırada buluşmak üzere ayrılmıştık. Bilal Aziz'le olan ilişkilerimizden biraz kurtularak, gidip dikilitaşın hemen karşısındaki sıralardan birine oturdum. Bilal Aziz'in fasa-fiso işleri saatlerimi öyle yemişti ki, derginin yeni şiirini henüz hazırlayamamıştım. Nuri Ardıç'ın bana armağan ettiği pahalıca dolmakalemimi çıkararak kağıtlar üzerinde oynamaya başladım. Hemen 1928 yılında İstanbul'da geçirdiğim korkunç serüveni andım, içim tiksinti ile doldu. Bu olayların romanını hapishanede yazmıştım, «Kaldırım Mühendisi» diye. Ne yazık ki öbür yazdığım romanlar ve şiirlerle, tahliye olduğum gün, içinde kimi eşyamın da bulunduğu bir bavulla yitiklere karışmıştı. (Yaşlı günlerimde bunu bir kez daha yazacaktım...)

Ben böyle düşünürken Yalçınkaya karşıma dikilmişti.

«Ne o Hasan, şiir mi yazıyorsun?»

«Yok, düşünüyorum.»

Park cıvıltılıydı. Kızlı, erkekli bir yığın küçük çocuk, dikilitaşın çevresinde bağrışıp, çağrışarak koşturup duruyorlardı.

«İyi, dedi Halil Yalçınkaya, rahatça konuşuruz. Benim öyküm köyden başlar. Tokat'ın Zile kasabasının Küçük Ese (İsa) köyünden. Eski ilkokullar altı sınıftı. Köylerde ise hiç okul yoktu. Ben, Zile'den uzak bir ak-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rabamın yanında birkaç yıl barınarak iki üç yıl kadar okuyabildim. Kolay okuyor, kolay yazıyordum. İşte, 1916'da çok ufak olarak askere alındığımda, bu okuyup-yazmam çok işime yaradı. Bize, Amasya ile Tokat arasında bulunan Carcurum kışlalarında iki ay kadar talim yaptırdılar. Hemen Rus cephesine sürdüler. Yalnız ben, okur-yazar olduğumdan bir çavuşluk nişanı da takmıştım.

Bayburt'a vardığımızda, düşmanı hemen karşımızdaki siperlerde bulduk. Henüz yol yorgunluğunu atmamıştık ki ben birçok arkadaşla birlikte ölümcül bir hastalığa yakalanarak kendimi kaybettim.

Sonradan öğrendiğime göre tifüsten ölenleri, mevsim kış olduğundan gömemiyorlar, kışlanın avlusunda üstü örtülü bir yere odun yığar gibi yığıyorlardı. İyi ki ben karların erimeye yüz tuttuğu günlerde, en son ölenlerden olmuşum da diğer ölülerin üstlerinde bir yerde kalmışım.

Karlar eriyip de mezarlar kazılmaya başlandığında ölüleri en üstten birer birer alıp götürmeye başlamışlar. Sıra bana gelince, bir inilti çıkarmışım, bu inilti beni kurtaran bir işaret olmuş. Hemen taşıyıcı askerlerden biri bağırmış:

— Ulan bu herif canlı be!

Hemen beni alıp içeri, ılık bir yere taşımışlar. Ondan sonra gelip giden:

— Geçmiş olsun Halil Çavuş, öbür dünyadan ne haber! diye takılıyordu.

Bu ölümcül ağır hastalıktan, doktorlar bana üç ay hava değişimi verdiler.

Küçük Ese'ye gittiğimde herkes şaştı. Ama, bu üç ay sayılı gün olduğundan çok çabuk geçti. Bir kez daha cepheye döndüm. Ruslar, bütün cepheleri yarmışlar, ilerliyorlardı. Bir sabah, bir kayalığın arkasında mola

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vermiş dinlenirken, birdenbire dört bir yanımızda yerden bitmiş gibi bir yığın Rus askeri belirdi. Esir olmuştuk. Bütün takım olduğu gibi yürütülerek Rusya'nın içerilerine götürüldük. Sonra bir Sibirya trenine bindirilerek çok daha içerilere dek uzandık.

Urallar'ın ötesinde bir maden kentinde trenden indirildik. Bizim pek çok Türk tutsağı hep bu kente getirilmişti. Burda tutsakları boş oturtmuyor, madenlerde boğaz tokluğuna çalıştırıyorlardı. Açlık, ıslık çalan bir tırpan gibi Rusya'ya girmişti. İlk kurbanlar da tutsaklardı. Savaş uzadıkça ülkenin ekonomik kaynakları tükeniyor, bunları canlandıracak bütün eller savaşta olduğundan, umursamazlık her gün biraz daha Rus halkının üstüne çöküyordu. Bizi de madenlere indirmişlerdi. Durmadan toprağı kazıyor, dekovillere yüklüyor, dışarı taşıyorduk. Kara bir tayınla, kimi bir de salt sudan oluşmuş bir çorba veriyorlardı. Ancak, bunun içine domuz yağı konuyor diye kuşkulanan bizim arkadaşlar, çorbaya kaşık değdirmiyorlardı.

Kentin dışında ve epeyce uzağındaki madende kurulmuş işçi barakalarında yaşamaya başladık. Çevremiz hep ak gövdeli, dümdüz büyüyen huş ağaçlarıyla dolu orman!

İkinci teşrin girdi. İlk Sibirya karları her yanı ap ak etti. Kışlanın çevresindeki tel örgüler de Rus nöbetçileriyle korunuyordu. O gece çevrede silah sesleri işitmiştik, ama ne olduğunu nasıl anlarsın?

Sabahleyin, geç vakit oldu, ne ekmeğimiz ne de çorbamız geldi. Çevreye şöyle bir gözattım. Hiçbir Rus nöbetçisi yok. Ulan, nereye gitti bu herifler? Yabanın ortasında aç-açık kalmıştık. Yanıma bir arkadaşımı alarak, maden yönetim yerine gittim. Hiç kimse yoktu. Bütün Ruslar bir gece içinde yitip gitmişti. Ama nereye gi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

der bu herifler, burada bir sürü düşman askeri bırakarak!

Bu işin içinde bir iş vardı, ama neydi? Nasıl olsa bir-iki gün içinde kokusu çıkardı. Yalnız ilkönce bu karlar, kışlar ülkesinde yaşamımızı güven altına almanın yollarını aramalıydık. Bütün nöbetçiler, Rus askerleri çekip gittiğine göre demek ki Moskova'da büyük birşeyler patlak vermiş ve bozguncu yankıları buraya kadar gelmişti. Biz burada dört beş yüz Türk vardık. İçimizde birkaç Macar, Alman falan da vardı. Ama, onlar bize göre devede kulaktı. Ağaç kütüklerinden çatılmış uzun bir yapının başından girdik, idarehane olduğu gibi duruyordu.

Mürekkep hokkaları, kağıtlar, kalemler, yazılmış yazılar masanın üstünü dolduruyordu. Duvarda son Çar Nikola'nın camlanmış büyük bir resmi vardı. Oradan çıktık, mutfağın bulunduğu yere gittik. Bir kazan yarısına kadar borç denen Rus çorbasıyla doluydu. Ambarı aradık, bulduk. Bizi en aşağı bir hafta besleyecek kadar yiyecek bulduk. Onun kapısını bile şöyle çekip gitmişlerdi. İşin en önemli yanı silah bulmaktı. Burada bir silahlık da olmalıydı. En sonra, hiç önem vermediğimiz ayakaltı denebilecek bir yerde duvara asılmış bir yığın Rus mavzerini görünce sevinçten gözlerimiz parladı. Maden memurlarının ranzalarının altındaki sandıklarda da bu silahların mermilerini bulduk. Daha da güzel bir şey bulduk: Üstü bir muşamba ile örtülü bir Maksim ağır makineli tüfekle karşılaşmayalım mı? Sevincimiz kat kat arttı. Bunlar, buralarda yaşamımızı kurtarmaya yarayacaktı. İçimden bir duygu bana böyle diyordu.

Ben idarehaneye elkoyarak orada oturdum ve ar-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kadaşlarımı durumu anlatmak üzere barakalara gönderdim. Silahlardan birini almış, hemen mermi yatağını doldurmuştum. Bizim diğer asker arkadaşlar, gelip de beni böyle görünce şaşkına dönmüşlerdi:

— Allah hayırlara tebdil eylesin Halil Çavuş, bu neyin nesi? diyorlardı.

Bütün arkadaşlar bu durumu gördükten sonra onlara şöyle bir öneride bulundum:

— Arkadaşlar! Burada silah ve cephane de bulduk. Ancak bu silahlar bütün arkadaşlara yetecek kadar değil. Ben diyorum ki ilkin acar arkadaşlardan bir mangalık asker oluşturalım. Bu mangayla ben bugün kente gider bu karışıklığın nedenini öğrenirim. Sonra, burada bir de ağır makineli tüfek bulduk. Asker arkadaşlar arasında ağır makineli tüfek kullanan arkadaşları da onun başında toplarız.

Her gün çorbayı pişirecek bir aşçı arkadaşı da bulup mutfağa yerleştirdim.

Bu konuşmanın ardından çorbalarımız geldi, içtik ve ben tekrar kaldığım yerden sürdürdüm konuşmamı:

— Şimdi hiç kimse yerinden kıpırdamasın, ben silahlı mangayla kente varıp Rusya'da nelerin olup-bittiğini öğrenmeye çalışayım. Sizler sobanın başında ısınmanıza bakın. Ben diğer arkadaşlarla dönünce yeni bir tertibat alırız. Burada dünyadan ayrı düşmemeye çalışacağız. Yoksa Rusya'nın korkunç kışı hepimizi sinek gibi kırar.

Silahlı mangayla kente girdiğimizde bizi ilk gören çocukların korkarak kaçıştıklarını gördüm. Sonra bir kadın gördü bizi, dikkatle durdu baktı. Koşarak evine girerken de şöyle bağırıyordu:

— Revolutsiya! Revolutsiya! Turski, mot.

Bunların anlamını o zaman anlamamıştım. Sonradan anladığıma göre:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Devrim! Devrim! Türkler, anne.

Kadın, Türkler'in Rusya'yı işgal ettiklerini sanmıştı. Bir mangalık silahlı Türk askerinin burada ne işi vardı. Bizim Türk mangasını çarşıya doğru yürüteyim dedim. Görenler, çil yavrusu gibi kaçışıyor, dağılıyordu. Çevrede ara sıra silahlar da patladığından bizim de insan öldürmeye geldiğimizi sanıyorlardı. Bütün dükkanlar, mağazalar kapalıydı. Çoluk-çocuk bir tek fırının önünde toplanıyordu.

Artık, hergün kente gidip geldiğim halde hiçbir şey anlayamadım. Yalnız ara sıra caddelerde subaylardan birinin cesedine rastlıyordum. Yanlarından gelip geçen yoksul kılıklı halk bu ölülere söverek, tükürerek geçiyordu. Rusça bir tek sözcük bilmediğimden hiç kimseye bir şey soramıyordum. Söylenenleri de anlayamıyordum. Halkın silahlı kişilerden korktuğunu anladığımdan artık mangayı getirmediğim gibi kendim de silahsız dolaşıyordum. Herkesin korkudan evlerine kapandığını görüyordum.

Hemen bütün askerler de benim gibi Anadolu köylüklerinden olduğundan, kendiliklerinden bu işlere bir anlam verecek kadar uyanık, bilgili değildiler. Açlık günlerimiz başlamıştı. Çünkü, birkaç gündür maden işçileri için bulundurulan yiyeceklerin önemli bir bölümünü, hele pirinci, bulguru her gün pilav yaparak, çorba yaparak, yiyip bitirmiştik. Geride ekmeksiz güç yenebilen, fasulye, nohut, mercimek vb. yiyecekler kalmıştı. Kentte; koyun, keçi, tavuk gibi hayvanlar da görünmez olmuştu. Demek ki ilk üç yıllık savaş dönemi, buraların üzerinden korkunç bir çekirge sürüsü gibi geçmiş, insandan başka herşeyi ya kendisi yemiş ya da cepheye göndermişti. Kalanlar da saklanıyordu. Çünkü ortalıkta, bir yandan yeni devrim hükümetinin adamları, bir yandan da her tarafı dolduran açlar, yağmacılar, savaş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çılar, karşı savaşçılar yer alıyordu. Bir horozun, bir keçinin, bir ineğin işte bu kadar düşmanı vardı.

Biz böyle karanlık içinde ne olacağını beklerken aradan aylar geçmişti. Rusya'nın her yanı kaplayan kara kışı, apak varlığıyla yerle gök arasında egemen olan biricik güçtü. Onu çiğneyip bir yanlara gidebilmek, kaçıp memlekete gitmeyi denemek olanaksızdı.

Ama, bir gün açlık canımıza öyle tak etti ki gözüpek sekiz on arkadaş tüfeklerimizi aldığımız gibi kayın, huş ormanlarına daldık. Sabahleyin yola çıkmıştık, öğleyin kendimizi ormanda bulduk. Bir geyik izi üzerinden birkaç kurdun geçtiği anlaşılıyordu. Sivaslı İsmail:

— Geyikten vazgeçtim. Bir kurt kızartmasını da seve seve yerdim, dedi.

— Evet, dedim, kurt da bir köpektir ama, kentte bütün köpekleri yok etmişler.

Bu sırada hemen yakınlardan kurt ulumaları geldi.

— İşte İsmail, dedim, kurtlar, senin konuşmanı işittiler, hesabını sormak üzere bize doğru geliyorlar.

Aradan beş dakika geçmemişti ki bizim gibi açlıktan gözleri kararmış olan birkaç kurt atlayarak bize doğru geliyordu. Hepimiz, kalın ağaçların arkasında siper aldık.

— Uzaktan ateş etmeyin arkadaşlar, dedim, yanıbaşımıza dek sokulsunlar. Attığımız hiçbir kurşun boşa gitmesin. Akşama kurt pirzolası var!

O sırada hemen yanıbaşımızda çakırgözlü bir kurdun dikkatle, hırsla bana baktığını gördüm. Tüfeğim zaten o yana doğru hazırdı. Tetiği çektim, hayvan karların üzerinde kaldı. Bu sırada arkadaşlarım da tetiklerini çektiler. Üç dört kurt daha karların üzerine uzanmıştı. Ancak vurulmamış olanlardan birisi, vurulanlardan birinin yaralı yerini ısırmış yemeye çalışıyordu. Doğanın bu hayvanları birbirlerini yiyecek kadar açtı. Bi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zi bile görmüyordu gözleri, arkadaşlarını yemeye çalışırken. Zavallının kafasına bir kurşun yerleştirerek onu da sonsuz açlığından uzaklaştırdım. Bir iki kurt tehlikeyi görerek gözden uzaklaşmıştı. Öteki, dört kurdu birer kürk gibi boynumuza atarak geldiğimiz yoldan geri döndük. Yeni kar yağmadığından izlerimiz kapanmamıştı. Kolayca madene vardık. Arkadaşlar, omuzlarımızda etli kürkleri görünce pek sevindiler. Hemen birkaç becerikli arkadaş kurtları yüzdü. Postlar, elbette avın sahiplerinindi. Hemen mutfağın ocağı fayrap edildi. Kocaman ızgaralar odun ateşinin üzerine yerleştirildi. Kocaman parçalar olarak dilimlenen kurtların etleri ızgaraların üzerine yerleştirildiğinde çevreyi bir güzel et kokusu sardı.

Arkadaşlar şöyle konuşuyordu:

— Ulan, bunlar kurt değil, kuzu be!

Bir başkası ona şöyle yanıt verdi:

— Oğlum, bunlar kurt eti olmasına kurt eti, ne var ki bu zalimler, o kadar çok koyun kuzu çalıp yemişler ki, o hayvanların güzel kokuları bu melunlara sinmiş.

Hamza Pehlivan dediğimiz iri-yarı bir arkadaş pişen etlerden bir parçasını koparıp ağzına atarak:

— Ülen, bu essahtan kuzu etinden ayırtsız, dedi, aman şunları bir çabuk pişirip de yiyelim uşak. Nerdeyse açlıktan kuduracağım.

— Pehlivan, dedim, herkes senin kadar aç. Biraz sabır!

Neyse, av etlerini pişirip erata adaletli bir biçimde dağıtmak bana düştü. Bu yüzden de, çok yoruldum. Dört beş yüz kişiye bu etler ancak tadımlıktı.

Kurtların kemiklerinin pencereden görülebilen bir yere bırakılmasını söyledim. Bunları yemek için yeni kurtlar geldikçe ormana gitmeye gerek kalmadan burada avlarız, dedim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gündüzün kar üzerinde kimi izler görmüş, kurtların geceleri buraya dek geldiklerini anlamıştım.

Bir arkadaş:

— Kurtlar o kadar ahmak mıdır ki buraya, silahların burnunun ucuna dek sokulsun! Ormanda o kadar körpe domuz yavruları, geyikler varken! diyerek güldü.

Ben avcı arkadaşlarla yönetim odasında kaldım o gece. Sobayı durmadan yaktık. Silahlarımızın namlularını da kurt kemiklerinin bulunduğu yere çevirmiştik. Daha akşamdan açlık başına vuran kurtlar, birer ikişer döküldüler. Birkaç kurt kemiği alıp birer yana çekildiler. Arkadaşlara:

— Amanın, dedim, herkes bir kurt peylesin. Sakın karavana atmayın. Mermiler çok önemli. Yaralanan hayvanlara en sonra bir kurşun daha sıkabiliriz. Şimdi, vuracağımız kurtları nişanlayıp, hep birden ateş edeceğiz.

Ben, ateş der demez, beş tüfek birden patladı. Vurulan kurtların iniltileri geldi. Hemen dışarı fırladık. Vurduğumuz beş kurttan üçü hâlâ sağdı. Korkunç hırıltılarla debelenerek bizi ısırmaya çalışıyorlardı. Karanlık ağızlarının içinde apak dişleri şimşek çakıyordu. Üçünün kafasına birer kurşun daha harcadık. Sonra, hepsini, arka bacaklarından sürükleyerek içeri getirdik.

O gün öğleden sonra kapıda bir eski, külüstür ordu otomobili durdu. İçinden asker, sivil insanlar indi. Asker giysili olanlar bizim ordunun subaylarındandı. Başlarındaki eski kalpakları da kim olduklarını hemen anlatıyordu. Yalnız, başlarında ince, uzun boylu, buğday benizli, gözlüklü bir adam yürüyordu. Hepsinin ayaklarında kalın Rusya çizmeleri vardı. Araba avluda durur durmaz bütün eratla birlikte ben de dışarı fırlamıştım. Bu çözümleyemediğimiz aç ve kimsesiz günlerin anlamını en sonra anlayabilecektik. Bütün arkadaş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lar dışarı döküldüyse de hepsi hâlâ uzakta durarak seyirci gibi bakıyordu. Ben hemen öne fırladım:

— Buyrun! Ben Halil Çavuş ve hepimiz Türk esirleriyiz, dedim.

İnce altın çerçeveli gözlükleri olan uzun boylu önemli adam, bana doğru iki adım atarak sıkmam için elini uzattı.

— Ben Mustafa Suphi, Halil Çavuş! dedi. Sonra geri dönerek:

— Bunlar da bizim eski Osmanlı Ordusu'nun, yeni Sosyalist Türk Ordusunun ilk subayları! diye genel bir tanıtma yaptı.

— Kaç kişisiniz şimdi burada?

— Birkaç Macar, Alman'dan başka dört beş yüz kişi varız beyefendi.

— Peki Halil Çavuş biz sizi bu sefaletten kurtarmaya geldik. Hepiniz galiba köylü çocuğusunuz, değil mi? İçinizde ağa çocuğu, zengin çocuğu filan yok!

— Ne gezer beyefendi, bütün ağa çocukları, zengin çocukları, seferberlikte bedel verdiler. Yaşamlarını parayla satın aldılar. Geri kalan Mehmetçikler hep yoksul köylü çocuklarıdır. Hele beyefendi, size soracaktım, biz aylardır burada yüzüstü kaldık. Memleket karmakarışık, herkes birbirini öldürüp duruyor. Hiçbirimiz Rusça bilmediğimizden bunun nedenini sorup öğrenemedik.

Mustafa Suphi güldü:

— Halil Çavuş, dedi, Rusya'da devrim oldu. Ruslar buna Revolutsiya, bizler ihtilal deriz. Ülkenin bütün işçileri, yoksul köylüleri elele vererek Çarlığı devirdiler. Çarı öldürdüler. Çarlığın bütün büyük paşaları ya hudutlardan dışarı kaçtı ya da birkaç işçi-köylü düşmanı askerin başına geçti, eski Çarlığı kurtarmaya çalışıyor. Ama geçmiş ola!

Öbür arkadaşları da hep bir ağızdan:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Geçmiş ola! diye güldüler.

Mustafa Suphi, en önemli konuşmasını şöyle yaptı:

— Arkadaşlarım, şimdi bütün Rusya ihtilal içindedir. Bütün aldığı esirler başıboş bırakılmış, hepsi bir yana dağılıp gitmiştir. İşte sizler de o durumdasınız. Ne var ki, büyük kentlerden uzakta bulunduğunuzdan bunu zamanında öğrenemediniz. Bizim Sibirya'nın Omsk, Tomsk gibi kentlerinde de esirlerimiz vardı. Ama hiç haber almak olanağı yok. Onlara itayın verecek, çorba verecek kimse yok artık. Bütün memleket ikiye ayrılmış! Bir yanda Çarı tutanlar, öbür yanda bütün yoksul Çar düşmanı halk yığınları. İşte, şimdi, bu iki yan da örgütleniyor, kendine göre ordular kuruyor, karşısındakini yok etmeye çalışıyor. Şu sırada bütün Rusya'da, her kentte, her kasabada, sebiller gibi kan akıyor. Herkes, kendi düşüncesinde olmayanı öldürmek hakkını kendinde buluyor. Bütün ülke yağma ediliyor, soyluların, zenginlerin mallarına, mülklerine elkonuldu, hâlâ da konuyor. Bütün Çar ordusunun subayları sınır dışına kaçtı. Altınlarını, mücevherlerini kaçırırken yakalanan bütün soylular, yakalandıkları yerde öldürüldüler.

Çar Nikola ile çoluğunu, çocuğunu yakalayıp bu yanlara bir yere getirmişlerdi. Zalim Çarı da en sonra buralarda gebertmişler. Ama, Çar ordusunun parçalanmış döküntüleri arasından birkaç yüksek rütbeli subay, general, amiral çıkmış, ordunun geri kafalı kişileriyle, mülk sahiplerinin çoluk çocuğunu örgütlemiş, Rusya'nın birçok yerlerinde ölüm kavgaları vermektedirler. En önemlileri Ukrayna bölgesinde General Denikin, doğuda Vladivostok'tan bu yana ortalığı kana boyayarak gelen Amiral Kolçak! Amiral Kolçak, şimdi bizim bulunduğumuz bu bölgeye doğru ilerlemektedir. Önünde hiçbir temelli güç olmadığından, birkaç köylünün, birkaç işçinin oluşturduğu tahta perdeleri kolayca çiğneyip geçi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yor. Askerleri de; hep askeri okul öğrencileri! Yani hep çoluk çocuk!

Arkadaşlarım, bunca sözden sonra şunu demek istiyorum. Bizim asıl savaşacağımız Çarlık Rusya'sı güçleri işte bu Amiral Kolçak'ın komutasındaki güçlerdir. Ben diyorum ki, hepimiz yine silahlanalım. Silahlı, güçlü bir Türk birliği olarak Amiral'in güçleriyle çarpışalım.

Sonra, bizim o güzel, o dertli Anadolu'muza Yunanlı'lar saldırmış, Mustafa Kemal'le arkadaşları önderliğindeki kahramanlar, silahsız oldukları halde, Yunanlı'larla kahramanca çarpışıyorlar. Yeni Rusya'nın başına geçmiş olan Lenin ile öbür işçi ve köylü önderler, Mustafa Kemal'le arkadaşlarına, altın, silah yardımı yapmaya çalışıyorlar. Çünkü, Mustafa Kemal Paşa da onların düşman saydığı milletler, kişilerle dövüşüyor. Lenin, eninde sonunda bütün düşmanlarını temizleyerek Rusya'ya tek başına İşçi - Köylü iktidarını getirecek, egemen kılacak. O zaman biz de kendi memleketimize bir asker birliği olarak gidebiliriz. Yalnız Türk süngüsünün gücünü şu Kolçak'a bir gösterelim.

Mustafa Suphi bunları söyledikten sonra bütün eratı şöyle bir gözden geçirdi:

— Halil Çavuş, dedi.

Ben:

— Buyrun, diyerek iki adım ileri çıktım. Mustafa Suphi şöyle dedi:

— Halil Çavuş, arkadaşlarını mangalar haline getir. Amiral Kolçak'a karşı savaşmak istemeyenlerin çıkacağını sanmam.

— İçimizde yalnız birkaç Almanla, birkaç Macar var, bunlar ne olacak efendim?

— Onlar da bizimkilerin arasına katılsın.

Bense, Mustafa Suphi beyin ve öteki Türk subay-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

larının önünde bütün eratı sıraya dizmeden önce şöyle konuştum:

— Arkadaşlar; çavuşlar, onbaşılar ortaya çıksın. Yanıma gelince de, ben çavuşum, ben onbaşıyım desin.

Benim bu konuşmam üzerine askerler arasında bir mırıltıdır gitti. En sonra, çavuşlar, onbaşılar, birer birer ortaya çıktılar. On tane çavuş, yirmi beş onbaşı ayrılmıştı. Bunun üzerine ben:

— Arkadaşlarım, dedim, görüyorsunuz ki önderlerimiz gelmiştir. Şimdi, ben ortadan çekiliyorum. Subaylarımız sizleri, yani bizleri örgütlendireceklerdir.

Bunun üzerine Mustafa Suphi:

— Yo, Halil Çavuş, sen ortadan çekilemezsin. Bütün bu askerleri sen, çavuş ve onbaşılarla elele vererek, manga, takım haline getireceksiniz. Bu gördüğünüz subaylar artık orduda görev alamazlar, partimizin kurucularıdırlar. Yani görev almasına alabilir, ama işleri başlarından aşkın olduğundan yerlerinde her zaman bir vekil bulundurmak zorundalar.

Mustafa Suphi bunları söyledikten sonra kendi arkadaşlarıyla bir dakika kadar fısıldaştı. Sonra asker topluluğuna dönerek:

— Arkadaşlarım, şimdi barakalarınıza gidebilirsiniz, dedi.

Mustafa Suphi:

— Halil kardeş, dedi, şimdi biz gidiyoruz. Bir yerde silah deposu var. Oradaki bütün silahları trene yükleyip bu kente getireceğiz. Hepsi size dağıtılacak. Siz baştan aşağı silahlanacaksınız. Çünkü bugün Rusya'nın sınırları içinde silahı olmayan herkes bir başkasına yem oluyor. İşçi hükümeti tüm kentlere yerleşip, kanunu, huzuru sağlayıncaya dek bu böyle sürecektir.

Mustafa Suphi'nin beline ilişti gözüm. Orada bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tabancanın varlığı kendini gösteriyordu. Mustafa Suphi nereye baktığını gördü:

— Evet, biz, hepimiz silahlıyız. Bolşevik hükümetinin yanındayız. Şimdi, sen bu madenin kapısına, barakalara bir iki nöbetçi dik. Kentte gericilerin hazırlığını görmüştük. Buraya silah, öteberi aramaya gelebilirler. Hep de yabancı olduğunuzdan size baskın çıkmak isteyebilirler. Hele mitralyöz de çalışıyorsa çok iyi. Gideceğimiz yerden de bir iki mitralyöz getirebilirsek çok daha iyi olacak. Amiral Kolçak'ın yürüyüşünü belki biz durdurabiliriz. Herşeyden önce bizim çocuklara yiyecek, içecek bulmalı. Omsk'ta, Tomsk'ta da biraz askerimiz olacak, fırsat düşürerek onları da buraya trenlerle aktarmalı. Onların çok daha tehlikeli açlık durumları geçirmekte olduklarını, ormanlarda avladıkları ayıları yediklerini duyduk.

— Biz de son erzaklarımız tükendikten sonra, ormanlarda avladığımız kurtları yedik!

Mustafa Suphi güldü:

— Bu gidişle insanlar, ilkçağlarda olduğu gibi, yine insan eti yemeye başlarlarsa hiç şaşmayalım. Çünkü, bütün ekin yetiştirmek, ürün almak işleri durdu. Bütün insanlar hazırdan yiyor. Salt yiyor. Ekmiyor, dikmiyor, yetiştirmiyor. Bu işin sonu kötü Halil Çavuş!

— Bu ihtilal çok mu sürer Suphi bey?

— Rastgele bir savaş değil ki kardeşim. Bir sınıf, bir sınıfın varlığını ortadan kaldırıyor. Bu işi ayrıntılı olarak daha sonra konuşuruz. Şimdi sen, şu bir mangalık tüfeklini hazırla, nöbete dik. Biz de size yiyecek ve cephane, silah bulmaya çalışalım. Haydi hoşça kalın, yine geleceğiz.

Öbür çavuşlarla, onbaşıları çağırdım. Silahlarıyla geldiler.

— Arkadaşlar, dedim, bu şehir şu sırada gericilerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

eline geçmiş zahir. Eğer dalgınlığa gelirsek, hepimizi gelip keserler. Onun için Hüseyin, Mehmet barakaların birer başında birer saat nöbette duracaklar. Kötü niyetle geldiği görülen kişilere, kalabalıklara uyarı atışı yapılacak ve onlar geri çevrilecek! Bundan sonra gece gündüz bu nöbet işini sürdüreceğiz. Yoksa kurtlardan daha tehlikeli kötü insanlar, bizi kuzu gibi öldürüp yerler. Başları dara gelince insanların insanları yediklerini işitmiştim. Şimdi, bu işler bu büyük ihtilal yıllarında haydi haydi olur.

Nöbetçileri yerlerine diktik. Onlara, kurtlar yakınlarına dek gelince ateş edip öldürmelerini de söyledik.

Ben orduda makineli tüfek bölüğünün çavuşu idim. Onlar nöbete durduğunda ben de ağır makineliyi arkadaşlarla kurup, namlusunu kente doğru çevirdim. Biz böyle uğraşırken nöbetçiler kentten sekiz on kişilik sivil bir insan grubunun geldiğini söylediler. Birisi de elinde ak bir bayrak taşıyordu. Demek ki görüşmeye geliyorlardı. Bütün erat gelenleri görmek için dışarı dökülmüştü. Gelenler gerici Ruslar'dı. Yalnızca içlerinden birisi, bayrağı taşıyanı buralı Türkler'dendi. Anadolu Türkçesi'ne yakın bir dille:

— Selamünaleyküm, dedi.

— Aleykümselam, ne istiyorsunuz? dedik.

— Şu gördükleriniz bu kentin ileri gelenleri. Çar Ordusu'ndan yanalar. Sizin Anadolu Türk'ü olduğunuzu biliyorlar ve sizleri paralı asker olarak tutmak istiyorlar. Yemeniz, içmeniz, giysiniz, herşeyiniz onlardan. Silahı da onlar verecek, sonra her ay sonunda biraz para da verecekler.

Bunları dinleyen bizim askerlerin önemli bir bölümünün yüzü aydınlandı. Baktım gidecekler.

— Bizi, memleketin işçisiyle, köylüsüyle mi çarpıştıracaklar? diye sordum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çevirmen Türk:

— Evet, doğrusu bu, dedi, bunlar bütün bu bölgenin ejderhaları. Ben de onlardan yana değilim, beni de tutup zorla getirdiler. Benim size öğüdüm, bir ayak önce çekip gidin memleketinize! Şimdi ben bu heriflere sizden bir yanıt vermek zorundayım, ne diyeyim?

— Daha bugün onları memlekete götürmek üzere subaylar gelmiş, görüşmüşler, onları bekleyecekler, dersin, dedim.

Ancak bu sırada arkadaşlar arasından birkaç berduş bulundukları yerden seslendiler:

— Biz zenginlere asker olmaya karar verdik.

Bu tiplerin bize yararlarından çok zararları olacağını bildiğimden:

— Peki, dedim, siz çıkın ortaya, daha başka gidecek varsa çıksın!

Bu sözüm üzerine sekiz on kişi daha onlara katıldı. Hep açlıklarını gidermeyi düşünenlerdi bunlar.

Ak bayraklı kafile, bu kendilerine katılmak isteyenleri almış giderlerken bayağı seviniyorlardı. Senin anlayacağın; tüm ağaların boğaz tokluğuna çalışan adamları, devrimin patlamasıyla özgürlüklerine kavuşmuş, derebeylerini, büyük toprak, çiftlik sahiplerini elleri böğründe bırakarak yitiklere karışmışlardı. Bu, tutsak insanlara tarihin bağışladığı bulunmaz bir fırsattı. Şimdi, o büyük toprak sahipleri için de tarih bir fırsat bağışlıyordu: Kaçıp kurtulmak. Açıkçası pislediği yere dek kaçmak. Çünkü, zincirlerini kıranlar örgütleninceye dek, kaçıp kurtulma fırsatları vardı. Sonrası tarihin mezarlığıydı.

Kente çevrili olan makineli tüfeğin yanına döndüm. Aletin bir şeritlik mermisi adeta bana gülümsüyordu. Arkadaşlar makinelinin başındaki sevinç gösterimi yüzümden anlamış olacaklar ki:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

— Halil Çavuş, bir tehlike mi sezinledin? diye sordular.

— Evet arkadaşlar, dedim, bizden ayrılan arkadaşlar sekiz on tüfekle bu makineli tüfeği gericilere bildirmişlerdir. Bunun için onlar yine geleceklerdir. Bu güzel makineli tüfekle öbür piyade tüfeklerini ele geçirmek isteyeceklerdir. Mustafa Suphi ile arkadaşlarının işçi hükümetinden yana olduklarını da yine gidenlerden öğrenmişlerse bu sefer hepimizi öldürmeye kalkabilirler. Ben böyle düşünüyorum. Onun için bu makineli tüfeğin çevresini karlarla biraz daha örtelim ki hiçbir yandan görülmesin. Burasını bir makineli tüfek yuvası yaptığımız gibi bir de sığınak haline getirmiş olabiliriz. Silahlı arkadaşlarımızın birkaçı da burada benim yanımda bulunur. Yanlardan falan gelecekleri avlarlar.

Kentin kötü adamlarının bize saldırabileceğini arkadaşlara anlatabilmiştim. Birçoğu dışarı çıkarak makineli tüfeğe bir kale yaptılar. Mermilerin kolayca delip geçemeyeceği kar yığınlarından duvarlar oluşturdular. Sonra, maden yönetim yerinde gizli bulunan pek çok dinamiti arkadaşlara dağıttım. Bunları bomba gibi kullanacaklardı. Bomba atmanın yöntemlerini savaştan daha çok, önceki eğitimlerde öğrendiklerinden bunları da o kerte dikkatle kullanacaklardı. Birkaç aydır miskinleşen bizim çocuklar, yeni bir savaş havasına girer gibi olunca hemen canlanmışlardı. Bütün gözler kentin yolundaydı.

Vurduğumuz kurtları yine yemiş bitirmiştik. Erat son kerte açtı. Bütün umudum gericilerin bugün gelip bizimle savaşa tutuşması idi. Onları tepeler tepelemez hemen kente gidip, Mustafa Suphi ile arkadaşları bize yardım getirinceye kadar, oraya egemen olurduk. Belki bu heriflerden birçok silah da bulabilecektik.

İşin içinde öldürülmek tehlikesi de bulunduğun-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dan herkesin sinirleri gergindi. Millet benim düşündüklerime inanmıştı. İkide bir gelip bana soruyorlardı:

— Halil Çavuş, herifler gerçekten bizi durup dururken öldürürler mi?

— Elbette öldürecekler. Çünkü siz, işçi hükümetinden yana olduğumuz kuşkusunu verdiniz heriflere! Şu bizden ayrılan pis herifler yok mu, işte işi berbat eden asıl onlardır. Bundan sonra ağzınızla kuş tutsanız ölüm korkusu içinde yaşayan Rus ağalarını, Rus zenginlerini kandıramazsınız. Kesinlikle bizi temizlemeye gelecekler, ama biz onları daha önce temizleyeceğiz.

İkindiye doğru, bir ara duran kar yine yağmaya başladığında uzaktan bir sıra olarak, dağınık kara lekeler kent yönünde görüldü.

Erat bir ağızdan:

— Geliyorlar! diye bağırmaya başladı.

Silahlı olanlar silahlarının başına koştu. Silahı olmayanlar barakalara sığındı. Kara lekeler çok çabuk büyüyüp insan oldu. Çoğalmışlardı. Kötü bir niyetle geldikleri anlaşılıyordu. Ben makineli tüfeğin namlusunu onların gelişine göre ayarlıyordum. Makineli bir çalışmaya başlarsa hepsi düzlükte fare gibi avlanacaktı. İki - üç yüz metreye dek gelişlerini bekledim. Sonra tetiğe bastım. Hiç de böyle bir sürpriz beklemiyorlardı. Kara zincir birdenbire koptu ve yere yapıştı. Ben ateşi sürdürdüm. Ateşi, o tek sıra üzerinde bir dakikaya yakın gezdirdim, sonra durdum, gözledim. Birçoğu ölmüştü, kimileri yaralanmıştı. Çavuşlara, silahlı mangayı alarak oraya gitmelerini, heriflerin silahlarını, cephanelerini toplayıp getirmelerini söyledim.

Arkadaşlar vurulanların yanına gitti. Gerçekten çoğu ölmüştü, ama yaralılar da vardı. Hepsinin mavzerleri de omuzlarındaydı. Hiçbiri, silahını indirip ateş hazırlığı dahi yapacak zamanı bulamamıştı. Buradan gi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

denler bunların arasında yoktu. Belki de bu herifler onlara güvenmemiş ve hepsini öldürmüştü. Pusuya düşürüp öldürdüğümüz bu herifler karşı devrimci gürühun ayak takımındandı. Üstleri başları dökülüyordu.

Öldürülen gericilerin üstünden bombalar, bıçaklar, tabancalar da çıkmıştı. Silahlarımıza yirmi tüfek, otuz bomba daha katılmıştı.

Bütün arkadaşları toplayıp yeni durum üzerine konuştum:

— Arkadaşlar, gördüğünüz gibi durup dururken başımıza bir eşekarısı sürüsü ekşidi. Biz bu saldıranları geberttik, ama yuvaları orada ve büyük bir tehlike olarak bekliyor. Bu herifler henüz uyanmadan, ne yapacaklarını düşünmeden üzerlerine çullanalım diyorum. Onlarda daha birçok silah ve mühimmat vardır. Yiyecek de boldur. Onlar bize karşı yeni bir saldırıya geçmeden biz saldıralım. Baskın basanındır. Bizden onlara katılan zibidiler vurduklarımız arasında yok. Neden?

— Evet, evet Halil Çavuş, kente silahlı bir baskın yapalım. Hiç olmazsa biraz yiyecek ney alırız, dedi arkadaşlar.

Otuz kırk kişilik silahlı ve sekiz on kişilik de bombalı, akşam karanlığında yola koyulduk. Onlar gibi gündüz baskın yapma enayiliğinde değildik. Eğer onlar da gece gelseydi birçoğumuzu öldürebilirlerdi. Zaten baskınların zamanı gecedir. Karanlıklardır. Yola çıkarken de geride bol dinamitli nöbetçi bıraktık.

Öldürülenlerin giysilerini giymiş, kalpaklı, papaklı arkadaşlarımız hiçbir kuşku uyandıracak durumda değildi. Ben de bu temizlediğimiz gericilerden birinin kıyafetini giymiş, belime de tabancasını takmıştım. Bütün arkadaşlar, kendi ülkelerinde zafer kazanmış milisler gibi kabararak, çalım satarak yürüyorlardı. Tüfeklerimizle her an ateş etmeye hazır, dikkatle evlerin sa-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çakları altından ilerliyorduk. Yollarda havlayarak varlığımızı duyuracak ne bir köpek, ne de bir Allahın kulu vardı. Böylece evleri dinleyerek giderken sönük ışıklar gelen bir evin kapısı önünde içerden bir gürültü oldu, sonra Türkçe olarak şöyle bir haykırış işittik:

— Beni öldüremezsiniz, bütün arkadaşlarımı öldürdünüz alçak herifler. Yaklaşmayın ateş ederim.

Çokça düşünmeden kapıya birkaç kişi birden yüklendik:

— Açın ulan kapıyı, katiller, hepimiz buradayız, canınızı almaya geldik, diye bağırdık.

Evin kapısı bu sırada açıldı. Bizim kaçak askerlerden biri ayaklarımızın dibine düştü. Onu kaldırdık:

— Çok boğuştum Halil Çavuş katillerle, dedi, bütün öbür arkadaşlarımı kazanda kaynatarak sabun yaptılar. Beni de öldürüp kazana atmak üzere idiler ki siz geldiniz.

— Peki, bizim buradan geçtiğimizi nasıl anladın? diye sordum.

— Sizin buradan geçeceğiniz aklıma gelir mi? Kapının önünden bir yığın insanın geçtiğini ayırt ettim. Heriflerin bıçaklarını bana saplamalarına engel olmak için mahsustan yaptım bu gürültüyü.

Kapının önündeki bu kısa gevezelikten sonra, içimizden sekiz on kişiyle içeri daldık. Dipte yanan bol ateşin üzerinde bir kocaman kazan fokur fokur kaynıyordu. Mahzene pişmiş et kokusu yayılmıştı. Bizden ayrılan arkadaşlarımız sabun olmak üzere bu kazanda kaynıyordu. Yalnız geniş mahzende arkadaşlarımızı öldürenlerden bir tek kişi yoktu.

— Hüseyin, ne oldu bu adamlar? diye sordum.

— Yukarı katlara çıkmışlardır çavuşum. Arka pencerelerden kaçmadan önce yakalayın onları çavuşum. Arkadaşlarımı nasıl korkunç bir biçimde, nasıl hayvan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ca kesip doğradıkları gözlerimin önünde.

Bu sırada bazı arkadaşlarımız evin üst katlarını arayıp taramışlar, içerdekilerin arka pencerelerden karlar üzerine atlayarak kaçtıklarını söylemişlerdi. Bizimle daha önceki konuşmada tercüman olarak kullandıkları yerli Türk'ü de sabun yapmışlar. Kenarlardaki raflarda birçok sabun kalıbı dizilmiş duruyordu.

Hüseyin:

— Halil Çavuş, dedi, Rusya'da bit, onun yüzünden tifüs o kerte aldı yürüdü ki millet ne yapacağını şaşırmış. İşte bu haydutlar da insanlardan sabun yaparak piyasaya sürmeye başlamışlar. Elbette, senin benim gibi garipleri arayacaklar bu iş için. Hele bütün Türk esirlerinin madende toplu olarak bulunmasına çok seviniyorlardı. Bizlerden tonlarca sabun yapıp zengin olacaklardı. Çünkü sizin hesabınızı, kitabınızı tutan kimse yok. Öyle sandılar...

Türk esirlerinin sabun yapılmak üzere öldürülmek hazırlığı yapılması hemen hemen bütün arkadaşları çileden çıkarmıştı. Ömürlerinde böyle bir şey işitmedikleri gibi, olabileceğini de sanmıyorlardı. Açlık birlikte geldiğimiz arkadaşların başına vurmaya başlamıştı. Bana, kente gidip, hâlâ yiyecek bulunabilen dükkanları silahla soyalım diye öneride bulunuyorlardı. Ben de ne yapacağımı şaşırmıştım. Arkadaşlarımızın tümü beş kişi, on kişi değil; dört beş yüz kişiydi. En sonra açlıktan birbirlerini kurt gibi gözlemeye başladılar mı artık iş işten geçerdi. Şimdi, açlık henüz akıllarını yıkamamıştı, ama zorluyordu.

Tabii kentte böyle bir eylemde bulunmadan geri döndük. Milletin gemi azıya alacağı bir gün, tren geldi, trenden bir kurye indi, bütün eratın istasyonda öteberi taşımak üzere hazır bulunmasını bildirdi. Geride iki üç tüfekli nöbetçi bırakarak, istasyona doğru yürünmesi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ni söyledim. Birkaç ton buğdayla birlikte birkaç da canlı öküz trenden indirilerek bize teslim edildi. Hayvanların kaditleri çıkmıştı. Ama yine de herkes çok sevindi.

Öküzler çabucak kesilerek kazanlara doldurduldu. Buğdayın bir bölümü suda haşlanarak etin yanında ekmek yerine yendi. Bir bölümü de kavrularak bizim askerin çok iyi tanıdığı kavurga haline getirildi. Onlar yalnız buğdayı değil, çoğu zaman aç kalınca hayvan arpalarını da kavurup, kavurga yapar ve yerlerdi.

Mustafa Suphi ile Ethem Nejat, başka işleri çıktığından henüz gelememişlerdi. Ama, söylendiğine göre Amiral Kolçak, okul öğencilerinden oluşan bahriyelilerle bir hafta, on gün içinde buralarda görünebilirlermiş, onu durdurmak, geri atmak işi de Mustafa Suphi ile Türk güçlerine kalmış.

Gelen eşyalar arasında bol ölçekte piyade tüfeğiyle mermi de vardı. Bunlarla bir bölüm asker daha silahlandırıldı.

Yine karların yağmaya başladığı bir kasım sabahı, bütün erat sözleşmiş gibi ayağa kalktı ve silahı olan silahını, bombası olan bombasını alarak kente gitmeye, orada yiyecek birşeyler bulmaya karar verdi. Bütün bu hazırlık da, çavuşlardan, onbaşılardan habersiz gizlice yapılmıştı. Bunların elebaşıları da kazanda kaynatılmaktan, sabun olmaktan kurtardığımız Hüseyin'di. Sonradan öğrendiğimize göre kentte daha çok yiyecek var, herkes yiyeceğini evinin mahzenlerinde gömerek saklıyor, diyerek uslarını çelmiş, hangi evin, hangi konağın kapısını çalsanız, eliniz boş dönmezsiniz, demiş. Hele kimi konaklarda çuvallarla istiflenmiş tahıl, nohut, fasulye, mercimek varmış, bunları gizlice, altın pahasına satıyorlarmış. Kentte birçok talihli kişi şu sırada mis gibi kokan sıcak buğday ekmekleri yemekteymişler. Bu ekmekler hep o büyük evlerde pişiriliyormuş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bütün arkadaşlarım ekmeğe doğru gözlerini kararmış giderlerken, benim oturup onları gözlemem yakışık almazdı. Hemen ben de onların düşüncesindeymişim gibi davrandım. Çavuş arkadaşlarımın yardımıyla makineli tüfeği bir kızağa yerleştirerek onların yanı sıra yürümeye başladım. Çavuş arkadaşlarla kızağa gözümüz gibi bakıyorduk. Bizim erat yığın olarak ilerliyordu. Apansız bir tehlikeyle karşılaşsalar hemen tümü ölüp gidecekti. Öyle de hızlı gidiyorlardı ki. Bir ayak önce Hüseyin'in anlattığı o mis gibi sıcak ekmeklere kavuşmak düşü kurdukları belli oluyordu. Biz de kızağımızı sürükleyerek makineli tüfeğimizi, sırasında tehlikeye karşı korunmak üzere belli bir yere kuracaktık. Ancak, arkadaşlarımızın düşünmedikleri bir şey vardı: Kapısını çalacakları her evden üzerlerine ateş açılabilir, birçok arkadaşımız yaşamından olabilirdi. Tutsakların, böyle silahlanmış olarak geldiğini uzaktan bütün kent halkı görüp, ona göre tertiplenecekti. Ben çavuş arkadaşlarla bu düşüncem üstüne konuşurken birdenbire konaklardan birisinden üzerimize ateş edildiğini gördüm. Düzensiz yürüdüklerinden, atılan hiçbir kurşun boşa gitmezdi. Silah sesi duyulur duyulmaz, bizim arkadaşların yaptığı ilk iş, askerde öğrendikleri bir davranışı uygulamak oldu. Ateş hattına en yakın olanlar kendilerini yere attılar, daha uzaktakilerse paniğe kapılıp, karmakarışık kaçmaya başladılar. Biz ağır makineliyi taşıyan çavuşlar, onu, bize ateş açan eve karşı kurduk. Sonra sesimi yükseltip, kalınlaştırarak:

— Arkadaşlar, hepiniz yattığınız yerden kalkın, bu yana gelin. Yaralı varsa onları da birlikte getirin. Ben hepinizi bu ağır makineli tüfekle koruyacağım!

Makinelinin başına oturduk. Ben, şeridi ayarladım, namluyu tam olay çıkaran eve karşı çevirdim ve nişan aldım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şimdiye dek benim varlığımdan habersiz olan erat bana baktı, yere yatanlar da kalktı, ancak, üç dört kişi yaralanmıştı. Onları da tutup kaldırdılar. Bizim yanımıza geldiler:

— Arkadaşlar, dedim, biz ihtilal yapmış yabancı bir memlekette bulunuyoruz. Ancak birbirimize omuz vererek, birbirimizi dinleyerek, disiplinli davranarak canımızı kurtarabiliriz. Yoksa herkes kendi düşündüğü gibi davranırsa sinek gibi kırılır gideriz. Mustafa Suphi beyle arkadaşları işçi hükümetiyle anlaşmış durumdalar. Yakında hepimizin durumu düzelecek. Yalnız sabretmesini bilelim. Eğer işçi hükümeti generaller, amiraller, büyük toprak sahiplerinin askerlerince yenilirse bizim yaşamımız da tehlikeye düşer! Şimdiye dek madenlerde nasıl köle gibi çalıştırıldığımızı, ezildiğimizi biliyorsunuz. Şimdi beni korursanız, ben şu belalı evin gizini açığa çıkaracağım, dedim.

Sonra tabancamı çekerek kapıya dayandım. Kabzasıyla çift kanatlı büyük kapıya vurarak şöyle konuştum:

— Biz, Türkiye'den gelmiş tutsaklarız. Bize dokunulmadıkça kimseye bir zararımız olmaz. Yalnız hepimiz açlıktan ölüyoruz. Sizin konağınız da çok zengin, hiç olmazsa bir kez olsun bize birer doyumluk ekmek filan verin.

Ben bu kadarını söylemiştim ki, içerden hemen kapının arkasından bir ses geldi:

— Asker, sana güvenerek kapıyı açıyorum.

Ve kapı açıldı. Başlığında bir kızıl yıldız bulunan otuz, otuz beş yaşlarında bir adam dışarı çıktı:

— Ben, dedi, Kazan kenti Tatarları'ndan Osmanov. Gördüğün gibi Kızıl Ordunun askerlerindenim.

— Peki, toprak ağasının evinde ne işin var? dedim.

— Ha, diye güldü, biz onları kovalayalı çok olmuştur. Şimdi, iki aydan bu yana, bizim partinin yöneticileri oturmaktadır.

— O halde, dedim, hemen yanıbaşınızdaki bir evde bizim birkaç Türk askerini sabun yaptıklarını bilmiyor musun?

— Yok, ilk kez senden işitiyorum böyle korkunç bir şeyi.

Sonra, beni kolumdan çekerek taş merdivenlerden yukarı çıkardı. Baktım, bizim çavuş arkadaşlar da arkamızda:

— Gelin arkadaşlar, dedim, az kalsın baltayı taşa vuruyorduk.

Osmanov önde, biz arkada, bütün kente egemen kocaman kagir bir odaya girdik. Girer girmez de yüzümüze bir cennet sıcaklığı çarptı. Ortadaki çini soba gürül gürül yanıyordu. Biz içeri girer girmez, odada bulunan sekiz kişi saygıyla, daha çok da merakla ayağa kalktılar. Kazanlı Osmanov beni arkadaşlarına tanıttı, Rusça söylediğinden, ne dediğini anlamadım. Yalnız, ben ona aşağıda adımı söylemediğimden, burada sormak zorunda kaldı.

Karşımızdakiler hep fabrika işçileriydi. Osmanov, onları tanıtırken fabrika işçisi filan, bilmem ne ustası filan diye söylüyordu.

— Osmanov, diye sordum. Bu kalabalık adamlarımıza hiç olmazsa bir kuru tayına benzer bir yiyecek bulabilecek miyiz? Bütün bu arkadaşlar, şu birkaç gün içinde Amiral Kolçak'a karşı dövüşecekler. Mustafa Suphi beyle arkadaşlarının getirecekleri malzemeyi, silahları bekliyoruz. Bir miktar getirmişlerdi, ama yeterli değil. Sizin haberiniz var mı, Amiral Kolçak buraya yaklaşıyor mu?

Osmanov, benim söylediklerimi arkadaşlarına Rusça anlatınca hepsinin yüzleri sevinçten parladı. Onlar da bir şeyler söylediler. Sonra Osmanov bana döndü:

— Halil yoldaş, dedi, Kolçak namussuzu dolu dizgin geliyor. Şimdiye dek önüne hiçbir kaya, dağ çıkmadı. Ama burada bunların hepsine kafasını çarpacak. Ambarımızda epeyce unumuz var, tahılımız var. Bugün fırını fayrap edip şöyle birkaç bin ekmek pişirelim. Sonra köylü peynirimiz de var, onları da katık ederler. Biz hemen arkadaşlarla davranıyoruz. Siz de bize yardımcı verirseniz işler bir iki saat içinde olur biter.

Ben çavuşlarımızı bir kenara çekerek onlarla şöyle konuştum:

— Arkadaşlarım, talih yüzümüze gülüyor, az kalsın dinamitlerle havaya uçuracağımız konağın içindeki insanlar, bizim insanlar çıktı. Şimdi kentin fırınında salt askerler için ekmek yapılacak, herkese bol bol doyacağı kadar ekmek ve köylü peyniri verilecek. Geceleyin nerede kalacağımız üzerine henüz bir karar verilmedi. Ama, bence yine madene dönmek zorundayız. Hem madeni gericilerin ele geçirmesine engel oluruz, hem de bizim Mustafa Suphi ile arkadaşlarını orada bekleriz.

Çavuşlarımız, eratın arasına dağılarak bu güzel haberleri yayınca onlardan sevinç çığlıkları yükseldi.

İçimizde Trabzonlu birkaç kişi de vardı. Bunlardan üçünün işi fırıncılıkmış, hemen ekmek yapmak işini üstlendiler. Çuvallarla un zuladan çıkarıldı. Evin özel fırını bulunduğu gibi, evin hemen yanıbaşında da kentin fırınlarından biri bulunuyordu. Hemen bizim erat bu fırınları yaktı. Bir yandan ekmekler yapılırken, öbür yandan fırınlar da kızmaya başlamıştı.

Akşam ezanı vakti, karların üstüne gecenin korkunç sessizliği, yalnızlığı, ürkütücü donukluğu ile inerken ilk sıcak ekmekler, tutkuyla bekleyen arkadaşlara dağıtılmaya başlandı. Arkadaşlar, bütün bu süre içinde karların üstünde mi bekledi diyeceksin? Yok canım, büyük saray gibi konağın bütün odalarını doldurmuşlar-

dı. Hepsi burunlarını camlara dayamış, ormandan çıkacak Kolçak askerlerini gözlüyordu. Geç vakit, bir manga erle birlikte, madene, barakalarda nöbet bekleyen arkadaşlarımıza ekmek, peynir götürdük. Biraz daha gelmeseymişiz, madeni bırakıp, kendileri gelecekmiş. Hele o taze ekmeklere bir sevindiler, sorma gitsin.

Yeni nöbetçileri barakalarda bırakarak, öbürlerini alıp götürdüm.

Ertesi sabah günün ağarmasıyla birlikte, Amiral Kolçak ejderhasının başı da ormanın kıyısından göründü. Hemen arkadaşlarla birlikte, ağır makineliyi dışarı çıkararak alçak bahçe duvarının arkasına yerleştirdim. Bütün eratın da süngü takıp, hazır olmasını söyledim. Herkes coşku içindeydi. Süslü püslü gencecik askeri öğrenciler uzun bir sıra olarak yürüyorlardı. Uzaktan uzağa cici düğmeleri parlıyordu. Bütün silahlı arkadaşlarım da bu sırada uzun bahçe duvarı boyunca sipere yatmışlar, namlularını onlara çevirmişlerdi. Ama, ilk atışı ben yapacaktım. Kentin boş olduğunu sanarak geliyorlardı. Pusuda bekleyenlerin Türk askerleri olduğunu hiç düşünemezlerdi.

Arkadaşlara, yüz metreye dek gelmelerini, ondan sonra ateş edeceğimi, kendilerinin de sağ kalıp kaçanlara ateş etmelerini söylemiştim. Bir kez yüz geri ettiler mi ondan sonra arkalarına düşüp kovalayacak, birçok malzemelerini ellerinden alacaktık.

Gerçekten de yüzlerce askeri okul öğrencisi, ellerinde Çarlığın bayrağı dalgalanarak rahatça, korkusuzca ilerliyordu. Sanki pikniğe gider gibi dirsek temasıyla ilerliyor, boğazlarını yırtarcasına imparatorluk marşlarını söylüyorlardı. İp gibi uzayan hizayı da hiç bozmuyorlardı. Yalnız ellerindeki tüfeklere süngüler takılmıştı. Sözde bunlar da asker ya, birdenbire karşılarına düşman çıkıverirse gafil avlanmavacaklardı. He-

men hepsi uzun boylu, tığ gibi, ak pak delikanlılardı. Karşılarında kent, arkalarında orman vardı.

Kasımın yedisinden bu yana bütün Rusya ormanları, yırtıcı hayvanlardan çok daha tehlikeli kaçaklarla dolmuştu. Bir umutla buralarda yaşamaya, ilk fırsatta yitirdikleri cennetlerini ele geçirmeye hazır bekliyorlardı. Ne var ki Milton'un bulunmuş cenneti gibi bir başka «yine bulunmuş cenneti» artık hiçbir şair ya da yazar yazamayacaktı. Kökler öyle derinden koparılmıştı ki hiçbir çınar artık bu topraklarda boy vermeyecekti.

Ben, üstümüze doğru gelmekte olanları böyle habersizce avlamaya isyan ediyordum, ama ellerine geçersek, bize acımayacaklarını biliyordum. Hemen hemen yüz metre kadar yakına gelmişlerdi ki tetiğe bastım. Bizim demir canavar şakımaya başladı. Düzenli sıralar halinde yürüyen delikanlı askerler, bir anda biçilip yere yıkıldılar. Benim avlayamadıklarımı da bizim arkadaşlar avladılar. İlk sırayı biçmiştik ama, arkası geliyordu. Baktım, ak gövdeli huş ağaçları ormanı durmadan doğuruyordu.

Çavuş arkadaşlara:

— Haydi, süngü takıp ortaya atılalım arkadaşlar, şimdi ormandan çıkan yeni düşman sıralarını ben üstünüzden aşırtma yaparak ya yok edeceğim ya da olduğu yere mıhlayacağım. Siz arkadaşları alın, silahsızlar da sizinle birlikte gitsin, düşen tüfekleri, savaş malzemelerini toplayarak ilerlesinler. Şu tüysüzlere bir kez süngümüzün kokusunu tattıralım. Ondan sonra önümüzden hep kaçacaklardır, dedim.

Bizim asker süngü takarak alçak bahçe duvarlarını aştı. Ayağa kalkmaya çalışan hafif yaralıları, kendilerine doğru gelen subay namzetlerini süngüleyerek, geçtiler. On dakika sonra onların çıkış noktaları olan

ap ak ağaç gövdelerinin parladığı bölgedeydiler. Yerler, subay namzedi genç ölülerle örtülmüştü. Askerlerimizin önündeyse artık Amiral Kolçak'ın askerlerinden iz yoktu. Ormanın derinliklerinde yitmişlerdi. Arkadaşlar, Kolçak'ın geri kalan askerlerini ormanın içlerine doğru kovaladıktan sonra öldürdükleri düşmanın bütün silahlarıyla, gereçlerini yüklenerek geldiler. Bütün eratımız şöyle böyle silahlanmak üzereydi. Eratı bir kez daha savaş alanına gönderdim. Bu kez yepyeni çizmeler, ekmek torbaları (içleri dolu), kalpaklar, daha bir sürü akla gelmedik değerli şeylerle döndüler. Getirenler; çizmeleri, kalpakları giyince birer Rus askerine benzediler. Bana da bu arada çavuşlardan biri güzel bir kuzu derisi kalpakla bir çift çizme verdi. Getirilen sırt çantalarının içinden herkesi sevindiren güzel fanilalar, yün çoraplar, ak mendiller çıktı. Ekmek torbaları güzel yiyeceklerle doluydu. Genellikle kavurma çıkıyordu ki bunları köyleri basarak çaldıkları koyunları, kuzuları, danaları, inekleri boğazlayarak oluşturuyorlardı.

Çavuş arkadaşlara:

— Nöbete diktiğimiz arkadaşlara da bir şeyler götürelim, dedim.

O geceyi bütün arkadaşlar saray yavrusu konakta geçirdi. Akşamdan gidip oradaki nöbetçileri de mis gibi ekmeklerle doyurarak buraya getirmiştik. Madeni kendi talihine bırakmıştık. İşçi hükümeti temelli iktidara yerleşirse elbette orayı da korunan mülkleri arasına katacaktı. Buradaki işçi hükümeti adamları artık bizi biricik askerleri olarak görüyordu. Onun için de yanından ayırmak istemiyordu. Koca kenti Kolçak saldırısından kurtarmıştık. Moskova'dan yeni Sovyet güçleri gelinceye kadar bizim burada kalmamızı, ondan sonra memleketimize gidebileceğimizi söylüyordu. Türkiye'nin

de işgal altında olduğunu, düşmanların kum gibi buraya saldırdığını, her milletin, memleketin bir güzel parçasını kaptığını Mustafa Suphi ile arkadaşlarından işitmiştik. Şimdi ülkemize dönünce orada da türlü düşmanlarla çarpışıp duracaktık. Türk halkı bu düşmanlara karşı kımıldar gibi olmuş, Çanakkale'yi yedi düvelden kurtaran Mustafa Kemal adında bir genç paşa da İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek padişaha isyan bayrağını açmış. Çünkü padişah da memleketi işgal eden uluslarla eleleymiş. Padişah ancak tacını tahtını kurtarmaya bakıyormuş, o yüzden de düşmanların safına geçmiş. Senin anlayacağın, burada da, gidince Türkiye'de de halimiz yamandı. Mustafa Suphi beyle arkadaşları, bundan sonra, artık yeryüzünü halklar yönetecek, halkların devri başladı, diyordu. Herhalde onlar daha çok okudukları için bu karmaşık durumların içinden nasıl çıkılacağını da bizden iyi biliyorlardı.

Fırıncılar durmadan ekmek yapıyordu. Düşmanın yeni saldırıları hesaplandığından gafil avlanılmamaya çalışılıyordu. Düşmandan alınan silahlarla erat bayağı silahlanmıştı. Ancak, elde yeterli cephane yoktu. Ama şöyle böyle eratın üçte ikisi tüfek ve süngü sahibi olmuştu. Herkesin şöyle böyle birkaç atımlık mermisi de vardı. Ben geceyi uykusuz geçirdim. Bu Kolçak namussuzu karargahımıza bir gece baskını yapabilirdi. Bunun için gündüzden birkaç arkadaşımla ak yatak çarşaflarından birer tulum dikerek hazırladık. Gece bunların içine girerek ormanın oralara dek gitmeye karar verdik.

Tek tük ağaçların arkasına sinerek ormana yaklaştığımızda burda kimi hazırlıkların başlamış olduğunu gördük. Kente ağır bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Karla örtülü bir ağacın şemsiyesi altında sinerek göz-

ledik. Bir kızak üzerinde bir ağır makineli tüfek çekip biraz ötemizdeki bir ağacın altına yerleştirmişlerdi. Onlar da bizim gibi ak çarşaflara bürünmüşlerdi. Getirip bizim karargaha karşı yerleştirdikleri ağır makineliye de ak bir çarşaf giydirmişlerdi.

Makineli tüfeği kaçırmaya karar verdim. Arkadaşlarıma, ormanla ağır makineli tüfek arasında gidip gelenlere ateş etmelerini söyledim. Ben de iki üç arkadaşımla ağır makineliye doğru gittim. Onun başında, düşündüğüm gibi henüz hiç kimse yoktu. Kızağı çevirerek karargaha doğru kaydırmaya başladık. Bizim arkadaşlar, yayılmış olarak ormana doğru ateş ediyorlardı. Ben ağır makineliyle karargaha girerken onun çalındığını ayırt eden düşman karlar üzerinde saklanamayan giysileriyle ardımıza düştüler. Çoktan bahçe duvarının siperlerindeki yerlerini alan bizim arkadaşlar, birdenbire bir cayırtı koparttılar. Kara giysileriyle gelen genç düşmanlar yere düştüler ya da kapaklandılar. Ölmüş olanlar, elbette kalkamıyordu, ancak bunların birçoğu ayağa kalkıp ileri doğru yürümek yürekliliğini gösterdi. Bunun üzerine:

— Arkadaşlar, diye bağırdım, herkes birer tane peylesin, öyle ateş etsin. Boşuna mermi yakmayın. Bombalarınızı da tek kişiye atmayın, ancak kümelenmiş insanlara atın.

Bu gelenler saldırıya değil, ağır makineliyi kurtarmaya geliyorlardı. Onun için de sayılıydılar. Çabucak avlandılar. Karların üzerinden ağır yaralıların sövüntüleri, iniltileri geliyordu. Şu sırada yanlarına varmak tehlikeliydi.

Kar yağışı dinmiş, gökyüzü açılmıştı. İnsanın iliklerine işleyen soğuk da başlamıştı. Sırtımızdaki asker kaputları Sibirya soğuğuna vızgeliyordu. Buna karşın sabahı Sibirya karları üzerinde ettik. Sabahleyin benim

ağır makinelinin başına gittiğimde, o da nerdeyse dondum Halil diyecek sanıyordum, ama çok şükür bir şey demedi. Baktım her yanı çalışıyordu:

— Arkadaşlar, diye seslendim, ben sizi koruyacağım, siz şu ölülerin silahlarıyla kaputlarını toplayıp gelin.

Hemen on beş yirmi arkadaş fırladı. Meğer çocukların birkaçı yaralanmış, ölmemiş. Kalkıp kaçamamış da. Arkadan yeni bir ateş yememek için sabaha dek orada direnmeye çalışmışlar. Arkadaşlar geldikten sonra bana soruyorlardı:

— Halil vuralım mı çocukları? Kaputlarını da alamadık sırtlarından üşürler diye!

Bizim halkımızın yüreği böylesine yufkaydı işte. Ben de:

— İyi etmişsiniz, dedim.

İnsan başkasını düşünürken kendisini de düşünmüş olurdu. Biz de askerdik. Bizim başımıza da böyle işler gelebilirdi.

Biz dün Kolçak denizerleriyle savaşırken tren gelmiş, savaş olduğundan kente girmemişti. Mustafa Suphi beyle arkadaşları bütün bölgenin askersel yönetimini ele almak için gelmişler, doğru madene gitmişler. Madende hiç kimseyi bulamayınca şaşırmışlar, kentin kimin elinde olduğunu da bilmediklerinden orada oturup sabahı beklemişler.

Sabahleyin trenin düdüğünü işitince, hemen Mustafa Suphi ile arkadaşlarını anmıştım. Sakın onlar gelmiş olmasındı! Evet gelebilirlerdi. Önemli haberlerle yüklü olarak da gelmiş olabilirlerdi. Hemen tüfekli iki çavuş arkadaşımı yanıma katarak istasyona yollandım. İstasyonda, trenin buraya gelmediğini, madene yakın

bir yerde durduğunu işaretlerle anlattılar. Şimdi doğru madene gidecektik. Gittik. Evet, Mustafa Suphi, ince altın tel gözlüklerinin arkasından beni görünce coşku içinde koşar gibi yerinden fırladı:

— Halil Çavuş savaşa mı girdiniz?

— Evet efendim, girdik, bir yığın silah ve giyecek aldık.

— Gel hele şöyle de bütün arkadaşlara anlat.

Başımızdan geçenleri diğer arkadaşlara da anlattım.

Mustafa Suphi beye:

— Efendim, dedim, şu sırada savaş durumundayız. Hepimiz, kent hükümet adamlarının toplu olarak bulunduğu bir konakta konuk ediliyoruz. Orda bize, sıcak tayınlar çıkıyor! Yoksa siz gittikten sonra halimiz çok kötü olmuştu. O sabun olan arkadaşlarımız da zaten bu açlık belasına kurban gittiler. Yiyecek verileceğini sandılar.

— Şimdi bizi o yönetim yerine götür Halil Çavuş. Yöneticilerle konuşmamız gerek.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarıyla yönetim yerine gittik. Mustafa Suphi askerlikten gelmiyordu ama, bu kargaşa içinde bir kurmay subayın niteliklerini, yeteneklerini edindiğini göstermişti.

— Halil Çavuş, dedi, bu akşam karanlığıyla birlikte bütün eratı alıp madene götürürüz. Gericiler, ergeç bu karargaha saldıracaklardır. Giderek bu işi yarın bile yapabilirler. Biz, Ruslar'ı da oradan çıkarır götürürüz. Yarın gündüz gözüyle onlar kente ve karargaha yüklendiklerinde biz de onları arkalarından çevirir, sizin yaptığınız gibi son erine dek kırarız.

Mustafa Suphi bu düşüncesini diğer yöneticilere karşı da savundu ve onlar da bunu benimsediler. Hep birden kimseye görünmeden karargahtan ayrıldık. Yal-

nız, birkaç er orda kalacak, gerektiğinde birkaç el silah atarak karargahta insan bulunduğunu anlatacaktı. Patlayan silahlar, saldırının başladığını bize anlatacak, biz de istim üstünde olduğumuzdan hemen arkalarını çevirmek üzere davranacaktık.

Bu iş düşündüğümüz gibi oldu. Amiral Kolçak'ın genç denizerlerini arkadan saldırarak bir kez daha biçtik. Amiral Kolçak, kılıç artıklarını alarak doğuya doğru çekildi. Burda durdurulmuş olan Amiral Kolçak ile askerleri, daha sonra Kızıl Ordu askerlerince kovalandı. Bu savaşlar sırasında bizim Türk tutsakları, ekmeğini yedikleri yerlerin insanlarını, insan biçimindeki ejderhaların elinden kurtarmak için bu kadarcık olsa bile bir iş gördüler.

Mustafa Suphi, Mustafa Kemal'le yanyana çalışmak üzere alayını alıp Türkiye'ye gitmek istediğini söyledi. Mustafa Kemal, bütün kapitalist ülkelere kafa tutan deha sahibi, yürekli bir askerdi, ancak, sosyal alandaki ejderhalarla boğuşmaya gücü yetmedi. Mustafa Suphi ile arkadaşları işte onun bu boşluğunu dolduracaklardı. Kazım Karabekir Paşa aracılığıyla gelmek istediklerini bildirmişler, Mustafa Kemal de gelsinler, demişti. Bunun için Mustafa Suphi, Kızıl Alay ününü almış olan Türk tutsaklarını alarak Azerbeycan'a indirdi. Kızıl Alay oraya vardığında Azerbeycan hâlâ milliyetçi, gerici, müsavat partisinin kurduğu hükümetle yönetiliyordu. Türk Alayı'nın Azerbeycan'a gelişi pek çok Azerbeycanlı'yı sevindirdiyse de, müsavat hükümetini tutan ağalar, büyük toprak ve mülk sahiplerini sevindirmemişti. Onlar, bizim, Uralların ötesinde gericilerle çarpıştığımızı biliyorlardı. İşçi hükümeti bizden güç alarak gerici müsavat hükümetini yıktı. İşte, bu sırada Azerbeycan'da kanlı kimi işler oldu.

Çok zengin bir halı tüccarı olan Ferhunde'nin babası ve bütün ailesi birdenbire darmadağın olmuş. Genç, zengin bir adamla evli olan Ferhunde, kocasıyla birlikte bütün en yakın insanlarını birkaç saat içinde yitirmiş. Bunları sana daha önce Ferhunde'yle birlikte kısaca anlatmıştık. Şimdi biraz daha açayım.

Benden önce evli bulunduğu adamdan olan çocuğunu, daha önce İran'a götüren kızkardeşiyle, bu çocuğundan başka birinci dereceden yakın akrabası kalmamış.

— Ferhunde hanım, seni, akraban varsa, onların yanına götüreyim. Burada yalnız başına kalamazsın.

— Bir mahalle ötede teyzelerim oturuyor. Onlar yoksul sayıldıklarından, belki öldürülmemiştir. Oraya götür beni!

Ferhunde'yi yanıma katıp, götürdüm. Gerçekten orta halli bir evin önünde durduk. Kapının tokmağını güçlüce çaldım. Hiç kimse ses vermedi.

— İçerdekiler senin başındaki yıldızdan korkuyorlar, dedi Ferhunde.

Şapkapı çıkarıp elime aldım.

— Yahu, açın kapıyı, size Ferhunde hanımı getirdim. Yapayalnız kalmış, korkuyor, gideceği bir yer yok.

İçerden bir ses geldi:

— Sen Türk müsün?

— Evet, evet, açın kapıyı, bizden size zarar gelmez.

Yağız yüzlü, kapkara gözlü genç bir adam kapıyı açtı:

— Girin içeri.

Hemen, dal gibi titreyen Ferhunde'yi kapıdan içeri ittim, kendim de arkasından içeri girerek:

— Selamünaleyküm, dedim.

— Ve aleykümselam, diye birkaç erkek sesi birden yanıt verdi.

Ferhunde:

— Teyzem nerede? diye sordu.

Çok esmer, Kalmuk tipinde yaşlıca bir kadın, iki gözü iki çeşme gelip Ferhunde'yi kollarının arasına aldı:

— Ne iyi, sağ kalmışsın, ölmemişsin balam.

— Annem, beni bir halıya sardı, öyle kurtuldum teyze! Allah kendisinden razı olsun, bu Anadolu Türk'ü, o sırada oradan geçiyormuş, gürültüler duyup, içeri girdiğinde, beni dürülen bir halı içinde kımıldanır görmüş, bir de halıyı açınca benimle karşılaştı. Zavallı annem, bakmış ki hepimizi öldürecekler, hiç olmazsa beni öldürmesinler diye böyle bir kurnazlık düşünmüş. Beni bir halıya sarıp kenara yuvarlamış.

Ferhunde'nin teyzesi:

— Çok ferasetli bir kadındı benim ablam, dedi.

Bu sırada Mustafa Suphi ile arkadaşlarının bir toplantı yapacaklarını, hepimizin bu toplantıda bulunmamız gerektiğini düşündüm.

— Hanımlar, beyler, dedim, benim arkadaşlarımla çok önemli bir toplantım vardı. Gitmem gerek. Ben, yine gelip sizi göreceğim. Allahaısmarladık, diyerek ayrıldım.

Partinin lokalinde Türk subayları ve birkaç sivil Türk toplanmış, anlaşılan son görüşmelerinden birini yapıyorlardı. Baktım, bütün yüzler elektrikliydi. Kolay değil, uzun zorlu yıllardan sonra Türkiye'ye döneceklerdi. Hem de başlarında sosyalizmin pembe tacıyla. Ben kapıda görününce, Mustafa Suphi, arkadaşları arasından şöyle seslendi:

— Neredeydin Halil Yüzbaşı? Biz ha bugün, ha yarın Türkiye'ye dönüyoruz. Mustafa Kemal Paşa, gelsinler, demiş!

Benim usuma hemen Ferhunde geldi. Genç kadına umut vermiş gibiydim. Toplantıdan sonra da onu alıp

şöyle parkları, deniz kıyılarını dolaşmak istiyordum. Ben de elbette yurduma dönmek istiyordum, ama belki Mustafa Suphi'lerle gidemezdim.

Mustafa Suphi'lerin dönüş öyküsünü biliyorsun. Dönüşlerini ve katledilişlerini...

Mustafa Suphi bey beni hep Halil Yüzbaşı diye çağırıyordu. Ne ben, ne de bütün arkadaşlarım bu yeni niteliğe alışamamıştık. Ama İşçi Hükümeti şu son günlerde bizim Amiral Kolçak'la çarpışmalarımızı, benim bir bölük erin başında ötede, beride savaş cambazlıklarında görünmüş olmamı gözönüne alarak, bana birkaç rütbe atlayarak, yüzbaşılık rütbesi vermişti. Şimdi, bir alaylı yüzbaşı sayılırdım. Ama, bana bu sıfatla ünlenildiğinde utanıyordum:

— Ben Halil Çavuşum! Gerisi laf, diyordum.

Benim yüzbaşılığa çıkarılmamda sanıyorum Mustafa Suphi beyin de parmağı vardı.

Sovyetler'de zaten bütün ordu, işçi sınıfının insanlarından kurulduğundan, ordu saflarında çarpışan herkes yeteneğine göre rütbeler alıyor, böylece yeni bir subay kadrosu oluşuyordu. İhtilal, bütün Rus subaylarını soylulardan oluştukları için ordunun başından uzaklaştırmıştı.

Subaysız savaşçı yığınları, karşılarındaki yüzbinlerce soylu subayı ve Çar ordularını yenmiş, halk insanlarından komutanlar, subaylar yaratmıştı. Voroşilof, Budyonni, Sovyet Devriminin yarattığı iki büyük askerdi.

Bakû'nun yöresinde bir çiftliğe elkonularak, burası devlet çiftliği haline getirilmişti. Çiftliği çalıştıranlar arasında benim de son günlerde tanıştığım yöneticiler vardı. Azerbeycanlı olan bu adamlar, bana köy kökenli

olduğumdan önem veriyor ve «müstakbel» enişteleri olarak görüyorlardı.

Bir gün yine Ferhunde'lere uğradım. Ev halkı beni saygılı, ama çekingen karşıladı. Ferhunde'yi biraz gezdirmek istedim. Genç kadın, zaten sıkıntıdan patlıyormuş.

— Ne iyi ettin Halil, dedi, önce başımda bir kocam vardı, kocam öldürüldükten sonra, teyzemin evinde birçok kocam oldu. Yani demek istediğim, herkes kendi kafasına göre beni idare etmek istiyor. En başta teyzem. Kız Ferhunde, diyor, dikkat et, Türkler çok vefasız kişilerdir. Seni alır götürür, senin üstüne bir başkasını alır. Anadolu Türk'ünün hikayesini ben çok işittim, kulağına küpe ola!

Parkta otururken, ara sıra gözlerimi kaçamak çevirerek, yanıbaşımda oturan Ferhunde'ye bakıyordum. Çok güzel bir kadındı.

Parkta ancak yarım saat oturmuştuk. Ferhunde, birdenbire ayağa kalkarak:

— Halil, dedi, dışarda çok kaldık. Bizim için kötü düşünürler.

— Peki Ferhunde gidelim. Bak herkes, çoluk çocuk parkta.

— Ama, bizimkiler öyle düşünmezler!

— Peki, ben seninle nişanlansam, evlenmek istesem de yine böyle mi davranırlar?

— Gelenekler böyle, biz ne yapabiliriz?

— Ben, bugün eve gidince seninle evlenmek istediğimizi söyleyeceğim. Nişanlanacağız. Şimdi gidip, kendimize iki yüzük yaptıralım. Nişanlanmak istediğimizi söylerken, bir yandan da yüzüklerimizi takarız, olur biter.

Ben bunu söyleyince Ferhunde'nin yüzü güldü. Gözleri parladı.

Nişan yüzükleri yapan bir küçük dükkana gidip, yüzüklerimizi yaptırdık.

Bu güzel kadınla bir ömür geçirilebilirdi. Ona güveniyordum. Onun da bana güvendiğini görüyordum. Yalnız evdekiler, onu durmadan caydırıyorlardı. Anadolu Türk'ünün böyle at değiştirir gibi kadın değiştirdiğini nerden, ne zaman ve kimden öğrenmişlerdi. Sanki kendileri de Türk değilmiş gibi, 'Türk'lerle evlenmek akıl kârı değildir,' diye bir düstur oluşturmuşlardı. Demek ki kendi Türk'lüklerini de ya yitirmiş ya da yitirmek üzereydiler.

Eve döndüğümüzde, damdan düşer gibi:

— Biz, Ferhunde ile nişanlandık, dedim.

İçeri öyle sevinçli girmiştik ki bütün evdekiler şaşırdılar.

— Hiç şaşırmayın, dedim. Öyle büyük karışıklıklar içinde yaşıyoruz ki hiçbirimizin yarın ne olacağımız belli değil. Hiç değilse bu aşamada yaşamımızı kendimiz düzenleyelim.

Ferhunde'nin teyzesinin kocası:

— Nerde oturacaksınız? Ferhunde'lerin evi hükümetçe zaptedildi.

— Ben onun bir odasını hükümetten alırım, dedim. Sibirya'da ben de Çar askerlerini kovaladım. Hükümet bana maaş bile veriyor.

— Ya! diye hepsi şaştılar.

— Evet, dedim, ben serüven adamı değilim. Aklıbaşında biriyim.

Yaşlı adam:

— Öyleyse helal olsun arkadaş! dedi, al Ferhunde'yi git.

Nişan için güzel bir gece düzenledik. Şerbetler, şaraplar, votkalar içildi. Yarı geceye dek de saz sesleri, azeri şarkıları mahalleyi inletti. Olağanüstü zamanlarda ya-

şadığımızdan bunu hem nişan, hem nikah saydık. Geceyarısı evden ayrıldığımızda mahallenin horozları ötmeye başlamıştı.

Ferhunde'lerin evi büyük bir konak olduğundan oraya bizden başka üç yoksul işçi ailesi daha yerleştirilmişti. Konağın Hazar Denizi'ne bakan en güzel iki odası bize verilmişti. Havalar serinlemeye başladığından Ferhunde ile, sanki çoktan bu yana birlikteymişiz gibi sarılıp yattık. Kadıncağız ikide bir dalgınlıkla eski kocasının adını söyleyerek, Hamza şunu ver, Hamza biraz öteye git, deyip duruyor, sonra da:

— Çok afedersin Halil, sana hep yanlış adlarla ünlüyorum! diyordu.

— Ziyanı yok Ferhunde'ciğim, bunlar olağandır, diyor, onu avutuyordum.

Artık her sabah evden çıkıyor, yakındaki devlet çiftliğine gidiyordum. İnekler, atlar, koyunlar, tavuklar, işçilerin çok zamanını alıyordu. Bu arada ben her yana yetişmeye çalışıyordum. Yıllık buğday, çavdar, arpa, ekinini, patetes, fasülye, mısır, mercimek, nohut yetiştirilmesini kontrol ediyordum. Her akşam eve gelirken biraz sebze, bir kilo süt filan getiriyordum. Volga bölgesinde insanların açlıktan kırıldığı yıllardı.

Dokuz ay sonra Ferhunde çok büyümüş olan karnını boşalttığında birer buçuk kiloluk iki çocuk doğdu. Oysa ilk kocasından doğan çocuğu bir erkekmiş ve üç buçuk kiloluk bir tosuncukmuş. Bu ikiz talihsizliğine şaştı, ama yine de bunları yaşatabilmek için gecesini gündüzüne kattı. Benim çiftlikten hergün getirdiğim bir kilo sütü içen iki cılız yavru zorbela yaşayıp gidiyorlardı. Yalnız erkek olan yavru öbür yıla girerken zatürreeden ölüverdi.

Ahmet ölmüştü, ama Şerifecik yaşıyordu. Benim hergün çiftlikten getirdiğim bir kilo sütü içiyor, anası-

nın memelerini de boşalttığı halde bir türlü toparlanamıyordu.

O Çinli'ye benzeyen, küçücük burunlu, büyük kara gözlü, büyük ağızlı yavrucağa çok düşkündüm.

Ferhunde ile Şerifecik'te esmerlik yönünden biraz İranlı'lık vardı, daha çok Orta Asya insanlarının serpintisini andırıyorlardı. Azeriler, bu niteliklerini temelli yitirmişlerdi.

Fakat ikizlerin ikisi de, benden ve annelerinden daha ak tenli doğmuşlardı. Her akşam çiftlikten dönüşümde, uyur da olsa Şerifecik'i kollarıma alıyor, onunla dakikalarca konuşuyordum.

— Şerifecik bana benziyor, diyordum.

Bu söz Ferhunde'yi çileden çıkarıyordu.

— Adam, görmüyor musun, elmacık kemikleri nasıl çıkık, gözleri nasıl çekik? Sizin Türkler'e belki ileride yalnız huyu benzeyecek!

Şerifecik, aradan, aylar, yıllar geçtiği halde bir türlü taytay yapamıyor, yürüyemiyor, ayakta bile duramıyordu. Doktorlara götürdük. Doktorlar balık yağı salık verdiler. Artık Şerifecik, her Allahın günü bir kilo sütün yanı sıra balık yağı da içiyordu. Birçoklarının tiksindiği bu yağı, o, genç kız olduğu yaşlara dek severek içecekti.

Ferhunde yine gebe kalmıştı.

— Adam, sana nur topu gibi bir erkek çocuk doğurayım da gör!

Bu şakacıktan konuşmalar, günün birinde gerçekleşti. Ferhunde bu kez iki kiloya yakın bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Bu da öbür kardeşleri gibi cılızdı. Ancak çok devingen, çok gürültücü bir çocuktu.

Şerife aileyi o kerte üzdü ki artık ne Ferhunde, ne de ben yürüyebileceğini düşünebiliyorduk. Güzel havalarda hep sırtıma alıyor, kolhoza götürüyor, orda yu-

muşak bir sandalyede oturtuyordum. Akşamlara dek, tavukları, ördekleri, hindileri, kazları, keçileri, sonra inekleri gözlüyor, çocukluk dünyasını zenginleştiriyordu. Çiftlikteki kadınlar ve erkekler onu seviyorlar, o da onlarla çıtı pıtı konuşuyordu. Şerife, bacaklarının tutuk olmasına karşın, kafası, dili çok iyi çalışan bir çocuktu. Hergün bir kilo inek sütünün yanı sıra kendisine güçlendirici olarak verilen balık yağını da isteyerek içiyordu. Dört yaşına basmıştı. Artık, Ferhunde'nin de, benim de Şerife'nin yürüyebileceğinden umudumuz temelli kesilmek üzereydi.

Ben, o gün de kızımı sırtıma almış, onunla konuşarak, eğlenerek, onu da konuşturarak yürüyordum. Çiftliğe vardığımızda Şerifecik'i akasya ağacının dibindeki minderli sıraya bırakmak isterken, kızcağız düşmüş, ne hikmetse, kendisi kalkmış, ben de bunu hiç düşünmeden onu sıraya oturtmuş, içeri girmiştim. Benim çalışma odam, kızcağızın sol yanında, beş metre ötedeydi. Orda pencerenin önündeki masaya oturup, çiftliğin hesaplarını yazdığım sırada onu da gözlüyordum. Baba - kız uzun zamandır bu türlü yaşıyorduk. Şerife, sabahtan akşama dek evden uzakta ve benimle yanyana bulunduğundan, benim sırtımda da gidip geldiğinden, beni çok seviyordu. İşte tam bu sırada, hesaplarla uğraşırken, birdenbire, bir güzel davranışını gördüm. Acaba neydi bu? Evet, çok iyi bir davranıştı, anasının da, benim de dört yıldır kendisinden ölesiye beklediğimiz güzel bir davranıştı bu. Birdenbire kimseden yardım görmeden, kendi kendine kalkıvermişti. Evet, nasıl yapmıştı bunu? Demek ki yavrumun bacakları kendisini taşıyacak kerte güçlenmişti. Zaman, yaz ortasıydı. Mısırlar olmaya başlamıştı. Mahle hanım, çiftliğin iyi insanla-

rından biri, bir sütlü mısır koçanı kızartmış, Şerifecik'in eline tutuşturmuştu. Minik yavrucuk bunları çok seviyordu. Şerifecik sevinçle koçanı ısırıp yemeye çalışırken her zaman onun yanına gelip 'gulu gulu gulu!' diye seslenen baba hindi yine gelmişti. Şerifecik her zaman ona kimi taneler attığından alışıktı. Bu seferki mısır koçanını da kendisi için sanmış olacak ki, bir iki yüksek sesli gulu gulu'dan sonra boynunu uzattığı gibi sütlü koçanı kızın elinden kapıp kaçmaya başladı. Onun kapıp kaçmasıyla birlikte de Şerifecik oturduğu sıradan yere düştü. Ama, ayaklarının üstüne düştü. Baba hindiyi kovalamaya başladı.

Bu sırada Mahle hanımın sesini işittim:

— Halil bey, Halil bey, gözünüz aydın, Şerife yürüyor!

Bunu ben de görmüştüm, ama inanamamıştım. Mahle hanımın bağırışı beni uyardı. Hemen yerimden fırlayarak bahçeye çıktım. Şerifecik koşmuş, biraz ötede düşmüştü, baba hindi de korkudan ağzındaki koçanı düşürmüştü.

Mahle hanım:

— Zarar yok, ben yenisini kızartırım. Hele gelip şöyle otur!

Ben Şerife'yi kaldırmak üzereydim ki:

— Baba, ben kendim kalkarım, bırak, dedi ve gerçekten de biraz zorlanarak kalktı, benimle sıraya dek yürüdü.

Dünyada duyduğum en büyük sevinç buydu. Şimdi annesine söylediğimizde o da yaşamının en büyük sevincini duyacaktı. Kızımızın yürümesi öyle büyük bir mucize idi ki bunu annesine anlatabilmek için akşamı iple çekiyordum. Şerife de çok seviniyor, bu sevincini durmadan şu sözleriyle anlatmaya çalışıyordu:

— Ben yürüyorum baba, ben yürüyorum.

— Elbette yürüyeceksin kızım. Keşke şu baba hindiye söyleseydik de senin mısırını daha önce çalıp kaçsaydı! diye gülüyordum. O da bu şakama gülüyordu.

Akşam, bir kilo süt ve sütlü mısır koçanlarıyla eve gittim:

— Ferhunde, dedim, şu sütlü mısırları ilkönce ateşte pişir, hem yiyelim, hem de bu mısır koçanlarıyla bizim sevimli baba hindinin oluşturduğu mucizeyi anlatayım sana!

Ferhunde, mısırları ateşte pişirdi, hepimiz birer koçan aldık. Yalnız, ben annesinin mısırını benim yanımda oturan Şerife'ye vererek:

— Haydi kızım, şu mısırı da annene götür de birlikte yiyelim, dedim.

Dizimde oturan Şerife yavaşça ayağa kalktı. İlkin biraz bana tutunarak annesine doğru yürüdü. Ferhunde düş gördüğünü sanıyor, inanmadan Şerife'nin yürüyüşüne bakıyordu. Neden sonra ayıktı, şaşırdı, sevindi:

— Halil, Halil, kız yürüyor mu ne? Hele bir dikkatli bak, dedi.

— Ben bu mucizeyi sabahleyin çiftlikte gördüm Ferhunde. Çok şükür kızımız kurtuldu. Ömür boyu yatalak kalacak diye ödüm kopuyordu.

Ferhunde, Şerife'yi kucağına almış, tartaklayarak seviyordu:

— Kız aa kaldı bizi dertli edecektin!

Mehmet Ali de kapkara gözleriyle ne olduğunu anlamak için onlara bakıyordu. Zayıftı, ama cıva gibi bir çocuktu. Ferhunde:

— Bak Mehmet Ali, dedi, ablan da artık senin gibi yürüyecek, koşacak. Birlikte oynayacaksınız!

Şerifecik'in bacakları açıldıktan sonra benim de yurda dönmek isteğim birdenbire alevlendi. Bunu ilk kez Ferhunde'ye açtığımda direnme ile karşılaştım:

— Halil götürme beni o yaban ellere, dedi, burda çok şükür, karışıklıklar da bitti, sen de bir baltaya sap oldun, böyle geçinip gidelim. Çocuklarımız belki o uzun yolculuklara dayanamaz ölürler.

— Ferhunde, ne biçim laf o, onlar çok yaşayacak, bizden daha uzun yaşayacaklar, diyen sen değil miydin?

— Ben yine öyle diyorum, ama babalarının bir kazaya kurban gitmesini istemiyorum. Oralarda nelerle karşılaşacağımız belli mi? Bir oğlum zengin teyzesiyle İran'a geçmişti, ordan da Amerika'ya gideceklerdi. Eski kocam Bakû'da öldü. Yok, senin de yitip gitmeni istemiyorum.

— Öyleyse ben gideyim, sen de canın ne zaman isterse gel!

— O nasıl söz? Ben iki çocukla o uzun yolları nasıl göze alırım?

— Peki, ben çocukların ikisini de ilk önce götüreyim, sonra sen canın istediği zaman gelirsin.

Bunu ağzını aramak için söylemiştim. Birdenbire parladı:

— Halil bana bak, sen yüzbaşı değil, istersen general ol. Ben çocuklarımı kendimden ayrı hiçbir yere bırakmam!

— Öyleyse birlikte gidiyoruz.

Bir an sessizce kaldıktan sonra kararını verdi:

— Pekala seninle birlikte gelmeye kesin karar verdim, dedi. Ben de sevinçle sarıldım ona.

O günden sonra Türkiye'ye dönme hazırlıklarına başladık. İşin bürokratik yanlarını çözümlemek bir iki günümü aldı. Sonra, iki at, iki de eşek kiralayarak Kars kapısına doğru yola çıktık. Şerife'yle ben bir ata, Ferhunde'yle Mehmet Ali de öbür ata bindiler. Eşeklere de

eşyalarımızı yükledik. Kars kapısına vardığımızda çokça sıkıya uğramadık.

Kars'tan Zile'deki Küçük Ese köyüne dek çoluk çocuk eşekle, atla, tatar arabalarıyla gidebilmemiz aşağı yukarı bir ay sürmüştü.

Zile'ye vardığımızda, o gün Zile'nin pazarıydı. Bizim Küçük Ese eskiden bu yana çok iyi yemiş yetiştirir. Kızkardeşlerimi de, bütün öbür uzak yakın akrabalarımı da pazarda bulmayayım mı? Meğer herkes beni ölmüş biliyormuş. Hele köye böyle yabancı bir gelinle iki de çocukla dönüşüm hepsini şaşırtmıştı.

Köye girmeden önce Ferhunde ile konuşup, bu köyün insanlarının karımın adını garipseyeceklerini, bunu değiştirmemiz gerektiğini önerdim. Yeni adının Fatma olmasında karar kıldık. Ve ilk karşılaştığım hemşerilerimle karımı tanıştırırken, bu yeni ismi kullandım.

Bu geçen yıllar içinde yaşlı olan anam ve babam ölmüşlerdi. Evimizin kapısında bizi iri bir köpek olan Karabaş karşılamıştı. Aradan geçen yıllara karşın köpeğimiz genç sahibini hemen tanımıştı.

Akrabalardan biri bir fenerle önüme düştü, bizim kulübeyi gezdik. İki katlı ev kerpiçtendi. Bir kerpiç evin her yıl bakım istediğini herkes bilir. Bizimkilerin ölümünden, kız kardeşlerimin de evlenip gitmesinden sonra ev harabeye dönmüştü. Damı bir yerinden delinmiş, içeri akan kar, yağmur suları, odanın döşemesini çürütmüştü. Biz kapıdan girerken, kanatları ipek hışırtısı yapan bir baykuş başımızın üstünden uçarak karanlığa karışmıştı. Bu evceğiz, hiç bakım görmeyeceğinden birkaç yıl sonra yıkılıp gidecekti. Çünkü, biz, orda oturmayacak, İstanbul'a gidecektik. Çocuklarımız birkaç yıl sonra okul çağına gelecekti. Bizimse bunca yer gördükten ve olay yaşadıktan sonra buraya uyum sağlamamız güç olacaktı. Bunun için daha önceden hesabını yap-

mıştım. Benim payıma düşen tarlayı, bağı, bahçeyi satıp temelli köyden kopacaktım.

Bizim Küçük Ese köyü, Türkiye'nin mutlu köylerinden biri sayılırdı. Zengin elma, armut, yemiş bahçeleri, üzüm bağları vardı. Köy çepeçevre yemyeşildi. Ekin ekilecek toprakları da vardı. Yemişle beslenen insanlarının yüzleri kanlı canlıydı. Güzel insanları vardı. Yalnız Ferhunde, ap ak tenli, mavi gözlü kızkardeşlerimle tanışınca şaşırmıştı. Ben esmerdim.

Buradan gitmeyi kafaya koymuşsam da bu hemen, ha deyince olacak bir şey değildi. Hiç olmazsa burada bir iki yıl geçirmek istiyordum. Hem çocukları bol sütle, yoğurtla, yemişle besleyecektik, hem de arazimiz için istediğimiz parayı alabilecektik.

Yörede birçok alevi köyleri de vardı. Küçük Ese ile hep iyi geçinen iyi insanlardı. Onların ekonomileri de çok kötü değildi. Onlar da bol yemiş veren yemiş bahçeleri içinde yaşıyorlardı. Benim orda birçok gençlik arkadaşım vardı. Şimdi her yer kar altındaydı. İlkyazla birlikte çocukları da alıp o güzel köylere götürmek istiyordum. Aleviler üstüne pek çok şey söylenmiştir, söylenmektedir. Onlar arasında benim gerçek dostlarım vardır, olacaktır da...

Yaşam öykümün ilgi duyduğun bölümleri hemen hemen bitiyor. Birkaç satırlık lafım daha kaldı. Köyde yaşamanın korkunçluğunu ilk elde çocuklarımıza saldıran çocuk hastalıklarıyla anladım. Evet, bu sırada köyümde yaşamak, benim için, büyükler için daha elverişliydi. Hiç olmazsa, kentlere göre yiyeceği içeceği vardı. Ancak dediğim gibi, çocuk hastalıkları yavrulara saldırdıkça, bizim hanım, kent de kent diye tuttur-

du. Evet, köyün köylülüğün üzerine sonrasız bir sünger çekecek ve gidecektim. Yemişlerin her yanda bollaştığı bir temmuz günü, iki çocuğumla Ferhunde'yi yanıma katarak İstanbul'a yollandım.

Sultanahmet Camisi'nin sağ gerisindeki bir medresenin bir göz odasına yerleştik. Hiç olmazsa kira derdinden kurtulmuştuk. Sonradan anladım ki bizim Hikmet Kıvılcımlı'nın annesi filan da bu medresenin taş odalarından birinde oturuyormuş. Tramvay yönetiminde iş buldum. Okumam yazmam, deneyimli bir adam oluşum, tramvaycılar arasında bana ilgi sağladı. Az zamanda işçiler arasında sözü geçer bir adam oldum. Cumhuriyet döneminin ilk grevini bizim Şişli Tramvay Deposu patlattı. Tramvaylar işlemeyince, halk bir yerden bir yere gidemez oldu. Hükümet grevi bastırdı. Elebaşı olarak benimle birkaç kişiyi tutuklayıp mahkemeye verdi. Dört yıl ceza yiyerek Diyarbakır Cezaevi'ne gönderildim.»

— 3 —

Romancı Suat Derviş hanım, menekşe rengi gözlerinin içi gülerek bir gün Babıâli'de beni gördü:

«Dinamo, biz bir dergi çıkarıyoruz,» dedi.

«Hayırlı olsun,» dedim. Şimdiye dek dergilerle pek uğraşmamıştı.

«Ne biçim bir dergi?»

«Sosyalist bir dergi olacak.»

«İmtiyazını aldınız mı?»

«İmtiyazı eskiden beri var. Neriman Hikmet'i tanırsın elbet! Onun dergisi. Vaktiyle üniversite öğrenci-

siyken çıkarmış. Şimdi de biz çıkaracağız. Adı da ne güzel: Yeni Edebiyat!»

«Çok sevindim Suat Derviş hanım, tam da yazdığım bütün küçük burjuva dergilerinin kapandığı bir zamana rastlıyor. Küçük burjuva dergilerde insan yitip gidiyor. Kimler var?»

«Şimdilik senin tanıdığın Nail V. var. Abidin Dino, Lütfü Erişçi, Hüsamettin Bozok var. Senin arkadaşların. Ha! Bir de Ali Rıza var. Bilimsel yazacak. Nâzım da içerde ama, ondan da takma adlar altında şiirler alabileceğiz. Sen bize derginin düzeltmelerinde de yardıma gelebilir misin?»

«Elbette, seve seve,» dedim.

«Şimdilik dergimizi on beş günde bir çıkaracağız. Ne kadar basacağımızı zaman gösterecek. Sen dozunu kaçırmamak koşuluyla istediğin gibi yazabilirsin.»

Yeni Edebiyat'a göre şiir yazma hazırlıklarına başlamıştım. Bu yeni hazırlanış nasıl olacaktı? Dergiye cezaevinde yazdığım şiirlerden de veremez miydim? Evet, verebilirdim. Ama, şairliğim için yeni bir ufuk açılmışken, bunu neden eski püskü şeylerle köreltmeli? Buraya yepyeni şeyler yerleştirmeye çalışmalıydı.

Ben bu düşünceler içinde şiir hazırlıkları yapmaktayken Yeni Edebiyat da çıkmaya başlamıştı.

Haber Gazetesi'nde çalışan Suat Derviş'i buldum. Hapishanenin dışında yazdığım, ama yine de oranın bana yaptığı kötülükleri hüzünle anlatan bir şiirimi ona verdim.

Şiire şöyle bir gözatarak:

«Gelecek sayıya girecek,» dedi ve sonra şunları ekledi: «Dinamo, seninle biraz özel olarak konuşmak istiyorum.»

«Buyur Suat Derviş hanım,» dedim.

«Biliyorsun, dedi, Yeni Edebiyat Dergisi Neriman Hikmet'in. O kadar zorladığım halde kendisi bu dergiye hiç yazı yazmıyor, yazmayacak da. İlerde polis kendisini sıkıştırırsa dergiyi elimizden alabilirler. Bunu önlemenin bir tek çaresi var: Neriman Hikmet'i seninle evlendirmek. Seninle evlenince ister istemez bizim düşüncemize yatar, Yeni Edebiyat da kurtulur.»

Bu konuşma ancak Suat Derviş ile benim aramda kaldı. Dergi işleri yürüyordu. Neriman Hikmet de dergi yüzünden gelecek belaları göğüsleyecek yiğitliği gösterecek gibi görünüyordu.

Yeni Edebiyat'ta çıkan şiirlerimin sayısı arttıkça dergiye türlü okurlarımdan mektuplar gelmeye başlamıştı. Belli bir adresim olmadığından mektuplar ister istemez derginin adresine gönderiliyordu. Ama, ne yazık ki bunlardan hiçbiri benim elime geçmiyordu. Suat Derviş'le kocası bana gelen mektupları dergiye gelmiş sayarak açıyor, gerekirse okurlara yanıt veriyorlardı. Karı koca bana gelen bu mektuplardan hiç söz etmediler. Bir gün Suat Derviş'in ağzından kaçırdığına göre, şımaracağımdan, yozlaşacağımdan korkmuşlar.

Bir gün Suat Derviş bana:

«Dinamo, dedi, sen kendini Nâzım'dan daha üstün görüyormuşsun!»

«Kim dedi bunu size, bu alçakça bir söz!»

«Güleryüz Mustafa söyledi,» dedi.

Güleryüz Mustafa da ta mütareke zamanlarından, Beykoz Darüleytamından benim sınıf arkadaşımdı. Şimdi de işçilik yapıyordu. Kendisini ancak kırk yılda bir görüyordum.

Her neyse, Suat Derviş'in bana anlattığı bu iftira Bursa Hapishanesi'ndeki Nâzım'ın kulağına dek gitmiş ve:

«Boşverin çocuklar, demiş Nâzım, ben Dinamo'yu tanırım, bu bir Babıâli oyunudur.»

Bunu işitince içim rahatladı.

Bir akşam, Şişli'deki evde düzeltmelerde yardımcılık yaparken uzun masanın üzerindeki mektuplara gözüm ilişti. Bunlar arasında bana gelmiş mektuplar da vardı. Görmezlikten geldim. Suat Derviş bunu ayırt etti. Bir punduna getirerek hemen masayı temizler gibi yaptı. Bütün mektupları üstüste yığarak çekmeceye koydu.

On iki, on üç yaşımdan beri şiir yazıyordum. Ancak şimdi, yaşım otuzu aştığından Avrupa dillerinden şiir okuyabiliyordum. Bundan Avrupa dillerindeki şiirlerin belli sözcükleri gibi ben de şiirlerimi, sözcüklerimi uzun boylu düşünerek, hesaplayarak kullanmaya çalışıyordum. Hiçbir sözcüğün yerine, yabancı dillere çevrildiğinde bir başka sözcük olmasın diyordum.

İkinci Dünya Savaşı hızlandıkça, kanlandıkça, benim şiirlerim de hızlanıyor, rüzgarlanıyor, daha değişik okur yığınlarına ulaşıyordu.

Oysa başlangıçta, dört yıllık hapishane yaşayışını yeni bitirip geldiğimden, serüven sayılabilecek böyle bir şiir ustalığına hiç de hevesli değildim. Hüsamettin Bozok ise bende nelerin bulunabileceğini şöyle böyle sezinlediğinden, «yaz üstadım, yaz, ne zaman yazacaksın? İşte faşizm kapıya gelmiş, belki bir daha hiç gitmez. Bu günleri değerlendirelim. Faşizm geldiği zaman, hepimizi alır götürür, ne şairliğimiz, ne yazarlığımız kalır!» deyip duruyordu.

Faşizmin korkunç okyanus dalgaları gibi doğuya

doğru yürümeye başlaması, az zamanda bizim ülkemizle sınırları birleşik olan bütün Balkan komşularımızı yutmuş, Edirne sınırımızda kaplan tanklarının dişlerini biliyor, onlara Türkiye'ye saldırı için ufak eğitimler yaptırıyordu.

O faşist tankların palet ve diş gıcırtılarını biz İstanbul'dan işitiyorduk.

Bu durumda, bu düşmana azgınca şiirler yazarak sövmekten, böylece içimizin ateşini hafifletmeye çalışmaktan başka yapacak bir şey yoktu.

Ben de gecelerce düşünerek nihilizmin o korkunç felsefesi içinde kahrolup gitmek sarhoşluğuna benzer bir duygunun pembe dumanına bürünerek yok edileceğimiz günlerin yaklaşmakta olduğunu düşünüyordum. Düşüncelerim beni yeni yeni bir özveriye itti. Başkaca hiçbir şey düşünmeden Hitler'in, Georing'in ve Goebbels'in savaş dünyasına karşı bir sivrisinek vızıltısına benzese bile şiirlerimle haykırmaya karar verdim. Bunu Suat Derviş'e söylediğimde:

«Bize zaten hep böyle şiirler gerek Dinamo, dedi. Bir şiir bir bomba kadar güçlü olmazsa böyle bir zamanda neden yazılsın?»

İşte, ben Yeni Edebiyat'taki, Yeni Ses'teki şiirlerimi yazarken hep bu düşünce ile yazdım. Gözlerimin önünde bir tek düşman vardı: faşizm. Türkiye'yi, Türk polisinin, onların da bu anti faşist edebiyat üstüne, bizim bu edebiyatımız üstüne, Goebbels kadar ters şeyler düşünebileceği usumun köşesinden geçmemişti. Çünkü, bildiğime göre, düşman hepimizin düşmanıydı. Yeni Edebiyat'ta çıkan her şiirimi ben de bayağı, rastgele yazmıyordum. Bir şiirimin üstünde kimi zaman haftalarca çalıştığım oluyordu.

Bir yandan Nâzım gibi ona retorik vermeye çalışırken, bir yandan da Yahya Kemal gibi ölümsüzlük giy-

sileri giydirmeye çalışıyordum.

Bekarlık yaşamım sürdüğünden, geceleri geç vakitlere dek Beyazıt bölgesindeki kahvelerde hem ısınmaya çalışıyor, hem de oturup bu şiirler üstünde çalışıyordum. Dışarda çınar ağaçlarının son yaprakları yağan ilk karın ağırlığı altında kaldırımlara dökülüyordu.

O sıralarda Hüsamettin Bozok'tan okumak için bir kitap almıştım. Bu güzel şiir kitabının coşkusu içinde yüzüyordum. Sanırım André Gide Amerikan İngilizcesi'nden Fransızca'ya çevirmişti. Çimen Yaprakları'nın bütün şiirleri orda mıydı? Withman bütün ilk anda Nâzım'ı andıran güzelliğiyle karşımdaydı.

Evet, bana bir zaman Nâzım kadar ilginç göründuyse de sonra, bütün sömürü sistemiyle makine uygarlığını da ele alışını görünce bu kaba saba kocaman şaire küstüm. Ama, beni etkilemişti. Abidin Dino ile onun kız arkadaşları benim şiirlerimin ağızdan çevirilerini okuyunca İngiliz ve Amerikan konsolosluk adamları:

«Çok güzel, tıpkı bizim Withman!» demişler.

Benim şiirlerim türlü çevrelerde, özellikle savaş dolayısıyla Avrupa devletlerinin o zaman İstanbul'da bulunan istihbarat örgütleri ve konsolosluk kolonileri insanlarını çokça ilgilendirmeye başlamıştı. Bunun yankıları, her gün yakınlarım aracılığı ile, örneğin Abidin Dino, Güzin Dino, Mina Urgan vb. bana iletiliyordu.

Ben barış şiirlerimde yeryüzü demokrasisinden sözederken bununla biraz da sosyalizmi anlatmak istiyordum. Sosyalizmin en son basamağında zaten demokrasiye varıldığı gibi, demokrasinin en son basamağında da gerçek sosyalizme ulaşılacağına inanıyor ve Withman'ın Demokrasi Şiirleri'ni ben burada kendime göre anlam vererek kullanıyordum. Böylece, polisin saldırısından da kurtulabileceğimi umuyordum.

İngiliz, Fransız, özellikle Amerikan konsolosluk aydınları, faşizmin yeryüzünde başlattığı bu korkunç savaş gürültüleri arasında benim demokrasi, barış düşleri gören şiirlerimden çok hoşlanıyorlardı. Bir akşamüstü, Abidin Dino, Güzin Dino ve Mina Urgan; Nisuaz Pastanesi'nde yanıma geldiler:

«Dinamo, dediler, İngilizler'le Amerikalı'lar senin şiirlerinin hemen İngilizce'ye çevrilmesini istiyorlar. Yarından tezi yok, biz hemen bu işe başlıyoruz. Şimdiye dek her şiirini onlara ağızdan çeviriyorduk, dinliyor, çok seviyor, alkışlıyorlardı. Seni Amerikan şairi Withman'e benzetiyorlardı. Ama, şimdi işi ciddiye bindirdiler. Dinamo'nun şiirlerini İngilizce'ye çevirelim, bastıralım, diye diretiyorlar.»

Bu konuşmadan sonra Abidin Dino ile onun arkadaş grubu bana daha yakın bulunuyordu. Hele akşamları, sürekli, içten arkadaşlarımızdan biri olan Sait Faik de birlikte içkili, çalgılı kimi lokalleri dolaşıyor, ruhlarımızı sendeleten faşizm karadüşünü unutmak istiyor, sanattan konuşuyor, müzik dinliyorduk. Tünelin yanındaki Çardaş da bu lokaller arasındaydı.

Bütün arkadaşlar ufak tefek demleniyorlardı. Ben, içen insanın şiir yazamayacağına inandığımdan içmiyordum. Hem o kerte ciddi bir zamanın kapısından içeri girmiştik ki, her saniye tetikte bulunmamız gerekiyordu. Yaşamımda içmedim değil, ben de birkaç kadeh bir şey içmiştim. Ancak bu içkili günlerimde ne bir satır okuyabilmiş, ne de bir satır yazabilmiştim.

Toplumcu şiirler yazmaya başladığım günden bu yana küçük burjuva dergilerinde yazan şair arkadaşlarım beni temelli bırakmışlardı. Abidin Dino'larla, Sup-

hi Taşhan'larla buluşmadığım zamanlar çok yalnız kalıyordum.

Ne var ki, benim şiirim de yavaş yavaş kimi çevrelerde ses vermeye başlamıştı.

Eski küçük burjuva sanatçı arkadaşlar yerine şimdi çevrem toplumcu şairler ve sanatçılarla kaynaşmaya başlamıştı. Yalnız çok olmamamız gerekiyordu. Gelenlerin içinde dostu da vardı, düşmanı da. Benim ayırmam gerekiyordu. Örneğin, bir gün Babıâli'de yürürken, genç bir adam birdenbire yanıma sokuldu ve kendini tanıttı:

«Fethi Giray, güzel şiirlerinizin hayranlarındanım. Ben de haddim olmayarak bir şeyler karalıyorum.»

Sonradan onun iyi bir şair olduğu anlaşıldı.

Ankara'da, Dil Tetkik Cemiyeti'nde, Emin Türk Eliçin'in bana tanıttığı on beşindeki şair Mehmet. Şimdi Suat Taşer, güzel şiirler yazıyor. Onunla sık sık görüşüyoruz.

Abidin Dino ile ressam arkadaşlarının Beyoğlu'nda bir lokalde açtıkları resim sergisini gezerken yanıma uzun boylu, yakışıklı bir genç yaklaştı. Resimler üzerine biraz laf ettik. Sonra:

«Ben Gazi Eğitim Enstitüsü resim-iş şubesi arkadaşlarınızdan 'ın kardeşiyim, dedi. Ağabeyim resim, ben de edebiyat üzerinde çalışıyoruz.»

«Şiirleriniz de var mı?» diye sordum.

«Bizim her edebiyatçımız, giderek her aşıkımız işe şiirle başlamaz mı? Bir gün lütfederseniz size yazmış olduğum şiirlerden birkaç örnek getirmek istiyorum.»

«Elbette, sevinirim.»

Ömer Faruk Toprak şiirlerini getirdi ve sonra dostluğumuz sürdü. Gönen Müftüsü olan dedesinin, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na değgin çok önemli bir anısını bana yazıp vermişti. Son günlerde yayıncı arkadaşlarımız

benim de önem verdiğim bu belgeyi yitirmişlerdi. İkimiz de üzülmüştük.

Abidin ve Arif Dino'ların sürekli arkadaşı gibi görünen yirmi yaşındaki şair Suphi Taşhan da en içten arkadaşlarımdan biri oldu. Her Allahın günü buluşuyorduk.

Küçük burjuva dergilerden tanıştığımız, önemli bir doktorun oğlu olan Suavi Koçer sık sık beni buluyor, yazdığı bütün uzun şiirleri dinliyordum.

Bir gün Abidin Dino, harbiyeli mahkumlardan A. Kadir'i Çemberlitaş'ta bana tanıştırdı. Güzel şiir yazıyordu. Benden çok gençti ve erken öldü. Yine de Türk edebiyatına okunacak eserler bıraktı. Herkes o kadar miras bıraksa Tük edebiyatı, ne zengin bir edebiyat olurdu.

Bizim fedailer mangası şairleri arasına varlıklı bir aileden gelen Hilmi Büyükşekerci de katıldı. Güzel şiirleriyle göze çarpanlardan biri oldu.

Atilla İlhan, Nusret Otyam, Cahit Irgat, Sabri Soran, Arif Damar, Danyal Ateşkan (Dr. H. Dosdoğru) adlı şairler, iki derginin çevresinde faşizme karşı nara atarak kümeleniyordu.

Atilla İlhan o zamanlar kendisinin de içinde bulunduğu faşizme başkaldıran bu şairlere ve kendisine Fedailer Mangası adını vermişti. Bu şairler ve sanatçılar, Türkiye'de, Hitler'in ülkesinde işkence gören, öldürülen sasyalistlerin, sanatçıların yazgısına yaklaşık işkence ve insanlık dışı işlem gördüler.

1939 yılının yazı sona eriyordu. Faşist Alman Orduları, Avrupa'nın, dolayısıyla bütün yeryüzünün barış bahçeleri üzerinden korkunç bir demir kasırgası gibi geçiyordu. Yürüyüş yönü Doğu'ydu. Bütün usd başında

kişiler, artık önlenemez bir felaketin, yeryüzünün kapısını çaldığına inanıyordu. Gelen kasırga, salt bir yabancı ordu değildi. Bununla birlikte, insanoğlunun en güzel, en iyi, en sevgili şeylerini yeryüzünden kaldırıp, unutulmuşluğun çöplüğüne atacak, kapkara demirden bir düşünüş de geliyordu. Bu faşizmdi. Bütün yeryüzünün canlılarını, cansızlarını, yenilir içilir her şeyini, özetle, doğanın yeryüzü canlılarına bağışladığı sayısız nimetleri salt bir ulusun pis midesi için zorla koparıp almak, bunu en aşağı bin yıl için onun buyruğuna vermek istiyordu. Alman Orduları'nın girdiği Avrupa ülkeleri, korkudan zangır zangır titriyordu. Alman Orduları, vaktiyle buralara bir kez daha girmişti. Ancak, o zaman bu ordular, salt işgalci, geçici ordulardı. Bu orduların erleri de tıpkı öbür orduların erleri gibi zavallı, emir kulu birer insandı. Başındaki komutanın otoritesinden kopunca her insan gibi sevimli bir kişi olup çıkıyordu. Ancak şimdi, doğuya doğru yürüyen Alman Orduları'nı, mezbahadaki sığırla insanı bir gören kara düşünceli kasaplar yürütüyor, insanoğlunun kafasında yüzbinlerce yıllık acılarının yaktığı kurtuluş ışıklarının hepsini bir üfürüşte söndürmek istiyorlardı.

Bu siyasal, kapkara hesaplı, örgütlü gericilik, küçük Avrupa devletlerinin doğudakilerini birer biblo dükkanı gibi çiğneyerek, Sovyetler ülkesinin sınırlarına dayanmıştı. Sovyetler, Alman Orduları'nın kendilerine daha yakın olmamaları için işgale başlanan Polonya'nın yarısını da kendisi işgal etmek zorunda kaldı.

Kulağımıza kötü kötü haberler çalınıyordu. Bütün sabıkalılar, —bunlar arasında siyasi olanlar da vardı— sürgün edilecekti. Bunlar için listeler hazılanıyordu. Sıkıyönetim, ikinci bir karakter gibi kente egemendi. Koskoca İstanbul, son kerte karmaşık bir labirent sistemini andırıyordu. Deliğinde deşiğinde yüzbinlerce kuşkulu in-

san barındırıyordu. Birkaç bin gece hırsızı, yankesici, kapkaççı, uyuşturucu madde kaçakçısı, esrarkeş, eroinman gibi zavallı, aç, yoksul, kanun dışı insan dışında, şurda burda hepsi de güvenlik güçleriyle iç içe, yüzbinlerce zararlı insan barınıyordu. Polisin becerisini yırtmış, daha ileri geçmiş, daha atik, daha çevik uzman kalabalıklar, toplumun yüksek basamaklarında fink atıyorlardı. Polis ise yukarıda zanaat türlerini saydığım birkaç bin zavallı kişi ile birkaç solcunun arkasındaydı. İçişleri Bakanlığı'ndan gelen buyrukla, İstanbul'daki bütün toplumcular sürgün için ön plana alınmıştı. En kaliteli casuslar, törensel devlet kadroları içinde ya da onların çevresinde eylemlerini südürürken, şairler, yazarlar, hikayeciler, ressamlar yeniden fişleniyor, mahzenlerden çıkarılan küflenmiş evrak havalandırılarak Alman faşizminin ön plana getirdiği Türk solcuları, tıpkı gestapo bürolarında sınıflandırılıyormuş gibi önemle silinip parlatılıyor, daha iyi görünsünler diye tozları alınıyordu. Böylece boy hedefi olarak hazırlanıyorlardı. Belki de Yunanistan'da geçmiş olan o ünlü dram, Türkiye'de de olduğu gibi uygulanacaktı. Kendilerinin öldüremedikleri Türk solcularını Almanlar'a öldürteceklerdi. Faşist ordusu Atina'ya girdiğinde iktidardaki faşist özentili Yunan hükümeti, vaktiyle mapusanelere tıktığı binlerce Yunan solcusunu Himmler'in cellatlarına teslim etmişti.

Kimi faşizan Türk yöneticileri de, Türkiye, Almanlar'ça işgal edildiğinde, bunu her saat bekliyorlardı. Laval, Quizling, Degrel, Petain gibi; ki bunların birincisi Fransa'nın, ikincisi Norveç'in, üçüncüsü Belçika'nın, dördüncüsü yine Fransa'nın faşist diktatörleriydi, vatan satıcılarıydı, onlar gibi iktidarda kalıp Alman cellatlarıyla elele Türkiye'yi sömüreceklerini, böylece saltanatlarını sürdüreceklerini sanıyorlardı.

Almanlar, Yugoslavya'ya, Bulgaristan'a, Arnavutluk'a, Yunanistan'a girdiklerinde, yurtseverlerin, direnişçilerin sabotajlarına karşı böyle bir yığın yetişkin, bir daha kolayca yetişemeyecek insan bulmuşlardı.

O sırada Bursa Mapusanesi'nde yatan Nâzım Hikmet'le Orhan Kemal, Balkanlar'da burjuvazinin Gestapo'ya teslim ettiği kurbanları bildiklerinden büyük bir kaygı içindeydiler. Türk burjuvazisi de ötekilerin yaptığını yapacaktı. Alman ordusu, Edirne'nin kulakları dibinde, Bulgaristan - Yunanistan sınırlarında demir aygırlarıyla kişneyip duruyor, bütün Trakya halkı, yükte yeğnik, pahada ağır nesi varsa yükleyip İstanbul'a, Anadolu'ya doğru yola çıkıyordu.

Trakya'nın ekonomisi paramparça olmuştu. İşte, bu ilk Alman korkusunu yalnız Trakya halkı değil, mapusanelerdeki toplumcular da yaşamaya başlamıştı. Nâzım Hikmet'le Orhan Kemal, Almanlar'ın şerrinden kendi olanaklarıyla ne biçimde kurtulabileceklerini düşünüyorlardı. Canlı olarak Gestapo'nun eline düşmek, ölümlerden ölüm beğenmek demekti. Nâzım'la arkadaşları, sönmemiş kireçle doldurulmuş şişelerle mapusanenin duvarından bir delik açmayı, böylece kaçmayı düşünüyorlardı. Bu çözümün zavallılığı da meydandaydı.

Biz toplumcu sanatçılarla öbür toplumcu arkadaşlar dışardaysak da durumumuz Nâzım'ınkinden daha parlak değildi. Almanlar gelirse Gestapo'nun şerrinden nereye sığınacağımızı bilmiyorduk. Eğer Almanlar gelirse bizi ilkin yerli faşistler haklayacaktı. Zamanın yavuz faşistlerinden, bir yazar bizler için iki broşür çıkarmıştı. Bunlarda inceden inceye kimliğimiz anlatılıyordu. Kendi aralarında Araplar, Çerkezler ya da daha uzak uluslardan kan almış kişiler bulunduğu halde, en başa beni koyarak, Trabzonlu olduğumdan, Lazlığımdan, beni Türk ulusundan saymıyorlardı. Hiçbir top-

lumcu yanı olmayan Asaf Halet Çelebi'yi bile kesileceklerin liste başlarına koyuyor, ırkça Çingene diye propaganda yapıyorlardı. Bu kafatasçılara arşivlerden bilgi verenler, daha şimdiden Gestapo'ya geçmeye hazırlanıyorlardı.

Türkçesi dört bir yanımız ateşten bir çemberle kuşatılmıştı. Almanlar'ın blitzkrieg dedikleri yıldırım savaşının şerrinden hiçbir sağduyu sahibi ulus kurtulamıyordu. İngiliz Adaları'nı şimdilik kurtaran, Hitler'in ahmaklığıydı. Bu adaların kurtulmuş olması da sonradan bütün yeryüzünün sonuna dek Almanlar'ın elinden kurtulmasını sağlayacaktı. Eğer Hitler ahmağı, Sovyetler'e saldıracağına İngiltere'yi ele geçirseydi yeryüzünün kurtuluş umutlarına en öldürücü vuruyu yapmış olacaktı.

Biz, toplumcu yazarlar, şairler, düşünürler, ressamlar, eleştirmenlerden oluşan 1940 kuşağı, leyleğin yuvadan attığı yavrulardık. Dört bir yanımızda azgın düşmanların soluk aldığını duyuyorduk. Kaygımız arttıkça biz de sertleşiyor, daha vurucu şiirler yazıyor, daha vurucu sloganlar atıyorduk. Bundan dolayı da, çevremde dost kılığında düşman görevliler soluk alıyordu.

O sırada, Türkiye'de faşizme karşı en sert şiirleri ben yazdım. Bu da, elbette zincirlerimden başka her şeyimi yitirmiş olmamdan ileri geliyordu. Şiirlerimin temposu, gürültüsü, retorik gücü umulmadık sempatizan yığınları topladığından polisin gözleri hep benim üzerime dikilmişti. Bir yandan nereye sürgün edileceğimizi, öbür yandan Almanlar'ın Türkiye'ye girmesini bekliyor, son kerte sıkıntılı, yine de kavgacı mutluluk günleri geçiriyorduk.

İşte, bu sırada yeni tanıştığımız eski Mustafa Suphi askerlerinden birinin gencecik kızıyla evlenmemiz,

«blitzheiratung - yıldırım evlenmesi» biçiminde söz konusu oldu.

Bu da bir şair evlenmesi olacaktı.

İşte, bu günlerden bir gün, başlarında Reşat Fuat Baraner, karısı Suat Derviş, fırıncı denen Dede Ahmet, Halil Yalçınkaya, daha birkaç kalburüstü arkadaş, Aksaray'da Mehmet adlı bir arkadaşın evinde toplandık. Toplandık değil, oraya sürüklendik. Çay yapıldı. Çaylarımızı içtikten sonra, bir zamandan bu yana yakından tanıdığım Dede Ahmet yanıma sokuldu:

«Hasan, dedi, şu öbür odaya gidelim de sana bir şey diyeceğim.»

Kalktık, öbür odaya gittik.

«Hasan, seni en yakın arkadaşım Halil'in kızı Şerife'yle evlendireceğim.»

«Aman, ne yapıyorsun, Dede? dedim. Ben işsiz güçsüz bir adamım. Evlenmek benim için ham hayal. Hem de korkunç bir serüven. Bir genç kızın başını nasıl nâra yakarım? Sonra en kötüsü, önümüzde savaş var. Kıza bir nişan yüzüğü takacak param bile yok. Şaka mı ediyorsun benimle?»

«Dur hele, ben sana bir evlenme hikayesi anlatayım: Bir zavallı eşeklerinden başka malları mülkleri olmayan bir ana - baba oğullarını evlendirmek isterler. Ana - baba bu küçük eşeği satarak oğlanı evlendirirler.»

«Yahu, Dede,» diye sözünü kestim. «Bu köylü ailenin hiç olmazsa bir eşekcikleri varmış, bizim o da yok. Ne yüreklilikle evlenmeye kalkarım?» dedim.

Bizim şiirlerimiz para yerine tehlikeli homurtular, yok edilme, sürgün olasılıkları getiriyordu. Bizim TKP'liler, anlaşılan benim içinde yaşadığım tehlikelere hiç dikkat etmemişlerdi. Hele sürgüne gönderileceğim üstüne hiçbir kanıya sahip olmadıklarından kolayca bu şair evlenmesine önayak olmuşlardı.

Evlendik.

Cağaloğlu'ndaki iki, üç katlı kagir evde, İstanbul'un birçok aydın ve ilericisini içeren öyle anlı şanlı bir düğün yapılmadan önce Şerifecik'le nişanlandık. Nişan töreni de parlak oldu diyebilirim.

Nişanlılar olarak elele gezmemize müsaade edilmişti. Bu küçümencik Orta Asya kızı artık benim nişanlımdı ve evlenecektik.

Epey zamandan bu yana dağıtılmış, korkunç terör altında kımıldayamaz duruma gelmiş TKP benimle Şerifecik'in evlendirilmesi bahanesiyle yeniden kuruldu. Atatürk'ün yeğeni, teyzesinin oğlu olan Reşat Fuat Baraner partinin liderliğine gelmişti. Yapılan işlerden polis o kadar çabuk haber alıyordu ki Reşat Fuat Baraner'in korkunç serüveni başlamış sayılabilirdi. Ancak bizim evlenme işimiz o kadar gürültülü patırtılı geçti ki polisin bu işte nasıl atladığına, polis kadar, sonra ben de şaştım.

Polis kodamanları sonraları dizlerini döverek:

«Biz nasıl kaçırdık bu düğünü, Dinamo? Bize çağrı göndermediniz!»

İstanbul emniyeti, bu düğünde adam bulunduramadığına sonra çok üzülecekti. Büyük tutuklamada kime sorsalar, filan kişiyi nereden tanıyorsun? diye, Dinamo'nun düğününden yanıtını veriyor ve polisi çileden çıkarıyordu.

Neyse şimdi bizim meşhur düğüne gelelim.

Fatma - Ferhunde'nin kira evi o gün akşama doğru, yaşamında görüp göreceği en büyük, en seçkin kalabalığı gördü. Hemen bütün tanıdıklara ağızdan haber salınmıştı. Çağrı yemekliydi. Hiç kimsenin düğün hediyesi getirmesi zorunluluğu yoktu. Kendisi gelebilen ar-

mağanını da dostluğu olarak getiriyordu. Her zaman bir törensellik bekleyen küçük burjuva şair ve yazar arkadaşlarımın önemli bir bölümü gelmedi. Geri kalanlar hep geldiler. Öyle çok insan geldi ki, kagir ama, eski döşemeli evin çökme tehlikesi geçirdiğini düşündüm. Her yana masa kurulmuştu. Kadın-erkek herkes cıvıl cıvıldı. TKP'nin kurucuları da bunca aydın arasından istediği gibi seçim yaptı. Armağansız gelen konuklar, tükenen içkileri tazelemek üzere ceplerindeki son harçlıkları harcadılar.

Bir ara bana evlenme konusunda yüreklilik vermek üzere eşeğini satarak oğlunu evlendiren köylünün öyküsünü anlatmış olan Dede'nin yanına yaklaştım. Fasulyeye kaşık atıyordu.

«Dede, satılan eşeği ben hiç görmedim, dedim, açık arttırmayla mı sattınız? Bir eşeğin eti ne budu ne? Bunca insan bir eşekle doyar mı?»

«Ben de anlayamadım, diye güldü, herhalde senin kayınbaban köyden birkaç eşek daha getirdi.»

Bu sırada, Abidin Dino, incecik vücuduyla ve iki yakın kız arkadaşıyla, Güzin Dino ve Mina Urgan ile çıkageldi. Bir elinde yeni yapılmış yağlıboya bir tablo tutuyordu. Tabloyu elinden almak istedim:

«Aman Dinamo, daha bugün yapılmıştır. Üstün başın boyanır.»

Resmin motifi uzun saplı bir çiçekti, renkler kalın kalın vurulmuştu. Hiç de fırça kullanılmışa benzemiyordu. Dino, anlaşılan eli boş gelmemek için, ivedi, giderayak bir tablocuk düşünmüştü. Şahadet parmağını fırça olarak kullanmıştı. Çiçeğin ne tür bir çiçek olduğu anlaşılmıyordu. Soyut bir çiçekti. Biz böyle ayaküstü konuşurken kayınvalide Ferhunde geldi.

«Hoş geldin, oğlum Dino! Çiçeğin de çok güzel. Ben bu çiçeği damada vermem, kendim saklayacağım,» dedi.

Resmi bir yerlere sürülerek bozulmasın diye yüksekten tutarak, Dino ile kızları, Arif Dino'nun oturduğu masaya götürdü. Bu masada Reşat Fuat, Suat Derviş, Sebati Selimoğlu da oturuyordu.

Suat Derviş, genç kızlara birer kadeh rakı ikram ederken Dino'nun kadehini de Reşat Fuat doldurdu.

İlköğretim müfettişlerinden Sungurtekin sofradaki yerini çoktan almıştı. Nedense ona özel bir önem veriyordum. Onun selamını savmıştım ki biraz ötedeki sofrada ünlü savcı ve aydın, Esat Adil'le gözlerimiz karşılaştı. Kadehindeki rakı sulanmış, ağarmıştı. Şerefe dikti. Üst kata çıkan ahşap basamaklara oturmuş iki sevimli insan daha gözüme çarptı. Neden burda oturuyorsunuz diye sormadım, zaten başka oturacak yer de yoktu. Onlar hoşnuttu. Kollarını birbirlerinin omuzuna atmışlar, birer ellerinde de bira bardaklarını tutuyorlardı. Bana bakarak gülümsediler.

Büyük odaya girdiğimde Reşat Fuat'ın çevresi dingindi. Herkes sofrada oturup maskaralık yapan çok güzel bir genç kızı gözlüyor gibiydi. Genç kızın bir yanında Arif Dino, öbür yanında Celal Sılay oturuyordu. On altı on yedi yaşında ancak görünen bu kızı buraya Celal Sılay'ın getirdiği anlaşılıyordu. Celal Sılay sofrada rahat oturmuyor, ikide bir kalkıp içeri dışarı çıkıyor, yine de gelip onun yanına oturuyor, onunla özel konuşuyordu. Kızcağız, çok genç olmasına karşın pişkin davranışlara sahipti. Bir kez ikisi tartışır gibi yaptılar. Genç kız ayağa fırladı, gitmeye davrandı. Celal Sılay genç kızın eline bir çiçek tutuşturarak gönlünü almaya çalıştı. Genç kız eline aldığı çiçeği sofranın ortasına fırlattı. Zeytinyağlı büyük fasulye tabağının içine düşen çiçek, sofradakilerin üstüne başına yağlar sıçrattı.

Kafam kızmıştı:

«Celal Sılay, diye bağırdım, al bu kızcağızı nereye

götüreceksen götür. Görüyorsun ki milleti tedirgin ediyor.»

Celal Sılay, ayakta duran kızın elinden yakalayarak:

«Gel, dedi, gidelim. Sarhoş olmadan bizi sarhoştan beter ettin!»

Böyle konuşarak evden çıkıp gittiler.

Asaf Halet Çelebi, biraz sonra ortaya, benim yanıma geldi:

«Benden şiir istediler, dedi, şurda okuyacağım. Hangisini okuyayım? Fransa'nın Düşüşünü mü, yoksa Cüneyt'i mi?»

«İkisini de okuyabilirsin!» dedim.

«Arkadaşlar, şair Asaf Halet Çelebi, faşizmin çiğnediği Fransa için yazdığı şiiri okuyacak!»

Herkes sustu. Asaf Halet Çelebi etkili sesiyle Fransa şiirini okuduktan sonra dinleyenler için ancak bir bilmece olan Cüneyt şiirini okudu.

«Dinamo'dan da şiir istiyoruz!» diye birçok ses işitildi.

«Burda konuk şairlerimiz var, Bedri Rahmi Eyüpoğlu lirik şiirlerinden birini okusun.»

Bedri Rahmi Eyüpoğlu, ortaya geldi, lirik bir sesle «Karadut» diye bir şiir okudu.

«Suphi Taşhan, sen gel,» dedim.

İçerki odada demlenen Suphi Taşhan hiç nazlanmadan geldi. Boylu boslu, yakışıklı bir şairdi. Hemen herkes ayrı bir takdirle bakmaya başladı. Yeni Edebiyat Dergisi'nde çıkan güzel şiirlerinden birini okudu. Sonra yine uzun boylu, yakışıklı bir şair olan Arif Kızıltaş kendiliğinden sıraya girdi. Toplumcu güzel şiirlerinden bir tane okudu. Sıra Hilmi Büyükşekerci'ye gelmişti. Ufak, ama yetenekli bir şairdi. Son günlerde yaşıtları arasında en güzel toplumcu şiirleri döktüren se-

vimli bir şairdi. Duygusal bir sesle şiirini okudu.

Ben de «21. yüzyılın insanlarına şiirler» diye uzun bir şiirimi okumaya başladım.

Bu sırada:

«Hasan bey, dışardan camlara taş atıyorlar,» diyenler oldu. Aklımda türlü olasılıklarla hemen aşağıya indim. Evin önünde hiç kimse yoktu. Sokak boydan boya ıssızdı. Bir de Cumhuriyet Gazetesi'ne doğru giden ara sokağa bakayım dedim. Onar yaşında iki mahalle çocuğu beni görünce yerden topladıkları çakıltaşlarını yere attılar.

«Merhaba çocuklar dedim, karnınız açtır, gelin benimle, size yukarda biraz yemek verelim.»

İlkönce durakladılar.

«Korkmayın, dedim, annemiz yukarıda yemekler yapıyor, size de verecek. Beni o yolladı.»

O zaman, birbirlerine bakarak yanım sıra yürümeye başladılar. Tavan arasına çıktığımızda gerçekten de bizim kayınvalide, Zeliha ile habire yeni yemekler pişirmekteydiler. Çocukları görünce şaşırır gibi oldularsa da durumu anlatınca hemen bizim Fatma'nım çocukların tabaklarını etli patatesle, pilavla doldurdu. Sonra onlara birer tabak da hoşaf verdi.

Çocuklar teşekkürler ederek ayrıldılar.

Geceyarısına doğru herkes çekilip gittikten sonra ben de yukarı çıktım. Şerifecik mutfaktaki kerevetin üstünde Zeliha ile yanyana oturmuş yığılan bulaşık tepelerine bakıyordu. Ben de yanına oturarak Şerifecik'i sağ kolumla sardım.

— 4 —

Dış kapı çalındı, açmak için aşağıya indiğimde karşımda her zamanki çok güzel menekşe rengi gözleriyle, güzel yüzüyle Suat Derviş dikiliyordu: Sağ elinde küçük, yazılı bir kağıt sallanıyordu.

«Ne o Suat hanım,» dedim.

«Al da oku,» dedi.

El kadar kağıt, resmi bir yazıyı içeriyordu. Şöyle diyordu:

«Hasan İzzettin Dinamo'nun Vatan Şarkısı adlı şiiri sınıfları birbirine düşürücü nitelikte görüldüğünden vekiller heyetinin kararıyla Yeni Edebiyat Dergisi'nin kapatılmasına gidilmiştir.»

Suat Derviş o kerte üzgündü ki acaba ben de ondan daha az mı üzgün görünüyorum, diye kendi üzgünlüğümü kontrol ediyordum.

«Yukarı çıkalım, kahve, çay filan içmez miydiniz?»

«Yok Dinamo, yok, bildiğin gibi değil, çok üzgünüm. Bayer'e kadar uğrayarak felaketi Reşat'a da bildireyim bari,» diyerek çıktı gitti.

Şerifecik, yukarıda beni coşkuyla karşıladı:

«Suat Derviş'in sesini işittim Hasan, neden gelmiş? Sen, canın sıkkın görünüyorsun.»

«Yeni Edebiyat Dergisi'ni bakanlar kurulu toplanarak kapatmaya karar vermişler, benim Vatan Şarkısı şiirim yüzünden!»

İsmet Paşa, elinin altındaki milliyetçi piyonlara şöyle direktif vermişti: «Şu İstanbul'daki Yeni Edebiyat, Ses Dergileri'ndeki vatansız şairlere bir karşı kam-

panya açarak, onlara vatanın, milletin şiirini vermelerini öğretin.»

Bu emrin yankıları kulaklarımızda çınladıktan biraz sonra, Ahmet Kutsi Tecer'le Behçet Kemal Çağlar, görevlerini yerine getirmeye başladılar. Hece vezniyle köylü kızlarının güzelliğinden, su başlarının serinliğinden, altın renkli buğday tarlalarının güzelliğinden, köy delikanlılarının yurt için şehit düşmelerinin en büyük cennet mertebesi olduğu üstüne vb. şiirler başkentin resmi yayın organlarında görünmeye başladı. Vatan kavramının bu kerte ilkel betimlenmesi canımı sıkmış, ben de Vatan Şarkısı şiirimi yazmıştım. Güzel bir köylü kızına bir kentli şairin aşık olması, hiç de vatanseverlik, milliyetçilik değildir demiştim. Vatan, bütün acılarıyla birlikte bir bütündür, demiş ve örneklerini saymıştım.

Böylece işçi sınıfını, burjuva sınıfı üstüne kışkırtmak maddesinden dergimiz kapatılmış ve hepimiz mahkemeye verilmiştik.

Yeni Edebiyat elimizden gidince bu kez hepimiz Yusuf Ahıskalı'nın Yeni Ses Dergisi'nde toplandık. Ben bu dergide önceden beri yazıyordum. Ama, şimdi benim için daha değerli bir duruma gelmişti. Yusuf Ahıskalı'yı apansız ihtiyat yedek subaylık görevi için çağırdılar. Bu kuşkusuz, Yeni Edebiyat'tan sonra bu eşek arısı yuvasını dağıtmak için bir bahaneydi. Gereksiz bir askerlik görevine çağırmışlardı ki, bu Türkçesi sürgün demekti. Onun derginin başından çekilince, batacağını sanan görevliler, az zamanda aldandıklarını anladılar.

Son günlerde Abidin Dino ile daha çok görüşmek gereksinimini duyuyordum. Dino, benim, bu yaylım ateş döneminde çıkan bütün şiirlerimi gazeteden kesip

toplamış, bir kitap yapmak üzere hazırlamıştı.

«Dinamo, bu kitabı bu sırada çıkarabilirsek çok satar, Suat hanıma teklif edeceğim,» demişti.

İngiliz, Amerikan konsolosluk görevlileri de bu görüşte idiler.

Bir gün yine tesadüfen Galata Köprüsü'nün üstünde birdenbire Abidin Dino ile yüzyüze geldim. Çok coşkulu görünüyordu.

«Ne var Abidin Dino? Bir şey mi oldu?»

«Evet, bir şey oldu Dinamo. Alman orduları bu sabah saat beşte Sovyet Rusya'ya saldırdı.»

«Öyleyse, Hitler deyyusu boyunun ölçüsünü orda alır.» diyerek gülecek oldum. Abidin Dino:

«Fransa'yı on beş günde yere seren Hitler, Sovyet Rusya'yı çok kanatacak. Ama, benim bildiğim Sovyetler yenilmez,» dedi.

Abidin Dino ile birlikte bize gittik. Kayınvalide Cumhuriyet'ten gelmişti. Abidin Dino'yu görünce çok sevindi. Hemen patlıcan kızarttı. Yoğurtlu patlıcan kızartması yedik. Abidin Dino, duvarda kendi tablosunu görünce çok sevindi:

«Düğüne geleceğimize beş dakika kalmıştı, dedi. Herhangi bir hediye almak olanağımız yoktu. Hemen şu tuvalin üstünü parmaklarımla boyadım.»

Kaynanam:

«Ben bu resmi çok sevdim, dedi. Damadıma vermedim.»

«Zarar yok, Dinamo'ya daha çok resimler yaparız.»

Yemekten sonra Halil Yalçınkaya geldi. O da Hitler'in Sovyetler'e saldırısını dışarda öğrenmişti.

Hitler'in faşist orduları Sovyetler Birliği'ne saldırdığı günden başlayarak, bütün özgürlük düşmanları,

savaş sanatı bilginleri, savaş uzmanları, bütün stratejler, özetle sağa dön - sola dön komutunu işitmiş olan bütün yazarlar, askeri uzman olarak çalakalem inciler döktürmeye başladı. Her günlük gazetede bu yeni yetme dehalardan biri bağdaş kurmuş, askersel yazarlık dehasını göstermeye çalışıyordu. Yazılarını Goebbels aracılığı ile Hitler'e ulaştırabilirlerse onlar da artık köşeyi dönmüş sayılabileceklerdi, çünkü, Hitler, Sovyetler'i yere serdikten sonra ya da bu arada Türkiye'yi de el çabukluğu ile tuşa getirirse, hiç olmazsa Türkiye'nin yönetiminde bir aslan payı alabileceklerini hesaplıyorlardı. Hitler onların dehasını göreceğe benziyordu. Yıldırım savaşının nasıl yürüdüğünü daha yakından gözlemlemeleri için onları doğu cephesine çağrılamıştı.

Hitler'in bu iltifatından sonra öyle coşkuya kapılmışlardı ki artık Nazi Ordusu'nun yirmi dört ya da kırk sekiz saat sonra alabileceklerini hesapladıkları Sovyet kentlerini Alman Ordusu girmeden önce işgal edip onlara hediye ediyorlardı. Bu yeni askersel «uzmanlar» yaptıkları büyük işgale o kerte kendilerini vermişler, o kerte coşkun idiler ki ellerinden gelse Vladivostok'a dek bütün Sovyet ülkesini ivedi Alman Orduları'na işgal ettirip işin içinden çıkmak istiyorlardı.

Sovyetler kozu, artık bütün dünyanın ya özgürlüğü ya da köleliği olacaktı. O günlerde Fransa'dan dönen Reşat adlı bir arkadaşla görüşmüştük. Bütün Fransızlar, umutlarını Doğu cephesine bağlamışlardı. Almanlar hızlı ilerlerken Fransızlar'ın yüzleri asılıyor, Sovyetler biraz direnince hepsinin yüzü umutla parlıyormuş. Eğer Hitler, kazara Sovyet Orduları'nı ezerek Vladivostok'a dek gidip ordaki mihver yanlısı Japonlar'la birleşirse işte o zaman birlikte Amerika'yı ve İngiltere'yi yenmenin yollarını arayacaktı.

Bundan dolayı, Hitler'in Sovyet Rusya'ya saldırmış

olması, özgürlüğü ve dünyayı kurtarmış oluyordu.

Doğu Cephesinin bu çok anlamlı durumu bütün dünyayla birlikte beni de çok yakından ilgilendiriyordu. Bu kerte geniş bir ülkeye iki ayağını açarak basmış olan Sovyetler'in geçici yenilgileri herkes gibi beni de üzüyor, ancak, onların en sonra faşist ordularına içinden çıkamayacakları bir tuzak kuracaklarını düşünüyor ve avunuyordum.

İşte bu duygular ve düşünceler içinde gazetelere yerleşmiş, oralarda birer tehlikeli direnme yuvası kurmuş olan emekli generallere ve albaylara bir püskürtme vereyim dedim: «İki emekli general ve bir sivil amirale yergi».

Bu şimdiye dek yazdığım en şiddetli şiirdi. Vatan Şarkısı şiirimden dolayı Yeni Edebiyat Dergimiz'in kapatılması beni çok üzmüştü, dengemi bozmuştu sanki.

Yeni Ses Dergisi'nin bütün yazılarını Abidin Dino toplamış, bir türlü basıma vermiyordu.

Daha baştan: «Dinamo, dedi, bu emekli generaller şiirini koymayalım.»

Ben de koyalım diye diretince dergi gecikti.

Benim şiirimi beğenen İngilizler'le Amerikalı'lar bu şiirle solcu olduğumu anlayacaktı sanıyorum. Dino'nun asıl korktuğu buydu.

Neyse iş olacağına vardı: Yazılar basıldı. Bizim yergi de derginin arka kapağında çıktı.

Bizim yergi, faşist generalleri cin gibi çarpmıştı. Cumhuriyet Gazetesi işçilerinden bizim kayınvalide akşamleyin gelince anlattı. Yazar odasında bütün gazetenin yazarları toplanmışlar, benim şiiri okuyorlar, Emir Erkilet içeriye giremiyor, kapının önünde somurtarak bir öteye bir beriye gidip geliyormuş.

Hüseyin Hüsnü, Emir Erkilet, Cumhuriyet Gazetesi'nde yazıyordu.

Ertesi gün Nadir Nadi, belki gazetenin durumunu korumak üzere, «siyasal şiir yazmak» üstüne bir yazı yazdı. Böyle şiirler talihsiz şiirlerdir, dedi. Zaten generallerin kişiliklerine hiçbir biçimde tecavüz etmiş değildim. Dergi üç bin basılıyordu. Yine öyle basılmıştı. Birçok kişi bizden Yeni Ses istiyordu. Yaşamımızı riske ederek yazdığımız bir siyasal hiciv tutmuştu. Herkes onu okumak istiyordu. Hemen ertesi gün sıkıyönetim komutanlığından bizim eve bir yazı geldi. Ertesi gün saat yedi buçukta sıkıyönetim komutanlığında dergi sahibi Yusuf Ahıskalı ile birlikte bulunmam buyuruluyordu. Erkenden Ahıskalı'yla buluşarak Beyoğlu bölgesindeki komutanlığa birlikte yollandık. Komutanlık merkezi Sıraselviler'de bir yerdeydi. Kapıda bekleyen nöbetçiler bizi yukarda yapının sağ yanındaki bir odaya götürdüler. Karşımıza elli beş altmış yaşlarında ince, uzun boylu, salt kemikten ve sinirden oluştuğu sanılan bir kurmay albay dikildi. Mavi keskin bakışları kinle parlıyordu. Yüzünde tadımlık bir damla et yoktu. Giysilerinin üzerinde kurmaylık kızıltıları pırpır ediyordu. Biz içeri girip de karşısına dikildikten sonra, açtı ağzını, yumdu gözünü.

«Ben Bolşevik Rusya'da sekiz yıl askeri ataşelik yaptım,» diye başladı, sonra hiç duraksamadan on, on beş dakika bizi hırpalamaya çalışarak şovenizmin, daha Türkçesi faşizmin övgüsünü yaptı. Sözünü bitireceğine yakın:

«Sizleri bu topraklarda böyle serbest gezdirmemeli, asmalı, kurşuna dizmeli,» dedi.

«Sen bu şiirinde hürriyetin değil, Sovyet Rusya'nın betimlemesini veriyorsun,» dedi. Sonra önündeki dergiden benim şiirimin şu dizelerini, dişlerinin arasında çiğneyip yok etmek istercesine tiksintiyle şöyle okudu:

«Ekmeğin, buğdayın ve güneşin
Mezarı üzerinde
Tanklar, toplar zırhlı otomobiller
Ter ter tepinmektedir.

işte al sana Rusya. Burası Ukrayna'dan başka yer değil!»

«Evet doğru görmüşsünüz. Şiirin o bölümü Sovyet Rusya'nın çok çetin saatler, günler geçirdiğini gösteriyor. Ama, bana göre Almanlar'ın o toprak üzerinde bir karış daha ilerlemesi, benim, bizim, milyonlarca masum insanın ölüm saatini yaklaştırıyor.»

«Yalan! Alman orduları kurtuluş ordularıdır. Yeryüzünü bu ordular kurtaracaktır.»

«Beyefendi, Hitler'le aranızda ne ayrım kaldı, o da gelse sizin dediğinizi yapacak!» dedim.

Elbette, aralarında hiçbir ayrım yoktu, birkaç saniye bunu düşündüğünü anladım.

«Sizi sıkıyönetim komutanı da görmek istiyor,» dedi, masasındaki bir zile bastı. Dışardan giren emirerine:

«Götür bunları!» dedi.

Odadan çıktığımızda iyi yüzlü, babacan, tombulca bir albay karşıladı bizi.

«Gelin, sizi komutana götüreyim,» dedikten sonra birkaç saniye durdu yüzüme baktı:

«Dinamo bey, diye göğüs geçirdi, o Demir Türküsü şiiri böyle bir zamanda yazılır mı?»

Daha sonra, komutanlığın kapısını tıklatarak kendisi önden, biz arkadan içeri girdik. Uzun bir salonun sonundaki büyük pencerenin aydınlığında kurulmuş olan bir kürsüden biz içeri girerken bir adam doğruldu. Bu, yeni sıkıyönetim komutanı General Yusuf Ziya'ydı. Biz Yusuf Ahıskalı'yla karşısına dikilince, geldi ellerimizi sıktı:

«Oturunuz,» dedi.

Arkamızdaki uzun bir sıraya oturduk. Biz oturunca, paşa da yüksekteki kürsüsüne giderek oradan ak mukavvadan bir şeker kutusu aldı, yine bizim yanımıza gelerek kapağını açtığı kutuyu ilkin bana tuttu, bir şeker aldım, Yusuf Ahıskalı da bir şeker aldı.

Yusuf Ziya Paşa, yakışıklı bir adamdı. Ak tenli, efendiden bir görünüşü, tatlı, dolgun bir konuşması vardı. Bize şeker ikram etmeseydi de onun efendiden bir paşa, bir insan olduğunu anlardık. Yalnız bu mizanseni faşist eğilimli eski ataşe militer albay mı, yoksa o mu hazırlamıştı?

Bence bu mizansenle iyilik kötülük birbirinden ayrılmış, iyi de olmuş, önceki sıkıyönetim komutanı Artunkal'ın yerine vekalet eden Yusuf Ziya Paşa bir aydının yüzüne karşı sövülemeyeceğini çok iyi bildiğinden söze şöyle başladı:

«Dinamo bey, bu generallere hicviyeyi siz mi yazdınız?»

«Evet beyefendi, ben yazdım.»

İri gözlerini kaldırıp dışarılara bakarak:

«Böyle bir zamanda böyle bir şiir yazmanıza hayret ettim ve sizi buraya çağrılamama bu hayretim neden oldu. Hiç böyle bir zamanda böyle kışkırtıcı şiirler yazılır mı, Dinamo bey? Hitler'in faşist orduları gelmiş, Edirne'mizin burnunun ucuna dayanmış. Herifçioğulları bir fırsat bekliyorlar. Ya şu sırada Hitler bu şiirinizi okusa ne yapmaz? Sonra Emir Erkilet neyse ama Ali İhsan Sabis Paşa büyük bir general, bilgin bir paşa, benim gibi birçok subayın da hocası.»

«Beyefendi! Ali İhsan Sabis türlü hırsları bulunan bir adamdır. İstiklal Savaşı'nda bile başkomutanlığa karşı yanlış işler çevirmeye kalkmış, faal alandan uzaklaştırılmıştır. Kompleksleri olan bu adam, işi Hitlerciliğe, faşizme dökmüş durumda. Hitler isterse birkaç sa-

atte Edirne'den İstanbul'a gelebilir ve hepimiz, hepiniz, sizler de, İsmet Paşa da bu adamın eline geçersiniz. Bu şiirle ben öldürülmeden önce, müstakbel celladıma çıkışıyorum. İşkence kamplarına gönderildikten sonra artık ne kalem, ne kağıt, ne de fırınlanıncaya kadar ne bir tek söz, ne şiir... Faşizm geliyor! Bin yıl insanoğlunun tepesinde korkunç bir canavar gibi oturmak üzere geliyor.»

Yusuf Ziya Paşa büyülenmiş gibi bana bakıyordu. En sonra:

«Gidin, dedi. Çok tehlikeli günlerde yaşıyoruz. Hiçbirimizin ne olacağı belli değil!»

«Allahaısmarladık!»

«Güle güle! Allah hepimizi korusun!»

Yusuf Ahıskalı hoşnuttu. Tombul albay:

«Güle güle Dinamo bey!» diye arkamızdan seslendi.

Nisuvaz Pastanesi'nin önünden geçerken Celal Sılay kapıdan fırlayarak önümüzü kesti, sıkıyönetim komutanlığından çıktığımızı biliyordu. Sabahleyin komutanlığa giderken de buraya dek gelmişti, şaşkın şaşkın yüzüme bakarak:

«Nereye gidiyorsunuz?» diye sormuştu.

«Sıkıyönetim komutanlığına!» deyince dehşetle ürkmüş gibi bir durum alarak:

«Uvvv! Dinamo, nasıl yazdın o yergiyi?» diye sormuştu. Sıkıyönetim komutanlığına gittiğimize göre artık bir ejderhanın dişleri arasında yok olacağımızı beklemişti. Şimdi ise bizi böyle sapasağlam sokakta yürür görünce şaşkınlığı artarak sürüyordu. Eksik bir yanımız var mı diye sağımıza solumuza dikkatle bakıyordu.

Celal Sılay bizden ayrıldıktan sonra, yine o pastaneden çıkan iki üç ilerici genç şair:

«Türkiye'de gelişmekte olan faşizme ilk demir yumruğu vurdun Dinamo!» dediler.

«Yalnız bunun acısını çıkaracaklar senden! Gözünü dört aç Dinamo,» diye bir başkası ekledi.

Bu şair Niyazi Akıncıoğlu idi. Uzun boyu, sarışın yüzü, güzel yüzünü süsleyen sarı bakışlı şahin gözleriyle ağırbaşlı, caddenin ortasında dikiliyor, bize bakıyordu.

Akıncıoğlu, vaktiyle Rumeli'yi fethe çıkan akıncıların soyundan, torunlarındandı.

«Artık fetih şiirleri yazacak zaman değil, biz o şiirleri yazmayı Üsküplü Yahya Kemal Beyatlı'ya bıraktık. Biz üstünde yaşadığımız toprakların fethine çıktık. Bu güzel toprakları ve mülkleri fethedebilirsek Avrupalı'nın toprağı da kendisine kalsın,» dedi.

Beklediğimiz olasılık, en sonra kendisini gösterdi. Bir gün Cağaloğlu'ndaki evin kapısını hızlı hızlı çalan postacı bizim adresimize mahkemeye çağrı yazısını bıraktı. Sıkıyönetim komutanı Yusuf Ziya imzalı çağrıda, Tophane'de Malul Gaziler Lokali'nde bulunan sıkıyönetim mahkemesinde bulunmamız isteniyordu.

Ertesi gün, istenilen saatten biraz erken gittiğimde yolun kıyısında Emin Türk Eliçin'i birilerini bekler gördüm:

«Senin de adın geçiyor çağrılanlar arasında, ama senin bu dergide ancak bir iki yazın çıktı. Herhalde Nâzım'la olan eski arkadaşlığın ve eski ünün yüzünden seni de bu davaya katmışlar.»

«Dava yalnız senin davan olarak görünüyor. Hasan İzzettin Dinamo ve arkadaşları diye yazmışlar. Bir yandan da doğru, bu dergiyi herkes senin şiirlerini okumak

için alıyordu. Dergide başkaca dişe dokunur yazılar çıkmıyordu.»

«Benden başka hiçbir şairi davaya sokmamışlar. Demek ki bana yüklenecekler.»

«Dur bakalım Dinamo! Dereyi görmeden paçaları sıvamayalım.»

Bu sırada Suat Derviş ile kocası Reşat Fuat Baraner bize doğru geliyorlardı. Biraz arkalarından da Zeki Baştımar göründü. Suat Derviş:

«Hemen hepimiz buradayız, yalnız Sabiha Zekeriya hanım da olacaktı. Acaba gelmedi mi?» diye sordu.

Çevrede hiç kimse görünmüyordu. Yolun altındaki düzlükte yapılmış, eskiden kalma süslü, kırmızı renkte bir konağa doğru yürüdük. Kapısının üzerinde kocaman bir «Malul Gaziler Cemiyeti» levhası asılıydı. Kapısında inzibatlar bekliyordu. İçeri girip de sağ yandaki merdivenlerden yukarı çıkmaya davranırken hemen orada, merdivenlerin ayağında Sabiha Zekeriva hanımı ilk ve son kez gördüm. Hiç birimizi tanımazmış gibi orada dikiliyordu. Onun da bu dergide sanıyorum bir tek yazısı çıkmıştı. Suat Derviş o yazıyı bin kez isteyerek almıştı. Kadıncağız bu tek yazı yüzünden de mahkemeye gidiyordu. Biz merdivenlerden yukarı çıkarken şöyle bir kez başını çevirip hepimize bakmıştı. Ordan belleğimde küskün, tatarımsı bir fizyonomi kaldı.

Mahkeme salonu yukardaydı. Hepimizi oraya aldılar. Sorgu yargıcı bir askeri üsteğmendi. İlkin beni karşısına çağırıp da oturttuğunda dikkatle yüzüne baktım. Ben Sivas Öğretmen Okulu'nun son sınıfında öğrenciyken bu yargıç da lisenin son sınıfında okuyordu. Kısa boylu bir gençti. Sık sık rastlaşırdık. İlk anda onun da beni tanıdığını anladım. Akarsuların durduğu bir yerde karşılaşmıştık. Bu yüzden temelli yabancıymışız gibi davranıldı. Polisten gelen raporlara göre yaz-

dığım şiirlere uzak anlamlar veriyor ve bunlara ne diyeceğimi soruyordu. Bir saat boyunca hep şiirlerimin anlatmak istediği ikinci anlamları sordu. Benim şiirlerimse gerçekçi şiirler olduğundan ilk anda ne demek istedikleri hemen anlaşılıyordu. Bunlarda başka bir anlam olamaz diye ben de kestirip attım.

Öbür arkadaşların sorgusu yapılırken öğle paydosu geldi. Saat ikide yine mahkemede bulunmak üzere salıverildik.

Arkadaşlar mahkemeden çıkınca hemen yemek için oralarda bir lokanta aradılar. Benim lokantada yemek yiyecek param olmadığından, orda bir ağaca yaslanarak gelip geçenleri, denizi gözlemeye, böylece yemeği ve açlığı unutmaya çalıştım. Ötede küçük bir lokantanın kapısından içeri girmek üzere olan Suat Derviş'le Reşat Fuat en sonra arkalarına dönüp baktılar; beni aramış olacaklardı. Suat Derviş:

«Dinamo, yemeğe gel,» dedi.

«Ben sabahleyin bir şeyler yemiştim, bu beni akşama dek tutar,» diye yanıt verdim.

Reşat Fuat sesinde gülücüklerle:

«Gel, Dinamo, gel, diye seslendi, daha çok açlık grevi yapacağımız günler gelecek, o zaman yemeğe boş verirsin.»

İstemeyerek gittim. Canım çok yemek istediği halde bir küçük kuru fasulye yiyerek yemeğimi bitirdim.

Saat ikide yine mahkeme salonuna çıktığımızda bu başkan, katibe benim şiirlerimi okutarak dinlemek istedi. Rastgele bir şiir olarak «Vasiyetname»yi okudu katip.

Şiirin en son dizeleri okunduğunda mahkeme başkanının ilgiyle gözleri parladı ve:

«Güzel!» dedi.

«ve en sonra cephede
düştüğümüz zaman yanyana iki ölü
mavzerim ve ben
cebimde şiirler bulacaklar
bir emperyalist kurşununun
fışkırttığı kanımla yazılmış!»

Mahkeme başkanının bu duygulu beğenisi, mahkemenin bütün yaşamımı altüst eden fırtınasını bayağı dindirmişti. Eve rahat bir yürekle gittim.

Kayınvalide işteydi, kayınpeder de bir iş için uzak bir yere gitmişti. Mehmet Ali, okuldaydı. Biz Şerife'yle evdeydik. Şerife ev işleriyle uğraşıyor, ben de Sovyet Rusya'da Almanca basılan Durgun Akardı Don romanının üçüncü cildini okuyordum. Şolohov'un gerçekçiliğine hayran olmuştum.

Ben, dalgın Durgun Don'u okurken kapı çalındı. İnip açtım. Karşımda genç bir resmi polis vardı:

«Hasan bey, dedi, birinci şube müdürü sizi rica ediyor. Bir şey soracak.»

«Hemen şimdi mi?»

«Evet, benimle birlikte geleceksiniz.»

«Hiç olmazsa karıma haber vereyim,» dedim. Yukarı çıkarak giysimi sırtıma geçirdim.

Polis müdüriyetinin en üst katına çıktığımızda kapıya çıkan genç bir sivil:

«Müdür henüz gelmedi. Beyi alıp aşağı götüreceksiniz,» dedi.

Beni buraya getiren resmi polis memuru:

«Beyi müteferrikaya mı teslim edeceğim?» diye sordu. Sonra, beni yine önüne katarak Sansaryan Hanı'nın en alt katına indirdi. Sol yanda içerlek bir yere

gittik, koridorda oturan bir başka polis memuruna beni göstererek:

«Bey yarım saat sonra burdan alınacak,» dedi ve uzaklaştı. Masa başında oturan memur:

«Gel,» diyerek beni önüne kattı. Önümüzde zindan gibi kararan bir yerin kilidini elindeki anahtarla açarak:

«Gir,» dedi.

Ben girince hemen arkamdaki kapıyı kapadı. Kapının üst yanı demir parmaklıklı olduğundan ordan dışarısı gözleniyordu. Aydınlıktan geldiğimden birdenbire vıcık vıcık karanlık bir atmosferle karşılaşınca hiçbir şey göremedim. Yalnız, birçok ses vardı. Kapıya yaslanarak koridorun aydınlığına bakmaya başladım. Biraz sonra benim yanıbaşımda kimi kılıksız genç insanların belirdiğini gördüm:

«Abi sen niye geldin?»

«Bilmiyorum. Yarım saat sonra birinci şubeye çıkacağım.»

«Öyleyse, sen siyasi bir şeyden geldin buraya abi!»

Üstüm başım iyi değilse de yine de onlardan daha iyi bir görünüşüm vardı. Bu yüzden benim gizimi çözmeye çalışıyorlardı.

Bir süre sonra gözlerim karanlığa alışmıştı. O zaman ününü birçok kez işittiğim bu müteferrikada oturanları iyice gördüm. Islak, kara, kirli beton üzerinde sere serpe uzanmış yatan yarı çıplak berduşlar, sakalları uzamış, yüzünün rengi yitip gitmiş genç adamlar dipteki tahtaların üzerinde ya oturmuş ya da ortada volta vuruyordu.

Gerçekten de, yarım saat sonra, klostra fobya sıkıntısına uğramak üzereydim ki kapı açıldı, masada oturan polis, bir kağıttan adımı okudu, beni dışarı çı-

karttı. Yine beni buraya getiren uzun boylu genç polis gelmişti:

«Sizinle Beykoz Askerlik Şubesi'ne gideceğiz,» dedi.

«Gidelim,» dedim.

Sansaryan Hanı'nın kapısından güneşli havaya çıktığımda müteferrikanın içime doldurduğu karanlık birkaç dakikada yok olup gitti.

Köprü'den bir Boğaz vapuruna binerek Beykoz'a vardık. Polisin yanı sıra askerlik şubesine doğru yürüdüm. Askerlik şubesi ortaokul yönünde, ıssızca bir yerdeydi. Yolda bizimle yanyana yürüyen kalabalık ortaokul çocukları birbirlerine:

«İşte, bize yeni bir öğretmen gelmiş,» diyorlardı. Askerlik şubesine gittik. Polis beni teslim etti. İmzasını aldı, gitti. Şimdi ben, ortadan uzunca, zayıf, esmerimsi, bıyıklı, kara gözlü, sert yüzlü bir yarbayın karşısındaydım. Polisin odadan çıkmasını bekliyordu. Tepeden tırnağa beni şöyle bir süzdü. Dudaklarının kenarında küçümseme çizgileri belirerek, parlar gibi birdenbire haykırdı:

«Yirmi beş yıldır neredeydin be herif? Nereye, hangi mağaralara saklandın? Sende hiç vatan - millet sorumluluğu yok mu?»

Bu Sakarya - millet nutkunu kapıya dikilmiş olan iki yazıcı dinliyordu.

«Beyefendi, dedim, ben henüz otuz yaşını yeni aşmış bir gencim. On iki yıl Darüleytamlarda, yani öksüz yurtlarında bulundum. Okulumuz da Beykoz Çayırlığı'ndaki eski kışladır. Beş yıl öğretmen okulunda okudum. Üç yıl Gazi Eğitim Enstitüsü'nde okudum. Ordan başıma siyasal bir kaza geldi. Ankara Cebeci Hapisanesi'nde dört yıl yattım. Eğer Gazi Eğitim Enstitüsü'nden cezaevine gitmeseydim yedek subay olacaktım.»

Askerlik şubesi başkanı kollarını tehdit edici bir

biçimde savurdu:

«Bırak bu mavalı, dedi, sen nerde gizlendin yirmi beş yıl?»

Başkanın kıtadan geri hizmete alınışı boşuna değildi.

Adam, yazıcılara:

«Verin bu adama bir kat giysi,» diye emretti.

İki yazıcının öbür yanda küçük bir odası vardı. Yüzlerinden okumuş, kültürlü «gayrımüslim»lere benziyorlardı. Bana karşı çok sevecendiler.

İçlerinden biri:

«Abidin Dino'ya durumu bildirelim mi?» diye sordu. Demek ki onlar da beni gerçek asker ve yoklama kaçağı ve polisin beni yakaladığı gibi apar topar buraya getirdiğini sanıyorlardı. Polis kim bilir evrakta neler yazmıştı ki benim verdiğim gerçek rakamlara boş veriyorlardı.

İyi iki yazıcı beni özenle giydirdiler, sivil giysilerimi bir torbaya yerleştirdiler. Sonra, birisi beni yanına katarak jandarma dairesine götürdü. Yazıcı, jandarma kumandanlığında, götürdüğü evrakı bir jandarma başçavuşunun eline tutuşturdu. Jandarma başçavuşu, bunu ayakta son kerte dikkatle okuyarak beni tepeden tırnağa kadar şöyle bir süzdü. Sonra, açtığı bir çekmeceden çıkardığı bir kelepçeyi takmak üzere:

«Uzat ellerini!» diye sertçe emretti.

Ellerimi uzattım. Kelepçeyi sıkıca vurdu, bileklerim bayağı acıyordu. Bu sırada karşı odadan uzun boylu bir jandarma subayı çıktı, bize doğru geldi:

«Nedir o?»

«Yoklama kaçağı komutanım!»

Komutan, galiba yarbay, evrakı gözden geçirerek:

«Çözün bu gencin ellerini, aydın kişiye kelepçe vurulmaz.» diye buyurdu.

Başçavuş isteksizce, burnundan soluyarak bileklerimden soğuk kelepçeyi çıkarıp masasının üzerine attı.

Beykoz jandarma komutanı, yanımda dikilmekte olan tüfekli jandarma erine:

«İnsanca yerine götür teslim et,» dedi.

«Başüstüne komutanım!»

Jandarma Komutanlığından çıkarak Beykoz vapur iskelesine gittik. Ordan vapura binerken jandarma erinin arkadan ceketimin ucundan tutuşu çok canımı sıktı. Bunu neden yaptığını bir türlü çıkaramadım. Üsküdar vapur iskelesinde karaya ayak bastığımızda, jandarmanın süngüsü önünde Selimiye kışlasına dek yürümemiz gerekti. Issızca bir sokaktan geçiyorduk, jandarma, birden dile geldi:

«Bana bak efendi, kaçmaya kalkarsan kurşunu ensene yersin. Ben, iyi de atıcıyımdır!» dedi. Zavallı erin yüzüne şöyle bir dönüp baktım, yürüyüşümü sürdürdüm.

Selimiye'ye vardığımızda üst kata çıkarıldım. Genç bir teğmen beni teslim aldı. Üstten Boğaz'a bakan koğuşlardan birine girdik. Teğmen:

«Mahalli mürettebiniz gelinceye dek burda bekleyeceksiniz» dedi ve çekilip gitti.

Koğuşta birkaç asker daha vardı. Hepsi yerlerde uzanmış dinleniyor, dalga geçiyordu.

Benden biraz daha yaşlıca görünen iriyarı otuz beş, kırk yaşlarında bir adam da bunların arasındaydı.

«Geleceği söylenen asker kaçağı gazeteci sen misin?» diye sordu.

«Sen kimsin?» diye sordum.

«Ben de askerliğimi bugüne dek yapmadığımdan buraya getirildim, ben de gazeteciyim.»

«Ben gazeteci değil, yazarım,» dedim.

«Yazar değil, şairsiniz. Paşalar için yazdığınız hicviye kötü tepki yarattı.»

Konuşmamız burda kesilmişti. Adamın fizyonomisi hiç hoşuma gitmemişti.

Ak taşların üzerine sekiz tane içi ot dolu yatak serilmişti. Boş bir yatağın üstüne de ben uzandım.

«Mahalli müretteb»imiz oluşuncaya dek bir ay Selimiye Kışlası'nın o koğuşunda bekletildim. Yolculuk trenle yapılacaktı. Eve mektup yazdım. Haydarpaşa'da Şerife beni yolcu etmeye gelmişti. Son kez asker treninin penceresinden bakıyordum. Küçük Şerife'nin profili bir hüzün yontusu gibi dingin duruyor, küçük, ucu kalkık burnu, şimdiden kim bilir ne gibi uzun sürecek özlemleri, felaketleri kokluyor gibiydi. Tren kalktı. Son olarak dönüp baktı. Ben de olanaksızlıklarımın bütün acısıyla ona baktım. İçimde bir yerler sızlayarak gözlerimi çevirdiğimde Şerifecik hâlâ peronda bir nokta gibi duruyordu.

İçimde oynamaya başlayan dram sahnelerini İstanbul banliyösünün zengin tabloları engelliyordu. İnsanoğlu buralarda cennetin dış görünüşünü yaratmıştı. Ama, kendisi bir dram yaratıcısı olduğundan bu zengin güzelliğin içinde bile acı çekiyordu.

Tren üç gün üç gece Anadolu'nun ıssızlıklarını delerek geçti. Ünlü Toros tünellerinde tıknefes bir hasta gibi soluyarak, tıksırarak içimizin karanlığı yetmiyormuş gibi dışımızı da, yüzümüzü de duman karasına boyayarak ilerledi. En sonra üç gün üç gece sonunda Maraş Vilayeti'nin önüne vardık. Maraş, dağların arkasındaydı, gözükmüyordu. Yalnız, trenden inen Maraşlı'lar türlü araçlarla kuzeye, kente çıkıyorlardı. Benim evrakım Maraşlı bir çavuşun elindeydi. O da memleke-

tine izinli geldiğinden bizim evrakı da ona yamamışlardı. Çavuş, evrakımı bana vererek:

«Ağabey, dedi, bu istasyon Eloğlu istasyonu. Bir de üç gün sonra bir tren daha gelecek, o tren sizleri alıp Islahiye'ye götürecek. Oysa, benim izin günlerim sayılı. Üç günümü burda geçirirsem, sizi Islahiye'ye götürmek için de birkaç gün yitiririm. Şimdi, iyisi mi, sen asker kaçağı, ney değilsin, kaçacak değilsin, gider evrakınla Islahiye'de askeriyeye teslim olursun. Benden de hiç söz etmezsin!»

«Elbette, çavuş, elbette» dedim. Teşekkür ederek Maraş'a kalkan bir otobüse atladı.

Trenimiz İstanbul'dan askersel malzeme getirmişti. Bunlar arasında daha çok dikenli tellerle telefon ve telgraf telleri kangalları vardı. İstasyondaki depo şefi olan subay, İstanbul'dan gelen bütün eratı bu malzemeyi depolara taşımaya zorladı. Ben de birkaç kangal tel götürdüm. Öyle ağırdı ki! Akşamleyin, yorgun argın deponun çevresindeki çayırlara uzanıp yattık. Sabaha karşı kuzeyden, Maraş yönünden esen serin bir esinti bayağı her yanımı üşüttü. Oysa, o saate dek aşağıdaki ünlü Gavur Gölü'nden gelen sivrisinek ordularıyla durmadan cenk etmiştik.

Üç gün, geceleri bu çayırlıkta yatıp sabahlamak zorunda kaldık. En sonra, trenimiz geldi, Fevzipaşa'ya doğru giderken güneyde kalan sivrisineklerin cenneti Gavur Gölü'nü gözlüyordum. Karşıda Kilis toprağı sırtlarına dek uzanan zengin bir yeşillik ki sormayın gitsin. Tren yolunun yüz metre aşağısından başlayan sazlıklar, kamışlıklar, ötede süren yeşilliğin türünü kolayca anlatıyordu. Demek ki dostlarımız (!) bizi kolayca dünyalarımızı değiştirelim diye böyle bir yere sürüyorlardı. Böyle düsünüp sazlığın kıyılarını gözden geçirirken iki iriyarı kurdun sazlığa doğru koşarcasına indiği-

ni gördüm. Trenin gürültüsüne hiç aldırış ettikleri yoktu.

Trenimiz, Fevzipaşa'da indireceklerini indirdikten sonra, güneye doğru yürümeye başladı. Her yan yemyeşildi, ağaçlıktı. Trenimiz yüksek bir yerden yavaş yavaş aşağıya doğru iniyordu. Düzlüğe, yani Islahiye bölgesine indiğimizde sağımız, solumuz, ağaçlık yerine fundalıklarla örtülüydü. Yine de her yanda zengin bir yeşillik sürüyordu.

Islahiye'de trenden indim. Islahiye, Türkiye'nin zavallı köylerinden biri, derme çatma evleriyle Gavur Gölü'nün biraz bu yanına çökmüşse de bir ölüm tuzağı olduğu belli.

Tuğbayın oturduğu biricik yüksek evin sağından geçerek garnizona girdim. Küçük bir yazıhanede evrakımı alarak bizi (birkaç kişiydik) garnizonun sağ yanındaki çadırlara götürdüler. Yazıcı olduğu anlaşılan er:

«Kışlaya yeni gelenler burda karantina altına alınır,» dedi.

Bizi çadırlara dağıttı. Hemen çadıra girmeyerek kışlanın durumunu gözden geçirdim. Burda çok sıkılıp sıkılmayacağımı düşündüm. Çevre, kıraçtı. Hemen bizim çadırların arkasından ağaçsız, çalılıklı kıraç arazi başlıyordu. Sonra, hemen üç beş metre ötemizden bir taze mezarlık başlıyordu. Birkaç yüz metre uzunluğunda, yüz metre eninde bir toprak parçası, çalılardan temizlenmiş, mezarlık yapılmıştı. Garnizonun da sınırları içinde olduğuna göre demek ki burda yatanlar hep askerdi ve gencecik yirmi yaş erleriydi. Cellat da belliydi, birkaç yüz metre ötede sivrisinekten müzisyenleriyle her gece korkunç konserler veren Gavur Gölü bataklığıydı. Tropikal sıtmadan ölüp gitmek, demek bize ceza olarak tertiplenmişti. Koca bir mezarlığı bulunan yirminci tümen, bu konuda tek olmakla övünebilirdi. Ordaki kır-

mızı topraklı bir tümseğin üzerine oturarak kara kara düşündüm. Meğer Islahiye'nin, yirminci tümenin daha nice aşılmaz işleri varmış!

Akşam olmuştu. Yukardaki dağların kesiştiği noktadan gündüzden bu yana esmekte olan tozlu sert rüzgar, akşamla birlikte biraz olsun dinerken Gavur Gölü'nden ilk ziyaretçiler flütlerini çalarak çadıra daldılar. Sabaha dek «şak - şuk» öldürmekle birlikte bunun arkasının kesilmeyeceğini anlayarak bir ara dalmaya çalıştım. Ama, dur, hele, şu sesler ne? Beykoz Darüleytam'ında, çocukluğumda her gece dinlediğim sesler değil miydi bunlar? Evet, o günlerden kalma düşler değil, küçük bir çakal sürüsü hemen çadırın biraz ötesinde ince, cırlak sesleriyle uluyordu. «Henüz ölmedik, ahbaplar, çok acelecisiniz! Demek, buralarda yiyecek bir şeyler buluyorsunuz ki, böyle direnebiliyorsunuz!»

Sabahleyin uykumu bütünlemeden uyandığımda çadırın dışında ayak sesleri, konuşmalar vardı. Çadırın kapısını açarak dışarı çıktığımda orda öbür erlere bir şeyler soran uzun boylu bir subay, bir doktor gördüm.

«Siz ne zaman geldiniz?» diye öbür çadırdaki ere sordu.

«Biz buraya geldiğimizde çadırlar bomboştu efendim. Demek ki hepiniz dün...»

Sözünü bitirmeye vakit kalmadan genç doktor bana döndü:

«Vay, sen de mi geldin?» diye benim yanıma geldi.

«Demek, sen bu tümendeydin?»

Bu genç doktor, benim yakın şair arkadaşlarımdan Danyal Ateşkan, Türkçesi doktor Hulusi Dosdoğru idi. O beni burda görmekle ne kerte şaşırmışsa ben de o kerte sevinmistim. Hulusi Dosdoğru, beni asker mezarlığına doğru götürdü. «İşte, dedi, burda henüz savaş yüzü görmemiş yirmi yaşında yığınla asker yatıyor. Yakında yeni

bir olay oldu da onun için her sabah erkenden bu karantina çadırlarını kontrol ediyorum. Ölüm simsarlarının yeni bir müşteri getirip getirmediğine bakıyorum.»

«Ölüm simsarları dediklerin de kimler, benim usuma Alman faşistleri geliyor.»

Doktor, güldü:

«Yok, Dinamo, sivrisineklerden sözediyorum. Şu karşıdaki göl, bir ölüm gölü. Her gece milyonlarca sivrisinek yirmi yaş insanlarının uyuduğu kışlalara saldırıp taze kanla besleniyor. Her ısırdığı yere ölümün tohumlarını ekiyor.»

«Peki, eskiden sulfato kinin derler güçlü ilaçlar vardı.»

«Şimdi yok. Savaş, hepsini ortadan yok etti. Yalnız, Ateprin denen, kinin yerine kullandığımız bir ilaç var. Ama, dur, Dinamo ben senin ölümüne razı değilim. Sana bugünden kinin vermeye başlayacağım. Nasıl, bu gece sana da hoşgeldine gelmişlerdir değil mi?»

«Evet, sabaha dek öldürmeye çalıştım. İnsan burda her gece böyle uykusuz kalırsa hastalanır.»

Elini subay ceketinin cebine atarak birkaç tane apak kinin tableti çıkardı:

«Şimdiden her gün iki kinin içersin. Korkma, ben burda oldukça ölüm simsarları seni öbür yana alıp götüremezler. Ha, ölüm simsarları dedim de usuma geldi. Ölüm simsarları yalnız sivrisinekler değil, kimi doktorlar, onların üstleri de bu görevi görüyorlar. Bak, dinle, sana anlatayım, Anadolu yollarında ne korkunç olaylar geçiyor. Birkaç ay önceydi, bu çadırlara senin gibi dışardan bir er geldi. Bir sabah çadırlardaki karantinaları kontrola geldiğimde yirmi yaşın biraz üstünde senden birkaç yaş daha genç okumuş yazmış bir erle karşılaştım. Ateş'ler içinde yatıyordu. Derecesini aldım. Otuz sekiz, ama, buranın hastası değil. Hasta olarak getiri-

lip bırakılmış. Evrakını araştırdım. O gün de burdan sekiz saat çeken Hassa'ya yürütüleceğini öğrendim. Hassa'ya giden yol, dağların kıyısından, güneyden de Leçelikler denen taşbataklarına dönüşmüş, eski yüzlerce yanardağ kraterinin oluşturduğu korkunç bölgeden geçer. Yazın cehennem gibi sıcaktır. Havası Anadolu'nun ılımlı havasına hiç benzemez. Çocuğun o korkunç yolda sekiz - on saat iki jandarmanın ortasında yürütüleceğini düşününce isyan ettim. 'Bu er yola çıkamayacak kadar hastadır, eğer yola çıkarılırsa yollarda yaşamı tehlikeye düşer,' diye bir rapor yazarak oğlanı ölümden kurtarmaya çalıştım.

Komutanlığa 'otuz sekiz dereceyle bir hastayı on saat sürecek bir yola yaya çıkarıp yürütemem, bunun sorumluluğunu yüklenemem' dedim. Komutanlık, benim rapor vermediğimi görünce yüzbaşı Sait beyi görevlendirdiler. Yüzbaşı Sait, tam bu işin adamıydı. 'Hasta yola çıkabilir,' diye bir rapor verdi, zavallı hasta eri burdan iki jandarmaya teslim ederek Hassa'daki Tabura doğru yola çıkardılar. Çocuk, bu korkunç yolun yarısında öldü, Dinamo. Zavallının ölüsünü işte şu gördüğün gömütlüğe gömdüler. Onun için iyi biliyorum. Burda yatan her genç ölünün benim hastam gibi drama kaçan bir romanı vardır. Burda yaşadıkça, yani sağ kaldığın sürece buranın ne öldürücü bir yer olduğunu anlayacaksın.

Ben, seni Tümen Karargahına aldıracağım, orda belki ölüme o derece yakın olmazsın!»

Biz doktorla konuşurken yukardaki Çerçili köyü yönünden esen sert, fırtınamsı günlük rüzgar sanki yerleri kazıyarak mercimek, nohut büyüklüğündeki taş parçacıklarıyla kırmızı bir tozu durmadan yüzümüze gözümüze, göğsümüze çarpıyordu.

Doktor Hulusi, gözlüklerini çıkarıp silerek «bu fırtına da Islahiye'nin baş belasıdır,» dedi.

«Hiç dinmez mi?» diye sordum.

«Geceleyin, sivrisinekler ava çıksın diye diner, sabahla birlikte yine kuduzca esişine başlar.»

Konuşarak tümen karargahının yanındaki ufacık bir kulübeye geldik:

«Sen burda bekle, içerde bir yazıcı vardır. Onunla çene çalarsın. Ben senin evrakını yaptırayım.»

Ben küçük kulübeye girince genç yazıcı karşısındaki sandalyeyi bana gösterdi:

«Otur, dedi, seni buraya mı verdiler yoksa?»

«Doktor, tümen karargahında kalmamı istiyor.»

Doktor Hulusi'yi akşama dek görmedim. Ben de akşama dek genç yazıcının karşısında durup sinek avladım. Onun da görevi galiba sinek avlamaktı. Bu süre içinde eline kalemi alıp bir tek satır yazdığını görmedim.

Akşama doğru doktor Hulusi, göründü. Öyküsünü şöyle anlattı:

«Bugün İdilli köyünden iki köylü gelmiş. Beni aramışlar. O sırada tümen komutanına bakıyordum. Köylüler tümen komutanından beni köylerine götürmek üzere izin aldılar. Boş zamanlarımda halkın hastalıklarına da baktığımdan, halk beni iyi bir hekim olarak tanır. Köye gidince bir değil birkaç hasta buldum. Onlarla uğraştım. Beni kolayca salmadılar. Bir çınar ağacının gölgesinde dinlendirdiler. İdilli köyü, Hassa'ya giden yolu izleyen dağların vadilerinde üzümleriyle ünlü güzel bir köy. Ben gittiğimde köyün meydanında ateşler yakılmış, pekmez kazanları bindirilmişti.»

Bu sırada yanımızdan doktor yüzbaşı Sait geçiyordu, selam verip geçtik. Hulusi:

«Katil!» diye söylendi. Sonra, unuttuğu bir şeyi

yeniden anmış gibi: «Dur hele, sana o öykünün sonunu anlatayım, dedi. Genç askerin hasta hasta yola çıkarılarak öldürülmesi beni hem insancıl yandan vurmuş, hem de bizim doktorların Hipokrat yeminine ters bir iş yapıldığından çok canım sıkılmıştı. Durumu Milli Savunma Bakanlığı'na anlatan bir dilekçe yazdım. Bunun sonucunu merakla bekledim. On beş gün sonra ne yanıt gelse beğenirsin? 'Yeni kıtasına gönderildiği sırada yolda ölen er üzerinde araştırma yapıldı ve ölümü için hiç kimsenin sorumlu tutulmamasına karar verildi.'

Salt solcudur diye çocuğun ölümüne hiçbirimizi ilgilendirmez diye karar veriyorlar. Dinamo, faşizm ordunun safları arasında kol geziyor, çok dikkatli ol. Bütün ordu, Hitler ordularının her an Edirne'den ya da daha başka bir bölgeden Türkiye'ye girmek üzere emir beklediklerini biliyor. Herkes bu olasılığa göre hazırlanıyor. Arkadaşlardan senin birkaç dil bildiğini, bunların arasında Almanca da olduğunu işiten iki üç subay şimdiden senden Almanca dersi almak isteyecekler, bilesin! Heriflerin niyetine bak! Hoşçakal, Dinamo! Verdiğim kininleri almaya başladın mı?»

«Almaz olur muyum? Sivrisinekler de faşizmin yardımcısı!»

«Asker yemekleri, burjuva yemeği değildir, ama besleyicidir, yemeğe çalış. Sularında dizanteri mikropları vardır. Yakında dizanteri de olacaksın. İştahın kaçacak, yemekleri yiyemeyecek duruma geleceksin. Yine de yemeğe çalış. Birkaç hastalığa birden dayanamazsın, göçersin.»

Tümen karargah koğuşunda bir hafta kadar kaldım. Komutanlığın hemen yanıbaşında, sivrisinek ordularına da öbür koğuşlardan daha yakındı.

İlk gece altıma, üstünde yatıla yatıla otları bastırıl-

mış, incelmiş bir yatak, üstüme de eski püskü miadını doldurmuş bir battaniye verdiler. Şaşılası şey! Bütün gün kamçı altındaki bir at gibi tozu dumana katan fırtına dinmiş, ayışığı çıkmıştı. Yusyuvarlak bir ay, sıcak gecenin üstünde oturmuş, aşağıdaki Gavur Gölü'nden kalkıp borularını çalarak saldırıya geçen sivrisinek ordularına ışık tutuyordu. Gerçi, bu namussuz savaşçılar, yollarını karanlıkta da pek güzel buluyorlardı. Ancak, sanki ay, bu savaş birilerince de görünsün diye düşünüyor gibiydi. Ben daha battaniyemi üstüme çekmemiştim ki koğuşun boşaldığını gördüm, yatağını, battaniyesini alan dışarı kaçıyordu. Neden kaçıyorlar diye düşünmeme vakit kalmadan ensemde bir tahtakurusunun ısırışını duydum. Bir yandan da pireler gömleğimin içinde dansetmeye başlamıştı. Ben de hemen, ana kedi yavrularını taşır gibi yatağımla battaniyemi kaptığım gibi dışarı fırladım. Erler, bütün yerlere serilmiş yataklarının üzerinde uyumaya çalışıyorlardı.

Demek ki diye düşündüm, ölümcül sivrisinekler, tahtakurularından daha az tehlikeli görülüyordu. Çünkü, ben de hemen yatağımı boş bir yere serip uzanmıştım ki kafamın çevresinde saz çalmaya başlayan aç sivrisineklerin çığlıklarını işittim. Kaşla göz arasında bir ikisi yüzüme konmuş, kanlarını içmeye başlamışlardı bile!

Bir hafta tümen karargahında bu kararsız durumda kaldım. Herkes bir göreve gittikten sonra ben de başımı alıp garnizonun yöresinde gezip dolaşmaya başladım. Islahiye'nin bir de kalesi vardı. Belki ortaçağlarda filan görevi olan kaleden bugün ancak yukarı bölgelerde birkaç tuğla parçası sırıtıyordu. Kale ovaya doğru inen uzun bir tepe üzerine kurulmuştu. Fundalıklı ova-

ya inen ucunda gezerken bir mağara gördüm. İçine girip oturdum. Kayalar oyularak yapılmıştı. Ağzı büyükçeydi. Aydınlık alıyordu. Hemen elbiselerimi çıkardım. Asker gömleğimin üzerinde sırtımı kaşındıran şeylerin nedenini gördüm. Bunlar birkaç tane iri bitti. Demek ki bitlenmiştim. Kaç türlü afet birer yandan saldırıyordu.

Uzun tepenin boyunca biraz yürüyünce yaban pırasaları buldum. Çocukluğumda Sarıyer tepelerinde ekmeğimize katık ederek yediğimizi andım, yine topladım.

Bu araştırıcı gezilerimi sürdürdüğüm günlerden bir gün karargaha dönerken bir atlı subayın bana doğru geldiğini gördüm. Ben selam verip geçmek isterken o durdu ve bana şöyle ünledi:

«Siz karargaha yeni gelen yazar, gazeteci Hüseyin (*) Dinamo değil misiniz?»

«Evet efendim, bir şey mi var?»

«Ben sizi arıyordum da.»

Bunları söylerken atından indi, gülümseyerek yanıma geldi: Bu orta boylu, çimen yeşili gözlü, yumuşak konuşan benim yaşımda bir üsteğmendi.

«Ben karargahın muhabere takım komutanı Rıfkı. Sizi bizim takıma aldım. Bizim takımın koğuşu tepededir. Sivrisinekler orayı pek sevmez. Burda hiç uyuyamamışsınızdır. Orda hiç olmazsa acısını çıkarırsınız. Size bir de 'müstakil' oda ayırdım. Şimdi göreceksiniz. Doktorun dediğine göre birkaç Avrupa dili biliyormuşsunuz. Biz de hiç olmazsa bu sırada sizden İngilizce dersi alırız.»

Atını yederek yanıbaşımda yürüyordu: «Bizim muhabere takımı, rahat bir yerdir, erlerimi hiç sıkmam, hele onlara kötülük etmek aklımın köşesinden geçmez. Bir de başgediklimiz Cengiz vardır ki evliya gibi bir

(*) Yazarın gerçek adı Hüseyin İzzettin Dinamo'dur. (Yayınevinin notu)

adamdır. Eratın askerlik derslerinin bir bölümünü de siz verebilirsiniz. Bütün bunlara bakarak yanlış hüküm vermeyin. Çok saf bir adam değilim. Sizin, kim ve neyin nesi olduğunuz üstüne yeterli bilgim var. Ama, ben bu bilgime karşın sizi entellektüel varlığınızla benimsiyorum. Bunu da bilmeniz, sizin için hayırlı olur.»

Bir tozlu yokuştan yukarı çıkmıştık. Sağımızda solumuzda uzun, çamurla sıvanmış, üstleri kiremit ya da saç yerine sazlar, kamışlarla örtülmüş barakalar yer almıştı. En tepedeki barakanın önünde yirmi otuz kişilik bir asker topluluğu sıralanıp hazırlanmış, yürüyüş için buyruk bekliyordu.

Üsteğmen, atını çopur seyisi Ökkeş'e verdi, bana:

«Gel Hüseyin, dedi, size odanızı göstereyim.»

Onunla soldaki yönetim yeri kapısından içeri girdik.

«Burası, bizim yönetim yerimiz,» dedi, kapıyı açarak öteye geçti. Sola doğru küçük bir kapı daha açınca bana ayırdığı odaya geldik:

«İşte, Hüseyin, senin odan. Yatağını, battaniyeni de koydurdum. Bu gece burda biraz daha rahat uyuyabilirsin. Şimdi ben eratı eğitime götürüyorum. Sen bugün yorulma, otur, dinlen. Alış! Haydi, şimdi hoşçakal!» diyerek çıkıp gitti.

Ben yeni yatağımın üzerinde yarım saat kadar sırtüstü yatıp uzandım. Sonra, kaleye dek tırmanıp çevreyi bir de ordan gözlemeyi düşündüm. Kalktım, dışarı çıktım. Güneş, geldiğim yerlerin güneşine benzemiyordu. Isırıyordu. Yine de yukarılara doğru yavaş yavaş yürüdüm. Bir tepenin sırtında bulunuyordum. Dikçe bir bayırla batıya doğru inen tepe, orda yemyeşil yeni bir genç ağaç örtüsüne bitişiyordu. Bir düzlükte uzayan bu kısa fidanımsı canlılardan oluşan orman, en çok bir iki insan boyunda görünüyordu. Bu bodur ormanın için-

de gezip dolaşmak için öyle yakıcı bir istek duydum ki. Ama, şu sırada oraya inemezdim. Ancak, ilk fırsatta o yeşillik içinde gezip dolaşmaya karar verdim.

Tepenin sırtında ilerledim, biraz yukardan kale başlıyordu. Kalenin kapısı ile birlikte batı yanından duvar parçaları zamana meydan okurcasına yükseliyordu. Kaleden içeri girdiğimde orda, sağ yanda kimi gömüt kalıntılarına rastladım.

Bu mezarlar öyle pek eski değildi. Biraz daha yukarı çıktığımda bir düzlükteki yeşilliğin dikdörtgen bir biçimde sarardığını gördüm. Dört köşe temellerin üzerinde büyümüş olan çimenlerle otlar, güneşten sararmıştı, bu ot denizinin içinde vaktiyle bir yapının kurulmuş olduğunu gösteriyordu. Geriye döndüğümde mezarların bulunduğu yerde bir altın diş buldum.

Sonra, buralar üstüne üstünkörü kimi bilgiler aldım. Kalenin içinde temelini gördüğüm yapı, Birinci Dünya Savaşı'nda hastane olarak yapılmış. Ordaki gömütler de, elbette, bu hastanede ölen hastaların gömütleri. Sonra, tepenin batısını çevreleyen bodur ormanlık, seferberlikte, yani, Birinci Dünya Savaşı'nda kocaman ağaçlarla süslü bir ormanmış. Ordu bu ormanlara el koymuş, hepsini kestirip trenlerde yaktırmış ya da Arabistan'a göndermiş. Şimdi, bu gördüğüm piç ağaçlardan oluşan yapay orman, o zamanki aslan gibi ağaçların kalıntıları, fışkınlarıymış!

Üzerinde yürüdüğüm tepenin altından güneydoğuya doğru bel kalınlığında bir su fışkırıyor ki Islahiye denen zavallı köyün buraya kurulmasının nedeni de bu sudur.

Gezintiden her yanı araştırıcı gözlerle dönüyordum. Bir fundanın dibinde süslü bir yılan gördüm, uyuyordu. Yanına dek yaklaştımsa da kaçmadı. Gözleri açıktı. Güneşten gevşemiş, gündüz uykusu çekiyordu. Hiç düşün-

meden hayvanın belinin ortasına elimdeki değnekle vurdum. Hayvan kaçmaya çalıştı, ama, bel kemiği kırılmış ya da incinmişti, kaçamıyordu. İnsan kültürü bizi ne fena eğitmişti: Gördüğün yılanın başını ezeceksin. Hayvanı elimdeki değneğe asarak aşağı getirdim. Sonra, usum başıma geldi. Dikkat et, seni de böyle ezmeye çalışıyorlar. Bu bir engerek yılanıydı. Engerek yılanları, bizim ülkenin en tehlikeli yılanlarıdır.

Yaralı engerek yılanını barakanın arkasındaki gübre yığınının üzerine bıraktım. Yine gittim içeride yatağıma uzandım. Yarım saat sonra yine oraya gittiğimde hayvanın ortadan yittiğini gördüm. Demek ki kendine gelince kaçmış, diye düşündüm. Erat dönseydi öldürülürdü. Buna da sevindim.

Islahiye'ye gelişim altı ayı geçmişti. Yazın nasıl hergün fırtına esiyorsa, kışın da hemen hergün yağmur yağar gibidir. Burası güney ikliminin yumuşak havasını taşıdığından bu kış aylarında pek de üşüdüğümü bilmiyorum. Yağmurlar ılık yağar. Kar yağsa bile yerde çok kalmaz. Bu ılıman iklim, eski gücünü yitirmiş, zayıflamış, çökmüş gövdem için cömert günler yasatıyor.

Rıfkı beyin İngilizce derslerini hergün benim küçük odamda sürdürüyoruz. Bu arada karargah komutanı Münip'e de yine İngilizce dersi veriyorum. Bir vedek subaya Almanca, doktor yüzbaşı Sait beye de Almanca dersleri veriyorum.

Doktor Hulusi ile sık sık görüşüyoruz, o daha çok benim yaşamımla ilgileniyor. Her gün iki kinin istihkakımı veriyor. Kininler de midemi parçalamış olacak ki yemek yediğimde midemden keskin sancılar geliyor. Ben de eratın çoğu gibi dizanteriye yakalandım. Artık, işta-

hım da kesildi. Beylik yemekleri yiyemez oldum. Başka türlü yiyecekleri alacak param da yok. Gittikçe zayıflıyorum. En sonra, doktor Hulusi durumu, dışardan dostum diş doktoru Ziya Oykut'a açmış, Ziya Oykut da güney vilayetlerinden birinde diş doktorluğu yapıyor, Kilis mi, Antep mi, yoksa ötelerde bir yerde mi usumda kalmadı. Doktor Hulusi, onun her ay benim için gönderdiği beş lirayı bana veriyor da açlıktan kurtuluyorum. Üsteğmen Rıfkı da dizanteriye yakalanmış burda. Sularında var bu hastalık, diyor. Rasgele suları içmemeli. Tepenin altından kaynayan gözden doldurmalı mataraları. Biz de hep öyle yapıyoruz. Halkın kanlı basur dediği dizanteri, sıtmanın yanı sıra götürücü hastalıklardan birisi. Bir tek pişkin asker tayınları çok hoşuma gidiyor.

İlkyaz günlerine doğru, yirminci tümen Hassa'ya doğru gelişen bir manevra yaptı. Bizim muhabere takımı da yalçın, geçilmez Leçelikler'de görevler aldı. Dağın kıyısındaki bir subaşında mola verildi. El büyüklüğünde kapkara, cilalı, çok ağır bir taş buldum. Bu ilginç bir taştı. Ancak, çantamda ağırlık yaptığından attım. Uzun yıllar önce Reader's Digest Dergisi'nde göktaşları konusunu okurken, yanmadan yere düşebilen göktaşları, hep böyle cilalanmış, çok ağır olur diye okumuştum, anımsadığımda onu attığıma pişman oldum. Dönüşte cephane sandıkları düştü, bir zavallı katırın bacağını kırdı. Hayvanı oracıkta vurdular. Alaylar toplarla karşılıklı atış yaparak uzaklaşmış, muhabere takımını Leçelik'te yolunu yitirmiş bir biçimde bırakmış gitmişlerdi. Çavuşlar, ne yapalım, diye çırpınırlarken, geldiğimden bu yana birçok kez gezip dolaştığım bodur ormanda takıma yol göstererek onları kestirmeden garnizona götürdüm. Biz, dinlenmeye geçtikten sonra bile aşağılardan top tüfek sesleri geliyordu. Ben Leçelik'te

yolunu yitirmiş olan takımı kurtarmıştım. Onun için hiçbir yandan bir ses çıkmadı.

Kışlada şiir yazmak son kerte tehlikeliydi. Yazsan da saklayabileceğin bir yer yoktur. Biricik gizli yerin ot yatağının altıdır sanırsın. Bir gün aklına eser eski şairliğini anar, iki satırcık döktürür dediğim o yere saklarsın. Ertesi gün yazdığın naneler takım subayının elindedir.

«Bunlar sizin galiba, çocuklar bulmuş, aman, arkadaşım, ilerde edebiyat olarak yazacağın eserlerin olursa bana ver ben saklayayım. Terhis olduğunuz zaman size veririm, yayımlarsınız. Sizden ricam, erata haftada bir iki kez Türk tarihi, İstiklal Savaşı üstüne ders ver.»

Hemen o akşam ders düzeninde oturan eratın karşısına geçip Türklerin en uzak tarihlerinden sözettim. Vaktiyle on beş, on altı yaşındayken Rıza Nur'un tarih dizisini merakla okumuş, onun üslubuna kapılmış, ben de Türkçü olmuştum. Türklerin neden yitip gittiklerini anlayamamış, bu konuda şiirler yazmıştım. Bu arada Ziya Gökalp'ı da sevmeye başlamıştım. O zaman Amasya öksüzyurdu öğrencisi olarak harika bir çocuk gibi görülüyordum. Yazdığım bu türlü şiirleri başında Ebussüreyya Sami'nin bulunduğu Amasya Gazetesi'ne gönderdim, bu şiirleri basmadılar. Oysa benden şiir isteyen kendileriydi. Sonra, birgün, beni gördüğünde:

«Hasan İzzettin, senin övgüsünü yaptığın bütün o Türkler, bugün Sovyetler Birliği'nin sınırları içinde bulunuyor. Biz de Sovyetler Birliği'yle dostuz. Yoksa, şiirin güzel yazılmıştı. Ama, konusu tehlikeliydi,» demişti. Ben de bilmeden Turancı olmuşum!

Bizim muhabere takımının önündeki uzun barakada katırlar barındırılıyordu. Bizim katırlar değil, başka

bir bölüğün katırları. Bu hayvanlar, bizimkilerle birlikte aşağıya sulanmaya götürülürlerdi. Cephane sandıkları, ağır makinalı tüfekleri taşıyan bu komşu katırlar beni korkuturdu. Çok güçlüydüler, içlerinde huysuzları da vardı.

Birgün bunlardan birinin hemen bizim koğuşun önünde çözük ve başıboş olarak dolaştığını, saçakların altındaki saman kırıntılarını yemeye çalıştığını gördüm. Dev gibi bir hayvandı. Kaçak hayvanı yakalamaları için komşu bölüğe gittim, şaşırdılar.

«Yok yahu, dediler, bizim katırlar hep yerinde.» Böyle diyerek gelip katıra bakmaktan da kendilerini alamadılar. En sonra, içlerinden biri katırı tanıdı:

«Evet, dedi, bu üç yıl önce bizim hayvanlarımızdandı. Ama, hayvan her nedense bakar kör olmuş, onu köylülere satmışlardı. Evet, Çerçili köylülerinden biri satın almıştı bunu. Ama, bu kör durumda eski tavlasını nasıl bulup da gelmiş!»

Bu sırada, dudaklarıyla yerden saman toplayarak yiyen katırın ayakları dibinde minnacık bir tekir kedi yavrusunun dolaştığını gördüm. Her an ezilebilirdi. Yavruyu kurtarmaya çabalarken hayvanı tanıyan er:

«Belli olmaz, birader, dedi, bu hayvanlar ürkünce bir tekme atarlar ki insan soluğu öbür dünyada alır. Ben bilirim bu katırların adetlerini, kedi yavrusunu bırak ben kurtarayım.»

Asker, katırları okşayıcı sesler çıkardı, bir şeyler söyledi, hayvanın bacaklarının arasından kedi yavrusunu kaldırarak bana verdi:

«Al, hayrını gör, arkadaş! Bu hayvan buraya dek gelince, tavlaya da girmeyi deneyecektir. Bari ben çavuşa söyleyeyim de komutana bildirsin,» dedi. Ben de güzel kedi yavrusunu alıp odama götürdüm. Öğle yemeğinden çıkan etleri ona verdim. Öyle iştahla yedi ki!

Akşam içtimasından sonra yine kaleye doğru çıkmaya başladım. Benim küçük tekir de cin gibi arkamda. Öteye beriye sıçrayarak çekirge avlıyor. Fundalıklar, çalılar, bitkiler çoğaldıkça tekir bana yakın yürüyor, ama avcılığından da hiç vazgeçmiyor.

Üç gün sürecek manevraya çıkılırken bu süre içinde koğuş nöbetçisi olarak kalacak olan Cengiz'e dönünceye dek bu hayvancağıza hergün birer lokma bir şey vermesini rica ettim. Manevradan döndüğümüzde zavallı tekirin ortalıkta ne ölüsü vardı ne de dirisi! Cengiz'e sordum, hiçbir şey bilmediğini söyledi. Bütün garnizonun çevresini araştırarak gezip dolaştım, küçük tekir, karanlıklarca küçük bir lokma gibi yutulmuştu. Küçük tekirin akibeti beni de bekliyordu. Zavallı kör katır Çerçili köyünden kör gözlerine bakmadan kaçıp eski tavlasına gelmişti. Ama o zavallı eski tavlasının kapısının kendisine sımsıkı kapalı olduğunu bilemezdi. Canı tatlı, arpa, arkadaş istemiş, başını aldığı gibi yola çıkmış, eski toplumunu bulmuştu da.

Garnizon Komutanı, uzun boylu, doğulu tipinde yiğit görünüşlü bir adamdı. Yarbay rütbesindeydi. Onun beni en çok ilgilendiren yanı birkaç av köpeği, tazısı olmasıydı. Yarbay, boş zamanlarını bu tazılarıyla ormanlarda geçiriyor, domuz avlıyordu. Dört beş tane güzel tazıyı her tümene inişte görür, gözlerimle sever, onlara yakınlık gösterirdim. Zamanla onlar da beni tanımışlardı. Yarbayın emireri, bunların bakıcısıydı. Ne var ki zamanla emireri bu hayvanlara bakmaz oldu. Nedenini de bilmiyorum. Hayvanlar, çevrede aç dolaşıp durmaya başladılar. Bu kez beni gördükce arkamdan gelmeye başladılar. İçlerinden ak bir tazıyı beğendim, sahiplendim. Bu, daha bir yaşında bir yavruydu. Erat

hergün, Islahiye'nin ötesindeki çayırlığa eğitime giderken ak tazı da Rıfkı beyin atının yanı sıra gidiyordu. O da köpekleri çok sevdiğinden benim bu hobime uzun zaman ses çıkarmadı. Ne var ki buna bir başka yavru köpek daha katılınca Rıfkı beyin nevri döndü. Benim yüzüme de duramadığından sabahları, eğitime çıkılırken erata şöyle diyordu:

«Çocuklar, bu köpeklerin yanımız sıra gidip gelmesi fena halde göze çarpıyor. Bunları kovmanın çaresine bakın. Dövün. Köpek duyarlı hayvandır, dövüldüğü yere gücenir bir daha gelmez.»

Benim ak tazı son günlerde hastalanmıştı. Göğsünden hastaydı. Bütün geceleri insan gibi inleyip duruyordu. Koğuşla benim odamın arasındaki koridorda yatıyordu. Bir sabah baktım ağzından kan boşanmıştı. Yağmurlu, serin kış günleriydi. Hayvanın sırtına eski bir battaniye parçası bağlamıştım. Geceleri öyle yüksek sesle inliyordu ki eratı tedirgin ettiğini biliyordum. Yapacak bir şey de yoktu. Bir iki gün sonra öldü. Koğuşun arkasındaki gübreliğe gömdüm. İnce, uzun, sülün gibi vücuduyla, biçimli, sivri yüzü ve başıyla ne güzel bir hayvandı. Adı Gümüş'tü. İçime gömdüğüm ölülerden biri de bu soylu tazıdır.

Tazılarla Islahiye'nin gerek ilkyaz, gerek güz günlerinde bir cennet yeşilliğine bürünen ovalarında —sözde— tavşan avına çıktık, nice güzel geziler, koşular yaptık. Garnizonun çevresinde barınan birkaç iriyarı çoban köpeği de gezilerimize katılır, kimi zaman da zavallı tavşanlara da rastlardık, ölümün önünden nasıl yel gibi kaçıp kurtulduklarını gözlerdim. Bir kez uzak bir çayırlığa dek gitmiştik. Ordan dönüşte eski bir Bulgaristan göçmenine rastladım. Birlikte konuşarak Islahiye'ye vardık.

«Bulgaristan'dan yeni gelmiştik. Bu insan boyu ça-

yırların görünüşü öyle hoşumuza gitti ki Gavur Gölü'nün varlığını söyledikleri halde burda ev kurduk, köy kurduk. Bir bölük hemşerimiz Diyarbakır'a gitti. Galiba onlar sağ kaldı, ama, bizim buraya konan göçmenlerden te en sonuncusu benim. O canavar sivrisinekler, aslan gibi kuşakları yedi bitirdi. Korkunç sıtmanın katili olan kinin de o yıllarda hiç bulunmaz oldu. Sulfato denen toz bir kinin kullanırdık, ama, nerde bulacaksın? Te böyle, sivrisinekler, göçmen kanı içe içe şişmanladılar. Biz de köyümüzün yerinde bir mezarlık kurduk.»

«Şu tazılardan bir ikisini sana vereyim, hiç olmazsa tavşan avlar, çoluğa çocuğa et yedirirsin!»

«Bakamayız biz böyle köpeklere. Bunlar bakım ister. Cins hayvanlardır,» dedi.

Ovanın bir ucunda Aydınlı aşiretinin ak bir ada gibi görünen sürüleri otluyordu. Islahiye yeşilliklerinin sürekli konukları, Aydınlı aşiretinin bu zengin sürüleriydi.

Tazılarımla Islahiye'nin çayırlıklarında tavşan avına çıktığımda Abidinpaşa çayırlıklarına dek uzandım. Burda tazılarım tavşan ararken ben hep İstanbul'u düşünüyordum. Abidin Dino, buralarda bile çayırlık edinmiş Abidin paşanın torunlarındandı. Abidin paşa, sağlığında nereye ayağını bassa orayı mülk olarak tapusuna geçiren bir adammış. Türkiye'nin birçok yanında onun mülkleri olduğu gibi Yunanistan'da, Fransa'da bile vardır. Torunlarının bugün bile o mülklerden yararlandıklarını bildiğimden böyle düşünüyorum.

Islahiye'deki Abidinpaşa çayırlıklarından bizim ordunun hayvanları yararlanıyor. Yazın Abidinpaşa otlaklarını biçmek üzere bir sürü erat gidiyor... Abidin Dino'nun hergün kulakları çınlıyordur. «Sürerlerse ben

de Adana'ya gitmek isterim, diyordu. Ağabeyim Arif Dino'yla bu kötü dönemi biz de orda geçiririz.» Demek ki onlar da şu sırada Adana'da bulunmaktadırlar. Ne kadar da birbirimize yakınız. Ama, bir o kadar da uzağız.

Tümenden iri yarı, güleryüzlü bir çavuş, nedense askerliğini biraz geciktirmiş, benimle ahbap oldu. Pazar günleri yakın köylere geziye çıkıyoruz. Fevzipaşa tren istasyonu yönündeki köylerden Hanağzı'na gittik bir pazar. Yanımıza onun arkadaşı bir çavuş daha katılmıştı. Üç kişi olmuştuk. Çavuşlar Trakyalı'ydı. Köye girdik. Kimsenin ilgilendiği yok. Akarsu boyunca yukarı doğru yürüdük. Ceviz ağaçlarının altında bir keçi sürüsü dinleniyordu. On yaşında bir erkek çocuk yanımıza sokuldu:

«Ben bu sürünün çobanıyım,» dedi.

Yukarı doğru yürüdüğümüzden terlemiştik. Haziran güneşi iki dağ arasındaki bu bölgeye çok sert vuruyordu. Yalnız yüksek ceviz ağaçları, biraz ötemizden çağıldayarak akan su, güneşin bu zorbalığını kırıyordu. Çocuk oturduğumuzu, dinlenmek üzere olduğumuzu görünce:

«Ağabey, teleme yapayım mı size?» diye sordu. Çavuşlar:

«Yap,» dediler.

Çocuk, elindeki bir kaba hemen yanıbaşımızda yatan keçilerden bir ölçek süt sağdı, sonra bunu çavuşlara teslim ederek biraz ötedeki bir incir ağacından yeşil bir incir kopardı ve bu incir sütünü keçilerin sütüne karıştırarak çalkaladı. Keçi sütü gözümüzün önünde yoğurt gibi katılaşmıştı.

«Buyurun! dedi, Teleme!»

Çavuşlarla tatsız tuzsuz telemeyi yiyerek kendisine teşekkür ettik. O da bize beğendiren bir iş yaptığından

hoşnut, ince çubuklar keserek çakısıyla bunları düzeltmeyi sürdürdü.

«Ben öksüzüm, dedi, kendi evim yok, yoksa size bazlama ney yaptırır getirirdim,» dedi.

Telemeyi yedikten sonra çoban bir yanda, keçiler bir yanda, biz bir yanda, gölgeye uzanarak gözlerimizi yumup dalga geçmeye başladık. Ceviz yapraklarından hoş bir tentürdiyot kokusu geliyordu.

Almanlar, Edirne'nin sınırlarına o kadar hızlı gelmişlerdi ki, o hızdan ürken Trakya halkı malını mülkünü elden çıkararak salt canını kurtarmak için yollara dökülmüş, İstanbul'un üzerinden Anadolu'ya sığınmıştı. Ne var ki, faşistler, o korkunç hızlarını birdenbire bıçakla keser gibi kesmişlerdi. Şimdi Sovyet Rusya da çok çetin savaşlar vermek zorunda kalıyordu. Sovyet orduları masaldaki yecüç mecüçlere benziyordu. İnsanı da öldürmekle tükenmiyor, tekniği de yok edilmekle yok olmuyordu. Nazilerin bir yanda kestikleri bir baş, bakıyorsun öbür yanda yeniden canlanarak ortaya çıkıyordu. Bu yüzden Sovyetler'in bütün uygar bölgelerini tanklarıyla çiğneyip geçen Naziler hâlâ bir sonuca varmaktan uzaktaydılar. Bu yüzden başlarına başka bir yanda en küçük bir belayı almaktan bile çekiniyorlardı. Salt bu yüzden Edirne'nin kulakları dibinde homurdanıp duran tanklar, artık, Trakya ovasına atlamaya hiç hevesli görünmüyorlardı. Alman tankları böyle Türkiye sınırlarının dışında durdukça bende bir güvence uyanmıştı. Yine yazı yazmak, bir şeyler yapmak istiyordu canım. Vaktiyle öğretmen okulunda yaptığım gibi burda da Ulusal Kurtuluş Savaşı üstüne canlı bir tiyatro oyunu yazabilir, tümenin meydanlarında oynatırdık. Ağaç ve tahta boldu. Sahneyi istediğimiz yerde kurabi-

lirdik. Piyes için istediğimizce kahraman, askerler olarak çevremizde hazırdı. Silahlar, bombalar, atlar, katırlar, toplar sahneden geçirilecek, çok canlı bir devinim oluşturulacaktı.

Oyunu yazmaya başladım. Rıfkı beye de yazmaya başladıktan sonra söyledim.

«Yaz, dedi, milli bir piyes yirminci tümenin sahnesinde çok güzel oynatılabilir. Piyes hazırlansın, ben tuğbayla konuşayım. Herhalde engel olacak değil!»

Oyunu yazmaya başladıktan sonra yeniden sanat coşkularıyla dolmaya başlamıştım. Büyük, güzel şeyler yapmayı tasarlıyordum. Sıkıyönetim komutanlığına çağrılıp mahkemeye verildiğim günden bu yana çatırdayarak yıkılmakta olan moralim, yeniden kış ortasında bir sera çiçeği gibi yavaş yavaş açıyor ve içindeki genişliklere aydınlık ve renk serpiyordu. Faşizmin yıldırım hızı, hiç olmazsa en azdan Türkiye üzerinde kesilmiştir diye düşünüyordum.

İşte, hemen bugünlerdeydi ki Rıfkı beyin muhabere takımına yeni bir er geldi. Bu Adil Fansa idi. Adil Fansa ailesi Halep'te çok ünlü ve zengin bir Hıristiyan Arap ailesiydi. Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal, Halep'te, imparatorluğun tasfiyesi sırasında en yüksek komutan olarak bulunurken onlarla çok iyi dosttu. Yedinci ordunun bütün önemli ve gizli evrakını Adil Fansa'nın babası Salih Fansa İstanbul'a kaçırmıştı.

Adil Fansa, kolej eğitimi yapmış bir gençti. Bu yüzden çok iyi İngilizce biliyordu. Rıfkı bey kaçırır mı? Adil Fansa'yı kendisi getirip benimle tanıştırdı:

«Sana yeni bir arkadaş getirdim, Dinamo! Artık, temelli yalnız kalmazsın.»

Hemen ertesi günden sonra da, üsteğmen Rıfkı, ondan İngilizce dersi almaya başladı. Ben, İngilizce'yi büs-

bütün kendi kendime yaptığımdan, ne de olsa bir kolej mezunu kadar bunun inceliklerini bilemezdim. Ama, ben öğretmen olarak yetiştiğimden bildiğim en ufak bilgileri bile başkasına nasıl verebileceğimi bilirdim.

Adil Fansa, ak tenli, ortadan biraz uzunca boylu, iyi yetişmiş, iyi Türkçe bilen ve konuşan bir arkadaştı. Neden yedek subay olmadığını sormadım. Bana bir şeyden taktıkları gibi ona da başka bir şeyden takmışlardır, dedim. Çocuğun koltuğunun altında Fransızca «irade terbiyesi» diye bir de kitap vardı. Baktım:

«Bayat bir konu!» dedim. Çünkü, genç adam nerdeyse otuz yaşına varıyordu. Ben, Sivas öğretmen okulu yıllarında o geri zamanlarda bile irade (istenç) eğitimine değgin pek çok şey okumuştum. Her neyse, Adil Fansa konuşulacak iyi bir çocuktu. Şiirden, edebiyattan da konuşabiliyorduk. Kimi ortaklaşa tanıdığımız yazarlar, şairler de oluyordu.

Adını unuttuğum Trakyalı çavuş, bir gün uğrayarak, pazar günü sabahleyin İdilli köyüne doğru Reşat Fuat'la iki çavuş arkadaş bir gezi yapmaya karar vermiştik, seni de almak istedik, dedi. O sırada biz, Adil Fansa ile konuşuyorduk, tanıştırdım:

«Öyleyse Adil bey de gelebilir,» dedi.

«Nasıl, Adil, gideriz değil mi?»

«Laf mı, çok severim kırlarda gezmeyi, ormanlarda, dağlarda, ne güzel şeydir o!»

Kuşluk vaktine doğru Reşat Fuat Baraner, iki çavuşun yanı sıra çıkageldi.

«Merhaba Dinamo, hazır mısın?»

«Evet, hazırım, gidelim.»

Havada tatlı bir serinlik vardı. Bu havada yürünebilirdi. Lüleburgazlı sempatik çavuş buraların coğrafyasını iyi biliyordu:

«Şimdi, dosdoğru şu fundalıktan vurur, önümüzde-

ki köyün solundan geçeriz. İdilli'ye doğru gideriz, dönüşte de Çerçili'ye uğrar, ordan döneriz. Haydi, şimdi yürüyelim arkadaşlar,» diyerek bizim koğuşun arkasından fundalığa inen patikada geniş adımlarla yürümeye başladı. Çavuşlar, buldozer gibi önde yol açıyor, biz de Reşat Fuat'la arkadan yürüyorduk. Bodur meşeliğin içinden güzel bir orman kokusu dört bir yanımızda bizimle birlikte yürüyordu.

Reşat Fuat:

«Dinamo, sever misin bu orman kokusunu?» diye sordu.

«Ne demek? Hem de bir vahşi gibi, dedim, ben her gün bu bodur ormanda gezer dolaşırım. Kışlada yitirdiğim bütün huzuru bu ıssızlıkta, yalnızlıkta buluyorum.»

«Öyle ya şair olduğunu unutuyorduk.»

Lüleburgazlı çavuşla arkadaşı, engelleri tank gibi yarıp geçmişler, bir tepecikte bizi bekliyorlardı.

«Biz davar, hayvan arkasında koşmaktan ormanların engelini kolayca aşmanın yeteneğine sahip olmuşuz,» dedi Lüleburgazlı çavuş.

«Biz de yürürken hep düşünmeye, yanımızda biri varsa bu düşüncelerimizi onunla paylaşmaya alışmışız,» diye yanıtladı Reşat Fuat.

Köyü sağımızda bırakarak geçerken Lüleburgazlı çavuş, şöyle konuştu:

«Bu köylerde oturan insanlar, eskiden hep kaçakçılık yaparlardı. Öteberi yetiştirecek bir karış toprakları yoktur. Şu aşağıdaki üzüm bağını görüyor musunuz? Demin yanından geçtiniz ama, ayırt etmemissiniz. Bu üzüm bağları bu bölgede yeni bir iktisat gücüdür. Birisi bunlara akıl vermiş, fundalıkları sökerek, kökleverek bir bağlık toprak açmışlar, arkasından cennet üzümüne benzer üzümlere kavusmuşlar. Su karsı dağın böğründe gördüğünüz yamaçlar da yeni vetistirilmiş

üzüm bağlarıdır. Bir de ormanları makas gibi kıpır kıpır kırpan kara keçileri beslerler, böylece köylülüklerini hallice bir duruma getirirler.»

Böyle konuşarak giderken köyden önümüze katılan bir eşek ailesi, biraz ilerde yavaş yavaş yürürken sonra birdenbire gözümün önünde yitiverdiler. Son eşeğin sağ yanda bir yere girdiğini görmüştüm. Oraya doğru yürüdüm.

«Nereye gidiyorsun, Dinamo?» diye Reşat Fuat bağırdı:

«Yahu, burda bir mağara var. İnsan eliyle yapılmışa benziyor. Dört eşek de oraya girdi.» Hepsi merak ederek geldi. Eğilip içeri baktılar:

«Evet, ortaçağlarda insan eliyle yapılmış bir mağara. Herhalde bunun bir görevi vardı yapıldığında,» dedi Reşat Fuat.

Çavuşlardan biri içeri girdi.

«Yahu, burası kocaman bir ev. Demek bu hayvanlar, güneşten ya da yağmurdan kurtulmak istediklerinde buraya giriyorlar,» dedi.

Bu sırada yanımızda sekiz on tane köylü çocuğu belirdi. İçlerinden iricesi:

«Eşeklerimizle ne yapıyorsunuz, asker ağalar?» diye kabaca sordu.

Reşat Fuat, çocuğun ne demek istediğini anlamıştı:

«Haydi, arkadaşlar gidelim yolumuza, dedi, burda mademki böyle bir mağara yapmış eski insanlar, daha birçoğunu yapmışlardır. Vaktimiz olursa gelir öbür mağaraları da araştırırız.»

Yukarı doğru uzayan patikayı izlemeye başladık. Köylü çocukları merakla arkamızdan bakakaldılar. Bu zavallı eşeklerle askerler arasında kimi serüvenler geçtiğini biliyorduk.

Bu çocuklar, eşeklerin —sözüm ona— namusunu

korumak üzere de tetikte bulunuyorlardı. Eşeğimize tecavüz ettin diye korkutarak askerlerden para almaya da alışmışlardı.

Mağaraya girip çıkmış olan çavuş:

«Bana ağzımı açtırmasın bu külhaniler, dedi, bütün köylerde köylü delikanlıların gözleri hep kancık eşeklerde açılır.»

Herkes, ona hak verir gibi sustu.

Bir köy meydanına varmıştık. Meydanda büyük ateşler üstüne kocaman kazanlar bindirmişler, bir şeyler kaynatıyordu köylü kadınlar. Bizimle çokça ilgilenmeyerek ellerindeki büyük kepçelerle kazanları karıştırmayı sürdürdüler. Yaklaşıp ne yapıyorsunuz diye sormaya gerek yoktu. Yaptıkları pekmezin yanık kokusu daha uzaktan burnumuza çarpmıştı. Köy halkı bizimle hiç ilgilenmediğinden, yürüdük, köyden yukarı çıktık. Ağaçlık, ormanlık, ıssızlık başlamıştı. Yalnız, bulunduğumuz yerden Çerçili köyü tepesinde dikilen yalçın dağlar görünüyor ve sanki bize dostça el sallıyordu. Islahiye kasabasını sabahlardan akşamlara dek insafsızca döven o durmak, dinmek bilmeyen fırtınanın anası olan bu dağ ne kadar da masum görünüyordu. Dalları yere yakın ve sanki koşutmuş gibi görünen bir çınar ağacının gölgesine sığındık. Adil Fansa:

«Oturmayalım, arkadaşlar, o görünen dağa çıkalım, o dağı da aşalım,» dedi.

Reşat Fuat da:

«Ben de oraya yürümeye hazırım,» diye katıldı.

Lüleburgazlı çavuş:

«Biz, anamızın karnından çıktığımızdan bu yana durmadan yürürüz, sizinle yürümeyenin bacağı kırılsın!»

Sonra birdenbire:

«Ama, bu son sözümü geri alıyorum, çünkü, herkes daha son sözünü söylemedi,» dedi.

«Evet, çavuşum, doğru söyledin, dedim, ben bu yürüyüşünüze, ne yazık ki katılamayacağım. Sonra, sizin varılabilir gibi yakın gördüğünüz o dağla aramızda nice tepeler, uçurumlar, engeller var biliyor musunuz. Eğer bir kuş olsaydım, ok gibi uçar, dümdüz oraya varırdım. Ne yazık ki ayakları da zincirli bir insanım. Kısladan zincirlerimin şangırtısı işitilmez olursa hemen dört bir yana araştırma mangaları çıkarırlar. Onun için siz güle güle gidin, ben burdan dönüyorum.»

Ben böyle söyleyince Reşat Fuat güldü:

«İlahi Dinamo, dedi, bayağı gideceğimize inandın mı?»

«Ne bileyim, hepiniz kararlı göründünüz.»

«Oraya, bir kez akşama dek varamayız. Elbette özgür insanlar olsak iş başka olurdu. Nerde akşam orda sabah diyebiliriz, ama, biz Islahiye garnizonunun koyunları, davarlarıyız. Güneş batarken içeri girmeliyiz. İşte, insan kimi zaman yapılamayacak işleri yapacakmış gibi heveslenir. Bizimkisi de o hesap. Eğer sen karşı çıkmasaydın ben karşı çıkacaktım bu zamansız dağcılığa!»

Adil Fansa da:

«Benden de alın o kadar, dedi. Robert College öğrencisi iken birkaç kez gruplar olarak hocalarımız bizi alıp Uludağ'a götürmüşlerdi. Benim yaşamımda dağcılığım işte o kadar. Ama yaşamımın en temiz anıları, hep bu karlar arasında, insanların yaşadığı yerlerden yüksek yerlerde geçen günlerimden gelmektedir.»

Adil Fansa, bunları söyleyerek alçak, düz bir kalın çınar dalına oturarak bizden koptu.

Çavuşlar da yanyana sırtüstü uzanmışlar, birbirle-

rine köy anılarından söz etmeye başlamışlardı. Reşat Fuat'la başbaşa kalmıştık:

«Reşat Fuat, dedim, biz bu Islahiye'de acaba güvencede miyiz? Ben tümen karargahının muhabere takımındayım. Bizim komutan üsteğmen Rıfkı biraz İngilizce bildiğim için beni takımına almıştı. Ama, şimdi, benden daha iyi İngilizce bilen Adil geldi. O da gecikmiş bir asker. Şu sırada gayrı müslimleri de subay yapıyorlar ama, Adil'i neden er olarak aldılar?»

«Adil, Hıristiyan mı?»

«Okumuş olduğum kimi belgelere göre evet. Mustafa Kemal'in Halep'te dostluğuna sığındığı bir ailenin oğlu. Hiç olmazsa salt bu yüzden onu korumaları gerekirken nasıl olmuş da bu sürgün cehennemine yollamışlar? Henüz anlayamadım. Mustafa Kemal'in yakın akrabalarından birisinin daha buraya sürüldüğünü biliyorum. Heriflerin sağı solu yok!»

Reşat Fuat, esmer yüzünü yüzüme kaldırarak büyük bir merakla sordu:

«Kimmiş Mustafa Kemal'in bu yakın akrabası?»

Gözlerinin içine bakarak yanıt verdim:

«Reşat Fuat!»

«Ne?» diye silkindi. Bunu bir giz olarak sakladığını sanıyordu.

«TKP'nin yeni liderinin Mustafa Kemal'in, yani, Atatürk'ün teyzesinin oğlu olduğu haberi Türk polisinin de arşivine yazılmıştır.»

Biraz sustuk, birbirimize baktık. Çevremizde türlü kuşlar ötüşüyor, çok renkli iri bir ağaçkakan biraz ötedeki bir gürgen ağacını çekiçliyordu.

Esmer renkli bir sincap bu sırada sıçrayarak geldi. Önümüzden biraz da merakla bize bakarak solumuzdaki meşelere doğru koşup yitti. Demek ki bu hayvanca-

ğız, burda meşe palamutlarıyla besleniyordu. Amasya'nın elma bahçelerinde ceviz ağaçları üzerinde kırmızıya çalar sarı renkli sincaplar görürdüm.

Reşat Fuat'a ünledim:

«İşte, TKP bir kez daha kundaklandı. Bilmem arkada kimseyi bıraktın mı?»

«Ben bırakmasam bile bu iş kendiliğinden yoluna girer. Karıncalara kadar düşse yine TKP yürür.»

«Şu sırada, Almanlar, birdenbire Edirne sınırını geçerek Türkiye'ye girseler, ne olur bizim durumumuz? Biz ne yaparız?» diye sordum.

«Vallahi, hiç düşünmedim, Dinamo! Elbette SS'ler her yana birden gelirler. Burdakiler de sokakta bulunmuş kedi, köpek yavruları gibi bizi onlara teslim eder.»

«Yani, ordunun safları arasında saklanamayız diyorsun, ben de öyle düşünüyorum. Almanlar gelmeden önce ordudan ayrılarak yaşamımızı kurtarabilecek ve bu arada da düşmana karşı çalışabilecek bir yerlere kapağı atsak diyorum. Anadolu, geniş bir yer ama insan kolayca saklanamaz. Yine en iyisi büyük kentler. Oralarda her zaman kendin gibi düşünen insanlar bulabilirsin.»

«Bu düşüncen doğru, Dinamo! Anadolu'da da insan sonuna dek saklanabilir ama yaşamı çarçur olur gider.»

Türkiye'nin şu en tehlikeli zamanında İstanbul'dan uzaklaştırılmış olmamız canımıza minnetti. Çünkü Gestapo yıldırım hızıyla İstanbul'a girse hiçbirimiz kurtulamazdık. Oysa bu yanlarda birkaç saat olsun ormanlarda saklanıp düşünmek olanağımız vardı. Bizim kaçak olarak da yaşayabileceğimiz yerler ancak büyük kentlerdir. Bunu hiç aklımızdan çıkarmamalıyız. Biz böyle yerlerde bir sinek bile değiliz,diye düşünüyordum.

«Bir düşünür ne güzel söylemiş: Bir balarısı, kova-

nından dışarda bayağı bir sinekten başka bir şey değildir,» dedim. Reşat Fuat:

«Büyük kentler, bizler için bal yüklü bir kovan sayılabilir. Kültürlü bir insan, hele, bizim gibi bir örgüt insanı için büyük kentlerin dışı ölümdür.»

«Büyük kentlerde, o kerte sakıncalı insanlar olduğumuz, bütün iş kapıları bize kapalı olduğu halde yine de umulmadık kapılardan iş bulunabiliyor. İstanbul'da Aspirin Bayer şirketine memur olarak girdiğiniz günü hatırlıyor musunuz? İşte, o işe sizden önce ben girmek üzereydim. Orda Adil adlı bir eczacı arkadaş çalışıyordu. Ayrı bir eczane açmak üzere ordan ayrılacağını, Almanca bilmenin yeterli koşul olduğunu söylemişti. Ben oraya girmeye hazırlandığım günlerde Vakit Gazetesi'nde Suat Derviş hanımla karşılaştım. Söz arasında sizin Aspirin Bayer'e girmek istediğinizi söyledi. Şimdi, size anlattıklarımı ona da anlattım ve sizin hesabınıza o işten vazgeçtiğimi söyledim. Size bu konuda bir şey söyleyip söylemediğini bilmiyorum. Bu konuyu neden açtığımı bilemezsiniz. Bu konudan çok daha yaşamsal bir konuya gelmek istiyorum: Almanca'yı herhalde benim gibi okul dersi olarak öğrenmediniz. Almanya'ya mühendislik eğitimi için gitmiştiniz değil mi?»

«Evet, Dinamo, mühendislik eğitimi için gitmiştim. Çok karışık zamanlardı, onun için de eğitimimi yarıda bırakarak Almanya'dan kaçmak zorunda kaldım! Çünkü 1919'da Almanya'da Spartakistlerin çıkardığı devrim başlamıştı ki biz de baştan bu yana bu işin içindeydik. Sonra subayların soykırımı başlayınca kapağı Kafkasya'ya attık. Ordan da Moskova'ya. Benimle birlikte daha birçok yüksek okul öğrencisi vardı. Onlar da en kısa yoldan Rusya'ya kaçtılar. Evet, Dinamo, biz Türk öğrencilerinden en akıllıları hemen hepimiz Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'in kalabalık safları arasında Rus ih-

tilalinin Avrupalı'sını yapıyorduk. O Rosa Luxemburg ne olağanüstü kadındı.

Yalnız Alman sosyal demokrasisinin yaptığı ihanet hiçbir vakit bağışlanmayacaktır. En sonra, hükümetle anlaşan sosyal demokratlar, coşkuyla sokağa dökülen ve bir türlü durdurulamayan işçi sınıfına karşı cephe aldılar. Rosa Luxemburg, devrimci işçi sınıfının önünde onu tek başına bırakmamak için kendini feda etti... Bütün burjuva basını Luxemburg'la Karl Liebknecht'i boy ereği yapmışlardı. Durmadan bu iki kişiye ateş ediyorlardı. En sonra gerici hükümet harekete geçti. Sonradan faşizmi yaratacak olan askerlerini sokağa döktü. Berlin sokaklarında kan gövdeyi götürdü. Rosa Luxemburg'la Karl Liebknecht'i dipçik vuruları altında çökerttiler, parçalayarak yok ettiler. Sonradan Hitler'in faşizmiyle el ele verecek olan kanlı Prusya militarizmi, korkunç bir hasat yaptı. Bin yıl sürmesi istenen Avrupa zindancılığının, böylece, ilk egzersizlerini Alman işçi sınıfının sırtından yapmış oldular.»

Reşat Fuat ilkin yan yatarak anlatıyordu. Sonra, bağdaş kurup oturdu. Son cümleyi söyleyince de:

«Yoruldum be, Dinamo, dedi, bir sigara yakmak farz oldu.»

Türk işçi sınıfının örgütlenmesinde en son bir Spartakist rol almış oluyor. Trakyalı Spartaküs'ün kulakları çınlasın. Hemen hemen onun memleketinin sınırları içinde doğmuş olan bir aydın kişi, iki bin yıl sonra yine köleleri zincirden, sömürüden kurtarmak üzere davranmış bulunuyor.

Baktım, bizim Reşat Fuat'la konuşmayı koyulaştırdığımızı gören iki çavuş da oturmuş konuşuyor, Adil Fansa da ormandan çıkmış geliyordu. Herhalde biz konuştuğumuz sürece ağaçlar arasında gezip dolaşmıştı.

Birdenbire aklıma gelmiş gibi —hep aklımdaydı— Reşat Fuat'a sordum:

«Rosa Luxemburg'la Karl Liebknecht'i hiç yakından görüp dinlediğiniz oldu mu? Nasıldı bu insanlar?»

«Rosa Luxemburg, işçi yığınlarının bulunduğu her yerde görünürdü. Ben onu otuz beş kırk yaşında ancak sanırdım. Oysa ellisine gidiyordu. Karl Liebknecht de işçi sınıfının hatiplerindendi. Bu iki liderin konuşma yapacağı yere biz üniversiteliler de doluşur, onların coşkun konuşmalarını dinler, biz de coşardık. Rosa Luxemburg, Lenin'le her zaman ilişki halindeymiş. Her şeyde anlaşıyorlardı. Yalnız Polonya konusu ikisini ayırıyordu. Sosyal demokratken koyu bir milliyetçi kesilen Pilsudski Sovyet orduları önüne dikiliyor, geçmek için Avrupa'ya yol vermiyordu. Alman işçi sınıfının yaptığı devrim de salt bu yüzden 1919'da Prusya subaylarının elleriyle boğuldu. Çünkü Pilsudski, Troçki'in komutasındaki ordulara yol vermedi.»

«Reşat Fuat, diye sordum. Alman işçi devrimi yapıldığında siz de bu düşüncede olduğunuzdan bu devrimi herhangi bir biçimde desteklemiş olabilirsiniz. Bunu yapmışsınızdır da, sonra Prusya cellatlarının şerrinden kurtulmak üzere herhalde kaçmışsınızdır. Bu devrim yapıldığı sırada Almanya'da eğitimde bulunup da devrime herhangi bir biçimde karışmış olanlar hep Kafkasya'ya kaçmışlar, ordan da eğitim için Moskova'ya gitmişlerdir. Siz de Spartakist denilen bu Alman devrimcileri arasında var mıydınız? Bunları hem anlatmıyor, hem de yazmıyorsunuz. Ben bunu yaklaşımlarla çıkarıyorum. Kafkasya'ya gidip Nâzım Hikmet'ler, Vâlâ Nurettin'ler, Ahmet Cevat'larla konuşan, görüşen kişiler sizler misiniz?»

«Evet, Dinamo, doğru düşünmüşsün. Prusya cellatlarınca biz de Alman militanlar gibi kovalanmaya baş-

layınca küçük gruplar olarak Türkiye'ye doğru kaçmaya başladık, ne var ki yeni savaş dolayısıyla Türkiye'de barınamayacağımızı anlayınca Batum'a çıktık, ordan da Tiflis'e, Bakû'ya doğru, ordan da Moskova'ya ulaştık. Doğu üniversitesinde Türkiye'nin gelecekteki bütün liderleri olarak Lenin'in, Troçki'nin, Stalin'in öğretileriyle öz Marksizmi, onun uygulama biçimlerini öğrendik.»

«Peki, Mustafa Suphi'yle Rusya'da tanıştınız mı?»

«Mustafa Suphi, biz Almanya'dan kaçıp Kafkasya'ya geldiğimizde Sibirya'da bizim Kızıl Tük Alayının başında azgın Rus amirali Kolçak'ın askeri okul öğrencilerinden oluşan ordusuna karşı Urallar'ın ötesinde, Sibirya'da savaş veriyordu. Sovyetler de biz de Mustafa Suphi'yi Türkiye'nin başkanı olarak görüyorduk. Rusya'daki bir avuç Türk tutsağını vurucu bir güç olarak oluşturmuş, Rus halk kahramanı Çapayev'in nam saldığı Volga bölgesinde bir de bizim Mustafa Suphi'nin adı işitiliyordu. Elinin altındaki subaylar, çavuşlarla ün yapmıştı.

«O zaman Rusya'da ne kadar Türk tutsağı vardı ve bunların ne kadarı Bakû'ya dek gelebilmiş ya da Türk Komünist Partisi'ne girebilmiştir?»

«Dinamo, bu evre, devrimin en karışık evresidir. Buna bakmadan kafadan bir sayı çıkarabiliriz. O zamanki söylentilere göre Rusya'da on bin tutsak askerimiz vardı. Ancak, Rus hükümeti bu tutsakları elden geldiğince Sibirya içlerine doğru sürüyor, dağıtıyordu. Demiryolu boyunca bulunan her kentte şöyle böyle birkaçar yüz ya da bin tutsak askerimiz bulunuyordu. Ancak bu yollar öyle uzak, öyle mevsim koşullarıyla geçilmez durumdaydı ki bu Sibirya'ya sürülmüş Türk tutsaklarının pek çoğu, batıya doğru gelmeye çalışırken yollarda sinek gibi kırılmıştır. Yalnız, Mustafa Suphi'nin

elinin altında her zaman bin kişilik bir Türk gücü bulunmuştur. Sibirya'da Amiral Kolçak'a karşı bu güçle savaşlar vermiş ve devrim liderlerinin gözüne girmiştir.

Kafkasya'da, Bakû'da Enver Paşa ilkönce bir komünist partisi kurdu. Sovyet liderleri, Lenin, Troçki, Stalin; Mustafa Kemal komutanlığı sürçerse yani, Yunanlılar onun kurduğu orduyu ezip geçerlerse yine Enver Paşa, bu kez bir sosyal devrimci olarak kuzeyden Türkiye'ye girecek ve Yunan güçleriyle bunları destekleyen batı devletlerinin güçleri üzerine yürüyecekti.

Sovyetler, böyle büyük bir hesapla Enver Paşayla adamlarını elde tutuyorlardı. Yalnız, Mustafa Kemal'in, Anadolu'da başarı sağlayıp da Yunanlı'ları yurttan dışarı atabileceği anlaşılınca Sovyet liderlerinin gözünde Enver Paşa ile adamlarının forsu düştü. Bu kez, Mustafa Suphi bir komünist partisi kurdu. Bu partinin bütün kurucuları, Sibirya'da, Orta Asya'da Kolçak ordularına, gerici ordulara karşı çarpışmış olan tutsak Türk subayları arasından seçilmişti. Yeni parti kırılınca Enver Paşa'nın komünist partisine girmiş olan ve bu partinin solunu oluşturan subaylar ayrılıp yeni partiye geldiler. Böylece Türk geleneksel komünist partisi ilk kez kurulmuş oldu. Mustafa Suphi'nin partisi kurulup da kurucu birçok üyesi bu partiye girince geri kalanlar Batum'a kaçtılar. Enver Paşa'nın amcası orda eski bir soylunun saray gibi evinde oturuyordu. Onun çevresinde toplandılar. Yalnız, Mustafa Suphi'nin, kendilerine böyle bir oyun oynaması onları çok kızdırdı, giderek çileden çıkardı. Mustafa Suphi bu yeni komünist partisini kurmakla, ittihatçı komünist partisinin hem Sovyet devlet adamlarının hem de Türkiye'nin gözündeki itibarını sıfıra indirmişti. Batum'da toplanan bu ittihatçı yani, Enver Paşacı komünistler, Batum'da Ali takma adıyla dolaşan Enver Paşanın da katılmasıyla

hem Sovyet Rusya'ya, hem Mustafa Kemal'e, hem de Mustafa Suphi ile arkadaşlarına karşı püskürtücü tasarılar üzerinde konuştular. Eğer onlar Anadolu'ya geçer de Ankara'ya yerleşir ve Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerine egemen olurlarsa komünist bir Türkiye'yi kurarlar, Mustafa Kemal'i de ya öbür dünyaya gönderirler ya da emekliye ayırıp bir köşede oturmaya zorlarlardı. İçlerinde Trabzon'a sık sık girip çıkan bir tek Küçük Talat vardı bu ittihatçı kodamanların. Bu yüzden hemen onu suikast girişimi için kayıkçılar kahyası Yahya'ya saldılar. Kahya Yahya'nın elinde bütün Trabzon bölgesine egemen sekiz yüz ipten kazıktan kurtulmuş, hapisanelerden kaçmış adam vardı. Yahya Kahya'nın kendisi de ittihatçıydı. Şimdi bile onların buyruğunda çalışıyordu. Enver Paşa, kendi komünist partisini yasal olmayan bir duruma düşüren bu eski Sinop sürgününü burda da vuracak güce sahipti. Bunu da gösterecekti. Zavallı Mustafa Suphi ile on altı arkadaşı başlarına geleceği hiç bilmeden Kars'tan, Kazım Karabekir Paşa'nın yanından Erzurum'a doğru yola çıkmış geliyorlardı. Öbür yandan Mustafa Kemal de Trabzon'a varır varmaz hepsini yok etmek buyruğunu vermişti. İki düşmanın kıskacı arasında Trabzon'a doğru ilerleyen on yedi yoldaşın yanlarında parti parası olarak tenekeler dolusu altın ve mücevherat vardı. Bunlar Rus soylularından alınan paralardı. Lenin partinin kurulması için vermişti. Trabzon'da kafileyi bekleyenler bu altınlarla mücevheratın varlığını Küçük aracılığıyla haber almışlardı. Enver Paşa'nın uydurma komünist partisi de bu altınlardan pay istiyordu. Belki alacaktı da.

... Biz Alman sosyalist hareketi içinde yetişen Spartakistler, Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht Prusyalı subayların eliyle vahşice öldürüldükten sonra Sovyet Rusya'ya kaçmış, orda sıcak bir sığınak bulmuştuk. Mus-

tafa Suphi TKP'yi kurduktan sonra bu partiye genel sekreter olan Ethem Nejat da bizim arkadaşlardandı. O bizden bir kuşak önceydi. Bizim okumakta olduğumuz mühendislik fakültesini o bizden önce bitirmiş, mühendis olmuştu. Mustafa Suphi kurduğu TKP için Bakû kentinin göbeğinde çok güzel bir konak buldu parti karargahı olarak. Lenin, armağan etmişti bu çok güzel konağı TKP'ye. İşte, bunu gören Enver Paşa TKP'cileri çil yavrusu gibi dağılmışlar, kendilerini Batum'a atmışlardı. Halil Paşa, Enver Paşanın amcası, orda kocaman bir konakta oturuyor, yiyip içip yatıyordu. Sovyetler, ittihatçıların bütün bu komadanlarını gerekli yerde kullanabilmek düşüncesiyle saklıyor, koruyorlardı.

Mustafa Suphi ile on yedi arkadaşı, Kars kapısından Türkiye'ye girdiğimde ben Moskova'da Doğu üniversitesinde bulunuyordum. Daha önce arkadaşlarla batıdan Bakû'ya geldiğimizde Halil Yalçınkaya ile orda tanışmıştık. Yalçınkaya, Mustafa Suphi ile on altı arkadaşını Türkiye'ye yolcu ettikten sonra, bir süre daha Bakû'da kalmış, çocuklarını büyütmeye çalışmıştı. Ondan sonra ben Türkiye'de onu Diyarbakır Cezaevi'nde mahpus olarak bulmuştum. Birçok tanıdık arkadaşla birlikte orda yatıyordu.

Mustafa Suphi ile arkadaşları, bu sürekli cezaevleri dramından 1920 kışının en soğuk ve korkunç günlerinde sonsuz olarak kurtuldular.

Sonradan kulağımıza gelen hikayelere göre: Mustafa Suphi ile arkadaşları Erzurum'a doğru yola çıkacakları sırada birileri onların kulağına Erzurum'a varınca kendilerine çok büyük hakaretler edileceğini fısıldamıştı. Mustafa Suphi, bunu Kazım Karabekir'e söyleyince o da bunu yalanlamış, bir kez kuşkulanmış olan Mustafa Suphi'nin Kars kapısından çıkıp geri dönmek

isteyişini de önleyen paşa: 'Burdan Erzurum'a, ordan da Trabzon'a gideceksiniz, ordan da Batum'a geçersiniz!' deyip kestirip atmıştı. Oysa, Mustafa Kemal, daha önceden ünlü Kuvayı Milliyeci Ebulhindi'li Cafer'e telgrafla Mustafa Suphi'lerin geleceğini bildirmiş, onların icabına bakmasını buyurmuştu. Yalnız, Cafer bu katliamı Trabzon'un geçidi olan Zigana dağlarında otuz kişilik atlı çetesiyle yapmaya hazırlanırken Kazım Karabekir bunu öğrenmiş ve:

'Ben kendi bölgemde cinayet istemem!' diyerek Ebulhindi'li Cafer'in, Mustafa Suphi ile arkadaşlarını Zigana Dağları'nın uçurumlarından aşağı atmasına engel olmuştu. Bunu öğrenen Mustafa Kemal, Trabzon Kayıkçılar Kahyası Yahya'ya bir telgraf çekmiş, Mustafa Suphi ile arkadaşlarının Trabzon'a varır varmaz yok edilmelerini bildirmişti. Yahya Kahya, komünistlerin getirmekte oldukları altın ve mücevheratın pek çok olduğunu, daha Küçük Talat'tan işitir işitmez ona göre hazırlanmıştı. Şimdi, ülkenin efendisi sayılan adam da kendisinden bu işi işteyince artık işin hiç çekinilecek bir yanı kalmamıştı. Kars'tan gelen komünistlerin başını yiyecek, örgütünü kurdu kuralı da en büyük 'serveti' yağmalamış olacaktı. Eğer Küçük Talat'ın dediği doğruysa şimdiye dek gayrı müslimlerden çarptığı avlar bu çarpacaklarının yanında devede kulak kalırdı.

Mustafa Suphi, kendileri için bir 'tezgah' hazırlandığını, sızıntılardan sezmiş, Kazım Karabekir'e Kars kapısından geri dönmek istediklerini söylemişti. Ancak, onların talihi üzerinde hazırlanan korkunç mizansen yarıda kalır da muhbir kendisi sayılır korkusuyla:

'Hayır, burdan dönemezsiniz, Erzurum yolundan gideceksiniz!' diye diretmişti.

Eşyalarını atlara, eşeklere yükleyerek Erzurum'a doğru yola çıktılar. Doğu kara kışının en yaman günleri, bu ideal yolcularına kalın kışlık yünlüleri içinde çokça dişlerini geçiremedi. Yalnız, Erzurum valisi Hamid'in güdümündeki halk, sopa ve taş gibi değerli nesneleri sıfıraltı soğuğunun elinden çekip alamadığından karları yuvarlayarak topak yapıp gelenlere atmak üzere hazırladı. Şundan ki yerden taş sökülemez ve ağaç dalları bulunamazdı. Erzurum'a ilk girenler yüzlerine gözlerine bu kar topaklarını yediler ve bunların yanı sıra ağıza alınmaz nice sövüp saymalar... Mustafa Suphi ile bir Alman Yahudisi olan karısı arkadan geliyordu. Öndekileri benzeten halk onlara yetişti. Mustafa Suphi'yi, bindiği eşekten yuhalarla indirip bu kez ters bindirdiler. Alman kızını eşekten indirmediler. Ona pek dokunmadılar sanıyorum. Yalnız, Mustafa Suphi'yi eşeğe bu ters binişiyle Erzurum'un sokaklarında dolaştırdılar. 1914' ten bu yana türlü düşmanlarla savaşan bu genç subaylar, uğrunda yıllardır canlarını, yaşamlarını feda edercesine çalışan, ülkenin kurtuluşu için düşünen bu genç subaylar, doğu halkını kendilerine karşı bu kerte düşman yapan şeyin ne ve kim olduğunu bir türlü anlayamadılar. Düşman memleketinden geçer gibi Erzurum'un sokaklarından geçtiler. Erzurum'un zenginleri o kadar pahalı bir matah olduğu halde son yumurtalarını bu talihsiz subayların yüzlerinde, kafalarında kırdılar.

Bu lanetli idam mahkumlarına yollarda binek hayvanı, yiyecek, içecek, yatacak yer verilmeyecek, eksi yirmi derecede Trabzon'a dek böyle yürütüleceklerdi. Ne var ki bunların yanlarına muhafız olarak katılan birkaç er de o kerte kışın şiddetine açıktı. İşte, bu muhafızların yardımıyla yollarda yiyecek bir şeyler bulabildiler. Bayburt'a, yine bu muhafızların yaşamını korumak üzere

Mustafa Suphi ile arkadaşlarını da ahıra aldılar, fışkılar üzerinde sabahı ettirdiler.

Sabahleyin, Bayburt kaymakamı, onlar çıkmadan önce geceledikleri hanın ahırına gelerek 'Üsteğmen Süleyman Sırrı ile Mehmet Emin kimse şöyle ileri çıksın, yanıma gelsin!' dedi. Hiç kimsenin bir şey sormaya hakkı yoktu. Üsteğmen Süleyman'la Mehmet adlı subaylar böylece kafileden ayrıldılar. Bunlar, Orta Asya Türklerine unutulmaz iyilikler yapmışlar, övgüleri de Kazım Karabekir'in kulağına dek gelmişti. Süleyman Sırrı oralara Eğitim Bakanlığı yapmış, unutulmaz bir nam bırakmıştı. On yedi, içlerinden iki kişiyi vererek on beş kişiyle yollarını sürdürdüler. Mustafa Kemal Paşa'nın atadığı adam, atlı çetesiyle gelmediğinden Zigana Dağları'ndan sağ geçip Trabzon'a indiklerinde burda da karşılarına hem ittihatçı katillerin kışkırttığı, hem de Mustafa Kemal'in özel olarak görevlendirdiği Kayıkçılar Kahyası Yahya, onları aldığı gibi takasına bindirdi.

'Sizi Mustafa Kemal kabul etmeyi, sizi geri göndereceğum beyler, Batum'da inersiniz!' diyerek yola çıkardı. Sürmene Kasabası hizalarında, arkadan katiller yetişti. Kısaca, Dinamo, gelen takadan Yahya Kahya'nın takasına atlayan yine Yahya'nın adamları, Mustafa Suphi ile adamlarını anadan doğma soyarak pırasa gibi doğradılar. Yalnız, Mustafa Suphi'nin Alman Yahudisi ve Sovyet yurttaşı olan karısını daha önceden yeni gelen takaya aktararak sözde yaşamını kurtardılar. Kurşunladıkları subayları hep denize attılar. Takalar da bir yandan tak tak tak diye gittiğinden hem ölüler, hem silah sesleri dondurucu kış gecesinde kolayca yitip gidiyordu. TKP'nin ilk kuruluşunda böyle korkunç bir talihsizlik vardır, Dinamo. Arkadan hiçbir bağ bırakmadan gittiler. Bizi de darmadağın ettilerse de arkada yine bir umut parçası kalıyor. Tarihte bir Hıristiyanlık,

bir de İslamiyet, komünizm kadar büyük soykırımlara, korkunç felaketlere uğramıştır. Zaten insanoğlunu en çok etkileyen üç akım da bunlardır. Hıristiyan ve Müslüman tarihleri kan denizleriyle ve gözyaşlarıyla doludur. Şimdi, onlar sırasını savmış, sıraya komünizm girmiştir. Bundan sonra tarihin bahçesine yalnız bunun kurbanları düşecektir.»

Erata tarih dersi veriyordum. Koğuşta tavana asılmış bir gemici feneri yanıyor, sönük bir aydınlıkla genç insanlardan oluşan eratın yüzlerini aydınlatıyordu. Eratın gözleri bu sönük ışıkta parlıyordu. Bu sırada uzun boyuyla Yusuf Üstçavuş yanıma sokuldu. Dersi bıraktım.

«Ders bitmek üzere miydi?»

«Aşağı yukarı öyleydi.»

«Öyleyse, gel, seninle bir şeyler konuşmak istiyorum.»

Beni aldı, dışarı çıkardı. Uzaktan çakal ulumaları geliyordu:

«Sizi Beyati beyle arkadaşı olan yedek subay aşağıda kendi evlerinde bekliyorlar.»

«Beni ne yapacaklar?»

«Hiç, sizinle söyleşecekler, konuşmalarınızdan yararlanmak istiyorlar!»

Beyati'nin nasıl bir genç subay olduğunu biliyordum. Doktor Hulusi anlatmıştı. Muvazzaf subaydı. Sürekli sarhoşluğundan dolayı teğmenlikten yukarı çıkamamıştı, bu yüzden de daha çok içiyor, daha çok öfkeleniyor ve sosyalizmi bir kurtuluş yolu olarak düşünmeye başlıyordu. Yusuf Üstçavuş:

«Beni gördü, Dinamo'yu bu akşam kesinlikle bize getireceksin, dedi. Ben de bizim üsteğmenden haber-

siz, seni dersten alarak buraya getirdim. Bunu elden geldiğince takım subayından saklamalı. Gerçi, takım subayımız iyi bir adamdır, ama, bilmem ki...»

«Korkacak bir şey yok üstçavuşum! Ben de Beyati beyin ne biçim bir adam olduğunu biliyorum. Durumu idare etmeye çalışırım. Siz, bu işin içinde hiç yoksunuz!»

«Teşekkür ederim. Durumumu değerlendirmişsiniz.»

Yusuf üstçavuş, ayrılmıştı. Kapısına geldiğim köylü evinin içinden yüksek sesli erkek konuşmaları geliyordu. Sanki, birileri konuşmuyor da erata eğitim yaptırıyordu. Bir süre böylece dinledikten sonra kapıyı tıklattım. Bir daha tıklatmak zorunda kaldım. Alkol, içerdekilerle benim arama bir başka saydam duvar çekmişti. Üçüncü kez kapıyı daha hızlı çaldım, bu kez yüksek sesle konuşmalar kesildi. Birisi:

«Kapı vuruluyor,» dedi. Birisinin açmak için kapıya doğru geldiğini anladım. Islahiye, kapkaranlıktı. Hele sağ yandaki yüksek tepenin ve bunun üzerindeki kalenin ağırlığı da bu karanlığı bir başka ağırlaştırıyordu. Ben böyle karanlığın içinde beklerken gıcırdayarak açılan kapının boşluğunda dikilen kara gölge konuştu:

«Buyur, Dinamo, gel. Seni bekliyoruz.»

Bu, teğmen Beyati'ydi. Yalnız silueti görünüyordu. İçeri girdim. Karşımdaki tahta masa üzerinde bir çilingir sofrasının başında oturmuş kırk beş, elli yaşlarında bir başka teğmen, beni görünce:

«Hoşgeldin, Dinamo, kaynanan seni seviyormuş,» dedi.

Oturdum. Hemen önüme bir kadeh rakı sürdüler. Beyati, bir elinde rakı bir elinde de bir bardak su, kadehi dikmemi bekliyordu.

«Ben rakı içmem, arkadaşlar, dedim, buraya salt sizi görmeye geldim.» Beyati'nin yüzüne bakarak söylemiştim bunları. Kıpkırmızı yüzü, büyük burnu, fırlak

gibi görünen gözleriyle insanın üstüne atılacak öfkeli bir adama benziyordu.

Benim dingin doğam Beyati'yi de, arkadaşını da şaşırtmıştı.

«O kocaman devrimci şiirleri yazan insanı ben daha başka türlü olur sanıyordum. Yoksa orduda olduğun için, karşındakiler subay olduğundan mı bu dinginlik perdesi arkasına saklanıyorsun? Sanki bir sınıfta ders verir gibi sözcüklerini tartarak konuşuyorsun! Sen hiç rakı içip eğlenmedin mi ömründe, arkadaş?»

«İlk öğretmenlik yıllarımda yaşlı memurlar arasında susuz rakılar içmeyi marifet sandığım oldu. Sonra çabucak küfelik olup okul hademesi Habeş'in sırtında eğlence yerinden yatağıma götürülünce, düşünmek zorunda kaldım.»

«Sen şu dostumuzun gözlerine bak. Nasıl iki gözden iki kılıç yapmış, karşısına çıkan düşmana saplayacak...»

Baktım, yaşlı subay kıdemli bir ayyaşa benziyordu. Beyati:

«Dikkatle bak, Dinamo, dedi, işte, bunlar sosyalist gözleri!»

Güldüm:

«Demek, rakı içmedikçe sosyalist olmak olanaksız? Hele böyle, beyefendinin bakışları gibi keskin bir çift bıçağa sahip olmadıkça! Ne yapalım. Ben doğdum doğalı böyle dingin bakarım ve dingin düşünürüm. Yalnız, bu bakışlarım ve düşünüşlerim, ancak, dostlar arasında böyledir. Şimdi, ben buraya komutandan habersiz geldim. Rıfkı bey, dersi bırakıp gidişimin arkasını arayacaktır. Beni neden böyle güç durumlara düşürüyorsunuz?»

Yaşlı subay, ayağa kalkıp ellerimden tuttu:

«Affet, Dinamo, işte görüyorsun, paşamızın aslan sütü deyip her Allahın günü içtiği bu meret, insanı in-

sana dost yapıyor. Ama, kötü koşullar altındayız. Beyati, Dinamo'ya müsaade et gitsin, adamcağızın başı zaten belada. Biz de bu belayı arttırmayalım,» dedi.

«Evet, şimdilik allahaısmarladık!» diyerek kapıdan dışarı fırladım. Karanlık bir kuyuya düşmüş gibiydim. Dağın altından gövde kalınlığında çıkan su, geceleyin söğütlü arkın içinden kasabaya doğru yol alırken yumuşak şırıltılar çıkarıyordu. O yönde karanlığı delerek tepedeki koğuşa vardım. İyi ki yattığım yer ayrıydı. Tereyağından kıl çeker gibi odama gittim. Yalnız, Adil Fansa'nın yattığı yazıhaneden geçerken onu uyandırmak zorunda kalmıştım. Oğlan, bayağı pişkin bir arkadaşmış!»

«Ben senin geldiğini görmedim, Dinamo!» dedi. Yine yerine uzandı.

Üsteğmen Rıfkı, Cumartesi günü:

«Yarın Nur dağlarında yirminci tümen büyük bir sürek avına çıkacak. Gideriz, değil mi?» dedi.

«Avcılığı çocukluğumdan bu yana severim.»

«Öyleyse hazır ol, tüfeğini de alacaksın. Daha çok domuz avına çıkılacak. Domuzlar çok çoğalmış.»

Ertesi sabah garnizon komutanının ak erkek tazısı, esmer dişi tazısı ve onların üç güzel yavruları benim yanımdaydı. Uzun boylu, esmer garnizon (merkez) komutanının kendi başına bırakıp gittiği bu güzel ve zavallı hayvanları ben sahiplenmiştim. Rıfkı bey, atının üstünde çimen yeşili gözleriyle gülümseyerek koğusun önüne çıktığında ben de tüfeğimi sırtıma almış, dışarı çıkmıştım. Köpekler, Rıfkı beyi atlı görünce bir yolculuk olduğunu anlamışlar, kıpır kıpır olmuşlardı. Biz, Rıfkı beyle konuşarak aşağı doğru inmeye başladığımızda köpekler de muhafızlarımız gibi çevremizi almışlardı. Mut-

fağın yanıbaşından geçen yolda on beş, yirmi kadar silahlı vardı. Ötekilerin içinde bizim başçavuş Cengiz ve başka başçavuşlar vardı. Gerisi hep erdi. Yirmi kişilik ekip bizim Rıfkı beyin kılavuzluğunda gidiyordu. Çerçili köyüne doğru yürüyüşe geçildiğinde Cengiz başçavuş eratı alıp önden hızlıca götürmeye başladı. Biz arkadan konuşarak gidiyorduk. Bir ara tazılar benden ayrılıp kafilenin en önüne geçtiler. Kafilenin önünde hevesle, tutkuyla koşuyorlardı. Uzun boylu, esmer sahipleri olan yarbay, belki de bir başka birliğe verildiğinden hayvanları götürememiş, burda bırakmıştı. Bütün boş zamanlarında domuz avlayıp Meydanı Akbez tren istasyonundaki Fransızlara satar, ticaret yaparmış. Çevrede çok domuz ve tavşan kovalamış olan tazılar, o coşkulu günlerin mutlu hayvanları olmuşlardı yine. Dün akşam, mutfaktan atılan inek kemiklerini almış, önlerine dökmüştüm. Bunları çöplüğe döküyorlar, çakallar yiyordu.

Çerçili köyünün aşağıdaki ilk evini geçmiş, büyük çınar ağaçlarının süslediği kuru sel yatağının sağındaki patikadan yukardaki çamlığa çıkmaya başlamıştık. Üsteğmen Rıfkı, atını yederek yanıbaşımda yürüyordu. Cengiz başçavuş bizim tazıları da, kafileyi de alıp yitiklere karışmıştı. Ormanın uzaklarından ilk tüfek sesi işitildiğinde biz ormanın ilk ağaçlarına ancak varmıştık. Dik bir ormandı, biraz ilerledik. Rıfkı bey:

«Biz daha ileri gitmeyelim. Şurda tüfeklerimizi birer çatala yerleştirerek arkadaşların gittikleri yönü gözleyelim,» dedi.

Dediği gibi yaptık. Çabucak düzen aldık, ürkmüş domuzlar bu yana doğru gelirse ateş edecektik. Bir iki saat, o durumda oturarak bekledik. Öteden beriden konuştuk. Ormanda tüfekler sık sık patlıyordu. Üsteğmen Rıfkı:

«Domuzdan, kurttan başka hayvana silah atılmayacak,» dedi. Biraz ötemizdeki ağaçlar arasında gürültüler, sesler, yüksek konuşmalar işittik, benim tazılar ağaçların arasından çıkıverince döndüklerini anladım. Tazılar, doğruca benim yanıma gelerek ötemi berimi kokladılar.

«Haydi yavaş yavaş inelim Çerçili'ye,» dedi üsteğmen. Köpeklerim, ormanda av arkasında koşarak hiç olmazsa coşkularının bir bölümünü harcamışlardı. Bense bu ormanların derinliklerini çok merak ettiğim halde oracıkta mıhlanıp kalmıştım. Biz, hemen aşağı doğru yürümeye hazırlanıyorduk ki bizim Cengiz başçavuş omuzlarında başı ve bacakları aşağı sarkan bir avla çamların arasından meydana çıktı. Sırtındaki av bir ceylandı. Güneyde soyu tükendiğinden Ceylanpınar Devlet Çiftliği'nde yetiştirilmeye çalışılan güzel ceylanlardan. Üsteğmen Rıfkı'ya:

«Hani ya, domuzdan, kurttan başkasına kurşun atılmayacaktı!» diye fısıldadım!

«İlahi Dinamo, iki karısı, beş çocuğu ondan et beklerken hiç Cengiz böyle palavralara kulak asar mı?»

«Yazık hayvancağıza,» dedim.

«Yazık ki yazık,» dedi üsteğmen.

Cengiz başçavuş, gerçekten iki karılıydı. Birisini belediye nikahıyla, daha genç olanını da imam nikahıyla almıştı. Aslında iyi bir adamdı. Yürekli, bilgili bir askerdi. Sıkmadan erata öğretebileceğini öğretirdi. Özetle, erat da, subayı da ondan hoşnuttu.

Son günlerde beni yine bir ressamlık sıtması sardı. Islahiye'nin kuzeyini boydan boya kaplayan Nur Dağları, bende çoktan öldü sandığım bu tutkuyu uyandıran neden. Geçende askerlerle birlikte sürek avına gittiğim

bu ormanların, güz gelince, uzaktan böyle bir sanat başyapıtı gibi görünebileceğini hiç düşlememiştim. Sanki devler devi bir ressam her gün eline çok büyük bir fırça alıyor, bu fırçayı kocaman boya sarnıçlarına daldırıp Nur Dağlarının gerili tuvali üzerinde bir doğa resmi yapıyor. Bu tuvalin üzerine sanki bütün bu renkler raslantı olarak değil de bir dehanın eliyle hesaplanarak, düşünülerek, en ince güzellik, estetik olanakları feda edilmemeye çalışılarak işleniyor. Nur Dağlarındaki meşe ağaçlarının yaprakları altın renginden tutun da türlü demir pası renklerine boyanıyor. Koca ormanın böyle sanatla süslenerek ölüme öykünmesi, beni bu olağanüstü duygusal güzellik karşısında yerden yere vuruyor. Orta yaşa doğru gidiyorum, hâlâ ellerim, kollarım bağlı, hâlâ birkaç fırça, birkaç kutu boya ve tuval alacak olanaklardan yoksunum. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim şubesini okuyup bitirince doğru Cebeci Cezaevi'ne gönderildim... Ve resim denen güzelim yeteneği de mapusanenin kapısında bıraktım. Nur Dağları, görkemli güz güzelliğiyle bunu bir kez daha canlandırdı. Ne yazık! Kervan gitmiş, çanlar susmuş! Ayak izleri yitmiş. Yalnız, doğa, Islahiye doğası dost canlısı olduğunu gösteriyor. Resim yapamıyorum, ama şiir yazmak da yasak! Onca iyi adam olan üsteğmen Rıfkı, aklına estikçe yatağımın, yastığımın altını karıştırıp orda bir şeyler araştırıyor. Bir şeyler buluyor da. Geçenlerde bir gariplik dalgası çarpmış, birkaç dize döktürtmüştü bana. Ertesi gün, Rıfkı beyle karşılaştığımızda şiir elindeydi. Bana göstererek yırtıp yere attı. «Kızıl ağızlardan» diye bir deyim kullanmıştım. Şimdi, Nur Dağları baştan başa demir pasına bürünmüş, yani bir katliamdan çıkmış gibi her yanından kanlar akıyor. Doğa da kırmızıyı yeşil kadar seviyor. Bundan sonra bir satır bir şey yazamayacağım. Eğer Nur Dağlarının res-

mini yapsaydım yine kana boyanmış bir tablo olacaktı. Güzel doğa, şu insanlarını ne zaman akıllandıracaksın?

İki gün sonra Dr. Hulusi bizim Yılmaz çavuşla haber gönderdi. Öğle paydosunda boş zamanı varsa gelsin hamamda yıkanalım diye. Sevindim, eratla gidildiğinde herkes çırılçıplak yıkanıyor, sonra, çok kalabalık olduğundan insan doğru dürüst su bile dökünemiyordu. Gittim, aşağıda, mutfağın arkasında bir katliama rastladım. Benim tazılar zehirlenerek öldürülmüş olarak uzanmış yerde yatıyordu. Bu sülün gibi hayvanlara nasıl kıymışlardı. Sürekli, ılık Islahiye yağmuru ölü hayvanların üstüne durmadan yağıyordu. Baba ile ana yanyana ölmüşlerdi. Anaya benzeyen esmer renkli kız da biraz ötede bacakları gergin uzanıyordu. Eğildim, baba tazıya yakından baktım. O ne güzel ince bir yüzdü! Ana da ölüme o güzelliğiyle teslim olmuştu. Kızlarını da görmek istedim. O ne? Hayvancağız, ben yanına gidince birdenbire gözünü açtı. Kuyruğunun ucunda ancak ayırt edilebilir bir kımıltı gördüm. Gözü, şimdi bile açılıp kapanıyordu. Demek ki hayvancağız korkunç ağuyu yenmişti. Sürekli yağmur serinliği de onu uyanık tutuyordu.

Böyle on, on beş dakika onların başında dikildim. Sonra, doktoru daha çok bekletmemek üzere banyo yerine gittim. Hulusi soyunmuş yıkanıyordu bile:

«Gel, Dinamo, gel, bugün banyo ikimizin. Ben, yalnız kendim için yaktırdım hamamı! Yedek bir de havlu getirdim. Yıkanmak için onu beline sararsın!»

Hemen soyunup oradaki kurnanın başına oturdum. Musluğu açınca sıcak su buğular püskürterek akmaya başladı...

Bir yandan sabunlanıyor, üstüme başıma tas tas

sıcak suları dökerken hep dışardaki katliamı düşünüyordum. O değerli hayvanlar, nasıl kötü birer yaratık gibi yeryüzünün yaşayışından sonuna dek kaldırılmıştı! Esmer dişiye benzeyen yavru ile fantastik renkler taşıyan öbür dişi yavru ortada yoktu. Katliamdan kurtulmuş gibiydiler. Ama, katliam emri keskin bir kılıç gibi kışlanın avlusunda ve çevresinde dolaşıyordu.

Bu hayvanlarla daha birkaç gün önce —içlerinde birkaç da çoban köpeği olarak— Gavur Gölü'nün kıyısında uzanan bataklıklarla noktalanmış düzlüklerde tavşan avına çıkmıştım. Hayvanlara mutfaktan biraz kemik de almış, tavşan avına çıkıyorum diye bildirmiştim. Erattan gelmek isteyenler olmuş, en sonra, kala kala yanımda sünepe bir er kalmıştı. Uzun boylu yiğit görünüşlü Mustafa onbaşı da yola çıkacağımız en son dakikaya dek bizimle birlikti. Biz yola çıktığımızda Mustafa onbaşı yitiklere karıştı. Yolda o sünepe er şöyle konuştu:

«Hüseyin Dayı, Mustafa onbaşı kızılbaştır. Hepimiz de onun kızılbaş olduğunu biliyoruz. O tavşan avına geleceğini söyleyerek kızılbaş olmadığını anlatmak istedi. Tavşan, kızılbaşlar için bir domuzdur. Yani onların domuzudur tavşan.»

Arkadaş böyle konuşurken birdenbire beş on metre önümüzden bir tavşanın fırladığını gördük. Baba - ana tazılar en önde tazının arkasından seğirttiler. İri sarı çoban köpeğim de benzer tutkuyla koşuya katıldı. Tavşancağız, bu dümdüz yeşillik içinde uçar gibi kaçıyor, köpeklerimiz de aynı tutkuyla kovalıyordu. Tavşan köpekleri almış, ufuk çizgisi üzerindeki çıplak bir tepenin eteklerine dek götürmüştü. Arkasındaki dört beş uzman köpeği atlatarak yitip giden tavşan, köpekleri şaşkınca orda bırakıvermişti.

Bir gün Rıfkı beyle odamda oturuyorduk. İngilizce

dersi yine bana kalmıştı. Adil Fansa izin alarak İstanbul'a gitmişti, susarak oturuyorduk.

«Sen peygamber gibi adamsın!» dedi.

Sustuk. Sonra yine o konuştu:

«Roman yazmak istersen yaz, yalnız, saklamak için bana ver.» Ormana sokulup ara sıra bir şeyler yazdığımı biliyordu. «Savaş ve Açlar»ı yazıyordum. İyi anlamıştı. Bir gün Yılmaz çavuşla ormana bir baskın vermiş, beni boynumda asılı ekmek torbasıyla bulmuştu. Yılmaz'a da tembihlemişti, kitap yazarken tedirgin edilmemem için. Yılmaz da bunları bana aktarmıştı.

Yaşamımda öyle darbeler yemiştim ki babam olsa güvenemezdim. Bu yüzden Rıfkı'ya da güvenemiyordum. Evet, namuslu adamdı. Terhis olduğum gün yazılarımı bana teslim ederdi. «Savaş ve Açlar»ın o müsvetteleri sosyalist olmayan bir başka arkadaşa verdim. Yıllar sonra, oğlan korkudan müsvetteleri bir başka arkadaşına emanet etmiş, o da yitirmiş. Felaketlerim bitip de yazdıklarımı basmaya sıra gelince onlar da ne yazık yitiklere karışmış olacaklardı.

Bir gün İstanbul'dan bir mektup geldi. Bu, Şerifecik'tendi. Bir kız çocuğumuz olduğunu söylüyordu. «Bembeyaz, gözleri de mavi, Hasan» diyordu.

Ben de sürgün olduğumu unutmuş görünerek İstanbul için izin istedim. Çok nazlanmadılar. Öbür delikanlı erler gibi bana da izin çıktı. Bir daha kolay kolay İstanbul'u göremeyeceğimi sanırken şaşırdım. Ahmet'e verdiğim kitabı ondan istemeye gerek görmedim. Onda durması daha sağlamdır diye düşündüm. Eve götürsem orda da yitebilirdi. Nitekim pek çok kitabım ve kitap olarak hazırlanmış yazım, daha sonraları başımdan geçenler yüzünden o güvenli evde yitip gitmiştir. Çünkü, benim fırtınalı günlerim bundan sonra başlayacaktı.

Ecel, elinde eğri paslı kılıcıyla uzun yıllar beni kovalayacak, her soluk aldığım yerde beni kıstırmaya çalışacaktı.

Şerifecik'in mektubunu yanıtladıktan sonra çocuğumun doğuşu dolayısıyla bana birkaç gün izin verilmesi için komutanlığa dilekçemi verdim. Bana izin verileceğini hiç sanmıyordum. Şundan ki ben siyasal sürgündüm. Belki bir karışıklığa gelir, verirler diye umarak vermiştim. Umduğum gibi de oldu. İki gün sonra Rıfkı bey, bana izin kağıdıyla şöyle küçük bir kağıt daha getirmişti. «Hasan İzzettin Dinamo bir yıldır hiçbir kuşkulu davranışta bulunmayarak, uslu günler geçirmiştir.»

Bu raporu veren kişi bu bölgenin de kontrol amiri olan Antep Milli Emniyeti'nden bir kişiydi. Rıfkı bey de bu yazıyı bana getirip gösterebildiğine göre demek ki o da Milli Emniyet'tendi.

İzin kağıdımı sevinçle aldım. Bu izinin sakıncasından ben söz etmediğim gibi o da etmedi. Yalnız:

«Bir ricam olacak, Hüseyin bey, dedi, gelirken bana büyükçe bir İngilizce sözlükle bir de at koşumu getir.»

«At koşumu nedir?»

«O kadar önemli değil. Sorarsın bilirler.»

«Peki, Rıfkı bey, elimden geldiğince isteklerinizi yerine getirmeye çalışacağım. Yarın, hemen yola çıkabilir miyim?»

«Elbette! Yalnız, ötekiler gibi siz de kalmayın. Adil Fansa, bir buçuk ay önce gitti, dönmedi. Yeni haber aldık. Meğer Atatürk'ün eskiden tanıdığı bir allenin oğ-

luymuş. Oğlanı tutup bu sürgün yerine yollamışlar. O da bu izin günlerinde Ankara'ya giderek durumu anlatmış, hemen onu Ankara'ya almışlar. Kaçak olarak aramamaları için yirminci tümen komutanlığına yazı yazmışlar.»

«Yok, Rıfkı bey, benim öyle iltimasım yok, askerliğimi sizin yanınızda bitireceğim. Şimdilik askerliğim çok iyi gidiyor. Yalnız yedek subaylığımı yitirmekle kalıyorum. Geri yanı sayenizde çok iyi gidiyor.»

«Benim sayemde değil. Siz iyi adamsınız da bunun sayesinde tedirgin edilmeden yaşayabiliyorsunuz.»

«Teşekkür ederim.»

Trene binmek için Fevzipaşa İstasyonu'na giderken Nur Dağları'na yine baktım. Bu kez o madensel, altınsı, paslı renklerden sıyrılmış, içinde düşlerimizin ceylanlarla birlikte saklanacağı bir yemyeşil sığınak olmustu.

Sağ yandaki güdük bir meşe ağacının üzerinde bir çift leylek yuva tutmuştu.

Yabanıl fıstık ağacı ormanlarıyla kaplı karşı leçelikle yüksek tren yolu arasındaki eski çayırlık her kış olduğu gibi göl haline geliyordu. Şimdi bir göl gibi uzuyordu. Kıyısında da sıralanmış leylekler göze çarpıyordu. Sıcak günlerde bu göl kuruyunca gölü dolduran bütün kurbağa yumurtalarından taze çimenlerde on binlerce hoplayıp sıçrayan kurbağa yavrusu kalıyordu Demek ki bu leylekler, geçen ilkyaz bu çayırlıkta gördüğüm o yavruların ana babalarını, ya da kendilerini arıyorlardı. Fevzipaşa İstasyonu'nda çevreden epeyce insan toplanmıştı. Hemen herkes istasyonun yüksek yerinden uzaklara doğru açılan Gavur Gölü sazlığını, Islahiye yeşilliklerini gözlemliyordu. Fevzipaşa İstasyonu Gavur Gölü'ne yüksekten bakıyordu. Böylece, onun korkunç sivrisineğinden korkmadığını da rahatça söyleyebilirdi. Meydanı Akbez'den gelecek tren bir saatten

çok bekledik.

Beklemekten usanç getirmek üzereydim ki Islahiye ovasında kara bir tırtıl gibi yeşillikler arasında sürüklenerek gelen treni gördüm. Halk bana aralarında severek yer açtı. Teşekkür ederek oturdum. Oturunca ne kerte yorgun olduğumu anladım. Sanki dövülmüş, hırpalanmış gibiydim. Bu, geceleri pireler yüzünden sık sık uyanışımdan oluyordu. Bu yüzden sabahları kalkınca yorgunluktan elim, kolum kalkamayacak duruma geliyordu. Hele aşağıdaki koğuşlarda olduğu gibi, salt pirenin yapmış olduğu bu yıkıma bir de bitlerin, tahtakurularının, sivrisineklerin işkencesi katılsaydı, halim nice olurdu?

Rıfkı beyin yanına gelinceye dek tümen karargahı koğuşunda birkaç gün bitlerle, pirelerle, tahtakurularıyla, sivrisineklerle savaşmış, onların yapabilecekleri «tahribat»ın derecesini anlamıştım. O günlerden başlayan bu halsizlik, yorgunluk, durmadan sürmüş, her gün biraz daha zayıflamam da bununla atbaşı gitmişti. Hafif dizanterim de bu arada sürüyor, daha dikkatli davranmaya zorluyordu beni. Eratın birçoğu bu yapışkan hastalığa yakalanmıştı. Üsteğmen Rıfkı bey bile yakalanmış, onda tehlikeli ihtilatlar yapmıştı. İkide bir sözkonusu olunca anlatıyordu.

Tren Adana'ya doğru yollandı. Henüz yerleşilmemiş, insansız ormanlar, dağlar, bayırlar geçiyoruz. Bu gözlem öyle hoşuma gidiyor ki! Osmaniye Kasabası, Ceyhan Irmağı, Seyhan Irmağı derken Adana'ya varıyoruz. Bu kentte uzun bir zamandan bu yana ablamlar oturuyor. Oturdukları ev de istasyona çok yakın. Ama hem tren beklemez, hem de ben bu kılıkta onlara görünmek istemem. Ben bunları düşündüm

düşünmedim,. düdük çaldı, tren kalktı, Toros Dağları'nı kuzeye karşı yüksek bir çelik paravana gibi yükseltmiş olan Adana ovası yemyeşil ufuklara dek uzuyor. İnsan baktıkça içi açılıyor. İnsan kenara çekilmiş, bütün meydanı yeşilliğe bırakmış sanki. Tren yağ gibi kayarak gidiyor.

Torosların koruduğu ılık topraklardan çıktık. Ulukışla yolu üzerindeyiz. O ne? Sol yanımızdaki dere boyunca sıralarla leylek ölüleri. Hayvancağızlar donmuş derenin kıyısı boyunca uzanmış yatıyorlar. Belli ki açlıktan ölmüşler, durdukları yerde olduğu gibi düşüp canvermişler! Ben yiyecek bulabildikleri sürece karlı havalarda da yaşadıklarını biliyordum. Burda kurbağaların çıkması için buzların erimesini beklemişler ve öylece kıkırdamışlardı. Hayvanların ak ölüleri dere boyunca uzayıp gidiyordu. Oysa, birkaç kilometre gerilerindeki Adana ovasında onların en çok sevdikleri çekirgeler, şu sırada sıçrayıp duruyordu.

Böylece güzel ülkemin değişik görünümlerini gözlemleyerek üç gün üç gece yorucu, ama, güzel bir yolculuktan sonra Haydarpaşa'ya vardım.

Cağaloğlu'ndaki evimizin kapısını çaldığımda akşam karanlığı basmak üzereydi.

Şerifecik'e, İstanbul'a gelmek üzere izin aldığımı yazmıştım. Ancak, ne zaman geleceğimi bilmiyordu. Doğal olarak ben de bilmiyordum. Şerifecik, beni karşısında görünce şaşırdı:

«Hasan, sen misin?»

«Benzetmiyor musun?»

«Epeyce değişmişsin, ama, yine de eski Hasan'a benziyorsun. Eğer, sen de beni eski Şerifecik'e benzetiyorsan çaldığın kapı yanlış değildir. Hemen yukarı çıkabiliriz.»

Tahta merdivenlerden konuşmadan yukarı çıktık.

Ferhunde Fatma hanım salondaki büyük bir leğende bebeği yıkıyordu. İşini hiç bırakmadan:

«Hoşgeldin Hasan!» dedi.

«Hoşbulduk!»

Şerifecik hemen annesinin yanına çöktü. Ona yardım etmeye çalıştı. Ben bu sırada Şerifecik'i gözlüyordum. O gösterişsiz kızcağız ne kadar güzelleşmişti. Sönük elektrik ışığının altında esmer, son kerte soylu bir teni vardı. Işık'ın yıkanması bittikten sonra kayınvalidem:

«Teneke sıcak suyla dolu. Hasan da hela aralığında yıkansın. Yani, sen yıka Hasan'ı!» dedi. Kıtamdan ve yollardan bit de getirmiş olabilirdim. Bunun için sırtımdan çıkardıklarımı hep sofada bırakarak sivil çamaşırlar giymek üzere yıkanmaya hazırlandım.

«Hasan, ne kadar zayıflamışsın. Bayağı bütün kasların da erimiş sanki yağlarınla birlikte!»

«Düşün ki rahat bir birliğe düşmüşüm. Ya öbür delikanlı erat gibi yaşamak zorunda kalsaydım, şimdi hiç tanınmaz duruma gelirdim. Bizim Hulusi Dosdoğru da orda doktomuş. Böylece o sivrisinek cehenneminden sıtmaya yakalanmadan kurtuldum.»

«Doktor nasıl kurtardı seni?»

«Biliyorsun, ortalıkta kinin bulunmuyor. Onun yerine sarı ateprin tabletleri veriyorlar. Onlar bile kimya gibi az! Doktorun bana hergün yutturduğu önleyici iki kinin beni sıtmadan korudu, ama midemi parçaladı, yara yaptı. Çünkü iştahım kesilmişti, yemek yiyemiyordum. Boş mideyle alınan yüzlerce kinin de beni çarptı. Bu zayıflığım, daha çok midemin bozukluğundan, böylece yemek yiyemeyişimden ileri geldi.»

«Saçlarını da kesmişler. Ne güzel şair saçların vardı.»

«Kellemi sana getirdim ya, yetmez mi?»

«Aman, Hasan, ne diyorsun!»

Yıkanıp kurulanıp yatağa girdim. Bu sırada birisi nazikçe kapıyı tıkırdattı. Şerifecik kalkıp açtı. Gelen kayınbiraderim Mehmet Ali Yalçın'dı. İstanbul Erkek Lisesi'ne gidiyordu.

«Hasan ağabey hoşgeldin!» diye açılan kapıdan bakarak seslendi.

«Hoşbulduk, Mehmet Ali, nasılsın?»

«Sağ ol, Hasan ağabey, iyi geceler!»

«İyi geceler, Mehmet Ali!»

Kayınvalide Ferhunde:

«Güzel geceler, çocuklar!» dedi.

Ertesi sabah ilk işim çocuğumuzun yüzüne tekrar bakmak oldu. Gerçekten de Küçük Işık'ın gözleri maviydi. Düşündüm, benim annemin de gözleri maviydi. Benim gözlerim yeşil olmuştu. Ablamın gözleri de maviydi.

«Bu gözler zamanla değişir, renk değiştirir, diyor bilenler, Hasan. Sen ne dersin. Böyle mavi kalsa çok daha iyi olmaz mıydı?»

«Güzel bir yavru. Gözlerinin rengi onun güzelliğini azaltıp çoğaltmaz!» dedim.

Gerçekten de daha sonra yavrunun gözlerinin rengi değişip annesinin gözlerinin rengine yaklaşmıştı.

Şerifecik'i alıp kimi yakın dostlarıma götürdüm. Kadıköy'den dönüşte geminin alt kamarasında boş bir yer bulup oturdum. Birdenbire karşımdakileri gözden geçirirken açık alınlı, yakışıklı, orta yaşlı bir adamın bana baktığını gördüm. Sivil giyinmiş bir askerdi bu. Yusuf Ziya Paşa'ydı karşımdaki. Ben, onu sivil olarak

tanıdığıma göre o da beni tanımış olmalıydı. Ancak, bir sıkıyönetim komutanı, komutanlığı sırasında o kadar çok insan görürdü ki beni tanıyabileceğine, hele bu değişik durumda, hiç olasılık vermiyordum. Bu iri gözlü adamın da çocukları vardı yanında.

Şerife'nin babası Halil Yalçınkaya memleketi olan Zile'ye sürülmüştü. Şerife'lerle mektuplaşıyordu. Becerikli bir adam olduğundan orda işe benzer bir şey bulmuştu.

Öğleye dek evde vakit öldürüyor, ondan sonra sokağa çıkıyordum. Bütün edindiğim dost ve arkadaşlarımı bu sürgün sırasında yitirdiğimden nereye gideceğimi bilmiyordum. İstanbul, benim için yabancı bir kent olmuştu. Bütün sevdiğim aydınlar ya uzak kentlere, kasabalara sürülmüş ya da sakıncalı günler dolayısıyla ortalıkta çokça görünmez olmuşlardı.

Babıali'den, Cağaloğlu'ndan bir yabancı turist gibi geçiyor, çıkan gazetelerin manşetlerinden savaşın ne kerteye vardığını, neler olduğunu anlamaya çalışıyordum.

İstanbul aydınlarının uğrak yeri olduğunu bildiğim Küllük'ü görmek istedim. Sahaflar Çarşısı'ndan geçip gideyim derken bir yedek subayın durup bana baktığını, sonra üstüme gelerek:

«Dinamo, nasılsın? Sürgünde olduğunu işitmiştim, İstanbul'da ne geziyorsun?» dedi. Bu, benim sevdiğim iyi şairlerimizden Faik Baysal'dı. Hemen ayaküstü bana yeni yazdığı bir gençlik şiirini okudu. Bütün şiirden güzel bir dize her zaman usumda kaldı ve kalacaktır: Kurşuna dizerler tahammülü.

«Aman, dedim, eğer yazılısı usunda değil de yanındaysa hemen bin parça et, at!»

«Kimse düşünceme dokunamaz, allahaısmarladık.»

Beyazıt Camii'ni dolaşarak Küllük kahvelerine gittim. Caminin duvarı dibinde bir grup genç adam toplanmış konuşuyordu. Yavaş yavaş oraya doğru yürüdüm. İçlerinden sarışın uzun boylu biri ayağa kalktı:

«Buyur, buyur, Dinamo,» diye seslendi. Çevresindekileri gözüm ısırıyorsa da hiçbirini tanımıyordum. Bu Niyazi Akıncıoğlu idi. En güzel şiir yazanlarımızdan da biriydi. Bir çay geldi içtim. Söz süngünlere geldi. Niyazi Akıncıoğlu şöyle konuştu:

«Siz ilk parti olarak ağır toplar sürüldünüz. Herkes zangır zangır titriyordu. Sizinle bir kez konuşmuş olanlar, size genel bir yerde selam verenler korku içindeydi. Nereye gittiğinizi bilmediklerinden bunu Almanya'daki gibi bir yok ediş sayıyorlar, herkes bilerek bilmeyerek konuşuyordu. Bizim şair arkadaşlardan kimileri, nedense, hâlâ kollarını sallayarak ortada dolaşıyorlardı. Benim için üniversiteden öğrenci olup olmadığım kimi kişilerce sorulmuş, demek öğrenci kaydımız olmasaydı biz de Anadolu'daki cehennemciklerden birine yolcu edilecektik. O günlerden bir gün yine bu köşede toplanmış konuşuyorduk. A. Kadir geldi, ona da sana kalktığımız gibi ayağa kalktık. Söz her zaman olduğu gibi şiirden, edebiyattan açıldı. Tebliğ diye bir şiir kitabı bastırmış, bize birer tane imzaladı.»

Niyazi Akıncıoğlu, burda biraz durarak bana baktı, sonra şöyle sordu:

«Dinamo, A. Kadir'i nasıl bulursun?»

«Çok iyi bir şairdir. İlerde, eğer şiiri bırakmazsa şampiyonlardan biri olabilir, ben o çocuğu çok severim. İyi de arkadaşım olduğunu sanıyorum. Onu hâlâ sürmediler mi?» dedim.

«Yooo, sürmesine sürdüler. Sizden epey sonra! Galiba Kırşehir yöresine bir yere sürülmüş diye işittim.»

«Zavallı çocuk, dedim. Bari dayanışma kurabileceği birkaç kişiyle bir arada olsaydı!»

Niyazi Akıncıoğlu, bu konuşmamı dinledi, dinledi de sonra birden kükredi:

«Yuh böyle dünyanın ervahına!»

Niyazi Akıncıoğlu'ndan elini sıkarak ayrıldım. Belki bir daha bu güzel şiirler yazan eli hiçbir zaman görmeyeceğimi bilmeyerek ayrıldım. Faşizm onu hukuk fakültesi sıralarında vurmayarak bırakmış, yaşama atılmasını beklemiş, ondan sonra fedailer mangasının erlerinden biri olan bu şairi yakalayıp yerden yere vurmuştu.

Hapisane arkadaşlarımızdan Küçük Hasan benim izinli geldiğimi işitince gelmişti. Üsteğmen Rıfkı'nın at koşumları işini ona açtım. İki gün sonra bir iki parlak tunç plaketçik getirip gösterdi.

Yanımda İngilizce'den Türkçe'ye ve Türkçe'den İngilizce'ye diye iki orta boy sözlük vardı. Onları götürmeye karar verdim. Bugün Şerifecik'i alıp çocukla birlikte Muzaffer'lere götürdüm. Muzaffer benim Ankara hapishane arkadaşlarımdan yiğit bir adamdı. Bizim eve gelip gittiği sırada kaynanam Fatma, ünlü çöpçatanlık becerisini göstererek ara sıra bize uğrayan güzel Rum kızı terzi Yanula ile onu evlendirmiş, Yanula, Leyla adını almıştı. Çok konuşkan, görgülü, gönül alıcı bir kadındı. Muzaffer'lerin bu sürgün işinden nasıl kurtulduğunu merak ediyordum.

Kapıyı çaldığımızda evde hizmetçi gibi bulunan «ahiretlik» açtı. Muzaffer'in annesi, bir gözü özürlü olan uzak akrabalarından birinin bu kızını şimdi bile evinde barındırıyordu. O bu arada iki kez evlenmişti. Son evliliğinden de dul kalmıştı. Yine kendisine bu kızcağız bakıyordu. Kız, Şerifecik'i kucağında bir bebekle görünce çok sevindi:

«Buyurun Şerife hanım, dedi. Leyla hanım yukarıda, Muzaffer ağabeyim de nerdeyse gelir.»

Merdivenlerden çıktık. Sağ dipteki odaya gireceğimiz sırada ortadan uzun boyu, ap ak güzel yüzü, kahverengi zeki gözleriyle Leyla bizi karşıladı. Düğünümüze geldiği gibi ondan sonra da birçok kez bize gelip gitmiş, güzel konuşması, tatlı halleriyle kendisini herkese sevdirmişti. Daha önce tanışmıyorlardı. Bu düğün dolayısıyla ahbap olmuşlardı. Yemeklerin yapılmasında Fatma hanıma çok yardım etmiş, o gece kollarını sıvayarak evin bir kızıymış gibi servisi yönetmişti.

Fatma hanım, bu sırada düğün kalabalığının hemen en yakışıklı adamı olan Muzaffer'i ona göstererek:

«İkinizi evlendireceğim,» demiş, bu sözünü de unutmamıştı. Muzaffer, benim yaşımda ve benimle 1935'te Ankara Cezaevi'ne girip 1939 yılında tahliye olmuştu. İyi bir teknisyendi. Bu arada en iyi anladığı işler elektrik işleriydi.

İşte, odanın eşiğinde, kucağında yavrusuyla Şerife'yi gören Leyla, birden üzerine atılarak kucağından bebeği alarak öpüp sevmeye başlamıştı:

«Şerife'ciğim, ne iyi ettin de geldin. Hasan bey gitti gideli hiç görüşememiştik. Bizim Muzaffer de her gün sürgün çıkacak diye bekledi durdu. Ama her ne halse ona dokunan olmadı.»

Leyla işi çeneye dökmüş, bizi bir yere oturtmayı unutmuştu. Hemen Şerifecik'i iki elinden tutarak pencerenin önündeki minderli kerevete oturttu:

«Otur, otur, bende akıl mı var? Kırk yılda bir gelen arkadaşımı, dostumu ayakta dikerek masal anlatmaya çalışıyorum.»

Bu kez bana döndü:

«Hasan bey, burası sizin de eviniz sayılır, neden

ayakta duruyorsunuz? Karınızın yanına tam şu pencerenin önüne oturun. Ben hemen size bir çay yapayım.»

Leyla, çayın yapılmasını ahiretliğe bırakıp yukarı çıktıktan biraz sonra Muzaffer geldi. İri kalıp gibi gövdesiyle kapının çerçevesini doldurarak sempatik, yumuşak, gönül alıcı sesiyle bağırdı:

«Vay, vay, vay, kimler gelmiş, kimler gelmiş!» diyerek üstümüze atıldı. Şerifecik'i göğsüne bastırdıktan sonra benimle kucaklaştı. Sonra, bir kenarda uyumaya bırakılan yavrumuz Işık'ı eğilip okşadı:

«Kız, Küçük Dinamo, öyle netameli bir zamanda doğdun ki bizim Doğu'nun talihi ile aynı şeyleri paylaşacaksın.»

Onların bebeği bir yıl önce doğmuştu. Doğu bu aylarda bir yaşını doldurmuş iki yaşına basmıştı. Oysa Muzaffer'in evliliği benden birkaç ay sonraydı.

«Küçük Dinamo'nun gözleri de mavi çıkmış. Babasının yeşil. Herhalde soyunuzda mavi gözlüler olacak, Dinamo?»

«Evet, annemin gözleri maviydi, ablamın gözleri de mavidir.»

«Bulduk da bunuyor muyuz?»

«Elbette, ben çok mutluyum. Sen nasılsın görmeyeli, Muzaffer? Gazinon çalışıyor mu? Ünlü kargalar yine her zamanki dallarda oturuyorlar mı?»

«Kargalar, bizim gazinoyu çok sevdiler. Biri kalkıyor, biri konuyor. Ama biz çiğ yemedik ki karnımız ağrısın, değil mi?»

«Evet, sana sürgün çıkmadığına göre sen bizim gibi çiğ yememişsin. Bana nasıl oldu sürgün edildiğim yere izinli gelmek olanağı sağladılar, değil mi? Kör yanlarına gelmiştir. Bunun kokusu ben döndükten sonra çıkacak.»

Muzaffer'i kaldırıp yandaki boş odaya götürdüm.

«Böyle cinaslı minaslı konuşacağımıza doğru dürüst konuşuruz hiç olmazsa. Kadınlar da kendi kendilerine dertleşirler, dedim. Nasıl, Almanlar, Edirne sınırında takılıp kaldılar, değil mi?»

«Hitler bizim Edirne sınırında değil Rusya bataklığına saplanıp kaldı. Güney'deki buğday tarlaları üzerinden yıldırım gibi geçen Almanlar'ın Kursk önünde, Moskova'yı kuşatarak düşürmek üzere yaptıkları tank yığınakları, Sovyetler'in korkunç top salvoları karşısında eridi, ondan sonra yönlerini Stalingrad'a çevirdiler, orda da benzeri korkunç direnişle karşılaştılar. Herifçioğlu, burnu boka dalmışken başına yeni bir Türk belası mı alacak? Evet, bu yüzden Türkiye'nin sınırları sakin!»

«Desene postu kurtardık, yeryüzünde birkaç yıl daha yaşama olasılığımız var?»

«Evet, var, Dinamo! Almanlar Doğu cephesinde boylarının ölçüsünü alıyorlar.»

«Düşün, Muzaffer, ne gazete, ne kitap! Sabahtan akşamlara dek adam öldürmenin usulleri, en kolay insan nasıl yok edilir? Başka hiçbir düşünceleri yok.»

«Dayanmalısın Dinamo! Bu askerliği böylece bitirmekten başka çare yok.»

«Dayanıyorum, dayanacağım! Gerek ailemizin, gerekse Türkiye'nin geleceği bizim direnmemizi gerektiriyor, Muzaffer!»

Muzaffer:

«Haydi, öbür odaya geçelim, ayıp olmasın,» dedi, kalkıp öbür yana geçtik. Karılarımız çok hararetli bir konuşmanın içindeydiler, bizim geldiğimizi bile ayırt etmediler ya da öyle göründüler!

Muzaffer, bir alay komutanı olan babası öldüğünde Birinci Dünya Savaşı kargaşası sırasında, en çok dört

beş yaşındaydı. Ağabeyi Sırrı, kendisinden birkaç yaş daha büyüktü. O babasının mesleğini seçmiş, askeri liseyi bitirmiş, harbiyeden çıkmış, yeni kurulan hava güçlerine katılmıştı. İkinci Dünya Savaşı içinde binbaşı ve uzmanlardan olan Sırrı, bir gün uçakla Ankara'dan Balıkesir'e giderken Bandırma'da düşmüştü.

Şimdi öbür odaya geçerken subay giysisi içinde bir kez görmüş olduğum Sırrı'nın da kalıp gibi gövdesi gözlerimin önüne gelmişti:

«Muzaffer, Bandırma'da uçağı düşen ağabeyini andım, senin bir davranışını görünce!» dedim.

«Ağabeyim suikaste kurban gitmiştir, Dinamo! Onu çekemeyenler vardı. Benim üstüme doğan kuşkular ona da sıçramış olabilir, diye düşünüyorum. Belli bir yerde düşmek üzere uçağına bir arıza yapmışlardır. Hemen Balıkesir'e birkaç dakikalık yol kalmışken...»

«Demek öyle. Hitler'in düzeni bizim en gizli bölgelerimizde bile kol geziyor.»

«Herifçioğulları bir adamı öldürebilmek için bir uçağı feda etmeyi bile göze alıyorlar. Ne korkunç zamanlara gelmişiz, Dinamo. Yani, bir pire için bir yorgan yakmak deyimi var ya tam bu suikast için biçilmiş kaftan!»

«Zavallı adam! Hiç de asker sertliği taşımıyordu. O da senin gibi tatlı, gönül alıcı konuşuyordu.»

Leyla konuşmaya kulak kabarttı:

«Sırrı ağabeyimiz için konuşuyorsunuz değil mi? Evet, öyleydi.»

Muzaffer, Leyla'ya:

«Hanım, bizim karnımız acıktı, oysa siz, ortaya çaydanlığı koymuşsunuz. Yiyecek ne varsa çıkarın. Konuklarımızı aç göndermeyelim.»

Leyla ile ahiretlik davrandılar. Şerifecik de Işık'ı

Doğu'nun yanına yatırarak onlara yardıma koştu. Çabucak bir öğle yemeği hazırladılar.

Bağlarbaşı havadar bir yer olduğundan insan burda çabuk acıkıyordu.

Yoksul «İnönü sofrası»nı bir kurt gibi temizledik. Ayrılırken Muzaffer, kaşla göz arasında cebime birkaç kuruş asker harçlığı bırakıvermeyi unutmadı.

Ertesi gün, bir kez daha Haydarpaşa'dan trene bindim. Kara tren bu güzel bahçeler, köşkler arasından geçerken ne neşeli düdükler öttürüyordu! Sanki düğüne gidiliyordu!

— 5 —

Üsteğmen Rıfkı atıyla koğuşun önüne vardığında takım, eğitime hazırlanmış bekliyordu. Atından inerek takımın önünden «teftiş» ederek geçen komutanın çimen yeşili gözlerinin ışığı birdenbire benim gözlerimde gülümseyerek durdu:

«Hoşgeldiniz, Hüseyin! Ne zaman?»

«Dün geç vakit geldiğimden size uğrayamadım.»

«Neyse... Konuşuruz. Yılmaz çavuş! Takımı aşağı, Gavur Gölü kıyısına yürüt!»

Yılmaz çavuş, komut vererek adi adım takımı aşağılara doğru yürüttü. Üsteğmen Rıfkı, takımın yanıbaşında atının üstünde gidiyordu. Gavur Gölü'nün sazlıkları, kamışlıkları biraz ötemizden başlıyordu. Takım burda durduruldu. İçimizden birkaç kişi bir iki kilometre uzağa gönderildi. Pırıldak makinası burda kurularak çalıştırıldı. Karşıdakiler de verilen ışık sinyallerini doğru almaya çalıştılar. Bu eğitim, güneş tepemizde kı-

zıncaya dek sürdü. Sonra, gidenler de çağrıldı. Hepimiz bir iki ağacın gölgesinde toplandık. Mola verilmişti. Baktım, bizim yöremizde başka bölükler de eğitim yapıyor, bir gölgeye sığınarak dinlenmeye geçiyorlardı. Biz Rıfkı beyle erattan biraz ötede oturmuş konuşuyorduk. Rıfkı bey, İstanbul'dan haber bekliyordu. İngilizce sözlükleri getirdiğimi söyledim.

«Nasıl, Adil Fansa'dan bir haber çıktı mı?» diye sordum.

«Hayır, o sizin anlattığınız gibi, Atatürk'ün eski bir tanışının oğlu oluşundan Ankara'ya giderek ordaki bir birliğe yerleşmiştir, hem böyle birkaç dil bilen bir adamın Allah'ın bu çöplüğünde ne işi var? Bir insanı ancak kuyruğuna bir sakınca takarak böyle yerlere sürebilirler. Bakalım, sizin için de yarın neler saklıyor?»

«Kulağınıza bir şey mi değdi Rıfkı bey?»

«Şimdilik bir şey yok, ama, sizinle çok uğraşanlar olduğunu görüyorum. Onun için söyledim.»

Bu sırada yörede dinlenmeye çekilen birinci bölüğün komutanı Kemal, üstümüze geldi:

«Selamlar Rıfkı, rutubetli hava ne kadar baskı yapıyor, değil mi?»

«Şöyle otur Kemal! Evet öyle! Elini kolunu kımıldatamıyor insan!»

Üsteğmen Kemal, otururken bana hiç de dostça olmayan bakışlarla baktı. Gözleri, sanki insanı ısırıyordu. Esmer, doğulu, ya da güneydoğulu yüzünde zoraki edinilmiş bir sertlik göze çarpıyordu. Beni çoktan bu yana tanıdığı anlaşılıyordu. Beni görünce, yüzünde geliştirdiği yapmacık sertlik ya da komutanlık sertliği, birdenbire mayalanmış bir antipatiyle örtüldü.

Islahiye'ye geldim geleli saptadığım ilk antipati, ilk düşmanlık görünümüydü bu. Şimdiye dek bütün subaylar bana felek darbesi yemiş bir aydına bakar gibi

bakıyorlardı. Bu, ilk tehlikeli işaretti.

Ben, iki subayın daha serbestçe konuşabilmeleri için biraz onlardan uzaklaşarak ağacın altına çekilmiştim. Sanki onların konuşmalarına boş vermiş gibi kaygısız, kendi halimde doğanın olgularına kendimi kaptırmış gitmiş gibi bir durum almıştım. Gözlerim uzak ufuklarda, bulutlarda, arasıra üstümüzden gelip geçen kuşlardaydı. Yani, tam dalga geçiyor gibiydim. Ancak, üsteğmen Kemal'in son konuşması o kerte ilginçti ki bir sözcüğünü kaçırmamak üzere kulaklarım bu konuşmadaydı.

«Sen bu kritik günlerde hiç mi gazete okumuyorsun, Rıfkı? Almanlar, Stalingrad'a bir köprüden geçeceklermiş gibi çok hızlı gittiler. Ne var ki Stalin bu köprüyü onlar gelmeden önce attırmış, orasını da sürekli ateş altına alarak yeni bir geçiş olanağı kurulmasını da durmadan önlemektedir. Yoksa, Almanlar, bugünlerde Orta Asya'da olacaklardı. Bizim Türk boyları da hiç olmazsa bir ayak önce kurtulacaktı. Hitler'in acelesi vardı. Kış gelmeden önce buraları aşması gerekiyordu. Eğer gazeteleri okuduysan Hitler'in orduları, aşağıda olduğu gibi yukarda, Moskova önlerinde de yirmi kilometrelik bir uzaklıkta durmuştu. Arkada daha önce koca bir kent daha alınamadığından geride bırakılmıştı. Bu iki büyük kent arkada düşman olarak kaldıkça Hitler ilerleyemezdi. Moskova'yı her ne pahasına olursa olsun düşürmek zorundaydı. Bunun için de Moskova'nın alt sağ yanındaki Kursk çıkıntısını ortadan kaldırması gerekiyordu. Bu da alınamayan kentlerden biriydi. Uzun bir kama gibi Alman işgal bölgesine doğru uzanıyor, Rusya fatihini tehdit ediyordu. Hitler, bu kenti yeryüzünden temelli kaldırmak üzere bunun karşısına dört bin tane tank dizdi. Burayı yüzde yüz çiğneyip geçeceğine inanarak yeri göğü homurtularıyla

dolduran bu kaplan sürüleriyle bir sabah ileri yürüyüşe geçtiğinde on binlerce top bu tankların üzerine ateş ve demir kusmaya başladı.

Führer bir kez daha Stalin'in hilesi karşısında tökezlemişti. Çünkü, buraya gelinceye dek Sovyetlerden belki elli bin top ele geçirmiş, bilmem ne kadarını da yok etmiş, safdışı bırakmıştı. Bu on binlerce yeni top nerden çıkıyordu? Stalin konuşmalarında: 'Top, savaşın Allahıdır,' demişti. Demek ki, koyun sürüsü gibi toplarını yitirdikçe yenisini döktürüyordu. İşte bu on binlerce top, Führer'in stratejisine yeni bir vuru indirdi. Kursk cephesi, tank mezarlığı oldu. Bu kez, Führer, bu çıkmaz içinden çıkabilmek için yeni atılımlar düşünüyor. Şimdi Stalingrad önünde duraklamış olan Alman ordusunun yolunu açmak için Führer, galiba bizimkilerle görüşmelerde bulunmaktaymış!»

«Ne gibi görüşmeler bunlar?»

«Romanya'da toplanacak vurucu Alman ordusunu deniz yoluyla Samsun'a çıkarmak, ordan, Erzurum, Kars, ver elini Bakû petrolleri! Eğer, İnönü, Alman ordusuna böylece yol verirse bin yıl sürecek Alman egemenliğinde Türk ordusu bütün Orta Asya'da, bütün Avrupa'da, bütün Rusya'da Almanya'nın jandarması olarak kullanılacak. Nasıl, güzel değil mi? Erzurum sınırından Çin sınırına dek yayılmış olan Türk ulusu artık rahat nefes alacak. Başlarında Sovyet deccal'i bulunmayacak.»

«Peki, ama, Almanya orasını işgal ettikten sonra, ödül olarak Türkiye'ye ne verecek? Anlamadım. Orası da Almanya'nın kölesi olmayacak mı?»

Üsteğmen Kemal kızdı:

«Sen de bu işleri hiç mi hiç bilmiyormuşsun be birader!»

Bu sırada üsteğmen Rıfkı'nın gözleri benim gözle-

rimle karşılaştı. Karşısındaki benim varlığımı çoktan unutup gitmişti. Rıfkı'nın çimen yeşili gözlerindeki anlamdan çıkardığıma göre: «Ben bütün bu laflara boş veriyorum,» diyordu. Karşısındaki subayın Turancı olduğunu bildiğini sanıyordum...

İnsan yaşamının fizikçe, ruhça en güçlü yaşları otuzla kırk arasındaki yaşlardır bence. Benliğimiz, elinde kırbacı bizi hergün döver, yaratmaya zorlar. Duyduğun, düşündüğün, kafana koyduğun şeyleri bir ayak önce iş haline getirmen için sana bir dakika dur, dinlen demez. Yirmi yaşından bu yana yazdığım bütün şiirleri, romanları türlü nedenlerle yitirmiştim. Benliğimin kırbacı bu kritik yaşlarda her Allahın günü havada şaklayıp duruyordu: «Faşizm geliyor. Yazabildiğin kadar yaz.»

Ben de beni zorlayıp duran bu sese boyun eğerek hazırladığım roman konularından en lirik olanına el attım. Artık her gün boş saatlerde ekmek torbamı boynuma asıyor, onun içine yerleştirdiğim kağıt tomarlarına, üstümüzdeki ormanda içimdeki ateşi dökmeye çalışıyordum.

Yirminci tümen ikinci gündür yazlığa çıkmıştı. Çerçili köyünün çevresi ak asker çadırlarıyla dolmuştu. Bizim muhabere takımını köyün okuluna yerleştirmişlerdi. Çevrede çok akrep ve zehirli örümcek türleri vardı. Çadırlara çıkmadığımıza sevinmiştim. Okulun tahta döşemesine serdiğimiz ot yataklarımız üzerinde dinleniyorduk. Birgün topçularda yazıcı olan Ahmet'le karşılaştık. Beni görünce birden heyecanlandığına dikkat ettim. Fransız lisesinden alınıp getirilmişti. Hiçbir sakıncası yoktu oğlanın:

«Dinamo, dedi, burda çok dikkatli ol. Ormanda filan da geziyorsun galiba?»

«Evet, neden sordun?»

«Ormanda yalnız başına dolaşma, Dinamo ağabey!»

«Neden eşkiyalar mı var burda?»

«Benim adımı hiç kimseye verme! Topçu subayları seni ormanda öldürmeye karar verdiler. Konuştuklarını dinledim. Benden habersiz konuştular.»

«Çok teşekkür ederim, Ahmet. Yalnız, yazmakta olduğum tehlikesiz bir roman var. Onu da yazdıktan sonra, ben kurtuluncaya dek saklaman için sana verecektim. Nasıl bu müsveddelerimi bitirince alabilir misin?»

«Elbette, ağabey!»

Ahmet, uzaklaştı. Ben de hemen romanı bitirmek üzere ormana girdim. Yalnız, çok içerilere sokulmadım. Çok da tetikte bulunacaktım. Kekik fidanlarının yanına oturmuştum, insan bu doğa yalnızlığı içinde ne kadar rahat düşünüyordu. Kendilerini yazdığım insanlar otuz yıl önceki canlılıklarıyla çevremdeydiler. Arkamdan uzanıp yazdığım yazıya bakıyorlar, henüz okuma yazma bilmeyen en küçük kardeşlerim biraz ötemde yere oturmuş kekik yapraklarını koparıp kokluyorlardı.

Tetikte olmalıydım. Bir hışırtı, ayak sesine benzer bir gürültü işittim. Hemen aklıma Ahmet'in anlattığı şey geldi. Yazılarımı torbaya koydum, ayağa kalktım, ormandan çıktım. Birden üsteğmen Rıfkı ile Yılmaz çavuş karşıma çıktı. Demek ki onlar da benim arkamdaymış, diye düşündüm.

«Orman içinde yalnız başıma öyle güzel dinleniyorum ki,» dedim. Okula doğru yürüdük. Okula yaklaşınca Yılmaz çavuş yanımızdan ayrılıp gitti. O zaman Rıfkı bey:

«Ben sizin bir roman yazdığınızı biliyorum, dedi, siz yazdığınız romanlarınızı saklamak üzere bana verin, terhis olunca alır gidersiniz. Onları salt ekmek parası için yazdığınızı da biliyorum.»

Üsteğmen çok doğru konuşuyordu. Çok iyi bir adam olduğunu, ancak bir Milli Emniyet'çi olduğunu da biliyordum.

«Ormanda sizi aramayı düşünen Yılmaz çavuştu. Ben ona sizin kötü bir niyetiniz olmadığını, roman yazmak için yalnız kalmak istediğinizi söyledim. Şimdi anlamıştır, durumu!»

Benden bir yanıt bekliyordu. Bense hâlâ susuyordum.

Bir sabah, üsteğmen Rıfkı takıma gelişinde beni çağırdı:

«Hüseyin, bir dakika gelir misiniz?»

Erattan epeyce uzağa çekilmiştik. Elini cebine attı. Yazılı resmi bir kağıt çıkardı. Bunu benim gözlerimin önüne tutarak ben bakarken kendisi de şöyle okudu:

«Hasan İzzettin Dinamo, birliğinize siyasal sürgün olarak gönderildiğinden bir daha sıkıyönetim bölgesine herhangi bir biçimde gönderilmemesi...»

Rıfkı bey o gün koğuşta, sıranın en başında yatan Şaban onbaşıyı biraz öteye iterek bana upuzun kerevet üzerinde sözüm ona, rahat bir yer ayırtarak tek kişilik odacıktan beni uzaklaştırdı.

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığından gelen yazı, adamcağızı bayağı tedirgin etmişti. Artık ben de sıkı bir biçimde eratla birlikte eğitime çıkıyordum. Tümen komutanı da sık sık teftişlere çıkmaya başlamıştı. Bu, neyin nesiydi? Eğitimlerde hiç görünmeyen Cengiz başçavuş, manga çavuşlarının yerini almış, en basit eğitim işleriyle uğraşıyordu. Birgün, iki ere tutturduğu bir ipin üzerinden yüksek atlama eğitimi yapılıyordu. Bütün erat hemen benim yarı yaşımda olduğundan eskiden bu gibi işlerde beni bir kenara ayırırlardı. Şimdi, Cengiz başçavuşu da otorite korkusu sarmış olacaktı ki:

«Başçavuşum, ben bu ipin üzerinden atlayamam,» dedimse de:

«Hele bir atla!» deyiverdi. İp gittikçe yükseldi. Başçavuşun gözlerini gözlerimle aradım. Gözlerini kaçırdı. Atladım. Çocuklar da ipi çok sıkı tuttuklarından düştüm, sakatlandım. Üsteğmen sakatlandığımı gördü:

«Git, Hüseyin, şu kenarda dinlen,» dedi. Ertesi sabah beni eğitime çıkarmadılar. Koğuşta oturdum. Bacağımın kemiği kırılmadıysa bile fena incinmişti. Yürürken topallıyordum. Sabah güneşinde koğuşun önünde dikilmiş Islahiye'nin mavi dumanlı ufuklarını gözden geçiriyordum. Dalgındım. Birden, biraz aşağımdan «Baraner!» diye otoriter bir erkek sesi geldi, döndüm. Yirminci tümen komutanı, yeni tuğgeneral atının üzerinde, gözleri şimşek çakarak bana bakıyordu.

«Buyurun komutanım!» diye toparlanmaya çalıştım.

«Sen kimsin? Baraner değil misin?»

«Yok efendim, ben Hasan İzzettin Dinamo'yum.» Hüseyin demem gerektiği halde bir türlü söyleyemiyordum.

«Demek, Dinamo sensin? Peki talim zamanı burda ne işin var?»

«Efendim, dün talimde ip atlatırlarken takılıp düştüm. Bacağım incindi. Komutan bana bir iki günlük dinlenme verdi.»

«Doktora viziteye çıktın mı?»

«Hayır!»

«Viziteye çıkmadan nasıl istirahatli kalırsın?»

«.....»

«Ben komutanınla konuşurum.»

Tümen komutanı, atının başını aşağıya çevirip gittikten sonra Reşat Fuat Baraner'in izinli giderek dönmediğini, aylarca önce olan bu olayın tümen komuta-

nına yeni yansıdığını anladım. Bir lider olan Reşat Fuat, ortalama bir erden başkası değildi. Onun iznini geçirdiği işi kendisine yansıyınca yazar Dinamo diyerek hemen beni aramıştı.

Bir ikindi üstü, yazı takımımı torbama yerleştirerek yine tilki adımlarıyla ormana doğru yürüdüm. Çevrede kimsecikler yoktu. Biraz sonra küçük boylu ağaçların arasından kara şalvarlı —ki bu şalvarların ağı çok aşağılara iner— genç bir adam çıktı. Elinde de bir kaval tüfek vardı.Bu tüfekleri ben 1931 yılında Adıyaman'da öğretmenken görmüştüm. Ben bile altı liraya bunlardan bir tane yaptırmıştım. Kasabada bayağı her türlü malzemesini yapıyor, tüfeğe benzeterek size teslim ediyorlardı. Bu tüfekler, ağızdan dolduruluyor, domuz kurşunu atıyordu. Domuz kurşunu, bir plaka olarak dökülmüş kurşundan küçük parçalar olarak kesiliyor, bu, tüfeğe ağızdan konuyor, üzerine barut, bez ya da pamuk konduktan sonra bir demir harbi ile (çubuk) dövülüp bastırılıyor, sıkıştırılıyordu. Adıyaman köylülerinin hemen hepsinin elinde değnek diye bu tüfeklerden vardı.

Kara şalvarlı genç adam, beni görünce ilkin şöyle bir duraksar gibi oldu, sonra, kendini toparlayarak bana doğru yürüdü:

«Selamünaleyküm,» dedi.

«Ve aleykümselam,» dedim.

Adam, selam vererek geçip gitmedi. Durdu.

«Ben hergün bu ormanda tavşan, kuş avına çıkarım, dedi, bugün hiçbir şey bulamadım.»

Bu sırada, bol uzun tüyleri altın renginde bir av köpeği yanına gelerek ayaklarına süründü. Gözleri de altın renkliydi.

«Altın, nasıl buldun beni?» dedi.

Altın eğilip bükülerek ona yaltaklandı. Bu arada bana da yakınlık gösterdi.

«Nasılsın, Altın?» dedim.

Hayvan, gözlerimin içine baktı.

«Sen ne şeker şeysin,» dedim.

Çevremde şöyle bir döndü.

«Altın sabahtan akşama kadar bu fundalıklarda tavşan, kuş kovalar, bir dakika boş zamanı yoktur. Çoğu zaman o ava çıkmış bulunur, bu yüzden ormanda tek başıma ava çıkarım. Ben müsaaden olursa şöyle yukarılara doğru gideyim, gel, altın!»

Altınla birlikte yeşilliklerin arasında yittiler.

Biraz sonra ormanda bir tüfek patladı. Bizim avcı arkadaşın bir cana kıymak üzere tetiğe bastığını anladım. Ondan sonra bu adamla burda birkaç kez daha karşılaştık. Adamın bana daha büyük bir ilgiyle baktığını anlıyordum. Artık, hep Altın'la birlikte geziyordu. Altın, beni görünce hemen iri sarı kuyruğunu sallayarak benim yanıma koşuyor, bacaklarıma sürünüyor, dostluk gösterileri yapıyordu. Ben de onu okşuyor, seviyordum. Bir gün, yine biz köpekle birbirimizi severken adam bu halimize baktı baktı da şöyle bir laf söyledi:

«Bey, bu Altın benden daha akıllı çıktı. Seni anladı, sevdi. Bense seni öldürmeye hazırlanıyordum. Altın, yalnız seni değil, beni de kurtardı. Bana elli lira para verdilerdi seni vurayım diye. Oysa, sen elli liradan çok daha fazla edersin. Böyle dediğime bakma! Yani, sen parayla alınıp satılacak bir adam değilsin. Aman beyim! Bu dediklerimi unut! Ben heriflerin parasını geri vereceğim. Yalnız, sözde yine senin arkanda dolaşır gibi yapacağım. Yoksa başka bir kiralık katil tutarlar. Bilmezsin, az kalsın bir yanlışlık yapıyordum. Bir köpeği bile bu kadar derin bir sevgiyle seven insan kötü

olur mu? Baksana benimle bile, ne kadar dost oldun. Allah sana başka faziletler vermiş. Sen bu heriflerin elinden bir ayak önce kurtulmanın çaresine bak! Zaman ne kadar kötüleşmiş beyim. Zaman ne kadar kötüleşmiş!»

«Allah senden razı olsun kardeş, benim canımı bağışladın.»

Ayrıldık. O günden sonra Altın'ı kendime alıştırdım. Mutfaktan atılacak öteberiyle karnını doyurdum. Hayvan kışlanın çevresinden ayrılmaz oldu. Onun bana yaptığı iyiliğe karşılık, ben de ona en büyük kötülüğü yapmış oldum. Kışlanın yöresindeki bütün köpekler bir kez daha ağulanmıştı. O güzel Altın da kendisine insan eliyle verilen her türlü etin yenilir yutulur olduğunu sanarak içinde istriknin adlı korkunç ağu gizli küçük, taze et parçacığını yuttu. O güzel fundalıklar hayvanını güzel, güneşli dünyasından ayırdı.

Romanımı yazmayı sürdürüyordum. Kiralık katil (!) ortadan yitmişti. Anlaşılan, dediği gibi onları ha bugün ha yarın diye atlatıyordu. Ben de bu cahil köylüye büsbütün inanarak temelli kapıp koyvermemiştim. En aşağı, yakından gelecek bir tecavüze karşı kasaturamı belimde taşıyordum. Her ne olduysa oldu bu birkaç gün içinde bizim kiralık katilimiz, asıl katillerimizi avuttu, benim çevrem de böylece bomboş kaldı. Yazılarımı yangından mal kaçırır gibi yazmayı sürdürdüm. Bu sırada, İstiklal Savaşı için yazmakta olduğum oyunu bir yana bıraktım. Sahneden geçirmeyi düşündüğüm topları da nasıl olsa topçular vermeyeceklerdi. Sonra, bunun sahnelenmek şansı da henüz söz konusu olmuş değildi. Kitabı bitirdikten sonra göstermek, bir oldu bitti yapmak istiyordum. Küskün bir saatimde içinde askerler, subaylar bulunan yarım kalmış bir yapıt kuşku uyandırır korkusuyla onu bin parça ede-

rek ıssız bir yerde yaktım. Bu kez, küllerinden bir anlam çıkarmaya kalkabilirlerdi. Cahillikten artık gözüm yılmaya başlamıştı.

Bir sabah, üsteğmen Rıfkı erkenden kampa gelmişti. Ben de ormanın kenarında bir taşın üstüne oturmuş, romanımın son sayfalarını düşlüyordum.

«Hüseyin, bir dakika gelir misiniz?»

Bir yana çekildik. Çevreye şöyle bir göz attıktan sonra:

«Çok üzgünüm, Hüseyin bey, dedi, inan ki çok üzgünüm. Maraş komutanlığından gelen emirle siz benim takımımdan alınıp birinci bölüğe veriliyorsunuz. Birinci bölük, sert bir bölüktür. Kemal, oraya hep orangutan ya da goril gibi çavuşları seçer alır. Ya da bu çavuşları kendisi yaratır. Sizi benimle içtenlikle konuşup görüşür görünce hiç hoşlanmamış: 'yüz verme şu herife Rıfkı! Fırsat buldukça talimde ezmeye çalış. Çünkü, yarın o fırsat bulunca seni paspas gibi çiğneyecektir, hiç kuşkun olmasın!' demişti.»

Rıfkı bey, cebinden benim için Maraş komutanlığından gelen emrin bir kopyasını çıkarıp şöyle okudu:

«Hüseyin Dinamo adlı sakıncalı er yanlışlıkla muhabere takımına verilmiştir. Sözü geçenin hemen yirminci tümenin piyade alayının birinci bölüğüne verilmesi...»

Rıfkı bey, yazıyı okuyup bitirdikten sonra şöyle konuştu:

«Yanlışlıkla verilmiş. Lafa bak, ben isteyerek aldım sizi muhabere takımına! Sözde muhabere takımında öğrendiğiniz usullerle casusluk yapacaksınız! Bunun için de sizi takımdan uzaklaştırıyorlar. Üsteğmen Kemal bir düşmandır, ama, siz onu çabuk kendinize dost edebilirsiniz. Sizin arkeolojik bilgileriniz, ilgileriniz vardır, altın, mücevherat bulunacak eski hara-

beler üstüne onunla fırsat buldukça konuşun. Onun da yumuşak bir yanı vardır, ona altın düşleri gösterin, göreceksiniz, bu Nemrut gibi görünen adam sizinle yakın dost olacaktır.»

Rıfkı'nın bu dedikleri aklıma yatmıştı.

Birinci bölükten goril çavuş koğuşa girdi:

«Nerde buranın çavuşu? Birinci bölüğe verilmiş olan Hüseyin Dinamo'yu komutan çağırıyor.»

Koğuşta eratla oturuyordum. Kalktım. Uzun boylu, geniş omuzlu, kara suratlı birinci bölük çavuşunun yanına gittim.

«Buyur çavuş! Bir diyeceğin mi var?»

«Birinci bölüğe verilen Hüseyin sen değil misin?»

«Benim.»

«Yürü öyleyse, bize gideceğiz.»

«Ben henüz burayla ilgimi kesmedim. Öteberim hep burda çavuş!»

«Öyleyse, sen şimdi yürü gidelim, sonra neyin kaldıysa gelir alırsın.»

«Peki gidelim,» dedim. Kışlaya doğru yürüdük. Kamptan ayrılmıştık.

«Kışlada ne işimiz var. Herkes kampta?»

«Bizim üsteğmen seni görmek istedi.»

«Üsteğmen beni tanıyor. Kaç kez gördü.»

«Bilmem, görmek istedi.»

Birinci bölükten içeri girdik. Kışla ve asker kokusu burnuma çarptı. Kampta bu kokuyu yitirmiştik. Çavuş, yazı odasına geçti. Orda birisiyle mırıltılarla konuştuğunu işitiyordum. Koğuşun ortasında dikilmiş kalmıştım. En sonra çavuş çıktı, hışımla yanıma geldi.

Bizim üsteğmenin, onun çavuşlarının üstüne çevrede kötü konuşmuşsun, dedi. Üsteğmenin kulağına gelmiş. Adam çok kızgın. Şimdi seni yanına götüreceğim. Hiç olmazsa saygılı, ağırbaşlı davran! Başın belaya girer burda. Burası meşhur sürgün yeridir. Yanıbaşında koca bir asker mezarlığı var. İstersen seni de oraya gömerler. Şimdi, gel içeri gidelim.»

O önde ben arkada gittik, küçük bir odanın küçük kapısını tıkırdattı. İçeriden:

«Giriniz!» diyen üsteğmenin sert sesi geldi.

İçeri girdik. Goril çavuş bir yana çekildi. Ben üsteğmenin karşısında kaldım. Hemen başladı:

«Hüseyin, ben senin ne mal olduğunu biliyorum. Gelir gelmez Rıfkı seni mal bulmuş mağribi gibi kaptı ama, bunun sonunun böyle çıkacağını ben biliyordum. Sen üç tane değil de üç yüz tane yabancı dil bilsen bana vızgelir. Sonra şiir de yazarmışsın, roman da yazarmışsın. Bunların hiçbiri benim katımda sökmez; anladın mı?»

«Anladım,» dedim.

«Hitler'in orduları Rusya bataklığına saplanmasalardı çoktan burda olurlardı ve sen - sen gibiler çoktan fırınlarda kebap edilmiş olurdunuz. Ama, ben seni onlara bırakmak niyetinde değilim. Onların görevini ben üstlenmek istiyorum. Bu çavuşlarımı görüyor musun? Bu dağ gibi delikanlılar seni ufalaya ufalaya bir avuç bir şey haline getirecekler.»

Üsteğmen Kemal'in son sözleri bunlar oldu. Sonra kalktı, çıktı gitti. Giderken de:

«Bugün beni aramayın, ben yokum,» dedi.

Gorille yalnız başımıza kalmıştık. Odadan dışarı çıktık. Şimdi, koğuştaydık.

«Goril nedir?» diye sordu.

«Goril, Afrika ormanlarında yaşayan en iri, en güçlü maymun türüdür. Bir aslanla boğuşabilir.»

«Birinci bölüğe verildiğinde, 'Gorillerin arasına düştüm, bakalım halimiz ne olacak?' diye dert yanmışsın!»

«Bunu kim söyledi sana?»

«Sizinkilerden birisinden işittim. Yani biz maymun muyuz?»

«Yooo! Bir insanın yüzüne maymunsun demek ayıptır.»

«Arkasından rahatça söylersin!»

«İri yarı, güçlü-kuvvetli insanlara bizde eskiden beri ayı gibi derlerdi. Şimdi, bu daha nazikleşti, goril gibi oldu.»

«Yaa öyle mi?»

Yüzümün ortasına kocaman bir yumruk indi. Sersemledim. Ancak, hemen kendimi topladım. Gorilin üzerine düşer gibi ona yanaştım. Midesinin üstüne bütün gücümle yumruğumu vurdum, gorilin:

«Vay anam,» diyerek karnının üstüne kıvrılıp düştüğünü gördüm. Kaçıp gitmekle, kaçmamak arasında bir ikircik geçirdim. Sonra, sonuna dek kalmaya karar verdim.

En uzun boylu gorilin midesine öyle fena vurmuşum ki oğlan daha midesini tutarak inliyordu. Bu sırada koğuşun öbür köşesinden bölüğün öbür çavuşları sökün ettiler. En önden koşarak gelen şöyle bağırıyordu:

«Ulan nettin oğlana, bıçak ney mi sapladın? O kolaycana yıkılacak olanlardan değildi.»

Yanıma gelmiş, bir inleyen gorile, bir benim yüzüme bakıyordu.

«Nettin bu oğlana?» diye yineledi.

«O bana durup dururken bir yumruk vurdu. Ben

de ona vurdum. Bıçak filan kullanmadım. Bir bak bakalım.»

Gorili kucakladı. Her yanını elledi, yokladı.

«Yok, dedi, ama bu nasıl vuruş ki bu babayiğidi bu hale getirmiş»

«Salt kendimi korumak için ben de elimle ona vurdum o kadar.»

Bu kez üç goril birden bana saldırdı. Rasgele vuruyorlardı. Bu kez bir boksör durumu alarak ilk gelenin canını yakarım diye bağırdım. Sonra yaklaşan bir başkasının daha midesine kötü bir vuruş vurdum. Sonra, hemen oracıkta tüfekliğe dizilmiş tüfeklerden birisini çekip aldım. Boş olduğunu bildiğim halde mekanizmasını çevirip bir gürültü yaparak tüfeği onlara çevirdim:

«Yaklaşmayın ulan, yakarım canınızı.» Onlar da böyle zamanlarda tüfeklerin boş olduğunu bildikleri halde dalgaya düşerek geriliediler.

Bu sırada aklıma bir şey geldi. Birdenbire karar verdim. Elimdeki tüfeği götürüp tüfekliğe yerleştirerek yine eski yerime gelip durdum. Şöyle konuştum:

«Çavuş kardeşler, arkadaşınızın, hiçbir neden yokken yüzüme bir yumruk indirmesi beynimi sarstı, ben de ne olduğunu anlamadan ona vurdum. Yoksa vuruşum hiç de düşünülmüş bir şey değildi. Şimdi isterseniz siz de gelin beni dövün, bana istediğiniz kadar yumruk atın. Hiç karşılık vermeyeceğim.»

Bu sırada midesi zaten hasta olan birinci çavuş, yediği vuruyu anarak:

«Yok, arkadaşlar, yanına çok sokulmayın. Size de bir oyun oynar. Bu okumuşların bizim bilmediğimiz çok oyunları vardır.»

«Öyleyse, şimdi bana müsaade edin, kampa gideyim, orda eşyalarım var. Onları da alır akşama sizin

çadırlara gelirim. Orda bana bir yer ayırdınız herhalde.»

Gorillerden biri:

«Evet,» dedi, birinci manganın son erisin. Akşama yemeğe gelmeyi de unutma!»

«Unutur muyum?»

Kararımı vermiştim. Kaçacaktım. Anlıyordum, bir cehennem tuzağının içine düşmüştüm. Yalnız bu çavuşlar beni öldürebilirlerdi.

Kararlı, hızlı, tutkulu adımlarla fundalıkları geçerek yazlık kampa vardım. Erat ortalıkta yoktu. Hepsi bir gölgede ikindi dinlenmesindeydi. Muhabere takımına gittim. Millet serilmiş dinleniyordu.

Ordan çıktım. Mersinli arkadaşımı aramaya gittim. Onu da bulmakta gecikmedim.

«Gidiyor musun yoksa?» dedi.

«Evet, akşamdan önce senin ufak bir yardımın olacak. İçinde giysiler bulunan çantayı Hanağzı köyünün yakınlarına dek götürebilir misin?»

«Elbette. Hemen mi?»

«Hemen.»

Birlikte yola koyulduk. O önden gitti. Ben onu gözlerimle uzaktan izledim. Fevzipaşa tren istasyonu yönünde yürüdük. Arkadaşın fundalığa bırakıp döndüğü çantayı açtım. İçinden giyeceğim bir kat kışlık müstamel subay giysisi çıktı. Daha önce bu tehlikeleri gözönüne alarak hazırlamıştım. Fundalıkta oturup soyundum, yazlık er giysilerimi oracığa bıraktım. Beş dakika sonra yaşlıca bir teğmen olmuştum. Elbette bir yedek subay teğmendim. Türkiye'de subaylık, itibarlı, onurlu bir meslekti. Ardı arkası kesilmeyen savaşlar Mehmetçikle birlikte subalığın şanını, şerefini de durmaksızın ön plana getirmiş, yükseltmişti.

Bir yandan da onu kaderiyle oynayan bir felaket getirici durumuna getirmişti. Özellikle, subay, yanına

yaklaşılmaz, korkulur, sayılır bir varlık olup çıkmıştı.

Ceketimin cebine koyduğum küçük aynaya bir kez daha çıkarıp baktım. Güdük aynadan bana beş dakikada erlikten birkaç rütbe birden atlayarak teğmenliğe yükselmiş Hasan'ın güneşten yanmış, zayıflamış yüzü ile derine kaçmış yeşil gözleri güvenle bakıyordu. Bu subay kasketi de kesilmiş saçlarım uzayıncaya dek başımı koruyabilirdi.

Sırtımdan çıkarıp oracıkta çakallara, çobanlara emanet ettiğim yazlık giysilerime bir daha hüzünle baktım. Sanki benden orda önemli bir şeyler kalıyor gibiydi. En sonra:

«Yürü Hasan Fevzipaşa'ya, duygusallığın yeri yok,» dedim.

Bir iri av hayvanı gibi sine sine, saklana, saklana istasyona vardım. Kolumdaki oyma saatim biricik arkadaşımdı. O, bana sevgili arkadaşım Muzaffer Erkan'ın andacıydı. Bütün sürgünlüğüm kaçaklığım boyunca bana yoldaşlık edecekti. Sanki trenin gelme saatini biliyormuşum gibi hep saatime bakıp duruyordum.

Tren, en sonra Islahiye ovasının bir ucunda görünmüştü. Beni bu yakın bölgeden bir ayak önce alıp götürmesini bekliyordum. Sanki sık sık saatime bakmakla onun gelmesini çabuklaştırmak istiyor gibiydim.

En sonra, tren Islahye - Fevzipaşa yokuşunu tırmanarak istasyona geldi, epeyce de durdu. Ben, kalkmak üzereyken bindim. Pencere kenarlarında dikilerek çevreyi gözetler gibi bir durum aldım. Subaylar kompartımanı şöyle böyle boş gibiydi. Bir kompartımanın kapısından baktım, bomboştu. Hemen gidip sol pencere köşesine oturdum. Tren kalktı. Birisi gelirse hemen şekerleme kestirir pozuna girecektim. Gavur Dağları'ndan inip de Adana ovalarına girdiğimizde sanırım Osmaniye'de iki genç teğmen girdi kompartımana. Serçe gibi,

kırlangıç gibi sonuna dek birbirleriyle çene çalmaya başlamadan önce bu yaşlı teğmene de bir takıldılar. Nerden gelip nereye gidiyordum?

«Kilis'ten,» deyince coşkuyla:

«Biz de ordan yeni ayrıldık. Filan subay da hâlâ orda mı » diye sordular.

Çok yorgun ve uykusuz olduğum izlenimini vererek gözlerimi yumdum. Adana'nın bu mevsimdeki ünlü sıcağı beni şakır şakır terletmeye başlamıştı kışlık giysi içinde. Giysimin yakasını da açmıştım. Genç teğmenler, beni gerçekten uyur sanarak bu açık subay yakasına karşı uzunca konuştular. Sonra benim yüzümden terlerin boşanması çok hoşlarına gitmiş olacaktı ki ısırıcı, mizahçı, şakacı bir ton tutturarak ikisi birden şiir söyler gibi benim kusurlarımı sayıp dökmeye başladılar:

«Teğmenim! Teğmenim! Şuran şöyle, buran böyle teğmenim. Değirmene neden böyle geç kaldın teğmenim.»

İkisi de püfür püfür yazlık giysilerini giymişlerdi.

Delikanlılar, böyle yarım saat benim ham-halat görünüşümle eğlendiler. Sonra Ceyhan kasabasından bir iki subay daha binince kompartıman daha ağırbaşlı bir havaya büründü. Yaşlıca subaylar birbirlerine daha saygılı oluyorlar.

En sonra, trenimiz Adana'da durunca hemen çantamı elime alarak Döşeme mahallesine yollandım. Enişte-min evinin önüne vardığımda yeğenim Kamuran Akdündar birdenbire kapıdan dışarı fırladı. Sanki beni bekliyormuş gibiydi.

«Kamuran, sen benim geldiğimi bilerek mi kapıyı açıp sokağa çıktın?»

«Evet dayı! Tahta perdeler sanki yoktu. Senin öteden geldiğini gördüm. Hemen koşup kapıyı açtım.»

Küçük, sağlıklı Kamuran'ın yüzü gülüyordu. On

iki yaşında öyle boy atmaya başlamıştı ki babası gibi uzun boylu, geniş omuzlu olacağı şimdiden anlaşılıyordu.

«Kamuran, neden kapıda bekliyoruz?»

«Dayı, babam, evin üst katını kiraya verdi. Biz altta oturuyoruz. Kiracılar bir ağabey, bir kızkardeş.»

Kulağıma eğildi:

«Dayı, Allah inandırsın, iki kardeşin karıkoca gibi yaşadıklarını gördüm. Başka hiç kimseleri de yokmuş. Ağabey, gündüzleri işe gidiyor.»

Bu sırada sofaya on dört, on beş yaşında bir kızın çıktığını gördüm. Herhalde kiracı kızcağız bu olacaktı.

«Kamuran, dedim; ben de uykusuzum, uzaktan geldim. Biraz bir yerde oturamaz mıyız? Baban parayı ne kadar seviyor. İki odalı evinin bir odasını kiraya verip ötekine çekiliyor. Öteki de anlaşılan açık değil. Annen nerde?»

«Annem bir hafta önce köye gitti, dayı. Biz gidinceye dek orasını biraz onarıp oturulacak hale getirecek. Babam, yazın Kırşehir'e gideceğimizden bütün eşyamızı derleyip toplayıp alt odaya yığdı. Yukarı odayı da kiraya verdi. Biz köyden dönünce kiracılar çıkacaklar.»

Bu sırada evin bitişik komşusu Emine hanım geldi:

«Hasan bey, yorgunsunuzdur. Birkaç saat bizim odada dinlenebilirsiniz, dedi, çocuklar gürültü yapmazlar.»

Emine hanımla 1939'dan bu yana tanışıyorduk. Kıbrıslı, esmer, zayıf, iyi kalpli küçük iki çocuk sahibi dul bir kadındı. Ankara Cezaevi'ndeki dört yıllık cezamı bitirip buraya gelmiştim. Tren makinisti olan eniştem İsmail, benim taşıdığım düşünceler üstüne çokça bir şeyler bilmediğinden beni çıkınca evine gelmem için kendisi çağırmıştı. Okumuş bir adam olduğumdan beni

Adana'daki fabrikalardan, işyerlerinden birine muhasebeci olarak yerleştirmeyi düşünmüştü. Ablam da beni çok sevdiğinden bu çağrılamaya gönülden, yürekten ortak olmuştu. Bu sırada Adana'ya giderken tren de bavulumu çaldırmıştım. Mapusanedeki dört yıllık çalışmalarım, yazdığım birkaç roman, birkaç yüz şiir, giysilerim, çamaşırlarım vb. temelli gitmişti. Ablam Vesile, Kızılay'da okumuş, sonra askeriyeye geçmişti. Adana asker hastanesinde başhemşire olarak çalışıyordu.

Emine hanımın evinde bir iki saat uzanarak dinlenmem çok iyi olacaktı. Ne var ki subay giysimin altında doğrudan doğruya Amerikan bezinden bir gömlekle uzun paçalı bir asker donu vardı. Saçlarımın da dibinden kesik olması ayrı bir falso idi. Bu yüzden kadıncağızın çok nazik çağrısına evet diyemedim. Kamuran'dan bir sandalye istedim, avluda on dakika oturdum.

«Kamuran, seninle Seyhan ırmağına doğru bir yürüyüş yapalım mı?»

«Yapalım, dayı. Ben de sana biraz gezelim diyecektim.»

«Yalnız, Seyhan'a doğru giderken ortaokula da biraz uğravabilir miyiz? Orda eski bir öğretmen arkadaşım var da onu görmek istiyorum.»

«Olur dayı! Erkek arkadaş mı?»

«Yok, kadın!»

Kamuran, yukardan bize bakan kiracı genç kıza:

«Abla, biz dayımla Adana'da biraz gezeceğiz. Babam gelirse, dayımın da geldiğini, bunun için dışarı çıktığımızı söyle. Çok kalmayacağız, hemen döneceğiz.»

«Olur, Kamuran, merak etme.»

Kapıyı çekip çıktık. Okul arkadaşları rasladıkça kaşla göz arasında:

«Dayım geldi de...» diyordu.

Kentin orta yerinde ortaokulun bulunduğu yere gelmiştik. Çocuklar sınavla uğraşıyorlardı. Bir erkek çocuğuna:

«Yavrum, Müeyyet hanım içerde mi bir bakar mısın? Eğer içerdeyse sizi Hasan İzzettin bey bir dakika görecek, dersin!»

Çocuk, gittikten birkaç dakika sonra Müeyyet, yüzünde büyük bir merakla dışarı çıktı.

«Hasan bey, siz misiniz?»

«Evet, Müeyyet hanım, yıllardan sonra sizi görmek istedim. Yine birkaç yıl önce sizi görmeye geldiğimde evli bulunuyordunuz. Ayral diye de altı yaşında bir kız çocuğunuz vardı.»

Çevremizde bizi dinlemek üzere birikmeye başlayan meraklılar vardı. Müeyyet:

«Hasan bey, dedi, benim öğleden sonra görevim yok. isterseniz, yine biz gidelim. Şimdi yine annemlerde oturuyorum. Bizim bankacıdan ayrıldım. Ayral da artık kocaman bir kız oldu.»

Bunları söyledikten sonra hemen içerden çantasını aldı, geldi:

«Haydi, Hasan bey!»

Ortaokulun kapısından çıkarken yeğenim Kamuran'ı da tanıştırdım:

«Yeğenim Kamuran Akdündar. Kızkardeşim yıllardır Adana'da oturuyor. Ablam Kızılay hemşiresidir.»

Müeyyet, bu sırada Kamuran'ın yanağından bir makas aldı:

«Ne de güzel yeğeniniz varmış! Maşallah!»

Kamuran, utanarak geri çekildi.

«Evet, ayrıldık kocamla. Başımda kavak yelleri esen bir zamanda karşıma çıktı, evlendik. Bir iki kez beni dövmeye kalktı, ben de ayrıldım.»

Müeyyet üstüne yirmi yaşından bu yana birkaç roman yüzlerce şiir yazdığım için yanımda yürüyen o değil hep o romanlardaki, şiirlerdeki Müeyyet'lerdi. Yürürken arasıra tökezleyerek birbirimize çarptığımızda kendime geliyordum. Dönüp ona bakıyordum. Onda bendeki ruhsal titreşimden hiç iz görmüyordum.

«Sivas öğretmen okulunun son sınıfında iken sizin için yazmış olduğum şiirlerden oluşan 'Bir Aşkın İncili' diye bir defter dolusu şiir göndermiştim Lütfü adında çok yakın bir arkadaşımla. Onu almışsındır herhalde.»

«O şiir defteri için de bizim herifle kavga etmiştik. Sonra, günün birinde onlardan kuşkulanarak defteri sobaya atıp yakmıştı. Onun için şimdi bile çok üzgünüm, Hasan bey!»

«Salim nasıl? Sarışın bir karısı vardı. Onunla iyi geçinebiliyor mu?»

«Ne gezer? Biz boşlukta kalmış insanlarız, gelen bize vuruyor, giden bize vuruyor.»

«Rahmetli İbrahim Hakkı bey, ben hapse düştüğüm zaman ölmüştü. Salim, cezaevine gelmiş, ağlayarak korkunç haberi bildirmişti. Anneniz nasıl? Sağlığı iyi mi bari?»

«Şimdi, gideceğiz, görürsünüz. Çok kötü değil! Ha, Hasan bey, Salim, Ankara'da hapse düştüğünüzü söylemişti. Ne oldu o iş? Kurtuldunuz mu? Subay olduğunuza göre?»

Güldüm.

«Dört yıl yattım. Yedek subaylığımı yitirdim. Er olarak orduya alındım. Ben de ordudan uzaklaştım. Şimdi kendi kendime bir teğmenlik rütbesi vererek İstanbul'a gidiyorum. Sonuna dek savaşacağım!»

«Eve geldik, Hasan bey!»

Taş merdivenlerden yukarı çıktık. Müeyyet çantasından bir anahtar çıkararak anahtar deliğine soktu.

Kapı sessizce açıldı. Yukarı çıktık, geniş, serin bir salona girdik. Baktım, Müeyyet'in annesi hemen karşımızda oturuyor, epeyce büyüyüp serpilmiş olan Ayral'la konuşuyordu. Ona bir şeyler anlatıyordu.

Müeyyet, yüksek sesle bağırdı:

«Anne, bak, Hasan bey geldi. Babamın en zeki öğrencisi, sık sık ondan sözederdi. Birkaç yıl önce de yine buraya birlikte gelmiştik.»

«Hasan beyi hatırlamaz olur muyum, kızım? Buyur, Hasan bey!»

Oturduğu yerden ordaki koltuklardan birini gösterdi. Gösterdiği sağ yandaki koltuğa oturdum.

«Haydi kızım, Hasan bey amcana hoşgeldin de!» diye ekledi.

Torunu, saygıyla gelip elimi öptü.

Bu sırada salondaki gürültülerden uyanan Müeyyet'in küçük kızkardeşi Meveddet gözlerini oğuşturarak içeri geldi. Durdu, bir bana bir de annesiyle ablasına baktı. Çok güzel bir kız olmuştu. İri mavi gözleri, sarı saçları, pembe bir yüzü vardı. Ablasından boyca biraz daha kısa görünüyordu. Bu kızcağızı sekiz yaşından bu yana görmemiştim. Örnek güzelliğiyle ailenin incisi durumundaydı. El üstünde tutuluyordu. Ablasının ak ince yüzüne karşılık onun yüzü ovalden çok yuvarlağa çalıyordu.

«Meveddet, tanıdın mı Hasan ağabeyini? Hani, senin için şiirler yazıyor, büyüyüp mutlu olmanı görmek istiyordu. Babamızın oldum olası en yetenekli, en zeki öğrencisi. Şair. Öğretmen çıktı, ama öğretmenliği de şimdilik bıraktı. Yazar ve şair olarak kalmak istiyor. Hiçbir memuriyete girmek istemiyor.»

«Çok küçüktüm anlaşılan, Müeyyet abla, bir türlü hatırlayamadım. Bu çocuk da onun oğlu mu?»

Kamuran'ı gösteriyordu.

«Hayır, kendisi, daha evlenmemiş, bu ablasının oğlu. Onlar da Adana'da oturuyorlarmış.»

Meveddet beni çıkaramadığından kendini güç durumda kalmış sayıyor, direterek beni inceliyor, geçmişin derinliklerinde beni bulmaya çalışıyordu.

Müeyyet, bu sırada Meveddet'in kulağına eğilerek:

Meveddet, dedi, şimdi, gidip bir kilo kuru pasta al. Ben de çayı koyayım. Al şu parayı.»

Çantasından çıkardığı parayı eline tutuşturdu. Meveddet koşarak merdivenleri indi. Müeyyet de benim karşımdaki koltuğa ilişmişti.

Babası İbrahim Hakkı beyin gözlerindeki zeki yeşillik ara sıra Müeyyet'in gözlerinde de çakıyordu. İrfan hanımla Müeyyet'e ünleyerek:

«Rahmetli İbrahim Hakkı beyin ölüm haberini Salim'den almıştım. Ne kadar üzülmüştüm. Onunla ilk mezun olduğum yıl Zencidere Öksüz Yurdu'na gelmiştim, biliyorsunuz. Onunla Darüleytamlıların tarihi üstüne uzun uzun konuşmuş, ben bu tarihi yazmak istediğimi söylemiştim. Buna çok sevinmişti. Şundan ki onun bütün yaşamı da hemen hemen bu Darüleytamların ve Darüleytamlıların yaşamından oluşuyordu. Yalnız üç beş günlük, bir haftalık iş değildi bu. Eşi İrfan hanımı nasıl sepetler içinde saklayarak Lübnan'dan kaçırmasıyla başlıyordu bu iş.»

İrfan hanım, benim bu sözüm üzerine:

«Hasan bey, siz benim bir büyük sepet içinde Lübnan'dan kaçırıldığımı nerden biliyorsunuz? Şaştım doğrusu.»

«İrfan hanım, vaktiyle ben sizin Darüleytamın bir öğrencisiyken bunu yine rahmetlinin anlatılarından öğrenmiş olacağım. On iki yaşından bu yana yazı yazmaya heveslendiğimden her ilginç şeyi belleğimde tutmuşumdur. Şimdi, bunun gerisini sizden dinlemek istivo-

rum. İleride sizin aile üstüne yazacağım bir romanda bunları kullanabilirim. Yazarlar, yazdıklarından çok dinlemelidirler. Bunun için ben de yaşamım boyunca iyi bir dinleyici olmuşumdur. Her bireyine karşı büyük bir saygı ve sevgiyle dolu olduğumuz bu saygıdeğer ailenin en küçük yaşam öyküsü, sanırım, bende olduğu gibi öbür arkadaşlarda da benzeri ilgiyle ve sevgiyle karşılanıyordu. Bunun için size özgü bir hikayeyi nasıl olur da bilirim gibi anlamsız bir düşünceye kapılmamalısınız, İrfan hanım! Benim gibi kim bilir daha ne kadar arkadaşım, sizin Lübnan'dan bu biçimde kaçırılıp İstanbul'a getirildiğinizi bilir.»

«Öyle mi? Haydi öyle olsun.»

Evin genç kızları Meveddet, Ayral, gidip geliyor, ara sıra sofraya bir iki çay bardağı ya da çiçek koyuyor, sonra bir ara bize kulak vererek işine uzaklaşıyordu.

İrfan hanım çay sofrasının hazırlandığını görünce:

«Haydi, kızlar, sizler de birer kenara oturun da...» deyince hikayesini anlatacağını anladım.

İrfan hanımlardan ayrıldığımda, artık, ölünceye dek bu aileyle bir kez daha buluşamayacağımı biliyor gibiydim. Bizi kapıya kadar Müeyyet geçirdi. Elimi sıkarken parmağımdaki evlilik yüzüğünü gördü:

«Evlendiniz mi?»

«Evet, siyasal bir evlenme yaptım.»

«Ben de bizim bankacıdan boşandım.» Sağ elini gösterdi. Parmağında yüzük yoktu.

«Eski güzelliğinizi hâlâ koruyorsunuz. İstediğiniz bir kişiyle hayat arkadaşlığı kurabilirsiniz. Benim on, on beş yıllık düşlerim ağlasın da saçını yolsun! Haydi Allahaısmarladık!»

Elini sıktım. Yeğenimle hemen koşar gibi Döşeme mahallesindeki eve gittik. Enişte gelmiş olabilirdi. Biz, biraz geçmişe gömülerek çok zaman geçirmiş gibiydik.

Eve gittik, zili çaldık. Kiracı kızcağız açtı. Hemen Kamuran'ı belinden kavrayarak taşlıkta fokstrot yapmaya başladı.

«İsmail bey daha gelmedi değil mi?»

«Yok, gelmedi.»

Fokstrotu sürdürerek böyle dedi.

Biraz sonra da dış kapının zili çaldı. İsmail, törensel giysisi içinde uzun boyu, terli yanık yüzüyle kapıda göründü. Taşlıkta bir de genç subay görünce şaşırır gibi olduysa da benim okumuş bir insan olmam dolayısıyla kimi olanaklar doğmuş olabilir diye düşünmüş olacak ki hiçbir şey sormadı.

«Haydi Kamuran hazır mısın, gidiyoruz?» dedi. Sonra bana bakarak:

«Siz de Tokluümen'e mi geliyorsunuz?» diye sordu.

«Evet, birkaç gün kalmak üzere gelmek istiyorum. Ablam daha önce gitmiş.»

«Evet, onu, birkaç gün önce gönderdim, biz gidinceye dek ortalığı toparlar, diye düşündüm. İstasyona vardığımızda tren puflayarak bekliyordu. Orda dikilen askerlerden birisine para vererek:

«Oğlum bana şurdan bir subay bileti alır mısın?» dedim.

«Peki efendim,» dedi, hemen biletimi almak üzere gitti. Bu sırada orada dikilen askerlerden birinin son kerte dikkatle yüzüme baktığını, sanki yüzümden içeri girmek istediğini ayırt ettim. Güneş gözlüklerimin altından dikkatle bakınca bunun bizim muhabere takımının erlerinden biri olduğunu anladım. Hemen Kamuran'ı kolundan tutarak bilet gişesine doğru gider gibi yaptım. Askerceğiz de zaten bu sırada biletimi al-

mış, bana doğru geliyordu.

«Sağ ol,» diyerek biletimi aldım, hemen trene doğru ilerledik.

Yeğenim Kamuran'ı babasıyla başbaşa bırakarak subay kompartımanına gittim. Bomboştu, girdim oturdum. Hava, insanı buram buram terletecek kadar sıcaktı. Bütün subaylar yazlık ince giysilerini giymişlerdi. Ben ağır kışlık giysi içindeydim. Pencerenin kenarına oturup boynumun düğmesini açtım. Tren kalkıyordu ki içeri iki tığ gibi teğmen girdi. Konuşarak, gülüşerek, pencereden uzak, dibe oturdular. Onlar girdikten sonra uyanmışım gibi yaptım. Şakır şakır terliyordum.

Bu sırada kapı açıldı, içeri bir binbaşı girdi. Ovadaki küçük istasyonlardan birinden binmişti. Onun gelmesiyle iki teğmenin konuşmaları da kesildi.

Yerköy'de trenden inince bizim enişte:

«Kırşehir'e otobüsle gidilecek, paranı ver de birlikte bilet alayım,» dedi. İstediği kadar parayı verdim. Ağaçsız, çıplak topraklardan geçen otobüs, bizi birkaç saat sonra Kırşehir'e bıraktı.

«Bizim burda uzak bir akrabamız vardır, bu gece onlarda kalır, yarın sabah erkenden Tokluümen'e doğru yola çıkarız,» dedi.

«Kaç saat çeker bizim köy Kırşehir'den sonra?»

«Sekiz, on saat çeker. Ne o, yürüyemez misin yani? Askerliğin nerde kaldı?»

«Yooo! Yürüyemem demedim. Hem de iyi yol yürürüm ben.»

Kırşehir'in kenar evlerinden birine indik. Evin sundurmasının bulunduğu bölüm, ağaçlıklı bir bahçe olarak epeyce uzuyor, derinleşiyordu. Evin sahibi olan kırk, kırk beş yaşlarındaki adam, bizi bu sundurmada konuk etti. Orda bize yoksulca bir akşam yemeği çıkardılar. Evin hanımı kaşla göz arasında kendi oğlunun da

subay olduğunu, ama şu sırada yazlık giysilerini giymiş olduklarını söyledi. Adamın anası olduğunu sandığım uzun boylu, yaşlı bir kadın yalnız kaldığımız sırada:

«Bana elli kuruş tütün parası versene!» dedi. Cebimde azalmaya başlayan yol parasından istediğini çıkarıp kadına verdim. Evde bir de yeğenim Kamuran yaşında bir çocuk vardı. Nedense yanımızdan hiç ayrılmıyordu.

O geceyi sundurmada serilen yataklarda biraz da sivrisinek vızıltıları arasında geçirdik. Yol, ne de olsa insanı yoruyor. Hemen hepimiz büyük bir güvenlik duygusu içinde sere serpe uzanıp yatmıştık. Enişte, resmi ceketini ahşap, kalın direğe asmıştı. Hepimizden daha rahat uyuyan da oydu.

Sabahleyin, evin hanımı bize çay, öteberi getirdiğinde iştahla kahvaltımızı etmeye başlamıştık ki evin sahibi olan kırk beşlik adam öfkeyle çıkageldi ve gelir gelmez de şöylece bağırıp çağırmaya başladı:

«İsmail, sen bana, nasıl hırsız dersin? Ben hırsız mıyım? Sen beni önceden tanırsın. Hiç böyle bir huyumu işittiğin oldu mu?»

Adam, bunları öyle yüksek bir sesle bağırarak söylüyordu ki, eniştem İsmail şaşırmış, ne diyeceğini bilemez olmuştu, en sonra:

«Kim sana hırsız demiş?» diye sorabildi.

«Sen konuşuyordun burda. Şu kadar param çalınmış, paramı o adam çalmıştır deyip duruyordun.»

«Allah, Allah! Ben kimseyle böyle bir şey konuşmadım.»

«Nasıl konuşmadın, ben erken uyanmıştım, konuklarımız acaba rahat uyudular mı diye düşünürken senin beni suçlayan sözlerini işittim.»

«Peki, kime söylemişim ben bu sözleri, bu suçlamayı kimin tanıklığında yapmışım?»

«Onu görmedim. Subay akrabanla mı, yoksa oğlunla mı konuşuyordun? Onu göremedim.»

İsmail şaşkındı:

«Vallahi, bey kardeşim, sen düş görmüş olacaksın, ben hiç kimseyle de, kendi kendimle de konuşmadım. Kısaca, evine konuk indiğim bir akrabamı paramı çalmakla suçlayacak kadar da görgüsüz, düşüncesiz değilim.»

Adamın karısı, anası da gelmiş, bu tartışmayı dinliyorlardı.

Kadın, doğrudan enişteme sordu:

«İsmail bey, paranız filan mı yitti?»

İsmail güldü:

«Yok bacım, param neyim yitmedi benim. Senin bey böyle bir iddiada bulunarak beni şaşkına çevirdi. Neyse, kusura bakmayın, ben şimdi pazar yerine giderek şu bavulları yükleyecek bir eşek bulayım.» diyerek hemen hızlıca giyindi. Çıktı gitti. Ev sahibi erkek de hiçbir şey olmamış gibi bıyık altından gülümseyerek eve girdi. Kadınlar da onu izlediler. Biz de Kamuran'la birbirimize bakakaldık. Biraz sonra evin hanımı bize çay, peynir, ekmek filan getirdi. İştahla yedik. Sonra, evin acar çocuğu, Kamuran'ın yaşıtı, bizi aldı bahçelere gezmeye götürdü. Ben çabucak eve döndüm. İsmail'i bekledim. Geldi, Allah'tan, evin efendisi de kahveye kumara gitmişti. İsmail'in kafası bozuktu.

«Herifin yaptığı numaraymış meğer, dedi. Geceleyin ceketimin cebinden parayı aşırmış, sabahleyin çıkacak çingarı da böylece önledi. Beni konuşturdu. Ben de ne bileyim, paramın çalınmadığını söyledim. Oysa, kumarbaz herif, bal gibi hırsız. İyi ki bütün paramı ceketimin cebinde bırakmamışım. Ben, geceleri, en değerli mallarımla birlikte yatarım. Bu sefer de öyle yapmıştım. Cebimde biraz yol parası vardı. Herif bunun

hepsini almaktan çekinerek yalnız yirmi, yirmi beş lirasını yürütmüş. Kendisini kahvede gördüm. Sırıtarak baktı bana. Kumar oynuyordu. Bu gibi heriflerin, işin sonunda karılarını sattıklarını şu gözlerimle görmüşümdür. Kamuran nerde?»

«Evin çocuğuyla bağlar arasında gezmeye çıktı.»

«Öğleden sonra sen de istersen onlarla biraz bahçelere çık. Yalnız çok gezerek yorulma. Çünkü, akşam ezanıyla yola çıkacağız, yayan gideceğiz. Bir eşek kiraladım. Eşek ancak bizim bavulları taşıyabilir. Küçük bir eşek.»

«Aman enişte, ne yapıyorsun, o ağır bavulları küçük bir eşek taşıyamaz. Yarı yolda yıkılırsa biz de yüklenemeyiz.»

«Eşektir, taşır, mudulu yedi mi rahvan at olur.»

«Peki, dediğin gibi olsun. Köy işlerini sen elbette benden daha iyi bilirsin.»

Akşam ezanı okunurken İsmail, sıpa kadar küçük kara bir eşeğin yularından çekerek geldi. Eşekçiği görünce şaşırdım. Enişte min bir bavulu nerdeyse onun boyundaydı. Hepsi de tıklım tıklım doluydu.

«Aman enişte, bu hayvancağız, bu bavulların bir tanesini bile güç kaldırır, başka eşek getirmediğine göre yoksa hepsini de buna mı yükleyeceksin?» diye sormak zorunda kaldım.

«Elbette, hepsini ona yükleyeceğim. Başka eşek mi tutacağımı sandın?»

«Yooo. Haniya... Taşıyabilir mi bu eşek ölüsü gibi ağır bavulların hepsini bu hayvancağız?»

«Taşımak zorundadır. Ondan başka hayvan bulamadım.»

Kısacası; enişte, evin kumarbaz efendisinin yardımıyla küçücük eşeğin sırtına kocaman bavulları yükleyince hayvancağızın bacakları iki yana doğru kaykıldı.

Bizden yana yıkılmaması için biz de Kamuran'la bu yandan destekleyerek kentin ıssızlaşmış sokaklarından bin güçlükle geçerek köye giden yolun başlangıcındaki son kerpiç evin yanına geldiğimizde hayvancağız inleyerek çöküverdi. Zavallı eşekçik, bavulların ağırlığı altında ezilmek üzereydi. Zor soluk alıyordu.

«Aman enişte, hayvan ölecek, hemen şu bavulları çözelim sırtından,» dedim.

İsmail de zavallı hayvancağızın durumundan korkmuştu. Çabucak kayışları açtı, yükleri boşalttı. Bu bavulları buraya dek eşekçik değil, yine biz taşımış sayılırdık. Yorulmuş, kan ter içinde kalmıştık.

Eniştem, beş dakika ayaküstü düşündükten sonra eşeği yularından çekerek yine kente döndü. Biz de Kamuran'la kerpiç evin penceresi önüne oturduk. Dört kocaman bavul, dört kocaman eşek ölüsü gibi yanıbaşımızda yatıyordu. Serin bir yaz gecesi rüzgarı da çıkmıştı. Terli olduğumuzdan üşümemek için yeğenimle birbirimize sokulup enişteyi beklemeye başladık.

Kırşehir'in batı varoşlarındaydık. Suskun bir bozkır gecesi bütün parlak yıldızlarıyla süslü bir kubbe gibi üstümüze geçmiş gibiydi. Uzak bir yerlerden köpek havlamaları geliyordu. Yanıbaşımızdan hızla yarasalar geçiyordu. Hemen yaslandığımız kerpiç duvarın bir yanından birçoğunun ağustosböceği diye yanlış ad verdiği bir ocakçekirgesi, yani cırcırböceği durmaksızın ötüyordu. Öten bütün hayvanlar ağızlarıyla öterse de bizim cırcırböceği sanırım ayaklarıyla öter. Çıngıraklı yılanın da kuyruğuyla öttüğü gibi. Ağustosböceği cırcırböceğinden daha küçük ve yassı bir hayvancıktır diye o sırada yeğenime anlattım. Çünkü, o da ocakçekirgesini ağustosböceği diye biliyordu. La Fontaine'in ilk çevirmenleri cırcırböceğini ağustosböceği diye çevirmişlerdi. La Fontaine şiirlerinin dipnotlarında bunların resimle-

riyle birlikte açıklamaları da vardır.

En sonra, enişte, kocaman kır bir eşekle geldi. Çabucak dört bavulu yükledik. Hayvan, bir kez ıhladı ama, ne yapsın, doğa onu eşek yapmış, ister istemez bu adaletsizliklere boyun eğecek, yaşayabilmek için. Kızılırmak ovasında bütün gece yürüdük. Sabaha karşı Tokluümen'e vardık. Ayağından Kızılırmak'ın şarıltılarla geçtiği mutlu gibi görünen bir köy. Ablam Vesile, çoktandır beni görmediğinden kucakladı. Karşısında bir er bulacağını sanırken omuzlarımdaki iki yıldızı görünce şaşırdı, afalladı. Yıldızları okşadı.

«Hasan, bu ne iş? Sen yedek subay hakkını yitirmiş değil miydin?»

«Evet yitirmiştim, ama, yitirdiğim yıldızlarımı kendi kendime aradım, buldum.»

Kadıncağız, hâlâ bir şey anlamamıştı. Kocası köye geldiğinde demiryolu yıldızlarının, göğsündeki sayılarını her zaman bir iki arttırıyordu.

«Abla, ben sizde olsa olsa bir ay kadar konuk kalacağım. Ondan sonra ver elini İstanbul.»

«Peki, kardeşçiğim peki, ben de bir şey demedim. İsmail, ne dedi bu işe?»

«Ona hiçbir şey söylemedim. Birşey bilmiyor. Zamanla düşünerek anlayacak, öğrenecek.»

«Keselim Hasan, İsmail geliyor.»

İsmail aramıza girmişti.

«Ne konuşuyordunuz fıs, fıs, fıs? Gördün mü Vesile, kardeşin subay oldu?»

Bunu anlamlı söylemişti, sonra şöyle dedi:

«Ama, ziyanı yok, bir subay olarak gelişi bir sivil olarak gelişinden daha iyi oldu.»

Ablam, İsmail'in, her şeyden bir övünme payı çıkarmak istediğini, bu sözleriyle de köylüye karşı bir üstünlük taslamak istediğini anlamıştı. Subay giysisiyle

kaçıp gelişimin ağır bir suç oluşu böylece unutuluyor, beni rahatlatıyordu. Böylece ne yapacağıma karar verinceye dek burda kalabilecektim. İşin en kötü yanı Hitler Orduları'nın, Sovyet Rusya'da ne haltlar ettiğiydi! Buralarda tek gazete okunmuyordu.

Ben dışardayken faşist Alman Orduları Kursk çıkıntısında dört bin tanklarını yitirmiş ve palabıyıklı Stalin on bin topu ile bu dört bin tankın ağzını burnunu kırıp dağıttıktan sonra şöyle bir özdeyiş söylemişti: Savaşın tanrısı toptur. Evet, buna bakmadan Alman Orduları güney cephesinde durmadan ilerlemişler ve en sonra Stalingrad çıkmazına çarpmışlardı. Şimdi, her iki ordu da bu cephede ölesiye çarpışmaktaydı. Yalnız, her iki ordu da yeraltına inmişti. Artık, Stalingrad diye bir kent kalmamış, ancak, bunun derinliklerinde Sovyet Ordusu kök salmış, bunları sökemeyen Alman faşist ordusu da onların karşılarındaki düzlüklerde köstebek gibi yerin altına inmiş, orda sonucu beklemeye başlamıştı. Çünkü, Kızılordu, Stalingrad'a giden bütün yardım yollarından kuş uçurtmuyordu.

Bizim eniştenin eski, geniş bir ailesi vardı. Aile, malı, mülkü hep bölüşmüş, İsmail'e de bu dağılmış bağların bahçelerin ortasında ufak bir kerpiç kulübe ile, bağsız, bahçesiz bir toprak parçası düşmüştü. Çevrede İsmail eniştenin amcaları, halaları oturuyordu. Erkekler hep uzun boylu, mavi gözlü, yakışıklı, akıllı kişilerdi. Bir iki gün içinde hemen hepsiyle tanışacaktım. Ne var ki parçalanan bu aile yoksullaşmıştı. Hep yoksulluktan yakınmaktaydılar.

Eniştem İsmail, gelişimizin ertesi günü hemen bavullarının kilidini açıp giyinmeye başladı. İlkin en yüksek rütbedeki demiryolu makinistlerinin işaretlerini taşıyan lacivert giysilerini giydi. Bir iki gün bunlarla dolaştıktan sonra bavuldan bir kat ak giysi çıkardı. He-

men herkesin imrendiği bu turist giysileriyle de bir zaman aşağı yukarı gezdi dolaştı. Hemşerilerine caka sattı. Her gören İsmail'in artık, zengin olduğunu, yükünü tuttuğunu sanmaya başladı. Köyün en zengin adamı olan Osman ağa, bir ıssız yerde bana rastlayarak:

«Ne kadar parası var İsmail'in?» diye sordu.

«Ben ne bileyim Osman ağa, parayla imanın kimde olduğunu kimse bilmez, demişler. Ben de ancak sizin kadar biliyorum.» diye yanıtladım. Osman ağa, bana inanmadı, elbette. Tüccar olarak işe atılmayan bir kimse nasıl zengin olabilirdi? Bizim enişte ise ateşçilikle demiryolculuğa başlamış, en alt rütbeden makinist olmuştu. Güney tren hattında yıllardır çalışıyordu. Kaçakçılık yaptı da zengin oldu desek olanaksızdı.

Henüz benim üstüme bir dedikodu başlamadan buralardan uzaklaşmalıyım. Gideceğim belli başlı yer İstanbul. Şimdi Polis ve Milli Emniyet, orda ilişki kurmam olasılığı olan herkesi göz hapsine almıştır. Hele bu bölgede asker kaçağı olarak yakalanmak düşüncesi tüylerimi diken diken ediyor. Onun için de bir ayak önce burdan uzaklaşmak istiyorum. Ancak biraz daha zaman kazanmak için burada kalmalıyım. Yeğenimle Kızılırmak boyunca yürüyoruz. Kırmızı topraklar arasından çağıltılarla akan bu Sivas öğretmen okulunda yıllarca önce gördüğüm, tanıdığım akarsu, bütün söylenceleriyle bende yaşamaya başlıyor. Kamuran'la bağları, bahçeleri dolaşıyoruz. Kırşehir'in yumuşak huylu, iyi insanları bizi bahçelerinde selamlıyor. Bir şeyler ikram etmeye çalışıyorlar. Köyün yukarı bölümleri daha ağaçlıklı, daha yeşillik, bağlık, bahçelik!

Bir ikindiüstü, enişte, ablam ve yeğenimle biz bir bahçede alıkonduk. Konuklar arasında okumuş yazmış bir adam da vardı. Söz arasında şöyle bir laf atmasın mı bana:

«Sizin yedek subay okulunda numaranız kaçtı? Yani hangi devredensiniz?»

Allahtan o sırada herkes birden konuşuyordu. Ben de tam bana bu soru sorulduğunda ötekilere dönmüş oldum. Adamcağızın özel bir niyeti olmadığından aynı soruyu ikinci kez sormadı. Bu, çok tehlikeli bir şeydi. Adamın, aslında kötü bir niyeti yoktu, belki benim sınıfımdan önce yedek subaya gitmiş, yedek askerliğini de yaparak, üsteğmenlik rütbesini bile aldığını söyleyecekti. Bizim enişte trenci olduğundan güneyde çok yer görmüştür. Bunları da kitap okur gibi anlatır. Adamcağız da bu sırada böyle bir bombardımana tutulduğundan benimle ilgilenmekten vazgeçmişti.

Tokluümen'de hiç olmazsa bir ay geçirebilseydim bizim asker kaçaklığı işi güncel olmaktan düşerdi. O zaman İstanbul'a daha rahat gidebilirdim. Ancak, cephelerde kan gövdeyi götürdüğü halde Anadolu'nun kırlarında insanlar hep o eski kaygısızlıklarıyla dolaşıyor, eşekler, koyunlar, keçiler, bir de şu kasaplık, mezbahalık yazgıları olmasa onlardan daha kaygısız, cennette yaşar gibi görünecekler.

Enişte, eskiden kalma kerpiç kulübeyi kendine yediremeyip onun biraz ötesinde daha büyükçe, havadar bir kerpiç kulübe yaptırmaya karar verdi. Köylü birkaç usta ile işçi, hemen orada yerleri eşerek kerpiç dökmek üzere davrandı. Az zaman içinde yapılan kerpiçler yapıldıkları yere serilerek kurumaya bırakıldı.

Ben de bugünlerde bizim kulübenin önünü kaplayan aşağıda Kızılırmak'a dek uzanan Zaile halanın üzüm bağındaki parazitleri ayıklayarak eğleniyordum. Yeşil, parazit bir bitki asma kütüklerine sarılmış, onların kanını, canını emiyordu. Birkaç gün içinde bağın önemli bir bölümünü bu parazitlerden temizledim. Zaile'ye:

«Bu düşman otları neden temizlemiyorsunuz Zaile hanım?» diye sordum.

«Bizim vaktimiz mi var a Hasan bey, kurban?»

«Bu koca bağın üzümlerini kim yiyor öyleyse?»

«Kurt kuş yiyor a Hasan kardaş? Öbür işlerden başımızı kaşıyacak zamanımız mı var?»

Zaile, bizim eniştenin halalarından biridir.

Bir iki gün sonra ablam yanıma sokularak bana sesinde yaşlarla şöyle dedi:

«Hasan, İsmail diyor ki, Hasan artık gitsin, diyor. Hiç bir subay bağlarda yaprakları temizleyerek çalışır mı? Biraz daha kalırsa bizi rezil edecek, söyle kendisine bir ayak önce gitsin burdan. Ben nasıl kovarım kardeşimi, dediğim zaman kendin kovma, benim kovduğumu söyle! Hem bizimki bir kovmak değil ki, kendisini uyarıyoruz. Köyde dedikodu başlamış bile. Hasan efendiyi tutalım da bizim bağları da temizlesin, diyorlarmış. Bizim Sıddık söyledi. Ne yapalım kardeşçiğim, bana darılma emi? İsmail de cahil herifin biridir. Dangul dungul birisi kafasına girer, inanır, gelir bize sataşır. Onun için düşün, taşın, gideceğin yere bir ayak önce gidiver, benim çok sevgili öksüz kardeşçiğim Hasan!»

Bunları söyleyerek bana sarıldı.

Benim köyden ayrılışıma gerçek olarak bir tek yeğenim Kamuran'ın üzüleceğini anladım. Şundan ki bundan sonra, orda arkadaşsız kalacaktı. Benim en iyi arkadaşım olup çıkmıştı. Babasının beni kovduğunu biraz anlamış gibiydi. Onun için de ayrıca üzgündü.

Eniştem benimle Kırşehir'e dek geldi. Orda bir işi varmış. Sonra beni bir otobüsle Yerköy istasyonuna yolcu etti. Buz gibi ayrıldık. Böyle bir durumda bunu hiç de istemezdim. Yerköy'den biletimi İstanbul'a dek değil de İzmit'e dek aldım. Böylece kimi köprü başlarında pusu kurmuş beklediğini sandığım güvenlik güçlerini

atlatmak istiyordum. İzmit'e gidişimin bir nedeni de orda Sivas Öğretmen Okulu'ndan bu yana Gazi Eğitim Enstitüsü'nden de en yakın arkadaşım olduğuna inandığım matematik öğretmeni Kemal Aydıniç'in oturmasıydı. Kemal Aydıniç'le karşılıklı birbirimize birçok iyilikler yapmıştık. Şimdi birbirimizi kardeş gibi biliyorduk.

Kemal, matematik öğretmeni olduğu halde benden imrenerek şiir ve roman yazmaya da başlamıştı. Hece vezniyle yazdığı sevda şiirleri bayağı güzeldi. Ömründe ilk büyük aşkı (E...) için de kocaman bir roman yazdığını biliyorum. Bu romanı Gazi Eğitim Enstitüsü'nde okuyacağım günlerde Ankara polisinin provakasyonuna geldim, tutuklanarak Cebeci Sivil Cezaevi'ne gönderildim. Arkadaşlarım iki ay sonra mezun oldular.

Kemal, beni birkaç gün barındırsa yeterdi. Kemal'in sosyalist mosyalist olmadığını da söylemeliyim. Evet, benim bu tür arkadaşlarım da olmuştur bütün yaşamım boyunca. Kemal de bunlardandı.

Kemal'i bulmak için hemen Lise'ye uğradım. Ordan adres aldım. Okul dağılıncaya dek bir kahvede otururak bekledim. Kemal'i sokakta gördüm, hemen kendisine durumu anlattım. Faşizmin Türkiye'deki ortaklarının davranışlarını, beni orduda er olarak bile barındırmak istemeyerek öldürmeye kalkıştıklarını anlattım. Oğlan, bu kılıkta kaçışıma hak verdi:

«Gel, Hasan, dedi, bizde kal. İstersen sonuna kadar kal. Ama, evde iki genç kadın var, cinsel noktadan demek istemiyorum. Bunlardan birisi, biliyorsun benim karım, öteki de onun kızkardeşi. Bunların ikisi de bana düşman. Kafaları kızarsa ne yapacakları belli olmaz. Sonra karım Adalet eskiden bu yana seni sever. Senin büyük bir sanatçı olduğuna inanır. Buna güvenerek se-

ni evime buyur ediyorum Hasancığım, haydi gidelim.»

Koluma girerek bana biraz ilerde, sokak üzerindeki iki katlı bir evi gösterdi.

«İşte, orası!»

«Kemal, sana şu serüven sırasında kafamı işgal eden en büyük derdimi anlatmak istiyorum. Biliyorsun, Alman faşistleri her an ülkemizi işgal edebilirler. Ya da bu kararlarını, Türkiye nasıl olsa bizimdir, bizdendir, çantada keklik sayılır, ona harcayacağımız birkaç mermiyi ya da askeri Doğu Cephesi'nde harcarız. Hele Türkiye sorunu şimdilik şöyle bir kenarda kalsın, deyiverirler. O zaman da biz, hiç savaş yüzü görmeden sonuna dek kurtuluruz. İşte, o zaman kafamı işgal eden fikir demiştim: ulusal kurtuluş savaşı kadar büyük bir milli kurtuluş savaşı romanı yazıp belgesel gerçekçi bir eser oluşturmak ve beni burnumdan yakalamış böyle sürüm sürüm süründüren bu faşistleşmiş heriflerin birer hiç olduklarını yüzlerine vurmak istiyorum. Bu düşüncem Sivas öğretmen okulunun dördüncü sınıfından bu yana hiç yakamı bırakmadı.»

«Hasan'cığım, Milli Kurtuluş hareketlerinden sözedince İzmit kentinin bu konuda en çok işkence, zulüm gören bir kent olduğunu düşündüm. Kentin tepesindeki şehitliği hatırladım. Haydi, şimdi oraya gidelim. Düşmana kafa tutmuş, kurşun atmış bu yiğitler, şimdi o rüzgarlı tepede yatıyorlar. İzmit Körfezi'nden gelen deniz kokusu yüklü rüzgarlar, onların mezarlarına biraz tuz serperek geçer.»

Mezarların yanıbaşına oturarak memleket üstüne, kendi yazgımız üstüne düşündük. Bu sırada Kemal, ayağımdaki Roozvelt ayakkabıları gördü:

«Hasan'cığım, sen bu Roozveltleri bana ver, ben sana sivil bir çift ayakkabı alayım. Bu subay giysisini

herhalde sonuna dek üstünde taşıyacak değilsin. Yavaş yavaş sivilleşmeye başlamalısın. İlkönce ayakkabılardan başlayalım.»

Gerçekten de Kemal, ertesi gün bana kırk kırk bir numara bir iskarpin getirecektir.

Kemal'in iki küçük kızından birisine bir asker cipi çarpmış, çocuğu anormal bırakmıştı. En büyük üzüntülerinden biri buydu.

Bu huzursuz evde her ne kadar, Adalet'çe de, kızkardeşince de elüstünde tutulur gibi bir hafta yaşadıysam da bir gün bütün ev halkına teşekkür ederek İstanbul trenine bindim.

Subay kompartımanında bir iki orta yaşlı subay vardı. Onları selamlayarak bir yere oturdum. Bir havacı binbaşı ile bir karacı yarbay Doğu Cephesi'nin yazgısı üzerinde tartışıyorlardı. Yarbay, belli ki gazetelerde savaş yazıları yazan faşizan yazarları okuyordu. Konuşmasından hemen anlaşılıyordu. Binbaşının Sovyet yanını tuttuğu açıkça görülüyordu. Ben de yalnızca böyle ilgiyle dinler görününce hava binbaşısı kendisine bir yandaş bulmak düşüncesiyle birdenbire bana döndü ve şöyle sordu:

«Siz ne diyorsunuz Alman Orduları'nın böyle ilerlemesine teğmenim, bir fikriniz olacaktır?»

«Ben Hitler Orduları'nın, biraz duraklasa bile Sovyetler'i ergeç yeneceğine inanıyorum binbaşım...»

Ben düşündüklerimin büsbütün tersini söylemiştim. Ancak, binbaşı yılmadı:

«Teğmenim, dedi, ben havacılık kursları için uzun zaman Sovyetler'de bulundum. Sovyetler çetin cevizdir. Bugün, Moskova'nın yanıbaşına dek sokulmuş olan bu Hitler sürülerinin tersyüz Berlin'e doğru kaçtıklarını göreceksiniz!»

İçimden, elbette çok sevindim, bir de yarbayın yüzüne baktım, kapkara kesilmişti.

«İnançlar kutsaldır binbaşım, dedim. Buna karşı, hayır diye karşı durmanın anlamı yoktur. Yalnız, o korkunç gerçek, kimbilir daha kaç yıl bu steplerde demir ayaklarıyla tepinip duracak.»

Ben konuşurken yarbay hiç yüzüme bakmıyor, tesadüfi bir dinleyiciymiş gibi pencereden dışarı bakıyordu.

İstanbul'a varıncaya dek artık aramızda hiçbir konuşma olmadı. Tren Haydarpaşa'da durduğunda çantasını kapan yarbay bizden önce trenden indi. O zaman ben binbaşıya:

«Allahaısmarladık binbaşım, dedim, ben General Emir Erkilet gibi konuşan bu yarbayın yanında size büsbütün ters bir yanıt verdim. Hoşçakalın.»

«Güle güle!» dedi binbaşı, ayrıldık.

Vapura doğru yürüyenlerden ayrılarak Kadıköy - Üsküdar yoluna çıkmak için yürüdüm. Yarım saat sonra Sebati Selimoğlu'nun evindeydim. Kapıyı çaldım. Sebati Selimoğlu güleryüzüyle, elinde yanan piposuyla indi.

İlkönce omuzlarıma baktı:

«Hayrola, Dinamo?»

«Hayırlı bir iş değil ama, faşistler zorladı.»

«Gel içeri, dışarda konuşmayalım. Şimdi ne yapacaksın?»

«Saklanacağım. Başka çaresi var mı?»

Sebati Selimoğlu uzun yıllardan bu yana tanıdığım orta yaşta, zeki, akıllı, yürekli bir Anadolu çocuğuydu. Amasya öksüz yurdunda ben öksüz çocuklardan birisi iken, o yöneticilerden, muhasebeciydi. Sonra ben Sivas Öğretmen Okulu'na gittiğimde o da okula muhasebeci olarak geldi.

«Demek, artık bizim çocuklarımıza normal askerlik de yaptırmıyorlar ha?»

«Evet, ormanda bir kampta yaşamımı zor kurtardım. Faşizm, Anadolu'muzun en temiz ormanlarına, ağaçlıklarına dek sokulmuş, vurulursak, hiç olmazsa kentlerde vurulalım, dedik.»

Yukarı çıktık. Karısı da beni eskiden tanıyordu. Hapis yattığımı bilen kadıncağız subaylığıma şaşırdı.

«Şaşırma hatun. Hükümet yıldızlarını vermemiş. O da çarşıdan iki yıldız alıp takmış. Zorluk neresinde?»

«Beni Muzaffer'e götürebilir misin Sebati'ciğim?»

«Hele akşam karanlığı bassın gideriz. Şimdi, soyun dökün, bir yüzünü gözünü yıka! Bir yemek yiyelim...»

Sebati biraz durdu düşündü, sonra, sözünü şöyle sürdürdü:

«Reşat Fuat da geçen kış geldi. Bir daha dönmedi. Nasıl olsa savaşı biz kazanacağız, askerlik diye niye o pis yerde çürüyeyim, demiş, Yani, senin anlayacağın: O da bugün asker kaçağı. Henüz bir faaliyeti görülmediğinden öyle şiddetle aranmıyor. Şimdi, sen de kaçınca bunun düzenli bir iş olduğunu düşünmeye başlamıştır sorumlular. Belki de ilk koku nerden çıkarak diye beklemektedirler.»

«Evet Sebati, orduyu bize cehennem yaptı faşistler, inanır mısın? Okul çocuğu gibi çavuşlara dövdürüldüm. Yoksa, baştan durumum çok iyiydi. İnsan bir komutan beni birliğine almıştı. Yakın arkadaş gibiydik. Kışlada ayrı bir odam vardı. Birkaç subaya İngilizce, Almanca dersler veriyordum. Ancak, genelkurmay başkanlığından gelen yeni emirler her şeyi altüst etti. Genelkurmay başkanının Hitler ve şürekasıyla alışverise başladığı ya da bu yol üzerinde olduğu söyleniyordu. Baktım, orduda kalıp da dört yılımı bitirmeye çalışsam beni bir punduna getirip öldürecekler ya da öldürtecekler.»

Bu sözlerim üzerine Sebati beni kucaklayarak:

«Vah Hasan'cığım, vah,» dedi, gözlerinin dolu dolu olduğunu gördüm.

«Darüleytamların yetenekli çocuğu. Amasya öksüz yurdu müdürü İbrahim Hakkı beyin manevi oğlu Hasan İzzettin. Seninle her yerde övünürdü rahmetli. Şimdi, sağ olsa da yetenekli oğullarına bu millet neleri reva görüyor görseydi!»

Oturmuştuk. Sebati, piposunu yeniden dolduruyor, Zehra hanımın getirdiği çayların yanındaki kuru pastaların en güzellerini de bu arada seçerek benim önüme koyuyordu. Bu sırada kocaman tekir bir kedi gelmiş, ateş gibi gözlerini bana dikmiş, sanki tanımaya çalışıyordu. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenciyken öğretmenimiz Şinasi Barutçu'nun Kızılcahamam'a gittiğimizde oradaki bir adamcağızdan aldığı vaşağı andım. Bu tekir kedi de nerdeyse onun iriliğinde, onun rengindeydi. Öyle de oyuncu, çevik bir hayvandı ki odayı boydan boya kaplayan değerli halının üstünde cirit oynuyor, onda tırnaklarını bileyliyor, sonra yine gelip ateş gibi bakan gözleriyle beni gözlüyordu. Sebati:

«Ateş!» diye seslenerek kediyi çağırdı. Belki bana bir zarar yapar diye düşünmüştü. Oysa ben oldum olası kedi dostuyumdur. O sebati'nin yanına gitmeden:

«Gel, Ateş!» diyerek başını okşadım.

Hemen daha çok okşamam için olacak, başını yukarı doğru kaldırdı. Ben de bu kez hayvanın sırtını sıvazladım. Ondan sonra ayaklarımın dibinde kıvrılıp yattı. Sebati'nin yirmi yıldan bu yana bildiğim küçük kızıyla küçük oğlu, artık büyümüşler, meslek sahibi olmuşlardı. Ancak hâlâ eve bağlıydılar. Küçük kız büyümüş, okuyup öğretmen olmuş, erkek yavru da mühendis yetişmişti.

Sebati Selimoğlu, çocuklarını siyasete sokmamaya

karar vererek bir gün beni bulmuş ve benimle küçük Beyazıt birahanelerinden birinde şöyle konuşmuştu:

«Hasan'cığım, ben eskiden bu yana Sivas'ta Ruşen Zeki'nin etkisiyle sosyalist olmuştum. Ancak, iki çocuğumun ve genç karımın hatırı için örgütlere yanaşmaktan uzak durdum. Şimdiyse kızım öğretmen çıktı, oğlum da mühendis oldu. Annelerine bakarlar. Ben bir gerçek sosyalist olarak örgütlerde çalışabilirim.»

Bizim Şerife'yle evliliğimiz onun Reşat Fuat'la tanışmasına yardım etti. Böylece bir sosyalist örgüte girmiş oldu.

Çocuklar da eve gelip öteden beriden konuşurken vakit epeyce ilerledi. Ortalık kararmıştı. Sebati ile kolkola girerek evden çıktık. Bizim Muzaffer'in Bağlarbaşı'ndaki evine yöneldik.

Muzaffer'in Bağlarbaşı'ndaki evinin kapısını Sebati çaldı. Yukardan kim o sorusunu soran bir erkek sesi geldikten sonra evin ahiretliği gelerek kapıyı açtı. Kızcağız, önceden beni de, Sebati'yi de tanıyordu:

«Buyurun Hasan ağabey! Buyurun Sebati ağabey, diyerek bize yol verirken, Muzaffer ağabeyim de yukarda, dedi. Yoksa böyle saatlerde hep gazinoda bulunur.»

O sözünü bitirinceye dek biz merdivenleri çıkmış, Muzaffer'le karşı karşıya gelmiştik bile.

«Hasan'cığım, er gittin, subay geldin, yoksa subay okulu da sürgün yerine mi gönderildi?» diye bir şaka yapmaya yeltendi.

Sebati, Muzaffer'in kulağına eğilerek:

«Dinamo, ilkin bana uğradı. Sana gelmek istediğini söyleyince ben de aldım getirdim,» dedi. Muzaffer:

«Elbette, elbette, nereye gidecekti? Elbette bana gelecekti. Sağ ol Sebati birader, sen nasılsın?»

«Vallahi, hiç de fena değilim, Muzaffer! Yalnız Hitler o boku yemeseydi, daha mutlu olacaktık. Ama, Sov-

yetler, sonunda onun hakkından gelecek, değil mi?»

«Hiç kuşkun olmasın!»

«Ben şimdi müsadenizle kaçayım çocuklar, haydi sağlıcakla kalın!»

Sebati, bir delikanlı gibi tahta merdivenleri inleterek aşağı indi.

Muzaffer'le oturma odasına girdik. Leyla ev kılığını çabucak üstünden atabilmenin coşkusu içindeydi:

«Hoşgeldiniz Hasan beyciğim, buyurun, oturun!»

Divanda arka minderleriyle beslenmiş bir yere oturdum. Muzaffer de iri gövdesiyle yanıma oturdu. Leyla'ya da açıkça durumumu anlattı:

«Dinamo'yu orduda faşistler vurmak istemişler. O da subay kılığına girerek kaçmış. Zaten subay olması gerekirken hakkını yemişlerdi oğlanın!»

Ahşap evin üst katında üç oda vardı. En derli toplu baştan birinci odada Muzaffer'in, altmış yaşını biraz geçmiş «sevgili» annesi sürekli hasta olarak yatıyordu. Yalnız, bilinci yerindeydi. Ankara Cezaevi'nde yattığımız dört yıl süresince Muzaffer bu kadından çok söz etmişti.

Ben Muzaffer'lere sığındığımda, annesi bütün anlamıyla doktorlardan da umudunu kesmiş, gürültü, patırtı istemeyen yatalak bir kadın olarak köşedeki karyolasında yatıyordu. Muzaffer, Leyla ile annesinin odasının karşısına düşen daha küçük bir odada oturuyordu. Bana da boş bulunan annesinin odasının arkasındaki kocaman odayı verdiler. Burası bütün anlamıyla kör bir odaydı. Anlaşılan ev yapılırken burasını yatak odası olarak düşünmüşlerdi. Kocaman iki kanatlı bir kapısından başka girilecek, çıkılacak, dışarısını görecek bir deliği yoktu.

Kitap okumak, yazı yazmak gerektiğinde ister istemez iki kanatlı kapıyı ardına dek açıyor, ordan gelen görece aydınlıkta okuyor ya da yazabiliyordum. Muzaf-

fer'in Bağlarbaşı'nda gazinosu vardı. Sabahtan geceyarılarına dek orda uğraşıyor, eve çok az, sürpriz olarak uğruyordu. Leyla bütün gün, ya yemek işleriyle uğraşıyor ya da hırçın bir bebek olan Doğu'nun bağırtı çağırtılarını susturmaya çalışıyordu.

Kaçaklığın sıkıntısı fena halde basmaya başlamıştı. Leyla anlattığım işlerden biraz başını aldığı saatlerde yanıma geliyor, ya da beni odalarına çağırıyor, orda öteden beriden konuşarak saatlerin nasıl geçtiğini ayırt etmeyecek duruma geliyorduk. Kimi zaman, yemek için eve para bırakmadan giden Muzaffer'in cezasını ben çekiyordum. Zaten cebimde son kerte azalan kurtuluş parasının bir parçasını daha çıkarıp Leyla'ya veriyordum. O da hemen pazara gidiyor, çabucak bir şeyler alıp geliyor, böylece ev yemeksizlikten kurtulmuş oluyordu. Muzaffer, acaba beni evinden uzaklaştırmak için mi yapıyordu bunu? İster istemez böyle düşünmek zorunda kalıyordum.

Oysa, oğlanın gazinosunda birinci şubeden Kara Kemal'le şişko bir arkadaşı erkenden gelip çöküyor, gazinoyu Muzaffer'le birlikte kapayıp evlerine öyle gidiyorlardı. Muzaffer, bu gazino yaşamında eskilerin dediği gibi «Şaribü Leyl-ünnehar» yani, gece gündüz içen bir adam haline gelmişti. Yoksa çevresindeki tehlikeleri böylece savuşturacağını mı sanıyordu? Hayır, öyle de yufka akıllı değildi. Yaşamında kimi büyük tehlikelerle karşılaşmış, bunları soğukkanlılıkla atlatmasını bilmişti. Muzaffer kimi geceler, Ermeni arkadaşlarının da bulunduğu bir grupla kimi evlerde kumara kalıyordu. Her kadın gibi kıskanç olan Leyla ertesi gün Muzaffer'e asılıyor, neden hovardalığa gittiğini, kendisinin yetmediğini bağıra bağıra anlatırken bir yandan da büyük masa aynasının karşısında düzgün sürüyor, zaten son kerte pürüzsüz olan yüzünü daha çok güzelleştirirken saka

tonu karışık bir anlatımla: «Ben de yapacağım,» diyordu.

Ertesi akşam Muzaffer yine dışarda geceledi. Sabahleyin de Kuzguncuklu en güzel Rum kızının donunu da cebinden çıkararak Leyla'ya gösterdi. Bu, bir avuç içine sığabilecek esneklikte bir kadın külotuydu. Bunu karısına gösteren Muzaffer:

«İşte, senin namuslu Stella'nın külotu. Birlikte bulunduğu arkadaşlardan sana göstermek için aldım,» dedi.

O zaman Leyla: «Bu şölene senin de katılmadığını nasıl anlayalım?» diye sordu. Sonra, biraz düşünerek şöyle konuştu:

«Stella'nın arkasında küçüklüğünden bu yana erkekler vardır. Hiçbir erkeğin evlenme önerisini benimsememiştir. Hovarda bir kızdır, ama fuhuş yaptığını sanmıyorum.»

«Zaten açıkhava randevuevlerinde daha çok müşteri buluyor. Neden gidip evlerin karanlığına girerek orda müşteri beklesin! Böyle daha çok kazanıyor! Yani, şunu anla, karıcığım, benim, bu karıya verebilecek param yok. Yoksa, beni de çoktan baştan çıkarırdı.»

Leyla'nın yüzü güldü. Muzaffer'in bu dediğine inanmıştı.

O günden sonra Leyla da küçük Doğu'yu kucağına alıp Bağlarbaşı Gazinosu'na gitmeye başladı. Böylece ben de evde yapayalnız denecek bir durumda kalmaya başlamıştım. Leyla, yine bir can yoldaşıydı. Onu kendi yaşamları üstüne konuşturuyordum. Roman gibi anlatıları vardı.

Evin içinde yatalak bir kadınla bir de sağ gözü fena halde özürlü ahiretlik de varsa da onların ikisi de birinci odada oturuyor ya da yatıp kalkıyorlardı. Eve

yabancı bir erkek geldiğinden de yatalak anne genç kızı odanın kapısından dışarı çıkarmıyordu.

Leyla'nın Doğu'yla birlikte gazinoya gidişinden hemen on beş dakika sonra odanın kapısında bir tıkırtı işittim. Biraz sonra kapının bir kanadı sessizce açıldı. Kapının çerçevesi içinde ahiretliğin gelişmiş, kocaman vücudu göründü. Birkaç saniye gözlerime durup baktıktan sonra bana doğru ilerlemeye başladı, yanıma gelince kulağıma söyler gibi:

«Anneyi uyuttum, öyle çıktım,» dedi, gelip peykede yanıbaşıma oturdu.

«Çok sıkılıyorum bu evde Hasan ağabey, dedi. Ne kadar sıkıldığımı bilemezsiniz. 24 saat yatalak, konuşmaz, dilsiz, nobran bir kocakarının başını bekleyeceksin.»

Sağ eliyle elimi tuttu:

«Ölesiye sıkılıyorum, Hasan ağabey!» Biraz daha bana yanaştı. «İnsanlar beni eski bir çift ayakkabı ya da giysi gibi bir yana atmışlar. Neymiş, giysinin küçük bir yerinde bir ütü yanığı var.»

Demek ki diye düşündüm, bir gözünün yitikliğini bunca küçük görüyordu.

«Yaşım yirmiyi geçti, hâlâ bir ağaç gibi duygusuz, bir yanda oturup pineklememi bekliyorlar. Ömrümün en güzel yıllarını şu yatalak kadın yedi. Bundan dolayı cndan tiksiniyorum, Hasan ağabey!»

Bunları söylerken bana öyle yaklaşmıştı ki saçlarımız birbirine karışmıştı. Kızcağızın yüzünün alevi yüzüme vuruyordu. Bu sırada içeriki odadan yatalak ananın sesi geldi:

«Kız, nerelerdesin, kız? Bir erkek görünce....»

Lafının arkasını işitemedim, ama, belliydi, bir erkek görünce hemen her şeyi, yani, yatalak bir kadına akşamlara dek bakmayı unutup onun yanına koşuyor-

sun, demek istiyordu. Bu tutsak, umutsuz genç kız, başka ne yapabilirdi. Ancak, böyle kaçamaklarla yaşamın tadından birkaç damla tadabilirse onun da bütün yaşamı, bütün serüveni o olacaktı.

Kızcağız, kadının tehdit edici sesini işitince hemen yerinden fırladı. Üstüne, başına çeki düzen vererek usulca odadan çıktı. Aşağıda bulaşıkları yıkamış da yukarı çıkıyormuş gibi yaparak bir koşu hastanın odasına girdi.

Ben de kapının önüne çıkarak kadının kızcağızı azarlayıp azarlamayacağını merak ederek bekledim. Odadan hiç ses gelmedi. Demek ki ahiretlik, hastayı bu gibi sürprizlere alıştırmıştı. O da demek, istemediği halde, genç kızın kaçamaklarına göz yumuyordu. Ancak, ipin ucunu iyice kaçırmamak için de her olayda böyle püskürtmeler veriyordu.

O akşam, Leyla, gezintiye doymuş olarak eve geldi. Bana da:

«Siz de evin içinde çok sıkılmaya başladınız, değil mi Hasan bey?» diye sordu.

«Bu neden gerekti?»

«Muzaffer'le konuştuk da, oğlanı akşam karanlığında siz kadınlardan biriniz sırasıyla çıkarıp gezdirseniz, dedi. yalnız bugün ben çok yoruldum, bu akşam ortalık iyice kararıktan sonra Hikmet'le çıkar, Kuzguncuk üstlerine doğru gidersiniz. Gelecek sefere de sizi ben götürürüm. Ama, oralar zifir gibi karanlıktır. İnsansız yerlerdir. Bir yandan iyi, bir yandan da kötüdür bu. Ara sıra bu yollarda eski sarhoşlara, eski aşıklara, hırsızlara da rastlanır geceleri. Siz, subay olduğunuzdan herkes sizden çekinir. Bu yüzden sizin için orda tehlike yoktur.»

Leyla, bana bunları söyledikten sonra Hikmet'i işaretle içerden çağırdı:

«Kızım, dedi, Muzaffer ağabeyinin emri, Hasan ağabeyine bu akşam Kuzguncuk sırtlarına doğru giden yollarda hava aldıracaksın.»

Hikmet, Leyla kendisini deniyor mu diye kuşkulandı. Hiç kediye ciğer teslim edilir miydi?

«Peki, abla, madem ki Muzaffer ağabeyim demiş; olur, gideriz Hasan bey ağabeyimle. Biraz hava alırız. Ben de çoktan bu yana havasız kaldım.»

Sesini alçalttı:

«Kadının sidik ve kaka kokuları bütün güzel koku alma gücümü yok etti.»

«Haydi, hazırlan öyleyse yavaş yavaş, karı koca ya da iki sevgili gibi yürüyeceksiniz. Böylece hiç kimse size sataşmak yürekliliği gösteremez.»

«Peki Leyla ablacığım!»

Yatsı vaktine doğru Hikmet'le kapıdan çıktık. Aşağı, evin arkasına giden karanlık yola saptık. Kafesli pencerelerin arkasında kıpırtılar vardı. Alacakaranlıkta bile belli oluyordu. Bu komşular, sonradan Leyla'ya, Hikmet'in bir askerle mezarlıklara doğru gittiğini söyleyeceklerdi.

Gerçekten de biraz öteden mezarlık başlıyordu. Hikmet, koluma girmişti. Mezarlığın çukur bölgesi büsbütün zifir gibi karanlıktı. Yalnız, Hikmet gündüzleri ordan gidip geldiğinden mezarlar arasında yiten patikayı kolayca bulabildi. Kuzguncuk'a inen ve bir bahçeyi çevirdiği anlaşılan yüksek bir duvarın kıyısını izleyen yol boyunca sessiz, çıt çıkarmamaya çalışarak yürüdük. On dakika sonra pırıl pırıl ışıldayan Boğaz, aşağıda göründü. Yüksek bir set kıyısına gelmiştik. Hikmet:

«Hasan ağabey, oturalım, dedi. Temiz çimenliktir burası.»

Oturduk, Kuzguncuk, aşağıda, sağda kalmıştı. Ben gündüz gözüyle buraları hiç görmemiştim. Kulağım hep

çevrede işitilecek ayak seslerindeydi. Toplumda kaçak bir insanın bütün psikolojik dramını her dakika yaşıyordum. Hikmet, çoktan rahatça oturmuştu.

«Hasan ağabey, hele şöyle otların üzerine bir çök. Bak, ne rahat. Hem aşağıdaki manzara böyle daha iyi görünüyor.»

Onun yanıbaşına oturdum. Hemen yüzlerimize çarparçasına çevremizde gecekuşları (yarasalar) uçuşuyordu. Bir yarasa Hikmet'in yüzüne o kadar yakın geçti ki kızcağız:

«Yabanın atmacası, beni mi gagalayacaksın?» diye hafif bir çığlık atarak bana büsbütün sokuldu.

«Bunların kan emicileri de vardır ama, yüzüne, vücuduna konarak kanını emdiğini anlayamazsın bile. Onlara vampir derler. Burda bizim çevremizde dolaşanlar, ancak bizim sivrisineklerimizi avlarlar, bizi, kimi tehlikelerden korurlar.»

Hikmet, bunları dinlemek üzere büsbütün bana sokulmuş, ateş gibi yanan ellerini ellerimin üzerine koymuştu. Göğsüme yaslanan başı, fırından yeni çıkmış kocaman bir ekmek gibi sıcaktı, bu sıcaklık yüzüme vuruyordu.

Bu sırada bizim geldiğimiz yandan bir grup genç insanın şarkılar söyleyerek yürüdüğünü işittik, silüetleri de şöyle böyle görülüyordu.

Hemen:

«Kalkalım, Hikmet,» dedim.

O da benden hızlı doğruldu. Hemen buraya yeni gelmiş gibi bir durum takındık, Boğaz'ı, İstanbul'u gözlemlemeye koyulduk. Kadınlı, erkekli gençler, bize çokça dikkat etmeden Kuzguncuk yönünde aşağı indiler. Biz de eve doğru yola çıktık.

Evin yanıbaşındaki mezarlığa yaklaştığımızda henüz, yüksek duvar boyunca uzayan ıssız yol üzerindey-

dik. Mezarlığın arasından geçen patikaya henüz inmemiştik. Yolun ilersindeki alacakaranlıktan ayakkabılarının sesleri tak tak diye yankı yapan biri geliyordu. Biz çukur mezarlığa inmek üzere iken onun ayaklarının tak takları daha hızlanmıştı. Ben de kolumdaki Hikmet'i bayağı sürükleyerek çabucak yüksek yolun kıyısından uzaklaştırdım. Şimdi, mezarlığın hemen ortasındaydık. Bir dakika durarak yoldan geçmekte olan kuşkulu adamın ayak seslerini dinledik. Bu sırada sağ kolumu Hikmet'in omuzuna atmıştım. Tehlikeye benzer bir durum içine düşmüştük. Kızcağızı korur gibi sarmıştım. Genç kızın zangır zangır titrediğini ayırdettim. Bu sırada adamın tak takları Kuzguncuk'a doğru seslenmeye başlamıştı. Demek ki adam mezarlığın başına gelince durmuş, daha ilerisini o da tehlikeli görmüş olacaktı ki yoluna gitmeye başlamıştı:

«Gidiyor!» dedim.

«Ama, sen neden duruyorsun?»

Buna birdenbire eğri bir anlam veremedim.

«Sen de eve doğru neden yürümüyorsun?» diyor sandım.

«Gideceğiz elbette, dedim, mezarlıkta sabahlayacak değiliz ya!»

Kolumun altında, iri yarı, iyi gelişmiş genç kız vücudu yılan balığının yumuşaklığıyla kayıyordu:

«İlahi, Hasan ağabey! Hemen eve gitmek neden? Bıkmadın o kapanıklıktan? Şöyle biraz hava alalım diye çıktık. Senin aklın hep evde. Sanki, Şerife hanım evde seni bekliyormuş gibi. O zavallı kadıncağızı kim bilir, bir daha kaç yıl sonra göreceksin! Hiç kadın düşünmüyor musunuz siz?»

«Düşünürüm, düşünmez olur muyum?»

Mezarlık bir çukurda kurulduğundan temelli dün-

yanın ilkçağ karanlıkları içinde yüzüyordu. Hikmet'in omuzundan kolumu ancak ilk evlerin siluetleri eve benzediğinde indirdim. Yalnız genç kızın cinsel coşkusu o sırada hâlâ sürüyordu. Çünkü vücudunun zangırtılarla ikide bir titremesinden anlıyordum. Leyla, ikimizin de yüzümüzü kontrol etti:

«Nasıl, iyi hava aldınız mı?» diye sordu.

«Ortalık, savaş yüzünden temelli karartılmış, hiçbir şey görülmüyor, yalnız, Boğaz'ın güzel havası bizi dostça karşılıyor, geri kalan her şey kötü.»

«Gelecek sefer de sizi hava almaya ben götüreceğim, Hasan bey! Muzaffer hep deyip duruyor. Oğlan boğulmasın evde, onu akşamları çıkar gezdir, diyor. Bugünkü nöbetimi Hikmet sana verdim.»

Hikmet, Muzaffer'in annesinin yatalak olarak yattığı odaya, Leyla da kendi odalarına gitti, ben de hangar gibi kocaman sivrisinekli odaya girdim. Lambayı yakar yakmaz sivrisinekler dört bir yandan saldırıya geçtiler. Muzaffer'in bir Ermeni aileden kiraladığı bu evin fosseptiği dolmuş taşıyor, bu çukur binlerce, onbinlerce sivrisinek yaratıyordu. Bütün bölgedeki evler fosseptiklerle idare ettiğinden pek çoğunun durumu burdakinin benzeriydi. Bu dışkıları burdan kaldırıp götürecek hiçbir araç yoktu.

Sabahlara dek sivrisinek avlıyordum. Şak- şuk, şakşuk kendimi dövüp duruyordum. Gündüz gözüyle sivrisinekler dinlenmeye çekilince ben de şekerleme kestirmeye çalışıyordum.

Muzaffer'le hemen çok az görüşüyorduk. Geceleyin çok geç gazinosunu kapayıp geliyor, Leyla ile bir iki laf ettikten sonra yatağa giriyor, hemen uyuyordu. Kimi zaman geç vakit geldiğinde kapıyı şöyle bir itip açıyor, zaten uyanık olduğumdan, gözlerimin parladığını görüyor:

«Nasılsın, Dinamo, hiç görüşemiyoruz?» deyip arkasından bir «güzel geceler» ekleyerek çekilip gidiyordu.

Bir akşamdı. Leyla, bana:

«Hasan bey, dedi, bu akşam Kuzguncuk yoluna seninle ben, ikimiz hava almaya çıkacağız. Doğu'yu uyuttuktan sonra Hikmet'e bırakacağım. İnan ol, ben de çok sıkıldım, evin içinde pineklemekten. Benim, şimdiye kadar hayatım geceli gündüzlü, hep hareketli ve daha çok evin dışında geçti. Senin sayende hiç olmazsa ben de bir gece gezintisi yapayım. Yemeği de erken yiyerek yolculuğa hazırlanırız.»

Bunları söyledikten sonra harıl harıl akşam yemeğini hazırlamaya koyuldu. O yemeği pişirmek üzere aşağı zemin katına indiğinde Hikmet hemen yanıma sokuluyor:

«Gitme onunla, seni ben götüreyim,» diyordu. Ne var ki Leyla'nın hamarat ayak sesleri tahta merdivenlerde seslenmeye başlayınca hemen hasta kadının odasına kaçıyordu.

Akşam karanlığında Leyla önde, ben arkada evden çıktık. Hemen evin kıyısından kıvrılarak mezarlığa giden toprak yola girdik. Mezarlığa girdiğimizde Leyla sıkıca sol koluma girdi ve benimle bütünleşti. Bu yoldan çok gelip geçtiği anlaşılıyordu. Taşların arasından bir keçi hafifliğiyle sekerek geçiyor, bu hafifliği bana da geçiyordu. Mezarlığın çukurluğundan caddeye çıkmadan önce:

«Leyla hanım, dedim, şurda bir dakika durup yoldan gelip geçen var mı bir dinleyelim. Sonra yola çıktığımızda ilkönce sağ yana doğru yürüyelim biraz. Ondan sonra, geriye, Kuzguncuk'a döneriz.»

Dinledik. Yol ıssızdı. Hemen tırmandık. Sağ yanda görünen ışıklı bölgeye doğru yürümeye başladık. Leyla, birden:

«Aman, Hasan bey, dedi, ışıklı yerlere gitmeyelim, oralarda sizi ya da beni tanıyanlar çıkarsa mahvoluruz.»

«Peki, peki, dönelim.»

Hemen hemen aydınlık bölgeye girmek üzereydik ki geri döndük. Leyla, büyük bir soluk aldı:

«İyi yaptık, Hasan bey, bundan sonra, aydınlık, bu en çok sevdiğiniz şey sizin başlıca düşmanınız olacak. Karanlıklara, hep karanlıklara sığınacaksınız. Şimdi, biz de karanlığın gözüne gidelim. Ordan her yanı görebiliriz, ama, bizi hiç kimse görmez.»

Birdenbire isyan eder gibi şöyle konuştum:

«Zavallı cancağızım benim, seni faşizmin elinden kurtarmak için ordudan kaçırdım. Ancak, dost evleri de öyle az ki. Oralarda seni daha kaç gün saklayıp koruyabileceğim. Sen aslında hiç de kötü bir cevher değilsin, ancak, çevrende yarattığın düşmanlar, senin öldürülmesi gerekli bir ağulu yılan olarak düşünüyorlar ve arkana saldıkları zağarları hep yılan ısırmasın diye de önlemler alıyorlar.»

Baktım, zavallı Leyla ağzı açık beni dinliyordu. Çevrede kimsenin olup olmadığını sordum. Nutkumu hiç kimse dinlememişti. Kuzguncuk yolu üzerinde ayaklarımızdan ses çıkarmamaya çalışarak yürüdük. Kuzguncuk kırlarına yaklaştıkça bu kez de Leyla'nın çocukluk, ilk genç kızlık anıları uyanmıştı. Hızlı bi tempo ve güzel bir Türkçeyle anlatıyordu.

«Benim çocukluğum hep Türkler arasında geçti. Ben hep yaşıtım olan erkek çocuklarla oynardım. Onlarla koşmaca, ağaçlara çıkmaca, taş atma yarışları yapardım. En sonra, erkek çocukların ünlü uzun sidik-çöydürme yarışları vardı ki ben onlardan aşağı kalmamak için çok çişim gelinceye kadar tuvalete gitmez, bu yarışlara hazırlanırdım. Bu hazırlıklar sonucunda öyle

uzaklara eriştirirdim ki en sonra Leyla'da pipi var demeye başlamışlardı.»

Leyla, biraz çevreyi dinledi. Cırcır böceklerinin uyku veren seslerinden başka bir ses yoktu.

«Bizim Muzaffer, Allah nazardan saklasın, çok iyi bir adam. Ne ki o da her erkek gibi hercai. Eline olanaklar geçtikçe hiç geri durmuyor. Mutlaka ondan bir tadımlık alacak. Bugünlerde bizim eski Kuzguncuk Rum güzellerini tavlamakla meşguller. Muzaffer'in çevresinde çoğu Ermeniler'den bir kumarbaz grubu var. İşte onlarla çeviriyorlar bu işleri. Ancak, benim bildiğim kızlar, bunlara papuç bırakmazlar.»

Büyük yapının önündeki sette ayakta durmuş hem Boğaziçi'ni gözlemliyor, hem de konuşuyorduk. Leyla birdenbire konuşmanın gidişini değiştirdi:

«Hasan beyciğim, dedi, ben Muzaffer'le evlenmeden önce de hayatta istediği yeri bulmuş bir kadın değildim. Ama, mutlu bir yanım vardı, serbesttim. Terziydim, milletin evine gidip dikiş dikiyordum. Bu yüzden çok da rahattım. Elime çok para geçmese de beni ele güne el açmayacak halde tutuyordu. Bu senin yakın arkadaşın Muzaffer, çok iyi bir adam, üstelik yakışıklı da bir herif. Ama beni anlamadı, beni mutlu edemedi. Ancak şu Doğu'nun hatırı için onu yaşadıkça çekeceğim. Sonra, bir kadın, otuzla otuz beş arası yaşamının en güçlü günlerini yaşamaya başlar. Belki erkekler de öyledir. Bundan dolayı Muzaffer, çoktandır daha iki yıllık karısını rasgele bir ev eşyası gibi görüyor. Örneğin evin sandalyelerinden biri. Üzerinde beş dakika oturur, sonra çıkar gider. Bunları neden anlatıyorum size? Elbette biraz avunmak için. Yoksa yuvamı yıkmayı aklımın kenarından geçirmiş değilim. Kadınlar çok konuşur derler. Elbette konuşacaklar. Kadınların dertleri erkeklerden çoktur. Zavallılar hiç olmazsa çeneye kuvvet bunların bir

bölümünü azaltırlar ya da azalttıklarını sanırlar. Oysa kadınların dertleri bitmez, tükenmezdir. İnsan, genç kızken bunu pek anlamıyor, ama, bir erkeği koca olarak benimseyip de onunla bir yatağa girdiği ilk akşamdan ufuktaki özgürlük güneşinin doğmadığını anlar. Bunu erkeğin bin türlü tutsak edici, hırçın davranışlarından anlar. Ama yapacak hiçbir şey yoktur. Kösnünün tatlı baygınlıklarına kendini bırakmak en iyi ilaç gibidir.»

«Leyla hanım, siz bayağı filozof olmuşsunuz. En aydın kadın ve erkeklerin düşündükleri, konuştukları konuları konuşuyorsunuz.»

«Ben de bu on yıl içinde çok düşündüm Hasan beyciğim. Eğer sosyal sınıfımız, para durumumuz yerinde olsaydı ben üniversiteyi bitirmek, olanak olursa, daha öteleri de okumak isterdim.»

Biraz sustu. İkimiz de düşünüyorduk. Cırcır böcekleri düşünceleri uyutmak ister gibi alabildiğine ötüyorlardı. Korunun karanlığından bir ishak kuşunun ötüşü işitilmeye başladı. Boğaziçi vapurlarından biri acı bir ihtar düdüğü çaldı. Çevremizde yarasalar çevik davranışlarıyla zikzaklar çiziyorlar, bu sırada bizi şavullayan sivrisinekleri avlıyorlardı.

Leyla, benden ayrılmış, biraz ileriden Kuzguncuk'u daha iyi görmeye çalışıyordu.

«Güzel Kuzguncuk, diye bağırdı, şair olsaydım, örneğin Hasan bey gibi... Senin şiirini yazardım şimdi. Çocukluğumun, hüzünlü ilk gençliğimin Kuzguncuk'u! Şu anda bana öyle dayanılmaz duygular veriyorsun ki, ben vatanımı terkedip gitmiş, bir daha da geri dönmesi olanaksız bir hemşehrin olarak duyuyorum kendimi. Oysa, aramızda birkaç kilometrelik bir aralık var. Ama, bu bir kurşun atımı yolu insan nasıl geçer, onu sen bana sor.» Leyla, benim yanıma geldi:

«Nasıl, Hasan bey, nasıl buldun bu sözlerimi? Ben şair olabilir miymişim?»

«Doğrusu, bu düşünceleri şiir olarak söylesem benzer biçimde söylerdim.»

«Sağol, Hasan beyciğim, sen bizim dostumuz olduğundan böyle söylüyorsun. Yoksa gerçek bir şair, bana öyle geliyor ki bu duyguları daha etkileyici, daha çarpıcı bir biçimde söyler.»

«Bir duyguyu, bir düşünceyi en kısa yoldan anlatabilmek beceridir. Sen de bunu yaptın. Demek ki en iyi şairin söyleyeceği biçimde söyledin. Yoksa, bir duyguyu içinden çıkılmaz biçimde dolaştırıp karıştırmak, daha çok sözcükle anlatmak beceri değildir.»

Burda birdenbire dut yemiş bülbül gibi sustum. Susuşum uzayınca Leyla meraklandı:

«Hasan bey, neden sustunuz böyle? Ne güzel konuşuyordunuz,» dedi.

«Evet, sanki bir sınıfta ders verir gibi...» dedim.

Boğaziçi'ni gözetleyen o kör noktada yarım saatten çok çene çaldık. Özellikle Leyla hiç umulmadık biçimde güzel şeyler söyledi ve konuştu. Bir halk kızının bu yalçın kayalıklara yüreklilikle tırmanışı ve bir şarkı gibi yaşayışı yaşamım boyunca denk geldiğim (rastladığım) çok az olaylardan biriydi. Eve döndüğümüzde Doğu' nun hâlâ rahatça uyuduğunu gördük. Annesi, buna çok sevindi. Çünkü, uyanıp annesini isteyeceğini, bağırıp çağıracağını, huysuzluk edeceğini sanmıştı. Geldiğimizde Hikmet de Doğu'nun yanında uyumuştu. Uyandığında ikimizin yüzünde cürmümeşhut izleri arıyordu. Ama bulamadı. Şundan ki ben çok rahattım, sevgili bir arkadaşa duyduğum sevgi ve saygı kadınla ikimizin arasına göze görünmez, aşılmaz bir duvar çekiyordu.

Eve vardığımızda bizi ayrıca bir sürpriz de bekliyordu. Hasan Basri Alp büyük bir sabırsızlık ve merak içinde beni bekliyordu:

«Dinamo, dedi, senin için burası son kerte tehlikeli. Seni bize götürmeye geldim. İstersen hemen Leyla hanımla şöyle bir vedalaş, çıkıp gidelim.»

«Bundan Muzaffer'in haberi var mı?»

«Var, biliyor. Bundan sonra birlikte kalacağız.»

Bavulumsu bir çantam vardı. Leyla hanım, onu hemen getirdi aşağı. Basri, Leyla'nın elinden çantamı kaptığı gibi kapıdan dışarı fırlarken:

«Yolcu yolunda gerek, yenge,» dedi.

Ben de Leyla'nın becerikli elini sıkarak Basri'ye yetiştim. Biraz peltek diliyle Basri:

«Ağbi, dedi, çocuklar, evde yemeği bitirmeden yetişelim.»

Basri'lerin oturduğu ev de Bağlarbaşı'ndaydı. Yalnız, on dakika çekiyordu. Oraya vardık. Öğretmen olan karısı, üç küçük çocuğu ile pencerenin önünde kümelenmiş, alacakaranlığa bakarak bekliyorlardı. Şükriye, felsefe fakültesinde öğrenci ve Ulus Gazetesi'nde de muhabir olarak çalışırken Basri'yle karşılaşmış ve onu severek evlenmişti. Bu genç adam, güzel şiirler de yazıyordu. Bunca erdemi bulunan bir genç adamın parasının olmayışı ya da çok az oluşu Şükriye hanımı yıldırmamıştı. Bir genç insan isterse bütün dünyaya sahip olabilirdi. Bu ruh zenginliği içinde günlerini gün ederken Basri'nin inanmış sosyalistlerden biri olduğunu görmüş, bunun da kötü bir düşünce olmadığını bildiğinden kocasının ikinci bir sağlam karaktere sahip olmasından sevinmişti bile. Bu gibi insanların kötülük yapmaya akılları ermezdi. Çünkü, sosyalizmin erdemleri onları bundan korurdu.

Şükriye, bu genç öğretmen, bu düşüncelerin mut-

luluğu içinde yaşıyordu.

O akşam, eve varıp da Basri beni tanıştırdığında bakışlarında anlattığım mutluluk düşlerini yaşıyordu.

«Hoşgeldin Hasan bey,» dedi ve sonra yanıbaşında merakla dikilen incecik sarışın kız Ümit'e:

«Hasan bey, amcanızdır. Bir süre bizde kalacak,» dedi.

Ümit, beş yaşındaki kız çocuğu, anlayışlı bir sesle:

«Elbette, anneciğim. Hasan bey, amcamızdır.»

Basri ile yalnız başımıza kaldığımızda biraz edebiyattan, siyasetten konuştuk. Böyle bomboş oturmaktan bıktığımı söyledim:

«Yeryüzü faşizmin boyunduruğuna girip girmeme savaşımını veriyor. Biz de oturmuş bekliyoruz. Bir dev köyün bütün insanlarını yiyecektir. Ne var ki hepsini birden yiyemediğinden teker teker yer. Teker teker yendikleri için geri kalanlar tehlikeyi kolayca unutuyorlar. Son lokma olarak kendilerinin gideceğini düşünemiyorlar. Basiretleri bağlanıyor. Zaten o bekleyiş süresi içinde dirençlerinin belkemiği eriyip yok oluyor. Son dakikada tam bir hazır lokma devin boğazından hiçbir rahatsızlık vermeden aşağı iniyor. Basri, sen bana, bir teksir makinesi bulabilir misin? Hiç olmazsa teksir makinesiyle bir dergi çıkaralım. Yerli, dışarlı faşizmi yermek için elimizden geleni yapalım. Sen birçok gençle temastasın. Onlardan da yazı alırsın. Faşizme karşı veryansın edelim. Yeni Edebiyat'a bıraktığımız yerden yeniden başlayacağız. Elbette, bu çok zor olacak, ama, yine bir şeyler yapacağız.»

«Sen de hemen bu konuda şiirlerini yazmaya başla, hazır olsun. Ben de yarınla birlikte ilk dergimizin yazılarını hazırlamaya çalışacağım.»

Basri'nin karısı ve çocukları yatmıştı. Biz, pencerenin önünde, karanlıkta hâlâ konuşuyorduk.

Basri yatmaya gitti, ama benim kafam cehennem gibi fokurduyordu. Şimdi, korkunç faşizm tehlikesinin hergün biraz daha azarak dünyayı haraca kesmesi ve sinirlerimizle oynamasına bakmadan, bütün Milli Emniyet'le, polis örgütünün ortaklaşa beni aramasını düşünmeden, kendimize yeni savaşım alanları açmaya çalışıyorduk. Faşizm üstüne yazacağım yeni şiirlerin Hitler'i Goebbels'i kahredercesine güçlü, öldürücü, vurucu, altından kalkılmaz olmasını istiyordum. Heriflerin tuzağı içinde bocalayıp durduğumuzun hiç ayrımında değildik.

Ertesi gün Basri'ye, dergiye koyacağımız ilk şiirin müsveddesini okuduğumda ağzı açık kaldı: Sosyalist Türkiye Cumhuriyeti.

Sanki, bir devlet kurulmuş gibi oğlan atılıp alnımdan öptü. Adı böyle yeğnikse de şiirin içeriği bir insanı ipe götürecek kadar korkunç ve tehlikeliydi. Vaktiyle Osmanlı ülkesinde geçen bir isyan sonucunda bütün suçlu elebaşıları Gülhane Parkı'nın önünden geçen yolun tam ortasında büyümüş bir çınar ağacının dallarına asmışlardı. Ben de bütün Türkiye'nin ağaçlarını vak'ayı vakvakiye denen bu tür adalet için kullanacağız diye bağırıyordum şiirimde.

Evet, bir kötek yemiş, işimden ve ekmeğimden olmuştum. Ancak, sellemehüsselam adam sallandırmak için sosyalist bir devlet kurmak düşüncesi çok toyca, çok genççe, patavatsızca bir düşünüştü. Avrupa'da ve Türkiye'de patlak veren faşizm görüntüleri için birçok makale, yazı yazdım. Kendi payıma illegal derginin bölümünü hazırladım.

Daha sonraki günlerin birinde Hasan Basri Alp:

«Dinamo be, dedi, gençlerin başında bulunan doçent senin yeni bir parti kurmak istediğini, böylece sap-

kınlığa düştüğünü söylüyor. Bizim partinin lideri Reşat Fuat'tır diyor.»

«Yahu, onlara demedin mi. O gizli bir edebiyat dergisi çıkarıp faşizme veriştirecek.»

«Söyledim, ağabey, söyledim ama, Mihri Belli anlamıyor. Bunun ayrı bir particilik olduğunu söyleyip duruyor. Çocuklar teksir makinesini de hazırlamışlardı, getirelim mi?»

«Hayır, hayır, teksir makinesini Reşat Fuat'a götürsünler. Ben dergi çıkarmaktan vazgeçtim. Bu kez en yakınım olması gereken kişiler bana karşı olacaklar. Hem de durup dururken Nâzım'a yapılan iftiraya uğrayacağım.»

Basri, teksir makinesini Reşat Fuat'a göndertmiş. (Teksir makinesini bulan da o sırada üsteğmen olarak askerlik görevini yapan bir emekli albayın oğlu olan Tevfik Dilmen'di. Milli Emniyet'te çok vefalıca çalışan bu zayıf, ufak tefek, üfürsen yıkılacak gibi olan zeki genç adam, buyruğunda çalıştığı örgütün tavsiyesine uyarak yanına birkaç da provokatör katarak komünist partisini yakalattı. Tevfik Dilmen, bir miktar da ceza yedi, ilerde belki yine gerekir de çalıştırılır düşüncesiyle. Sovyetler'le olan kimi ilişkilerde parmağı olduğu söylentileri de çıkmıştı.)

Basri, her gün İstanbul'dan olumlu ya da olumsuz haberler getiriyordu. Bir akşam elinde iki yaprak bir kağıtla geldi. Bu Reşat Fuat'la Suat Derviş'in hazırladıkları ilk bültendi. Faşizme vuruyordu. Bu sırada Stalingrad en kritik dönemine gelmişti. Savunanların yaptıkları kahramanlıklar parmak ısırtıcıydı. Ben de Stalingrad'ı daha yakından anlatan İngilizce broşürümsü bir kitap buldum. Onu okuyunca büsbütün bir Stalingrad Destanı yazmak coşkusuyla doldum. Basri'nin her akşam üniversiteden döndüğünde yazdığım bölümleri

ona okuyordum. Keskin nişancı Zaitzev'in düşman avcılığında gösterdiği beceriyi destanımın en güzel sayfalarına geçirdiğimi hatırlıyorum.

Sonra, kuşatılmış olan bir kentin, en büyük kahramanlık destanlarını yaratan Büyük Petro'nun kenti Leningrad için bir destan yazmaya başladım. Nataşa'nın beyaz geceleriyle ağaran bu kahraman kent de faşizmin çelik kuşağından en sonra kurtulacak, ama kendisi için yazdığım destan, Stalingrad destanıyla birlikte yitirilmiş olacaktı. Bu yapıtların mezarları bile olmadı, şundan ki var olan bir şeyin mezarı olurdu.

Basri'nin, küçük çocuk sesleriyle dolu evi beni sanatın canlandırıcı güzellikleriyle karşı karşıya getirdi. Kurulmuş bir sanat makinesi gibi çalışıyordum. Bu arada bir de romana başlamıştım. Doludizgin geceli gündüzlü çalışıyordum. Yugoslavya bu aylarda Hitler faşizmine karşı kaynıyordu. Gestapo'nun korkunç canavarlıkları Tito ile bir bir avuç militanına vızgeliyordu.

Ertesi gün, pazardı, Tevfik Dilmen subay kılığıyla çıkageldi. Evde büyük favoriydi. Hepimizle sarılıp öpüştü. Sıra çocuklara gelince Ümit ile Emel'e cebinden kocaman iki çikolata çıkarıp vermeden önce onları bir güzel öptü. Emel'in beşikte salladığı Murat bu işlere bebek gözleriyle bakıyordu. Şükriye, hemen çikolatalarını ısırarak yemeye başlayan çocuklara:

«Sonra, iştahınız kapanır, kahvaltı edemezsiniz, bırakın onları masanın üzerine, kahvaltıdan sonra yersiniz,» dedi. Çocuklar, terbiyelice çikolatalarını hazırlanmakta olan ekmek dilimlerinin yanına bıraktılar. Bu sırada ben usumdaki bir düşüncemi Tevfik Dilmen'e açtım:

«Tevfik, dedim, biliyorsun, ben Stalingrad Desta-

nı'nı yazıyorum. Elimdeki İngilizce kitap çok işime yaramakla birlikte ordan gazetelere yansımış çok ilginç olaylar olmuştu. Hiç olmazsa onları da tarayarak sayfalarıma ekleyeyim. Sabiha Sertel'e gider benden selam söylersin. Stalingrad Destanı'nı yazdığımı da söyledikten sonra günlük gazetelerin gerektiğini, bunun için belli nüshaları bana göndersin, ben de taradıktan sonra ona geri gönderirim. Bunu özellikle rica ettiğimi söyle. Askerden kaçmak zorunda kaldığımı, şimdi, daha ufak bir delikte mahpus olduğumu söylersin.»

«Elbette, Dinamo, gider söylerim arzularını.»

«Sağ ol, Tevfik Dilmen! Börklüce Mustafa'nın yaşamını yazdığımda orda tıpkı seni canlandıracağım.»

Sofraya oturduk. Vesika ekmeği yüzünden bana ekmek bulunamıyordu. Ancak, Basri her şeyin üstesinden geliyor, bayat da, köy ekmeği de olsa eve durmadan ekmek taşıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Samsun'da içine düştüğüm açlık ve kıtlığa pek benzemiyorsa da her yediğim lokmada o zamanlar yediğim ekmeklerin iğrenç kokusunu alır gibi oluyordum.

I

Stalingrad Destanını bitirmek üzere Tevfik Dilmen'in getireceği Tan gazetelerini büyük bir merakla bekliyordum. Hafta içinde Tevfik Dilmen, elleri boş geldi.

«Ne oldu?» diye sordum.

«Ne olacak, diye konuştu, kadın karşısında bir sosyalist üsteğmen görünce bir tuhaf oldu.»

«Ben Hasan İzzettin Dinamo diye bir şair tanırım, ne var ki onun bana böyle netameli bir zamanda bir subayı aracı ya da haberci olarak gönderebileceğini sanmıyorum. Milli Emniyet yoksa yeni bir Nâzım Hikmet davası yaratıp Dinamo'yu da, beni de otuzar yılla Bursa

Hapishanesi'ne ya da daha tehlikeli yerlere mi göndermek istiyor?»

Şaşırmıştım. Sabiha Zekeriya hanım çok zeki ve akıllı bir kadındı. Tanışmamız da yoktu. Sıkıyönetim mahkemesinde yalnız bir kez arkadaşlarla birlikte oraya gittiğimizde yüzyüze gelmiştik. Şimdi, sokakta karşılaşsak ikimiz de birbirimizi tanıyamazdık. Yalnız, bir şey merakımı çekmişti, Tevfik Dilmen'den kuşkulanmış mıydı? Elbette kuşkulanırdı ya. Subay kılığını değiştirip gidemez miydi? Subay kılığında gitmek resmen korkusuzluk yaftasını kullanmak değil miydi? Gocunacak bir yanı olsaydı ilkönce sırtından bu tehlikeli giysiyi çıkarır, öylece giderdi. Oysa kendisini gözetleyenler kendi adamları olduğundan subay giysisiyle gitmekte hiçbir sakınca görmemişti.

Reşat Fuat, öbür yanda teksir makinesini çalıştırıyor, düşüncelerini her hafta bir küçük bültenle yayıyordu. O da benim gibi İstanbul'un Kadıköy semtinde gizleniyordu. Eve bültenleri hep Tevfik Dilmen getiriyordu. Tevfik Dilmen hem poliste hem de Milli Emniyette çalışır gibiydi. Hangisine daha çok güvence verdiği bilinemezdi. Bu tür bilgileri hep yakalanıp sorguya çekildikten sonra öğrenecektik.

Bir gün Basri tatlı bir pelteklikle şunları söyledi:

«Ağbi, yarın sabah Kartal'ın Kurt köyüne gidiyoruz. Şükriye oraya atandı. Hiç olmazsa lokali var. Yatıp kalkmaya para vermeyeceğiz. Güzel de bir köymüş! Adı neden Kurt köyü? Herhalde ormana yakın, kurtların sık sık ziyaret ettikleri bir köy. Ama, ne zarar! Bundan sonra hangi kurt bizi yiyebilir?»

Ertesi gün trenle Kartal'a gittik. Çoluk çocuk indikten sonra köve varmak üzere bir saate yaklasık yürüdük. Sanki, Anadolu'nun bozkır havasına girilmis gibiydi. Çıplak topraklardan geçen bir yoldan ilerliyor-

duk. Gözlerim hep kurtların vatanı olan ormanları arıyordu. Köye gidinceye dek gerçi sağda solda tek tük ağaçlar gördüysek de kurtların vatanını bir türlü göremedik. O, herhalde daha içerilerde olacaktı.

Yolun kıyısındaki okula ve lojmana vardığımızda birkaç okul çocuğu öğretmenin eşyasını lojmana taşıdı. Bir öğretmenin ne eşyası olabilirdi ki? Öğretmen gezgin bir memur durumunda olduğundan bir kat yatak yorganını sırtına vurup ülkenin her yanına gidebilirdi. Ümit'le, Emel doğduktan sonra bir yatak daha edinmek gerekmişti, çabucak yerleştiler. Şimdi, konuk olarak bir de amcabey gelmişti. Evde rasgele bulunan üçüncü yatağı da amcabeyin altına serdiler. Amcabey, gözönünden uzaklaştığından hoşnuttu.

Basri, hergün İstanbul'a gitmek zorunda olduğundan birçok kişiyle de görüşüyor, gelince de türlü cansıkıcı haberlerle geliyordu. Mihri Belli, üniversite ortamından parti saflarına dek yayılan konuşmalarıyla hep Dinamo'ya veryansın edip duruyordu.

Bir akşam, Basri bana garip bir haber getirdi:

«Ağabey, dedi, şu sıralarda tercümeler de yaparak birkaç kuruş kazanmak istersin herhalde?»

«Elbette isterim Basri. Bir olanak mı buldun? Birisinden bir kitap önerisi mi geldi?»

Benim saklanmamı meydana çıkaracak bir iz üzerinde miydi millet?

Basri, saf yüreklice:

«Ben açtım, senin yakın arkadaşın Yusuf Ahıskalı'ya. O da hemen; 'Elimde Steinbeck'in The Moon is Down adlı kitabı var. Vereyim, Dinamo hemen onu çevirsin,' dedi.»

Basri, biraz düşünerek:

«Yusuf Ahıskalı bundan daha çoğunu da yaptı. Sana Edirnekapı'da bir de saklanacak ev buldu,» dedi.

«Peki, bu evi, kimin aracılığıyla buldu?» diye sorunca:

«Gerisini çok düşünme, şair A. Kadir'in en yakın arkadaşlarından Orhan Alkaya!» dedi.

Birdenbire, bu adı işitince nedense:

«Eyvah, ne yaptın Basri, dedim, polisin eline düştük.»

«Nasıl olur, ağabey! Orhan Alkaya Nâzım Hikmet' le yatan harbiyeli arkadaşlardan. Şair A. Kadir'in en güvendiği arkadaşı.»

«Ama, Alkaya'nın Birinci Şube'den ünlü Kara Kemal'le yakın ilişkilerini biliyorum. Kara Kemal, hiç yem bulunmayan yere böyle yaklaşır mı? Neyse, artık ok yaydan çıktı. Orhan'ın evine ne zaman taşınacağız? Ama, ben şurda yakalanarak elime kelepçe vurulup götürülmemi istemiyorum. Eğer polis beni hemen yakalamak istiyorsa bu gece yarısı buraya baskın yapabilir. Bunun için hemen akşamla birlikte Kartal istasyonuna doğru bir gezinti yürüyüşüne çıkacağım. Yol da daha uzaktan gelenleri gösterecek gibidir. Hem kontrol eder, hem giderim. Eğer yolun bir yerinde tehlikeye benzer bir şey görürsem bir kenarda mola veririm. Bu gece gök bulutlu ise de ayışığı var. Bulutlarım benim paravanalarım. Şükriye hanıma böyle bir yürüyüşe çıktığımı söyleme. Yalnız hava almaya gittiğimi anlat.»

Akşam karanlığı, Kurt köyüne kara bir kurt gibi inerken ben de sessizce evden çıktım. Genç kızlarla delikanlılar, gelenek olduğu üzere köyün hemen önünden geçip içerilere, öbür köylere doğru giden asfalt yolda piyasa yapıyorlardı. Mahkumların hapisanelerde volta vurmalarına benziyordu bu. Belli bir noktaya dek gidiyor, yine çıkış yerine dönüyorlardı. Hapisanedeki voltalarımı anarak yanlarından geçtim. Kente doğru uzayan yola girdiğimde artık ay tekerlek gibi yükseliyor ve

çıplak toprakları ayna gibi aydınlatıyordu. Köyden uzaklaşmıştım. Artık yol boşalmıştı. Şimdi içime bir dram kahramanı yerleşmişti: «Gözlerini ileriden ayırma, sağa, sola bir göz atmayı da unutma. Hele arasıra arkadan da tehlike gelebileceğini düşünürsen dört başı bayındır güvenli bir yolculuk yaparsın.»

Basri, nasıl olup da Yusuf Ahıskalı'ya yüzde yüz güvenerek benim saklandığım yeri, rahatça ona söyleyivermiş. Yusuf Ahıskalı henüz solcu bile değil. Sıkıyönetim komutanlığında kendini savunurken bir CHP'li olarak savunma yaptığını bir kez daha düşündüm. Ahıskalı da hemen Kara Kemal'in adamı Orhan Alkaya'yı bulmuş ve Dinamo'yu saklamak için ondan olanak istemiştir. O da Edirnekapı'da kirada oturduğu evin bir odasını Dinamo'ya verebileceğini söylemiş. Bu, korkunç bir şeydi. Birinci Şube'nin cipi hemen bu gece gelebilir, eğer gelmezse, ellerindeki avı istedikleri alanlarda gezdirip bütün ürünü birden toplamayı düşünmektedirler. Böyle düşünerek güz bulutlarının oynayıp durduğu ayışıkları altında durmadan yürüdüm. Yolun ıssızlıklarındaki tepeciklerde ara sıra oturup dinlenerek ve bu tuzaktan çıkış olanakları arayarak düşündüm durdum. Cırcırböcekleri La Fontaine'in ünlü eserinde olduğu gibi mevsimin değişmesini duyarak son yanık müziklerini vermeye çalışıyorlardı. Uzakça bir yerlerden sevgili dost horozların sesleri gelmeye başlamıştı. Ben bir küçük tepenin üzerinde uyku ile uykusuzluk arasında bocalayıp dururken yolun karşı yanından kuzu büyüklüğünde bir puhu kuşu kanatlarının ipek gibi yumuşak hışıltısıyla süzülerek üstümden geçti.

Tepenin üstünde uyuyup kalmak korkusuyla hemen ayağa fırladım. Yine ıssız yolun tek yolcusu olarak Kurt köyüne dek «vukuatsız» yürüdüm. Okul loj-

manının kapısından içeri girerken güneş sırtıma vuruyordu.

Bana kapıyı Basri açmıştı. O da benim yüzümden yarı uykulu yarı uyanık bir gece geçirmişti. En sonra, yolda ilerlediğimi seçmiş, kapıyı açıp beklemeye başlamıştı.

«Sağ ol, Basri. Uykuna engel oldum. Ama, yarın akşam beni götürüp Yusuf Ahıskalı'ya teslim edersen, o da Edirnekapı'daki eve götürür.»

Gündüzleri, sabahleyin birkaç saat uyku çekerek üç gece üst üste Kurt köyü - Kartal istasyonu arasındaki ıssız yolda sabahlara dek volta vurarak zaman geçirdim. Böylece, sözümona, Yusuf Ahıskalı'nın Orhan Alkaya'ya açtığı gizim Birinci Şube'nin ve Milli Emniyet'in kulağına varmamış oldu, ben de dördüncü günü akşamı Basri ile birlikte Orhan Alkaya'nın Edirnekapı'daki evinde saklanmak ve Yusuf Ahıskalı ile buluşmak üzere yola çıktım.

Şimdi, gittiğim yer, sessiz ve güvenli görünmesine karşın, polisin ve Milli Emniyet'in kucağıydı. Ama, kışa girilmek üzere olan bu günlerde, yapacak başka hiçbir şey de yoktu. Yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakaldı. Faşistler yoldaydı. Türkiye'ye çok yavaş, nazla geliyorlardı. Hiç olmazsa birkaç zaman daha sağ kalabilmek, görülecek çok önemli zamanları görmek gerekti. Çok zayıf bir olasılık olmakla birlikte bu savaşın sonunda sağ da kalabilirdik. Hiç umulmadık günler de görebilirdik. Sevgili, yiğit arkadaşım Basri ile trende Yusuf Ahıskalı ile buluşmak üzere İstanbul'a giderken böyle düşünüyordum. Karartma gecelerinin İstanbul'u ışıksız bıraktığı o hüzünlü günlerden bir akşamüstü, geç vakit, Yusuf Ahıskalı'yı alacakaranlıkta bekleme salonunun bir köşesinde, sanki yapacağı işin korkusundan daha çok

küçülmüş, etini budunu yitirmiş bulduk. Bizi daha uzaktan görünce atmaca gibi üstümüze atıldı:

«Yahu, gelmeyeceğinizi sanmıştım. Oğlana da kesinlikle getireceğim, gelecek diye söz vermiştim. Neyse geldiniz.»

Bu sırada, Basri:

«Ağabey, dedi, çocuklar bensiz kaldılar. Bana müsaade.»

«Güle güle. Sağol, Basri!»

Basri, hızlıca, Haydarpaşa'ya kalkmak üzere olan vapura yetişmek üzere fırlarken şimdiye dek hiç ortada görünmeyen bir adam, Orhan Alkaya kapıdan girerek hızlı hızlı yanımıza geldi.

«Geldiniz mi Dinamo? Şimdi, doğru Edirnekapı'ya gideceğiz. Sen, artık gidebilirsin Ahıskalı. Senin yerin de uzak, Menekşe'de gecekondun şimdi seni bekliyor.»

Yusuf Ahıskalı, iki elimi birden tutarak:

«Yine görüşeceğiz, Hasan'cığım, dedi. Seninle kimi çeviriler de yapmak istiyorum.»

Orhan Alkaya, bir Harbiye - Fatih tramvayı yakalayarak beni de bindirdi. Sahanlıkta Fatih'e dek gittik, ordan bir Edirnekapı tramvayına bindik, son durağa dek gittik.

Orhan Alkaya, yarış atları besleyen bir babanın çocuğuydu. Zengin sayılan bu aile birdenbire kumarcı babanın tekerlenmesiyle başaşağı yuvarlanmaya başlamıştı. Zengin baba, oğlu Orhan'a bir de basımevi almıştı. Böylece, Orhan Birinci Şube polisleriyle burun buruna gelmişti. Ben henüz serbestçe şiirlerimi yazar ve onların anlamsal yemişlerini toplarken Orhan Alkava, sair A. Kadir ve kardesiyle birlikte haftanın birkaç günü beni alırlar, evlerinde yemek yemeye götürürlerdi. O sıralarda, Kara Kemal'le yakın iliskisi olduğunu görmüştüm. Kara Kemal'in kendi evi gibi onun basımevine gi-

rip çıkışı çok meraklandırıcıydı. Muzaffer'in anlattığına göre Orhan Alkaya içiyordu. Bu yüzden para yetiştiremiyordu. Muzaffer'den geçenlerde kopardığı bir ikibuçuk liralık için tutup elini öpmüş. Bir karısı, iki çocuğunu her yanı dökülen bir evde zor bela barındırdığı söyleniyordu.

Ben, bu adamın her yanını bildiğim halde evinde saklanmaya ya da polislere satılmaya gidiyordum. İçimde bir kırıntı korku yoktu. Kopacaksa en ince yerinden kopsundu. Faşizmin karanlığı, Mussolini'nin kara gömleğinin gölgesi, İstanbul'un bu kıyı - kenar mahallesine öyle abanmıştı ki, sanki vıcık vıcık faşizmin çamurunu çiğneyerek yürüyorduk. En sonra bir tuhaf harabelerin arasına sokulduk, çevremizde dişlek cadı karılar gibi ahşap kapkara evler yükseliyordu. Orhan Alkaya durdu:

«Dinamo, geldik, şimdi, dört basamaklı taş merdiveni düşmeden çıkarsak bizim evin içinde sayılırız.»

Uzun pencerenin önünde birdenbire bir genç kadın hayali belirdi:

«Sen misin, Orhan?»

«Evet karıcığım, biziz, aç kapıyı!»

Bu sırada küçük çocuk sesleri işitildi içerden. O anda da kapı açıldı. Orhan Alkaya, açılan kapıdan ilkin kendisi girerek:

«İşte karıcığım, dedi, önemli konuğumuz dediğimiz şair Hasan İzzettin Dinamo'yu da getirdim.»

Bu gencecik bir kadındı. Daha önceden tanıyordum. Hiçbir şey demeden odasına girdi. Arkasından da kapıyı yüzümüze kapadı. Orhan, kapının yanındaki elektriği yaktı. Birbirimizin yüzünü gördük. Evin başka hiçbir yanında elektrik yoktu.

«Gel, şimdi, seni odana götüreyim, dedi, her yanı dökülen bir ev bu. Bir tek sağlam odasında çocuklarla ben oturuyorum. Bu, bizim eski evimiz.»

Birkaç basamak daha yukarı çıktığımızda uzun bir sofaya vardık. Ordan hemen karşımızdaki odaya girdik. Burası geniş, uzun bir odaydı. Üç yanında hiç pencere filan yoktu. Yalnız, batıya bakan yüzü olduğu gibi camekan, koskoca bir pencere olarak bırakılmıştı. Yalnız zamanla camlar kırılmış ve bunların yerine mukavva filan çakılmıştı. Alttan birkaç cam ise yeni kırılmıştı. Şubatın soğuk havası ordan içeri doluyordu. Orhan Alkaya, duvara dayanmış bir yatak dengini indirip sererek:

«Kusura bakma, bakayım çocuklar ne yaptılar?» dedi.

Sonra kapının eşiğinde dikilerek:

«Sabahleyin konuşuruz Dinamo, şimdilik, Allah rahatlık versin,» diyerek kapıyı çekti.

Soğuk bir odada yalnız başıma kalmıştım. Oğlanın başka olanağı yoktu.

Adam karnımın aç olup olmadığını bile sormadan kapıyı çekip gitmişti. Soğuktu. Odada bir baştan bir başa yürüdüm. Ayakkabılarımın altında tahtalar gıcırdıyordu. İyiki ayakkabılarımı çıkarmamışım. Yoksa bu soğuk döşeme üstünde şimdi böyle yürüyemezdim, dedim. Karşı camekandan gelen donuk aydınlık, odanın karanlığını azaltıyordu.

Karşıda başka evlerin pencereleri mi var diye düşündüm. Cama yanaşıp baktım. Karşısı iki metrelik aralıktan sonra yükselen bir başka evin arka duvarıydı. Alt yanı da iki insan boyu kagir, gerisi yukarı doğru çürümüş, kararmış tahtalardan ibaretti. Bu durumu görünce canım daha çok sıkıldı. Tıpkı hapisanelerde yaptığımız gibi cansıkıntımızın kafasını ezmek üzere volta atmaya başladım. İnsan volta atarken bir dağcı gibi özgür, bir çiçek bahçesinde gezen biri gibi rahat ve mutludur. Saatlerce volta attım. Devrimci yaşayışımı birkaç kez gözümün önünden geçirdim. Nerelere gidip polisin,

Milli Emniyet'in ve Orhan'ların elinden kurtulabileceğimi düşündüm. Her yanda çıkmaz, çarpı işaretleri vardı. Ben böyle aşağı yukarı düşünerek dolaşıp dururken ayakkabılarımdan çıkan sesleri hiç hesaplamamıştım. Meğer ben böyle dolaşırken hemen altımda bir yerde çoluk çocuğuyla yatıp kalkan Orhan Alkaya, belki de bütün ailesi uyuyamamıştı. Bir ara kapının önünde ayak pıtırtıları işittim. Kulaklarım kuşkuya öyle açıktı ki Orhan'ı hiç düşünmedim, yabancı bir polis filan geldi aklıma. Ayaklarımın ucuna basarak gürültü yapmamaya çalışarak kapıya gittim. Kulağımı kapıya dayayarak dinledim. Evet, sofada bir adamın ayak sesleri vardı. Birden karar verdim, kapıyı çekerek açtım. Orhan Alkaya ile yüzyüze geldik. Benden önce saldırıya geçen o oldu:

«Dinamo, bizim karının dışardaki bir serçenin cıvıltısı bile uykusunu kaçırır. Maşallah senin voltan akşamdan bu yana sürüyor. Karı ikide bir 'Orhan, git sustur şu arkadaşını, biraz uyuyalım,' diye beni dürttü durdu. En sonra, senin tedirginliğine de canım sıkıldı, ama, uyanık olduğunu bildiğim halde bir türlü kapını çalıp içeri giremedim. Bu akşam sana yemek de veremedik. Yarın akşam, sana bir de gaz lambası bulalım.»

Gövdem değil de ruhum üşümeye başlamıştı. Hemen ayakkabılarımı çıkararak yatağa girdim. Giysilerimle olduğum gibi yattım. Yün yorgan beni çabucak ısıttı. Isınınca da uyudum, herşeye boş vererek. Tehlikenin göbeğinde yattığımı biliyordum. Düşmanın da, şu sırada, çokça zararlı olmadığımdan beni hemencecik ortadan kaldırmak istemediği anlaşılıyordu. Düşman benim arkamda bir örgüt bulunduğu kuruntusundaydı. Bu örgütü de yakalayabilmek için şimdilik bana güleryüz gösterdikleri anlaşılıyordu.

Ertesi sabah, Orhan Alkaya'nın kapıyı açıp içeri girişiyle uyandım:

«Sabah şerifler hayır olsun Dinamo. Sana kahvaltı getirdim. Ekmek az ama, kusura kalma. Biliyorsun, vesika ekmeği. Sana çocukların hakkından ayırıp biraz getirdim. Bundan sonra, hep böyle olacak, kusurumuza bakmazsın artık.»

Orhan Alkaya başucumda dikilmiş bunları söylerken dikkat ediyordum. Zayıf gövdesinin üzerindeki ince, uzun boynu kafasını sağa sola fırıldak çevirmek görevi almış gibiydi. Konuşurken karşısındakinin gözlerine bakmamak için olacak bu, zavallı boyun bu ne idüğü belirsiz başı, evet bir fırıldak gibi çeviriyor, bir noktada durmasını engelliyordu.

Orhan Alkaya her sabah evden çıkıyor, ne zaman geleceği belli olmuyordu. Ben açlık çekmeye başlamıştım. Ancak, yirmi dört saatte bir tabak yemekle bir dilim ekmek geliyordu, bunları da kapımın önünde buluyordum. Kadıncağız o kadar genç, o kadar deneyimsiz bir kadındı ki benimle yüzyüze gelmekten korkuyor, getirdiği azıcık yiyeceği de kapının hemen eşiğine bırakıyordu. Bu, birkaç gün düzgünce sürdü, ama sonra, belli saatlerde kapımı açtığımda orda hiçbir şey görmemeye başladım. Birkaç kez geç vakitler, yemeklerimi yine orda bulduysam da daha sonraları, hiç yemek bırakılmadı.

Kırk sekiz saat aç kaldığım bir günün akşamı, Orhan Alkaya erkenden çıkageldi. Yemek yiyip yemediğimi sordu. Geçen yıl yediğimi söyledim. Güler gibi yaptı. Cebinden iki yüz elli gramlık bir tahan helvası çıkarıp bana uzattı:

«Dinamo, kusura bakma, dedi, bu helvayı ekmeksiz yemeye çalış, yiyemediğini çocuklara götüreceğim.»

Baktım, yapacak başka şey yok, helvadan biraz ye-

meye çalıştım. Ne var ki aç kursak bu tatlıyı kabul etmiyor, biraz sonra bıraktım, aldı götürdü.

Hep giysilerimle yatıp kalkmaya alışmıştım. Bu biraz da apansızın bastıracak tehlikelerden çabucak sıyrılabilmek için düşünülmüştü. Ama, tehlikenin içine o denli girmiş, onu öylesine kanıksamıştım ki, artık baskına uğrasam bile subay giysilerimi soğukkanlıca giyip gitmeye hazır hale gelmiştim. Bu yüzden son günlerde giysilerimi çıkararak yatıyordum.

Bu gecelerden bir gece yarısı üşüdüğümü duydum. Ne olduğunu anlamadım. Sabahleyin, camekanın boydan boya yeni yağmış karla örtülmüş olduğunu görünce geceki üşümenin nedenini anladım. Ben bu kırık camlı kocaman soğuk odada bir mahkum gibi yatağın içine sokularak yaşamak zorundaydım. Normal olarak oturup düşünmek, kitap okumak olanağı yoktu.

Bu sırada Almanya'daki toplama kamplarında insanların ne korkunç, ne dayanılmaz koşullar altında yaşadıkları usuma geliyor, bizim ülkenin koşullarının henüz o kerteye gelmediğini, henüz sağ kalabilmek olanağının bulunduğunu anlıyor, direnmeye bir kez daha karar veriyordum. Yalnız, öyle kötü bir kış gelmişti ki, ben bunu birçok aklıevveller gibi Doğu Cephesi'nde kopan kıyamet yüzünden olduğunu sanıyordum. Hep birden patlayan onbinlerce top ve silah, havanın gidişatını değiştiriyordu. Bulutların, gürültü bölgelerinin üzerinde toplandığı üstüne bir kanı vardı. Japonlar, 1930'lu kuraklığını yok etmek üzere bütün filolarını kuraklık çeken adaların çevresine toplamış ve ordan gökyüzüne doğru salvo atışlar yapmışlardı.

İşte, Doğu Cephesi'nin korkunç gürültüsü de yağmur bulutlarını hem doğunun hem de oraya yakın bölgelerin üzerine toplamış, yağmur yerine de kar yağmıya başlamıştı. Bu korkunç kış, hem Sovyet ülkesinin

yerinden sökülüp yollara dökülen halkı, hem, bütün Almanya'daki toplama kamplarının delik deşik tahta barakalarında yırtılmış üst başlarıyla yaşamak savaşımı veren zavallı insanlar için gerçek bir cellattı. Sabahları yorganın altından başımı çıkarınca burnuma taze çay kokusu geliyor, boşuna bekliyordum; buz gibi odada bu bir bardak sıcak çayın pahası biçilemezdi.

Bir gün, Orhan Alkaya'ya:

«Bizim Rıfat Ilgaz'ı filan hiç görmüyor musun, çok göreceğim geldi arkadaşları?» dedim.

O da meğer benden adlar ve adresler bekliyormuş:

«Daha başka, şair, yazar olmayan arkadaşların yok mu? Onların adlarını, adreslerini söyle hemen bulup getireyim,» dedi.

«Benim gizli - kapaklı neyim olacak? İşte, koca İstanbul'da olup olacağı beş şair yazar arkadaş! Onlar da hep darmadağın olmuş, buluşup konuşmak olanaksız bir duruma gelmiş.»

«Dinamo, o ne demek? Biz ne güne duruyoruz. İstersen hergün onları bulur getiririm, konuşur, hasret giderirsiniz. Birbirinize yeni yazdığınız şiirlerinizi okursunuz. El ele verip sizi faşizm namına böyle sıkıştırıp inletip duran Türk polisine karşı tuzaklar kurar, bütün azılı polisleri öldürmekle işe başlarsınız. Örneğin Kara Kemal.»

Birdenbire, karşımdakinin çok ileri gittiğini anlayarak:

«Orhan, sözlerine dikkat et. Temelli bizim konumuzun dışında konuşuyorsun. İşlenecek bir cinayet, bir örgütün yok edilmesine neden olur.»

«Ben hemen yarın akşam sana bir yığın arkadaş getiririm, Dinamo, hiç korkma.»

Gerçekten de ertesi günü akşamı yatağın içine girmiş, aç ve üşümüş olarak arpacı kumrusu gibi düşünüp dururken ve camlara inatla yapışmış olan karları gözlerken birdenbire kapı baskın usulü küt diye ardına dek açıldı. Orhan Alkaya düşer gibi içeri girdi. Onun ardından uzun boyuyla Rıfat Ilgaz, yine uzun boyuyla Ömer Faruk Toprak, yine uzun boyuyla Niyazi Akıncıoğlu, Sabri Soran, paltoları, kaşkollarıyla odaya girdiler. Rıfat Ilgaz:

«Dinamo, odan ne kadar soğuk,» dedi.

Yüklüğün önündeki kırık dökük sandalyelere oturdular. Ömer Faruk Toprak:

«Dinamo, sen burda hasta olursun, bu soğukta bütün gün oturulur mu?»

Sonra Orhan Alkaya'ya döndü:

«Orhan, arkadaşımıza bir mangal içinde biraz ateş, kömür ateşi veremez misin?»

Orhan mırın kırın etmeye başladı. Bunun üzerine ben lafa karıştım:

«Aldırış etme Ömer. Hiç olmazsa Alman toplama kamplarında değiliz. Ben, soğuktan canım yandıkça hep Hitler canavarının bu kış kıyamette tahta barakalarda aç açık inlettiği sayısız mahkumları düşünüyorum. Böylece bu sobasız, mangalsız odam bana cennet gibi geliyor,» dedim. Sonra, konuyu değiştirerek şiire, edebiyata getirmek istedim.

«Yahu, arkadaşlar, bana son günlerde yazdığınız ya da yazmayı düşündüğünüz şiirlerden söz edin. Bu korkunç zamanlarda bile şiir kızının elinden tutan, onu sokakta bırakmayan kişi gerçek şairdir. Sizler de bunun örneklerisiniz. Aç karnımızı güzel dizelerle, şiirlerle aldatmak, doyurmak zorundayız.»

Rıfat Ilgaz, «Sınıf» kitabından bir iki güzel şiir okudu. Sonra, beğenilen şiirlerinden bir Çingene Sopası'nı

olan «Alişim»in proleterleştirilmiş güzel şiirini de okudu. Ondan sonra, Niyazi Akıncıoğlu, «Bir Köyün Mizah Yoluyla Betimlenmesinden» parçalar okudu. Bunlar öyle güzel şeylerdi ki traji-komik bir hava da taşıdıklarından insanı kolayca etkileyebiliyorlardı.

«Niyazi, dedim, bunu bitir, destan olarak bastır. Meçhul bir köyün destanı olarak adlandırabilirsin.»

Niyazi Akıncıoğlu öyle nefis bir yemek yapıyordu ki hem kendisi yemiyor, başkalarına da ikram etmekten çekiniyordu.

Toprak'la Sabri Soran da başarılı birer şiir okudular. Orhan Alkaya bütün bunları sonsuz bir dikkatle dinliyor, sonra:

«Ben çocuklara bir bakayım,» diye dışarı çıkıyor, bir zaman sonra yine aynı dikkatle söylenecek her sözcüğü, okunacak her şiiri son kerte dinlemek üzere yine dönüyordu. Bu sırada, hepimiz öyle temiz, coşkulu duygular içinde yüzüyorduk ki, hiçbir şeyi piçliğine düşünmek usumuzun ucundan geçmiyordu. Hepsi, okuduklarını bitirdikten sonra:

«Arkadaşlar, ben de müsade ederseniz size siyasal bir şiir okuyacağım,» dedim.

Orhan Alkaya, herkesten önce coşkuyla:

«Oku, Dinamo, oku. Sana da ancak bu gibi şiirler yazmak yaraşır,» dedi.

Ama, oğlan, bunları söylerken bana değil, uzak bir yerlere bakıyordu. Duvara asılmış petrol lambası, onun zayıf, kızarmış, meraklı yüzüne sarı ışıklarını sanki çarparcasına gönderiyordu.

«Sosyalist Türkiye Cumhuriyeti,» diye elimdeki kağıttan şiiri okumaya başladım. Orhan da şiiri benimle birlikte okurcasına kafasını kağıda yaklaştırmıştı. «Bize bu kötü günleri yaşatanları tutup süreceğiz, Türkiye'nin

bütün ağaçlarında sallandıracağız,» diye ben okurken Orhan da:

«Yaşa Dinamo, Kara Kemal'i de asacağız, değil mi?» deyiverdi.

«Kara Kemal senin ahbabın değil mi? Ahbabını nasıl asarsın?» dedim.

«Laf olsun diye söyledim. Kara Kemal bizim aile dostumuzdur.»

Bu söz üzerine de öbür arkadaşlar birbirleriyle bakıştılar.

Sonra da daha çok oturmayarak gitmek üzere kalktılar. Kapıdan çıkarken en geride kalan Ömer Faruk Toprak:

«Dinamo, bir tuzağın içindesin, bu herif polisle el ele,» dedi.

«Biliyorum, Ömer Faruk,» dedim.

«O şiiri de yok et,» dedi.

«Elbette, dedim.»

Arkadaşların, Orhan'ın durumunu ayırt etmeleri hoşuma gitti.

O gece, Orhan Alkaya yatmaya gittikten sonra ben oturup o tehlikeli şiiri parça parça ettim, hani bin parça derler ya, öylece parçaladım. Oraya çöp için konmuş olan tenekeye attım. Ertesi sabah bana sigara kağıdı gibi ince bir ekmek dilimi, yine o incelikte bir peynir parçası, bir bardak da soğumuş çay getiren Orhan'a şiiri yırtıp attığımı söylemek gereğini duydum:

«Orhan, dedim o dün akşam okuduğum şiiri bin parça edip tenekeye attım.»

Bununla da işin bitmiş olduğunu sandım. Ama iş bununla başlıyordu.

Ertesi akşam, hava karardığında Orhan Alkaya bir tabak pirinç çorbası ve yine bir dilim vesika ekmeğiyle çıkageldi:

«Dinamo, sana üstünkörü bir yemek getirdim. Anneleri çocuklar için yapmıştı. Bunu çabucak iç. Otomobille gezintiye çıkacağız. Bir otomobil tuttum, bir saat kadar İstanbul'un ışıkları söndürülmüş sokaklarında bir otomobil gezintisi yapacağız.»

«Başka kimler var?» diye sordum.

«Kim olacak, sen, ben bir de şoförümüz.»

Bu, Orhan'ın yeni bir numarasıydı ya henüz bir anlam veremedim. Karnım öyle açtı ki çorbayı bir bardak su içer gibi yedikten sonra daha çok acıktım. İstanbul'un karartma gecelerini de daha yakından görecektik. Orhan, büyük bir coşku içinde beni alarak aşağı indirdi. Aşağıya doğru giden daracık yolda ilerliyorduk ki birdenbire yolumu bir adam kesti:

«Biraz müsaade hemşerim. Ateşin var mı sigaramı yakacaktım da?»

Bunu söylerken elindeki el fenerini yüzüme tuttu, öbür eliyle de omuzumu elleyerek:

«Oo, afedersiniz, siz subaymışsınız!» dedi, yolumun üzerinden çekildi. Bunun yüzde yüz sivil polis olduğunu anladım. Evi bekliyordu. O zamana dek Orhan Alkaya da yetişmişti. Biraz ötedeki sokakta bir özel arabanın beklediği alacakaranlıkta görülüyordu.

Orhan:

«İşte, tuttuğumuz araba!» dedi.

Dışarda bekleyenin polis olduğunu anladıktan sonra, bunun da bir polis arabası olduğunu düşünmek en mantıklı açıklamaydı. Bakalım beni alıp Birinci Şube'ye mi götürecekler? Bütün düşüncem buydu. Evet, beni kurnazlıkla tutukluyorlardı. Bu geceyi Sansaryan Hanı'nın tavan arasında geçireceğiz herhalde! Kim bilir kaç araba sopa yiyeceğiz?

Bunları yıldırım gibi düşünürken yine de Orhan'ın yanıbaşında dingin adımlarla yürüyordum. Bindiği-

mizde bir şarkı çalmaya başladı otomobilin radyosu. Şoför:

«Nereye gideceğiz Orhan bey?» diye şaşırtıcı bir soru sordu.

«Aksaray'a kadar uzanır döneriz ağabey!»

«Peki efendim.»

Arabamız, Edirnekapı semtinin alacakaranlıktan çok karanlık sokaklarından yavaşça müzikle ilerleyerek Aksaray'ı geçti, Beyazıt'a çıktı. Beyazıt Meydanı'nın aşağılarından geçerken ressam Nuri İyem'in uzun boyu ile kahveye girmek üzere ilerlediğini gördüm.

«A! Bizim Nuri İyem!» demiş oldum.

Bunun üzerine Orhan Alkaya:

«Ha, Dinamo, dedi, görmek istediğin biri varsa, bulabiliriz. Hiç merak etme. Hemen gideriz. Çoktan beri görmediğin arkadaşlar filan olabilir, otomobil, bu akşam bizi oralara götürebilir.»

Otomobil, Beyazıt'tan daha ötelere geçmeyerek geri döndü. O zaman bu gece tutuklanma tehlikesinin yittiğini anladım. Anladığım bir şey daha vardı: Polis, şu sırada beni tutuklasa, salt bir asker kaçağı tutuklamış olacaktı. Oysa o, fırsat varken bu azılı adamın bütün çevresini, neler yaptığını, yapabileceğini, yapmak istediğini anlamak istiyordu. Bunu düşününce rahatladım. Tutuklama bir şeyler yaptıktan sonra olacaktı. Birinci Şube ile Milli Emniyet, beni Orhan Alkaya'nın kafesine kapatmışlar, üstümde bilimsel deneyler yapmaya çalışıyorlardı. Ben durumumu böyle görüyordum. Orhan Alkaya'nın polisle ve Milli Emniyet'le içiçe çalıştığını anladıktan sonra, o tehlikeli şiiri neden yakmayarak çöp tenekesine attığımı düşündüm ve üzüldüm.

Hemen o gece eve gelip de Orhan'dan ayrıldıktan, yatmaya gittikten sonra ilk işim yırttığım parçaların

orda durup durmadığını araştırmak oldu. Baktım: Teneke bomboştu. Bir kırıntısı dahi kalmamıştı.

«Hasan, tongaya bastın!» diye söylendim. İşte polis, eline suç olabilecek ilk malzemeyi almıştı.

Polis, eline ilk suç delilini geçirdikten sonra durur mu? Hemen davrandı. Ertesi gündü sanıyorum, Orhan Alkaya kekeler gibi şöyle dedi:

«Dinamo, bu akşam Sabri Soran'ın evine gideceksin. Bir gecelik. Merak etme seni akşamleyin Sabri Soran götürecek. Sabri Soran'ın evi de bizden pek uzakta sayılmaz. Eyüp Sultan'da.»

Edirnekapı yöresi akşam karanlığıyla örtüldüğünde Sabri Soran geldi. İşçi sınıfının bu şair çocuğu da yoksa hem polisin, hem de Orhan'ın elinde oyuncak mı? diye düşündüm. Bir geceliğine evden uzaklaştırılmam, polisin ne işine yarayabilirdi. Bir asker gibi düşündüm. Demek ki benim odamda bir şey yapılacaktı, bu da benim yanımda gerçekleşemiyordu.

Demek ki bana, yokluğumda bir tuzak kurulacaktı. Bu tuzağın türünü meydana çıkarmak için de zaman gerekti.

Neyse, şair Sabri Soran'la evden çıktık, Eyüp Sultan'a doğru konuşarak yürüyoruz. Sabri Soran, işçi sınıfının çocuğu olduğundan, yaşamında çok da açlık çektiğinden, şimdi de veremin önemli derecelerinden birinde bulunuyordu.

«Hasan ağabey, dedi, nasıl etsek de sana Kızılay' dan yemek çıkarsak! Birçok yoksul, besleyici, sıcak yemekler yiyor bu örgütten. Ben de bu örgütte yazıcılardan biriyim. Kızılay gerçekten besleyici yemekler çıkarıyor. Sen, Orhan'ın evinde çoğu zaman aç kalıyorsun değil mi?»

«Evet, Sabri! Ama, ne ziyanı var. Sokakta değilim ya. Hiç olmazsa ilerde ısınabilecek, yemesi içmesi de ola-

cak bir dam altında bulunuyorum, diye düşünerek avunuyorum.»

Sabri Soran da ister istemez Orhan'ın dümen suyuna girmişti. Ama, oğlanın içinde piçleşmemiş sıcak insancıl duygular, Türk işçi sınıfının yozlaşmamış insanlarına özgü sosyalistçe düşünceler vardı. Şu durumunda Marksist bir partinin şairi olmayı bütün gönlüyle benimseyebilirdi. Ben de zaten yıllardan bu yana onu bu niteliklerinden dolayı seviyordum. Tanışmamız yeni değildi. Ancak, oğlanın, Orhan Alkaya gibi bir arkadaşa düşüşü, onun sanatçı yaşamını bulandırır gibi olmuştu. Polisin onu sıkı biçimde çalıştırmak ve kontrol etmek istemediği sonradan anlaşılmıştı. Polis de onun durumuna acımış olacaktı. Bunlar hep benim düşüncelerimdir.

Karanlık, insansız, daracık sokaklardan geçtik. En sonra, gideceğimiz karanlık, yoksul eve vardık.

Geceyi geçireceğimiz evin kapısından içeri girdiğimde kapkaranlık bir ortamda yalnız seslerinden kadın olduklarını anladığım iki kişi beni karşıladı. Sabri Soran, onlara abla diyordu. İçlerinden biri:

«Sabri, dedi, benim karyolamı mutfağa kuralım, arkadaşınız orda yatabilir. Yoksa öbür odaya hepimiz birlikte sığmayız.»

Çok utanmıştım. Türk işçilerinin bu zavallı durumlarına ben de bu kış gecesi acı katıyordum. Ben taşlıkta beklediğim sırada kapkaranlık mutfağa bir karyola, yatak yorgan koydular. En sonra Sabri Soran:

«Buyur Hasan ağabey, yeriniz hazırlandı. Dikkatli örtün, mutfağımız çok soğuktur.»

«Sağol, Sari Soran,» dedim, giysilerimle olduğum gibi yatağa girdim. Bir yatak kadar ağır yorganı da üstüme çektim.

Uyudum mu yoksa düşünce halinde birkaç saat mi

geçirdim, bilmiyorum. Sabri Soran başımın ucundaydı.

«Hasan ağabey, kalkın gideceğiz.»

«Nereye?»

«Nereye olacak Orhan Alkaya'lara!»

Saat dördü biraz geçiyordu. Ortalık hâlâ kapkaranlıktı. Sabri Soran'ın bekar kızkardeşleri dokuma fabrikasındaki işlerine gitmiş olacaklardı. Ortada veremli şairden başka kimse yoktu. O da ivedi kapıyı kilitledi:

«Haydi, Hasan ağabey gidelim,» dedi.

Yine o geldiğimiz ıssız, insansız, daracık, tahtaları kararmış, çürümüş, dökülmeye başlamış evler arasından geçen daracık yollardan, Edirnekapı'daki eve vardık. Bu çürümüş, dişleri dökülmeye başlamış ahşap evin önüne vardığımızda sabah ezanı okunuyordu. Sabri Soran kapıyı çaldı; biraz sonra Orhan Alkaya'nın kapısı açıldı. Kapıyı açan ufak tefek karısıydı. Kendisini en tatlı sabah uykusundan ettiğimiz için kızıp köpürdüğü anlaşılıyordu:

«Bu ne bu artık?» diye bağırdı.

Zavallı kadıncağız, kocasının para kazanmak için insan ticareti yaptığını, insan alıp sattığını bilmiyordu. Kim bilir, belki de benim için karısına iyi bir arkadaşın başı dara gelmiş de ona birkaç gün yardım edeceğiz, demiştir. Yoksa, zavallı kadıncağız, Orhan'ın eve getirdiği üç beş kuruşu nerden kazandığını nasıl bilebilirdi?

Odama vardığımda bir yaramazlık olup olmadığını anlamak üzere her yanı inceden inceye gözden geçirdim. Ordaki yüklükte bırakılmış Fransızca kimi kitapları karıştırdım. On sekizinci yüzyılın sonlarıyla on dokuzuncu yüzyılda doludizgin yazılmış Fransızca romantik romanlardan Rocambul geçti elime, okumaya başladım. Baktım saçma sapan gidiyor, yatağıma oturup düşünmeye başladım.

Az sonra Orhan Alkaya yanıma geldi. Eski püskü sandalyelerden birine oturarak hemen konuşmaya başladı.

«Dinamo, Almanlar, Stalingrad'da gerçek bir fare kapanına girmişler. Hitler bakalım onları kurtarabilecek mi? Ancak, uzmanların dediğine göre Almanlar yaza kadar dayanabilirlerse Hitler imdada yetişerek hepsini kurtaracakmış! Ben bunları sanki neden anlatıyorum sana?»

«Neden olacak? Beni bu dar zamanımda daha çok daraltıp umutsuzluğa düşürmek için,» dedim.

Orhan Alkaya sinirli bir kahkaha attı.

«Amma yaptın ha, Dinamo? Ben seni bir düşman gibi mi görüyorum yani?»

«Bilmem, anlamıyorum. Öyle karışık, dumanlı zamanlardayız ki düşman belli değil, dost belli değil!»

Bu sırada Orhan cebinden küçük bir tabanca çıkardı. Tabancayı yeni görüyormuş gibi evirip çeviriyordu.

«Dinamo, sen böyle bir tabancaya sahip olmak istemez misin?» dedi.

Düşünmeden:

«İstemem,» dedim.

«Ama ortalık karışırsa çok işine yarar.»

«Peki, sen tabancasız ne yaparsın? Ver bakayım şu tabancaya,» diyerek tabancayı elinden aldım. Baktım tabanca boştu. Orhan'a artık güvenmediğim için tabancayı kurcalarken filan ateş alabilir, ben de tesadüfen vurulabilirdim. Tabancayı Orhan'a geri vererek şöyle dedim.

«Oğlum, böyle silahları benim gibi adamın taşıması güvenceden daha çok, tehlike getirir.»

Ertesi akşam Yusuf Ahıskalı, Sabri Soran, Orhan Alkaya; üçü birden çıkageldi. Yusuf Ahıskalı:

«Dinamo'cuğum, burası çok soğuk, burda hasta olursun, sana Beyoğlu çevrelerinde bir yer bulalım, dedi. Örneğin Cahit Irgat'ın evi.»

«Cahit Irgat benim eski arkadaşlarımdandır. Ama, benim yüzümden sıkıyönetim mahkemesine düşmüş bir adam beni evinde nasıl saklar? Bunu kendisiyle konuştunuz mu?»

Ahıskalı da, Orhan da:

«Hayır, dediler, bunu biz düşündük. Sen bir kez kapısına dayandıktan sonra seni kovamaz ya.»

Onların düşüncesine yatar gibi göründüm. Cahit Irgat'ı da benimle yakmak isteyenler vardı. Birinci Şube de, Milli Emniyet de bu işin içindeydi. Hep birlikte dışarı çıktık. İstanbul'un karanlığı bir kez daha bizi yuttu. Orhan yolu daha iyi bildiğinden önden gidiyor, biz de onu izliyorduk. Yusuf Ahıskalı benim koluma girmişti.

«Havalar soğuk Hasan'cığım, dedi, bizim eve gidince benim asker kaputumu sana vereceğim. Subay kaputu değil, ama ziyanı yok, idare eder. Bu yokluk zamanlarında her şey kullanılabilir.»

«Sağol,» dedim.

Orhan Alkaya'nın kılavuzluğunda karanlık sıçan yollarından geçerek ana caddeye çıktık. Kenarda bir taksi bekliyordu.

Orhan, sözüm ona:

«Taksi!» diye seslenince arabadan bir adam başını çıkararak:

«Buyur abi!» dedi.

Orda bizi beklediği anlaşılıyordu taksinin. Artık, her şeyi oluruna bırakmaya karar vermiştim. İlk önce beni bindirdiler. Sonra da ötekiler arkamdan içeri doluştular. Sokaklarda tek tük insanlar hayaletler gibi yürüyordu. Evlerdeki bütün lambaların maskelendiği

görülüyordu.

Evlerin karanlık derinliklerinde yaşam izleri seziliyordu. Bekçiler, kılık değiştirmiş krallar, padişahlar, devlet adamları gibi bu karanlık içinde dingin adımlar, araştırıcı bakışlarla geziniyorlardı.

Orhan şoföre:

«Abi, radyon yok mu? Bir hava çalarak gidelim,» dedi. Şoför yerindeki adam bir düğmeye bastı. Şarkı gecenin içine yayıldı.

«Çok teşekkür ederiz, bu karanlıkta hiç olmazsa müzik her şeyi kurtarıyor,» diye ekledi Orhan.

Araba, bizi Köprü'den karşıya geçirdi. Kimi mahalleleri dolaştırarak Kasımpaşa'nın ıssız bir sokağında durdu.

Yusuf Ahıskalı:

«Hasan'cığım, dedi, şu tepeye çıkacağız. Gideceğimiz ağabeyimin evi orda. Kasımpaşa'ya yukardan bakar, güzel bir yerdedir.»

Kendisi önümüze düşerek yukarı doğru yürümeye başladı. Biz de yanısıra yürüdük. Biraz sonra, önünden bir yol geçen, cephesi Beyoğlu'nun alt bölgelerine bakan evden içeri girdiğimizde, Yusuf bizi iki gölge gibi kadıncağızın arasından geçirerek yukarda, sofanın hemen karşısındaki büyük bir odaya soktu. Burası kendi odasıymış!

Perde bulunmayan kocaman odanın büyük pencerelerinden biri de batıya bakıyordu, evin önünden geçenler biraz gittikten sonra dönüp bakınca, odanın içini ayna gibi görürlerdi. Beni de hemen bu pencerenin karşısına oturtmuşlardı. Oturur oturmaz da hemen caddeye karşı açık bırakılmış pencere gözüme çarpmış, Yusuf Ahıskalı'yı uyarmıştım:

«Polis şu pencereden bizi istediği gibi gözetler. Oraya bir perde ya da bir çarşaf takamaz mısın, Yusuf?»

Yusuf Ahıskalı'nın yerine Orhan Alkaya yanıt verdi.

«Dinamo, kim görecek bizi bu dağ başında? Polisin işi yok da gelip birkaç amatör yazarı mı kovalayacak?»

Yusuf Ahıskalı da onu güçlendirdi:

«Evet, bizim bu bölge çok ıssızdır. Polis buralara pek çıkmaz, Hasan'cığım. Şimdi, rahatça oturun da ben size biraz yemek getireyim. Ekmeğimiz tabii yok, vesika ekmeği herkesin dişinin kovuğunda kaldığından vesikasızlara bundan pay çıkarılamıyor. Bizim yenge, tembihim üzere bir sürü sarma yapmış, şimdi onları yedik mi zaten doyurucu olduğundan ekmeğe pek ihtiyaç kalmaz.»

Ahıskalı, bunları söyleyerek kapıdan çıktı. Ben de bu sırada kocaman, uzun, dikey bir dev gözü gibi karanlığa açılan perdesiz pencereye gözlerimi dikerek bakmaya başladım. Yoldan kimi kişilerin gittiği görülüyordu. Hiç siyasal bir kaçak, bilinen subay kılığıyla bu pencerenin karşısında oturtulur muydu? Bunları düşündüğümde beni buraya getirmiş olan bütün bu arkadaşlardan kuşkulanmak gerektiğini düşünmek zorunda kaldım. Bu sırada Ahıskalı bir tencereye yakın asma yaprağıyla yapılmış sarmayı getirip ortaya koydu:

«Buyur Dinamo'cuğum, buyurun, arkadaşlar,» diyerek tencereden bir çatalla aldığı birçok dolmayı ayrı bir tabağa koyarak bana uzattı:

«Sen belki bizim kadar çabuk yiyemezsin. Bunları ağır ağır ye,» dedi.

Aylardan bu yana yediğim en güzel yemek buydu. Çok güzel yapılmıştı. Ben güzel dolmalarımı yerken hep yeni bir provokasyon havasının içinde bulunduğumu duyuyordum. Ama, elden ne gelirdi?

Uzun bir sessizlikten sonra Orhan Alkaya:

«Arkadaşlar, hep susacak mıyız? Devrimciler bir araya gelince hep düşündükleri şeyleri açarlar, bir birlik noktası ararlar,» dedi.

Yusuf Ahıskalı:

«O noktanın üzerinde değil miyiz. Şu sırada bir kibrit çaksam fitilin ucuna, hepimiz evle birlikte havaya uçacağız,» dedi.

Sabri Soran, daha yumuşak tonlarla koydu sorunu:

«Ahıskalı, dedi, hemen şu sırada ihtilal yapmak üzere mi toplandık ki buraya? Dinamo ağabeye saklanacak bir yer aramayacak mıydık?»

«Evet, dedi, Ahıskalı, yalnız Dinamo da bu davanın elebaşılarından olduğundan her bulunduğu yerde ister istemez devrimci düşünceler düşünülür, konuşulur. Ben şu ortada çok dolaşan iri kıyım polislerden birkaçını temizleyelim, diyorum.»

Orhan Alkaya:

«Örneğin Kara Kemal,» dedi.

«Evet, o,» dedi Ahıskalı.

Orhan Alkaya, cebinden bana gösterdiği tabancayı çıkararak:

«Evet, işte, böyle tabancayla temizlemek gerek.»

Sabri Soran:

«Tabancayla polis vurursanız dünyayı ayağa kaldırırsınız,» dedi.

Orhan:

«Peki, neyle vuracağız?» diye sordu.

«Başka usuller olabilir. Sessiz usuller.»

Orhan Alkaya:

«Sen ne dersin, Dinamo?»

«Ben, hepiniz saçma konuşuyorsunuz, derim. Ben, bir kez bu işlerde cinayet işlenmesine yandaş değilim. Orhan eğer şu tabancayı polis öldürmek üzere edinmiş-

se çok yanlış bir adım atmıştır. Tersine, Orhan bu tabancayı ticaret yapmak üzere edinmiştir. Arkadaşlar, bu akşamki kötü konuşmalarınız beni çok tedirgin etti. Sanki konuştuğunuz sürece ellerinizdeki silahları hep bana çevirmiş ateş ediyor gibiydiniz. Bir sosyalist örgüte terör düşüncesi girdi mi örgütün hali dumandır. Gerçi bizim bir örgütümüz yoksa da şu sırada belki polis var sayıyor. Bizi buna göre önemle izliyor. Şimdi lütfen konuşma konusunu daha az tedirgin edici bir biçime sokarak konuşalım.»

Ben bunları söylerken hepsi susmuş dinliyordu. Bundan sonra da bu konuda tek sözcük konuşulmadı. Sarı gagalı provakatörlerimi fena halde susturmuştum.

Neden sonra yine Ahıskalı, birdenbire sessizliği bozarak şöyle konuştu:

«Arkadaşlar, devrim dediğin silahla olur. Hoşgörü politikasıyla yürümez. Çekeceksin piştovu, düşmanı armut gibi dalından düşüreceksin. Yoksa anan yahşidir baban yahşidir diye düşmanının sırtını sıvazlamayı sürdürürsen hep ayaklar altında bir solucan gibi ezilirsin. Ben işte girersem bu tabancayla girerim kavgaya arkadaş.»

Sözünü bitirince koynundan kocaman pırıl pırıl bir tabanca çıkarıp gösterdi.

«Bunlar olmadan kavgaya girilmez arkadaş, devrim yapılamaz,» dedi.

Bu sırada Sabri Soran'ın gözlerine baktım.

«Bunlar şaşırmış Hasan ağabey, dedi. Elin topuna, tüfeğine, uçağına karşı tabancalarla dövüşecekler. Demin konuşulanları ben fantastik konuşmalar sanıyor, boş veriyordum. Ama arkadaşlar gemi azıya almış görünüyorlar. Yok arkadaş, ben hastayım. Fantastik de olsa ben böyle tehlikeli oyunların içine girmek istemiyorum.»

Yusuf Ahıskalı, kocaman tabancayı odadaki tek karyoladaki yastığın altına sokarak:

«Arkadaşlar, vakit geceyarısını geçti. Sabahleyin erken kalkıp çıkmamız gerek. Şimdi yatalım, ama, benim odamda ancak bir tek yatak var. Onda Dinamo ile ikimiz yatarız. Evle ilişiğim kesik olduğundan sizin için yatak yorgan isteyemeyeceğim. Zaten şimdi ev halkı çoktan yatmış, uyumuştur bile,» dedi.

Orhan Alkaya, akşamdan bu yana üzerinde oturdukları kırmızı halıyı kıvırıp üstlerine almaya çalışarak:

«Biz de Sabri Soran'la ikimiz bu halının hem üzerinde hem altında yatarız,» dedi ve hemen yanüstü devrilerek uyuma öykünmesi yapmaya başladı. Sabri Soran da onun arkasına sokularak halının bir parçasını üstüne çekti. Ben yatağa öbür evde olduğu gibi giysilerimle girmek isteyince, Yusuf Ahıskalı:

«Ev soğuk, ısınmayacaksın, ama yine de bu kalın giysileri çıkarsan daha iyi edersin, hiç olmazsa birkaç saat rahat edersin,» dedi.

Giysimi soyunup yatağın duvardan yana olan yanına sokuldum. Biraz sonra elektriği söndürerek Yusuf da yatağın geri kalan bölümünü paylaştı. Oldum olası iki erkek bir yatakta yatamam. Gecenin geri kalan saatlerini uyku ile uyanıklık arasında geçirdim. Sabahleyin kalktığımızda bugün bir dramın içine gireceğimize olasılık veriyordum. Şundan ki bütün anlamıyla bir provakasyonun ya da tuzağın dişleri arasında olduğumu seziyordum. Bu arkadaşların hepsi polisin elinde oyuncaktı. Sabahleyin bu kocaman evin kapısından dışarı çıkarken polislerce tutuklanacağıma inanıyordum. Yüzde birkaç olasılıkla da tutuklamayı geciktirebilirlerdi. Bu da daha çok yemiş toplamak düşüncesiyle olabilirdi.

Sabahın alacakaranlığında görevli arkadaşlarım önde ben arkada evin kapısından çıktığımızda birinci olasılık olmamıştı. Demek daha uzun boylu niyetleri vardı. Şimdi Beyoğlu'nun İstiklal Caddesi'ne çıkacaktık. Sağdaki düz yoldan gidilebilirdi. Ancak ordaki sebze bahçelerinin ortasından da ince bir yol geçiyor, Beyoğlu'nun alt evlerine ulaşıyordu. Bu uzun ince bir patikaydı. İzlenip izlenmediğimizi iyice anlamak üzere bu patikadan gitmemizi istedim. Şundan ki biz daha yolun yarısındayken izleyicilerimiz kendilerini ele verirdi. Yanıbaşımdaki izleyicilerim bu patikadan gitmemek için ilkin biraz direttilerse de sonra razı oldular. Giderek, Yusuf Ahıskalı, bu bahçelerin ortasındaki evde Liman sergisi ressamlarından Mümtaz Yener'in, annesiyle oturduğunu söyledi. Mümtaz Yener çok sevdiğim bir arkadaştı. Geçerken ona da uğrar bir hal hatır sorarım diye düşündüm.

Böylece o incecik patikadan görevli arkadaşlarım önde ben arkada yürümeye başladık. Ara sıra durakl:yor, sözde ayakkabılarımın bağlarını bağlıyormuş gibi eğiliyor bu sırada da kaçamak olarak geriyi gözetliyordum. Epeyce ilerlemiştik ki Mümtaz Yener dostumun kır eviyle karşılaştım. Arkadaşlardan beş dakika müsaade alarak eve gittim. Kapıyı çalmaya gerek kalmadan Mümtaz, uzun boyu, güzel yüzü ve gözlüklerinin altından bakan yumuşak ve araştırıcı bakışlarıyla karşıma çıktı:

«Dinamo, sensin, dedi, subay giysisi içinde saklansan da tanırım seni!»

Beni içeri aldı, karşıdaki divan üzerinde oturdum. Mümtaz Yener:

«Senin asker kaçağı olduğun haberi yaygın, dedi. Ünlü bir şairlikten, ünlü bir asker kaçaklığı. Bütün ünleri topluyorsun, bakalım bize bir şey kalacak mı?»

«Mümtaz, Hitler faşizmi Türk ordusunu etkilemeye, ordunun safları arasına sokulmaya başladı. Ben yedek subaylığım alınarak çıplak bir er olarak askerliğimi yapmaya razı oldum. Ama bölüklerine düştüğüm kimi genç subaylar SS işkenceleri yapmaya kalkıştılar. Yaşlıca subaylar daha anlayışlı, onlar, Hitler'in saçmalıklarına ötekiler gibi hemen kapılmıyorlar. Bunların içlerinde bana çok iyi davrananlar da oldu. Ama, gelgelelim, bütün icraat genç subayların ellerinde. Genelkurmayda da bir Hitler hayranlığı sezilmiş ki artık bunun nereye varacağını bize zaman gösterecek. Eğer o zamana kadar bir yerde bir rastlantı ile gövdemiz bir yığın mermiyle doldurulmazsa göreceğiz. İşte, o zamana kadar üç gün şurda beş gün burda saklanıyorum. Sık sık yer değiştiriyorum. Şu arkamdaki herifler sözde benim arkadaşlarım. Hayır, aldanma, Birinci Şube'nin, belki de Milli Emniyet'in buyruğundalar. Nasılsın, sağlığın yerinde mi görmeyeli. Güzel barış tabloları yapıyor musun yine? Ben senin büyük, insancıl bir ressam olacağın üstüne düşüncelere sahiptim, bu düşüncelerimi hâla taşıyorum. Haydi, şimdi anneciğinle hoşçakal, Mümtaz,» diyerek evden çıktım.

Yusuf Ahıskalı'nın verdiği paltoyu dürüp koluma alarak arkadaşlara yetiştim. Orhan Alkaya:

«Mümtaz bey seni saklarsa çok iyi olur Dinamo, dedi, burası kimsenin usuna gelmez.»

«Ben saklanmak için başvurmadım. Eski bir arkadaştı, göreyim dedim.»

Yürümeye başladık, ince yolun yarısına gelmiştik ki ayakkabımın bağını bağlar gibi yaparak eğildim, arkayı dikiz ettiğimde kapıdan çıktığımızda evin karşısında yanyana dikilen iki sportmen kılıklı, zayıf, genç, kurşuni giysili iki adamın arkamızdan geldiğini gördüm.

«İki sivil geliyor, dedim. Bunlar, biz dışarı çıkar-

ken evin önündeydiler. Bunlar yüzde yüz polis.»

Orhan Alkaya, onları görmek üzere başını bile çevirmeye tenezzül etmeksizin:

«Sen galiba gece iyi uyuyamadın Dinamo, uçan kuşları da nerdeyse polis sanacaksın,» dedi.

Yusuf Ahıskalı ile Sabri Soran, geriye şöyle bir baktıktan sonra hiç seslerini çıkarmadan yine yürümeyi sürdürdüler.

Tepebaşı Tiyatrosu'nun oralardan Beyoğlu bölgesine çıkmıştık. İngiliz Konsolosluğu yapısının önünden İstiklal Caddesi'ne ulaştık. Hemen oralarda bir yerde, bir köşebaşındaki işkembeciye girdik. Yusuf Ahıskalı ile Orhan Alkaya birer patron pozuyla hepimize çorba ısmarladılar. Çorbamı içerken kapıdan girecek polisleri bekliyordum. Ama, polisler de öyle her an perdede görünerek bizi ürkütecek kadar çocuk değildiler. Avuçlarının içindeydim. Onun için artık rahattılar.

Çorbamızı içtikten sonra ana caddeye çıktık. Öğleye yaklaşmıştı vakit. Bu yüzden cadde çok kalabalıktı. Bundan dolayı koltuğunun altına katlanmış bir er kaputunu almış genç bir subayla üç arkadaşının kalabalık arasında ilerlemesi hiç de göze batar görünmezdi.

Ağacami'nin oraya kadar varmıştık ki kenara çekilerek şöyle bir geriye göz atayım dedim. Birden Yusuf Ahıskalı'nın bir şeyden korunmak ister gibi sırtını duvara yapıştırarak kuşkulu bir davranışta bulunduğunu gördüm. Öbür arkadaşlar kalabalıkta görünmez olmuşlardı. Cahit Irgat'ın evi acaba buralarda bir yerlerde miydi? Sözde orda saklanmak üzere buraya dek gelmiştik. Gözlerimle arkadaşları aradığım sırada hemen iki adım ötemde sarı yırtıcı bakışlarını gözlerime dikmiş orta boylu bir adam gördüm. Bunca yakından sarılmıştık. Yıldırım gibi bir düşünce geçti kafamdan hemen. Bursa Sokağı'nın oraya saptım.

Bu üstüme kapanmakta olan kapanın kocaman dişlerinden uzakta olduğumu anlayınca aşağı doğru koşmaya başladım. Arkamdan ayak seslerinin gelip gelmediğine de kulak veriyordum. Şaşılası şey! Bir geyik avcı köpeklerinin kıskacından bu kadar kolay kurtulabilir miydi? İzleyicilerim yan sokağa girdiğimi elbette görmüşlerdi. Ancak aşağıdan baktığımda ıssız ve kimsesiz görünen bu sokağa bende bulunduğuna olasılık verdikleri «o» tabanca yüzünden girmekten ve kendilerini tehlikeye atmaktan çekinmişlerdi. Buna karşın büsbütün ortadan yitmek için bir çaba daha yaptım. Ara sokak gibi içeri doğru uzayan açıklığa doğru yürüdüm. Sanıyorum, bir kilise kapısına gelmiştim. Çıkmaz sokağın ucunda bir kilise kapısı. Gelen giden bir tek insan yoktu. Yarım saat kadar orda bekledikten sonra geçici, üstünkörü bir sığınak düşündüm. Usuma eski Taşkışla mühendis mektebi yanındaki ıssız kır kahvesi geldi. Hemen davrandım. Çıkmaz sokak gibi görünen geniş koridoru geçip de aşağı doğru inen, İstiklal Caddesi'ne ulaşan arnavut kaldırımı yola indiğimde biraz ötede bana bakan gençler gördüm. Ancak, bunlar üstüne herhangi bir şey düşünmeye zaman kalmadan sol yandaki kapılardan biri açıldı ve ordan çok genç ve güzel bir kız çıktı. Bu sırada delikanlılar da bu yana doğru hızlı hızlı yürümeye başlamışlardı. Onlara şöyle bir göz atan genç kız hemen ikirciksiz gelip benim koluma girdi. Şaşırmıştım, ama, bunun, delikanlıların gelisiyle bir ilişkisi olduğunu hemen anlayarak yukarı doğru yürümeyi sürdürdüm. Genç kız bu sırada:

«Beyefendi yürümeyi sürdürünüz. Bu herifler kadınlara sataşan kötü heriflerdir. Sizi görünce süt dökmüş kediye döndüler. Hiç olmazsa beni ana caddeye kadar iletin. Teşekkür ederim.»

Bu bir Rum kızıydı. Bunları da tatlı bir Rum di-

yaleğiyle söylüyordu.

«Ziyanı yok, yürüyün, dedim. Bir subayın yanındaki bir kadına sataşmayı göze alamazlar. Ben de bir arkadaşın adresini aramak üzere buraya gelmiştim.»

Böyle konuşarak Taksim'in altındaki yoldan ilerledik. Harbiye'nin altındaki yoldan geçerken genç kız durdu.

«Efendim, dedi, benim adım Stella, belki bir daha karşılaşırız. Ben şu ara sokaktan ana caddeye çıkayım.»

«Güle güle Stella,» dedim. Arkamızdan gelen hiçbir kuşkulu gölge yoktu.

Yalnız, Harbiye'nin bu yanında durmuş, Stella'nın ana caddeye çıkmasını gözlerken o sırada caddeden Taksim yönünde yürüyen uzun boylu, genççe bir subayın birkaç saniye duraksayarak aşağı, bana doğru baktığını gördüm. Bu asker bürokratlardan birini andırıyordu. Bana öyle geliyor ki adam beni tanımıştı. Şundan ki bu havada elinde katlanmış bir asker kaputuyla bütün İstanbul'da benden başka dolaşan hiç kimse yoktu. Bir saat önce de gerek polisin, gerekse Milli Emniyet'in elinden kaçmıştım. Bu yüzden kaçışımı, ne biçimde olduğumu her yana yaymışlardır. Bundan biraz canım sıkılmakla birlikte hemen izleyicilerin geleceğine olasılık vermiyordum. Onun için incirler altındaki bu kır kahvesinin dış sandalyelerinden birine oturarak, bir sıcak çay söyledim. Yalnız, beni tanıyan subayın gerekli yerlere bunu bildirmiş olduğunu da düşünerek yeni davranış biçimlerimi, yeni olasılıklara karşı önlem almayı düşünmeye başladım. İlk usuma gelen doğal olarak bizim Muzaffer'in Bağlarbaşı'ndaki eviydi. Oraya varabilmek için ise birçok gözönünden geçmek, tramvaya, vapura binmek gerekiyordu. Yol ağızları tutulmuşsa hemen ele geçecektim. Şu subay giysisini çıka-

rıp üstümden atabilsem, bir sivil giysiye kavuşabilseydim, İstanbul'un içinde bir kum tanesi haline gelebilirdim.

Ben böyle düşünüp dururken güneş de biraz kendini göstermiş, ortalık ısınmaya başlamıştı. Kahveciden sürekli çay isteyerek orda birkaç saat kuşku uyandırmadan oturmanın yolunu buldum.

Akşam karanlığı başlayıp da kentin ışıkları görününce kalkıp kaputumu yine pikniğe gider gibi sol koluma alarak vapur iskelesine doğru yola çıktım. Bir tramvayın sahanlığında Karaköy'e indim. Ordan Üsküdar vapur iskelesine bin türlü korku ile gittim. Yalnız, yemek vakti olduğundan herkesin ortadan çekildiği sıralardı. İnzibatlar da kuytulara çekilmişlerdi.

Vapurun alt kamarasında nasıl pustuğumu iyi ki görecek çokça yolcu yoktu. Yayan Bağlarbaşı'na doğru çıkarken sağ yandaki Selanikli'ler mezarlığının önünde durup biraz baktım. Burasını güzel bir saklanma yeri olarak düşündüm ve öylece değerlendirdim. Yoksa o zengin ölülerin hiçbir mutluluklarında gözüm yoktu. Muzaffer'in evine varıp da kapının çıngırağına asıldığımda karartma gecelerinin İstanbul'u, sönmüş feneriyle beni izliyordu. Kapının arkasında terliklerden çıkan ayak sesleri sonrasında kapı açıldı. Karşımda bütün dost ve güzel yüzüyle Leyla vardı:

«Hoşgeldin, Hasan bey, şu sırada Muzaffer gelecekti de onun için ben inip açtım. Yoksa bizim kız açardı,» diyerek geri çekildi.

Beni içeri alarak:

«Gel, gel, yukarı çıkalım. Orda konuşuruz,» dedi. Kapıyı kapadıktan sonra beni elimden tutarak tahta merdivenlere doğru götürdü.

Muzaffer'in yatalak annesinin daha önce kaldığı odaya girdik. Annesini memlekete göndermişti. Şimdi

bu odada kendileri oturuyordu. Kenarda bir odun sobası yanıyordu. Evin kocaman üç dört penceresine karşın içerisi sıcaktı. Güzel Doğu küçük yatağında rahatça sırtüstü uzanmış, gelen yabancı subaya bakıyordu.

Muzaffer, benden biraz sonra geldi. Coşkuluydu:

«Dinamo'cuğum, dedi, eşekarısı kovanına bir çomak sokarak kaçmışsın. Bütün İstanbul polisi, bütün sıkıyönetim ve Milli Emniyet senin arkanda haberin olsun. Ben de haberi bugün Kara Kemal'den aldım. 'Dinamo, dün güpegündüz bir sürü polisin gözünün önünde sıvışmış, yitiklere karışmış, dedi, askerin gözü dönüktür ona karşı. Bir ayak önce gidip sıkıyönetime teslim olursa iyi eder.'»

Muzaffer, bu haberi verdikten sonra şunları da söyledi:

«Daha başka bir haber de vereyim. Bir iki gün önce senin Sabahattin Ali de buralardaydı. Kendisiyle tanıştık. Seninle Ankara Hapishanesi'nde 1935'ten 1939'a kadar birlikte yattığımızı söyledim. Buralarda bir işi olduğundan ara sıra gelip bizim gazinoda oturuyor. Onu uzaktan Kara Kemal tanıttı bana: 'Bak, dedi, senin gazinoya artık ünlüler de gidip gelmeye başladı. Şu altın tel gözlüklü tombul genç adamı görüyor musun?' dedi. 'Evet görüyorum. Adamcağız, gazeteci mi, yazar mı nedir, önündeki bir tomar kağıda durmadan yazı yazıyor.' 'İşte, o Sabahattin Ali denilen. Markopaşa Gazetesi'nin sahiplerinden Sabahattin Ali'nin ta kendisi.' 'Bir zararı olur mu bizim gazinoya?' diye bilmezlikten gelerek sordum. 'Yok canım. Herifçioğlu terörist değil ki. Yalnız, siyasi yazılar, mizahi yazılarla; Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz diye daha bir iki kafadarıyla böyle salt kafa işçisi olarak çalışıyor.'»

Sonra, Muzaffer, önemle sordu:

«Dinamo, bu polislerin elinden kaçmak işi nedir

onu anlatsana?»

«Önemsiz bir iş yahu. Şu Orhan Alkaya var ya. İspiyonun, provakatörün ta kendisi, çevresine, kendisine benzeyen bir iki kişiyi daha alarak, beni Beyoğlu'na götürdüler. Sözde Cahit Irgat'ın evinde saklanacağım. Onlar kalabalıkla polislerle filan uğraşırken ben kaçtım, ordan uzaklaştım. Senden iki buçuk lira alıp da nasıl ellerini yalamak istemişti o zavallı esrarkeş Orhan Alkaya, şimdi, daha da aşağılara düşmüş durumda. Polisin, yani Birinci Şube'nin, bana vermesini isteyerek ona verdiği bir tabancayı bana vermeye kalktı.»

Muzaffer, kendi yattıkları küçük odada bana bir yatak serdirdi:

«Hepimizin yaşamı tehlike içinde Dinamo. İsterse en ince yerinden kopsun,» dedi.

Muzaffer, biraz düşündükten sonra yanıma sokuldu, yalnız benim işiteceğim kadar alçak bir sesle:

«Dinamo, Sabahattin Ali ile görüşmek istersen seni görüştüreyim,» dedi.

Sabahattin Ali, pek çok civcivli işlerin içinde yaşıyor, bir zamandan bu yana da egemenlerle savaşıyordu. Elbette, ondan alacağım çok haber vardı.

«Ne zaman getirirsin?» dedim.

«Eğer, gazinonun o köşesini bırakıp gitmemişse hemen yarın akşam getiririm.»

Ertesi akşam da güneşin batmasına doğru Muzaffer'in uzun boyu yanında daha kısa, gri giysili, gözlüklü, tombulca bir genç adamın geldiğini gördüm. Evet, gelen Sabahattin Ali'ydi. Gözlüklerinin altın tel çerçevesi uzaktan son güneş ışıklarının vurmasıyla parlıyordu. Aşağıya inerek kapının arkasında bekledim. Kapının önüne geldiklerinde hemen kapıyı açarak karşılarına çıktım. Sürekli kovuşturma, izleme altında yaşayan Sabahattin Ali, kapının içinde bir subay görünce

birdenbire ürktü:

«Muzaffer bey, bu ne?» dedi.

«Hasan İzzettin Dinamo!» dedi Muzaffer de. O zaman, Sabahattin Ali gülerek içeri girdi, boynuma sarıldı:

«Evet, dedi, Muzaffer bey, sizden söz etmişti, ama, subay giysisi giydiğinizi söylememişti.»

Muzaffer:

«Korkma, Dinamo, dedi, ben Sabahattin beyi, gazinoma gedikli gibi yerleşmiş olan Kara Kemal'le şişko arkadaşı evlerine yemeğe gittikten sonra getirdim. Giderken bana da Sabahattin Ali'nin burda kimlerle görüştüğünü saptayarak kendilerine söylememi buyurdular. Ben de peki dedim,» diye güldü.

Leyla, Muzaffer'in kulağına yemekten söz ederken Sabahattin Ali gibi ben de kadının anlatmak istediği bu güç durumu hemen anlamıştım. Ama, Sabahattin Ali, daha canı tez olduğunu gösterdi:

«Gel, Dinamo, dedi, seninle kaçakları dostça saklamasını bilen Kuzguncuk yoluna çıkalım. Hem o karanlıkta uzun uzun konuşur, sonra da Kuzguncuk'a iner, bir çorbacıda bir şeyler yeriz.»

Kolumdan çekerek beni merdivenlerden aşağı indirdi. Bu sırada Muzaffer de bizimle birlikte inmişti:

«Sabahattin bey, dedi, sizden önce ben çıkıp kör noktalara şöyle bir göz atayım. 'Sureti haktan' görünerekten yaşayıp giderken birdenbire Sabahattin Ali ile Dinamo'nun benim evde bulunması bir çuval inciri berbat eder.»

Bunu söyleyerek hemen dışarı çıktı. Bir iki dakika evin önünde sağa sola gezinir gibi yaptıktan sonra geldi:

«Mezarlıktan gidebilirsiniz,» dedi.

Ben Sabahattin Ali'nin koluna girmiştim.

«Yok, dedi, bir subayın, bir sivilin koluna girmesi doğru değildir.»

Mezarlığa doğru giden, kafesli evler arasından geçen toprak yoldan ilerledik. Buralarda az ev bulunduğundan, özellikle kadınlar son kerte meraklı kişiler oluyorlardı. Evlerinin önünden geçenleri bir görevli gibi gözlüyorlardı.

Mezarlığı çokça tökezlemeden geçerek yüksek yola çıktığımızda Sabahattin Ali:

«Oh be, dünya varmış yahu, dedi, iyi ki Karacaahmet'e girmemişiz. Ufacık bir mezarlık bana ne kadar uzun geldi.»

Sabahattin Ali:

«Dinamo, bu kaçışı çok fena zamanda ayarlamışsın, dedi, yardımcıların filan var mı bari?»

«İlahi Sabahattin, böyle netameli, tehlikeli işlerde insana kim yardımcı olur? İnsan ancak kendisine güvenirse kaçar. Böyle bir iki yiğit hapishane arkadaşımız var. Şimdiden onların dostluklarını işe yaramaz hale getirdim. Üçüncü saklandığım ev bir provakatörün evi oldu. O da beni polise alayı vala ile teslim edecekken elinden kaçtım. Yine ilk saklandığım yere geldim. Şimdi, polis burasını biliyor. Burada Muzaffer'in cambazlığı sayesinde ancak birkaç gün barınabilirim.»

«Peki, benim bildiğim, sen usta bir şairsin. Şiirden başka bir şeyle uğraşmazsın. Hem polisin hem de Milli Emniyet'in bu kadar şiddetle arkana düşmesinin nedeni nedir?»

«Yahu, Almanya cehenneminden geldin. Orda şiirin ve edebiyatın nasıl mahkum edildiğini, bütün solcu şair ve yazarların nasıl sınırlara götürülüp kafalarına ya da sırtlarına bir kurşun sıkılarak, kaçarken vurulmuştur diye gazetelerde okumuşsundur. Bense faşizmin kızdığı en korkunç şiirleri yazdım. Türkiye'nin bürok-

ratik kadrosu, hele askerin en önemli bölümü çoktan onları korur bir durum almışlardı. Hele ordunun içine girseydin daha yakından görürdün. Hitler, Edirne'nin kapısında neden durdu? Neden ilerlemiyor? diye kendilerini yiyorlar. Peki, Almanya'da okuduğun sırada bu korkunç yangınların başlangıcına rastlamadın mı?»

Sabahattin Ali, bu konuşmamla coşmuştu, biraz durup düşündükten sonra bir çağlayan gibi konuşmaya başladı:

«Ben Almanya'ya gittiğimde bütün üniversitelerde faşizm kımıldaması başlamıştı. Bütün Alman delikanlılarının alınlarında kendilerinin Töton kanından geldiklerini gösteren anlamsal yazılar görür gibi oluyordum. Nibelungen şarkıları elden ve dilden düşmüyordu. Benim Türk olduğumu bildikleri halde Nibelungen destanını oku Ali, onu okumadıkça dünyanın kaç bucak olduğunu anlayamazsın, diyorlardı. Ben de bu bağnaz destanı okur gibi yaparak karıştırdım. Ne var ki okumadığımı çabucak anladılar ve bana gözdağı vermeye başladılar. Okula getirdiğim antifaşist birkaç kitabım yitti. İlkin bir tesadüf sandım. Sonra sınıftaki bağnaz Nazi delikanlıların işi olduğunu anladım. Ne okuduğumu iyice kontrol altına almışlardı. Heine'nin şiirleri, Goethe'nin Faust'u da yitti. Artık evimden dışarı kitap çıkarmıyordum. Schalom Asok'ın Sintflut adlı ünlü romanını bir gün okulda ellerinden zor kurtardım. Hayır, bu Yahudi'nin romanını okumayacaksın, yoksa, sen de gizli Yahudi'lerden misin diyorlardı.»

«Demek, Sovyet devrimini bir roman olarak Yahudi görüşüyle anlatan en büyük roman böyle bir serüven geçirdi? Eğer romanı elinden alıp yırtsalardı o zavallı Mirkin'in devrim günlerinde nasıl çırpındığını bilemeyecektin. Hamdi Konur kardeşimin eliyle gönderdiğin bütün o güzel kitaplar arasında hâlâ bende etkisini sür-

düren bir kitap var bilmem hatırlar mısın?»

«Hangisiydi o?»

«Anti Faşist Şairler» kitabı.

«Ha, hatırlamaz olur muyum? Herif, bütün ünlü edebiyatçıları, düşün adamlarını, şairleri, romancıları yakalayınca bir gece henüz istila edilmemiş bir ülkenin sınırına götürüyor ve orda ya sırtına ya kafasına bir ya da birkaç kurşun atarak onu orda bırakıyor. Sonra, ölü orda başkalarınca bulunuyor ve gazetelere haber olarak 'filan, falan şair ya da düşünür kaçarken sınırda görülerek vurulmuştur.' Ben, kitabın ilk şiiri olan böyle bir olayı anlatan korkunç dramı hiç unutmadım.

Benzer gergin hava bugün Türkiye'de de sürüyor. Biz de kaçmaca - kovalamaca oyunları oynuyoruz. Kovalayanlar, Alman hocalarından bütün gerekli dersleri almışlardır.»

Karanlıkta bu tehlikeli konular üzerinde konuşarak giderken Sabahattin'le sanki güvenliğimizi sağlamak istercesine daha sıkı birbirimize sokulmuşuz.

Konuşarak Boğaziçi'nin ayaklarımızın altında görüldüğü setin ucuna varmıştık. Kuzguncuk sağ aşağımızdaydı.

Set üzerinde biraz dinlenip Boğaz'ın Rumeli bölgesine çökmüş karanlığı gözlemledikten sonra Kuzguncuk yolundan aşağı doğru inmeye başladık. Cırcır böcekleri kuytulardan seslenmekteydi. İnsanı ister istemez en yaşamsal kaygılarından alıp imgelemin hoşlandığı dinlendirici kuytulara götürüyordu.

Sabahattin Ali ile konuşa konuşa Kuzguncuk çarşısına inmiştik.

«Gel, Dinamo, şurdaki köfteciye girelim,» dedi.

Adamın köftelerinin etten mi ekmekten mi olustuğunu pek anlayamayarak çabucak yedik. Birkaç yaşlıca müşteri daha köftemsi şeylerden atıştırmaktaydı. Sa-

bahattin Ali kulağıma eğilerek:

«Birer sütlaç yiyecek paramız da var, Dinamo,» dedi. Sütlaçlar da geldi. Onlarla ağzımızı tatlılandırdıktan sonra kalktık, yokuş yukarı yine konuşarak dönüşe geçtik. Sabahattin Ali, kendi yazı, kitap paketini sol koluna alarak benim sağ koluma girdi.

«Sabahattin Ali, dedim, ben senin hemen bütün kitaplarını okudum, ancak şu Kürk Mantolu Madonna'yı salt kürk mantosu yüzünden sempatik bulmadığımdan okuyamadım. O romanda neden söz ettiğini de bilmiyorum. Kuyucaklı Yusuf, roman olarak çok hoşuma gitmişti. Ne var ki Yusuf, yalnız dağa çıkmış, kendisini dağa kaçıran ya da çıkaran suçluları cezalandırmayı hiç düşünmemiştir. Bu kitabın bir ikinci cildi olmalıdır. O heriflere dağdan inerek bir ders vermelidir Kuyucaklı Yusuf, öyle değil mi?»

«Evet, doğru düşünüyorsun. Kuyucaklı Yusuf için bir ikinci cilt çoktandır düşünüyorum. Ama şimdi sırası değil. Faşizm, nerdeyse Türkiye'ye gelmek üzere, ilkönce kendi canımızı kurtarmanın yolunu arayacağız.»

«Sabahattin, bizim Muzaffer'in gazinosunu bilerek mi oraya gidiyorsun?» diye sordum.

«Muzaffer diye bir solcu işletiyor, diyorlardı. Onun için bu yanda işim olunca hep boş zamanlarımı burda değerlendirmeye başladım.»

«Seni Muzaffer'e tanıtanın Kara Kemal adlı bir polis olduğunu da biliyor muydun? Bu adam bir şişko arkadaşıyla saatler saati gazinonun en güzel bir yerinde oturur ve buraya düşecek sol bıldırcınları avlamaya, daha doğrusu deftere yazmaya çalışır.»

Sabahattin Ali, Almanya anılarına dönerek:

«Dinamo, Almanya'daki komünist ya da sosyal demokrat arkadaşlarımı düşünüyorum. Bunlar, Spartakistler'in en son kuşaklarıydı. Faşizmle korkunç bir bi-

çimde boğuşuyorlardı. Her gün içlerinden bir ikisi yitiyordu. Okulumuzun içinde Hitlerci'ler yuvalanmıştı. Bütün üniversitelerde ve yüksek okullarda bu can alıcı örgütler kurulmuştu. Öğrencileri türlü usullerle kışkırtıyorlar, komünist, sosyal demokrat ya da herhangi bir biçimde Naziliğe karşı olanları açığa çıkarıyor, sonra fena halde dövüyor, aşağılıyor, paçavra haline getiriyor, böylece ya okuldan kaçırıyor ya da bir kuyutulukta öldürüyorlardı. Bu Nazi yandaşlarının en çok diş biledikleri kişi ben olmuştum. Şundan ki aşağılanan öğrenciler zamanla hep benim çevremde toplanmışlardı. Türk oluşum, düşmanları durduruyordu. Eğer Hitler'in orduları Türkiye'ye girseydi o zaman benim başım da belaya girebilirdi. Şimdi eski müttefik bir memleketin gençlerinden olmam bana biraz olsun dokunulmazlık veriyordu. Çevreme sığınan sosyal demokratlar da zamanla azaldı, hele Yahudiler hiç kalmadı. O zaman, tehlikenin benim başımda döndüğünü anladım. Bir gün hasımlarımdan habersiz trene atladığım gibi Türkiye'nin yolunu tuttum, yoksa biraz daha gecikseydim Spartakist olarak ben de yaşamımı yitirebilirdim.

Cenneti yeryüzüne getirmek isteyen Marx, Engels' le cehennemi yeryüzüne getiren Hitler de Alman. Karl Marx, Kapital'inde ekonominin nasıl insanoğluna yarar duruma getirileceğinin bilimini yapmış. Bu, insanoğlunun doğdu doğalı düşünce olarak oluşturduğu en büyük, en yüksek, en ulaşılmaz abide. Ama gelgelelim yine bu ülkenin yurttaşlarından cahil bir onbaşı bütün bu gelişmiş ülkeyi siyasal bakımdan ele geçirerek, o en büyük düşünceyi kül etmek için ateşe atıyor. Yani: Almanya hem meleklerin hem de şeytanların patronluğunu yapıyor.»

Birçok konu üstüne konuştuktan sonra şöyle bir konuya geldik:

Ünlü bir insan legal alandan illegale geçmek zorunda kalınca çevresi ne biçim bir renk alıyordu? Sabahattin Ali, şöyle devam etti:

«Tarihte gördüğümüz bütün siyasal kişiler gözden düştükleri ve başları tehlikeye girdiğinde çevresinde hiçbir dişe dokunur dostu kalmaz. İnsan daha ölmeden ölmüş sayılır ve yalnız bırakılır.»

«Evet, bu tarihsel bir gerçek. Yalnız ben gerçi henüz ünlü bir adam değilim, ama, birkaç şiirimle fincancı katırlarını ürküttüğüm anlaşılıyor. Çevrem birdenbire boşaldı. Hele ben illegal kaçaklık yaşayışıma başladıktan sonra dost gibi görünen kimi adamlar görünmeye başladı çevremde. Niyetleri de bana yardım etmek. Ama ben bunların birer akbaba ya da leş kargası olduğunu hemen anladım. Polisin zavallı maşaları bunlar. Sen de sanıyorum illegale doğru bir hazırlık içindesin. Aman gözünü seveyim. Sana bu durumunda kucak açmış dost(!)lara hiç güvenme. Hele o dokunulmazlığı olan eski Osmanlı ailelerden dostlar sana kucak açıyorsa bilki bu...»

Sabahattin Ali, son söylediklerimi sanki dinlemiyordu. Benim üstümden aşırtma karşılara bakıyor ve susuyordu. En sonra şunları söyledi:

«Dinamo kardeşim, şu sırada benim en büyük yardımcılarım, destekçilerim bunlar, giderek bunlar bana bir de kamyon verecekler emanet olarak, bununla peynir ticareti yapacağım ben. Bunlar hem zengin, hem ünlü, hem de hükümetin ısıramayacağı adamlar.»

«Hükümet durup dururken kendi köpeğini ısırmaz,» dedim. Sabahattin Ali dondu kaldı. Bir süre sonra:

«Bir şey mi biliyorsun yoksa?» dedi.

«Yok, elle dokunulacak bir şey bilmiyorum. Ancak, sezdiğim bir şey var. Vaktiyle Nâzım'ı öldürtmek isteyen, şimdi beni öldürtmeye çalışan ve Hitler'in düşün-

celerine hergün biraz daha yaklaşan bir kişi ya da 'zihniyet' senin ayakların da illegale doğru kaydıkça benzer buyruğu vermeye hazırlanmaktadır. Ben sana öğüt verecek durumda değilim, aman Sabahattin Ali, ayağını denk al. Sen bu ülkede bir cehennem makinesi gibi geziyorsun. Buna inan. Heriflerin hedefi devrimci şairler ve yazarlar!»

«Evet, bu sözünde sonuna dek haklısın, Dinamo,» diye bağırdı Sabahattin Ali.

Ondan sonra hiç konuşmadan yanyana yürüdük. Beni Muzaffer'lere bırakan Sabahattin Ali, ayrılırken:

«Ben de bana yeni yamanmış bir arkadaşın evinde konuğum. Çalışmalarımız üstüne de hiç konuşamadık. Haydi koşça kal. Bir daha görüşürsek sanattan, edebiyattan da söz etmeye çalışırız.»

Bağlarbaşı'ndan aşağı doğru yürümeye başladı...

Ben bir kaçaktım o da bir kaçak olmaya hazırlanıyordu. İkimizi de bu sırada bilinmez tehlikeler bekliyordu. Bu tehlikelerin en küçüğü tutuklanmak, en büyüğü de ölümdü, ne var ki insan savaşımın içine girdikten sonra artık ölümü de düşünmüyordu.

O gün Leyla'nın erkek kardeşi Hıristos'un nişanı Muzaffer'lerde yapılacaktı. Sabahleyin erkenden gazino'ya gitmek üzere ayrılırken Muzaffer bana bunu söylerken, şu haberi de verdi:

«Bugünlerde senin atlattığın provakatör Orhan da sık sık gelip bizim gazinoda Kara Kemal'in gölgesinde oturuyor. Nişan günü Kara Kemal'le arkadaşı, sözüm ona, benim arkadaşım olarak yapacağımız nişana gelecekler. Biliyorsun, senin düğününde bütün polis nasıl atlamıştı. Hâlâ onun hıncı içindeler. Nerde bir nişan ya da düğün olursa orda kesinlikle bir yeraltı örgütlenme-

si vardır, diye düşünüyorlar. Ben de; buyurun, dedim, gelin, ama, bizim Dinamo'nun düğünü gibi güzel olmayacak. Ben henüz Müslüman olmayan kayınbiraderimin nişanını, evlenmesini bir arada yapmak istiyorum. Adamcağız, işportacı, ama, sosyalizmle filan hiçbir ilişkisi yok.»

Öğleden sonra büyük odanın penceresinin önünde oturmuş hem yolu gözetliyor, hem de ayak üstü durmuş yola bakan Leyla'yı dinliyordum.

«Hasan bey, bu Kara Kemal, çok tehlikeli bir adam diyorlar, acaba, bizim Hıristo'yu da bir punduna getirerek tutuklayabilir mi?»

«Hıristo için ne korkuyorsun Leyla hanım? Senin bir kız kardeşin de sivil bir komiserle evlenmiş değil mi? Onlar, erkek kardeşinin suya sabuna dokunmadığını yakından bilirler hiç merak etme. Yalnız, biz hepimiz senin başında ekşidik. Kocan bir yandan, kocanın arkadaşları öbür yandan, bu seni korkutmuyor mu?»

«Hayır Hasan bey!»

Bizim konuşmamız bitmişti ki aşağıda sokak kapısı da çalındı. Konuklar yaklaştığında biz pencerenin önünden çekilmiştik. Ancak, beş dakika sonra, hiç kimsenin girmemesi gereken benim bulunduğum odanın kapısı açıldı. Sivri suratı ve fıldır fıldır dönen gözleri, zayıf, çelimsiz gövdesiyle Orhan Alkaya içeri girmesin mi?

«Ya Dinamo, arkadaşlarını caddenin ortasında bırakır, yitiklere karışırsın? Nasıl yaptın bunu? Hepimizi şaşırttın?»

«Siz orda bir polis ordusuyla yürüyordunuz, övüncünüzden çevrenizi görecek zamanınız yoktu. Bütün cadde polis doluydu. Birinci Şubenin ve Milli Emniyet' in adamları. Kalabalık bir sokakta, izlenen bir insan binlerce kişi arasında izlendiğini kolayca anlayabilir. So-

kakta birdenbire geriye dönüp sizin gittiğiniz yönde gidenlerin gözleriyle karşılaşırsınız. Sizleri izleyen gözler bu gözler arasında hemen kendini belli eder. O gün arkadaş grubumuz arasında kesinlikle bir polis vardı. Ben Ahıskalı'yı sanıyorum. Yoksa Sabri Soran mıydı?»

«Yok canım. Sabri Soran zavallı bir şair, nerde kaldı ki polislik yapacak. Bak, Yusuf Ahıskalı olabilir bu.»

«Sen de oldum olası Kara Kemal'le dost ve arkadaşsın. Benim üstüme bir şey soruyor mu?»

«Sormaz olur mu? Senin burda olabileceğini söyledi. 'Oraya gidince her yanı dikkatle gözden geçir,' dedi. Ben de ona dedim ki: 'Ohooo, Dinamo şu sırada o kadar uzaklarda bulunuyor ki hiç aklının köşesinden geçmez.'»

«Peki, inandı mı sana?»

«İnanır bana Kara Kemal.»

Orhan bunları söyledikten sonra kalkıp konukların toplandığı sofaya çıktık. Bir ara Muzaffer geldi:

«Ne dedi Orhan?» diye sordu. Konuştuklarımızı anlattım.

«Bu hayvanlar hep kendilerini akıllı sanırlar, dedi, Sabahattin Ali de bu tehlikeli polislerin beklediği yerde bulunmak istemediğini söyleyerek uzaklaştı, sana da selam söyledi. Hudutlarda dolaşırken kendisi için şiir yazdırmamaya çalışsın, bunun ne anlama geldiğini Dinamo anlar, sen böylece söyleyiver, dedi.»

Ertesi gün, ikindiüstü, biz Leyla ile pencerenin önünde oturmuş Hıristo'nun nişanından konuşuyorduk ki birden, Muzaffer'in uzun boyu ve kalıplı gövdesiyle köşedeki evin önünden çıkıp gelmekte olduğunu gördüm:

«Muzaffer geliyor.»

«Neden acaba?» dedi Leyla.

«Böyle saatlerde sık sık gelmez mi?»

«Gelmez, gelmez. Muzaffer kötü bir haberle geliyor. Baksana nasıl telaşlı. Hep sağa sola bakıp duruyor,» dedi Leyla ve kapıyı açmak için aşağı indi.

Muzaffer gelir gelmez şöyle konuştu:

«Dinamo, Orhan Alkaya senin bizde olduğunu Kara Kemal'e söylemiş. Bunu Kara Kemal'in bir imasından anladım. Bu bir iki gün içinde buraya bir baskın yapabilirler. Onun için dünden bu yana senin için saklanacak bir yer arıyorum. Efe Selahattin'i gördüm. O da Osman İşçi'yi göreceğini söyledi. Osman İşçi sana yeni bir sığınma yeri bulacak. Dinamo'yu kesinlikle getir demiş Efe Selahattin'e. Bu akşama doğru Efe Selahattin buraya gelir gelmez gideceksiniz. Ben şimdi gazinoya gidiyorum. Akıllarına eser de Kara Kemal'ler buraya gelmeye kalkarsa bir çuval inciri berbat ettik demektir. Ben gidiyorum. Efe Selahattin gelince Dinamo'yu onunla gönderirsin Leyla'cığım. Haydi, şimdilik hoşça kalın! Benim ne zaman döneceğim belli olmaz. Belki Hosrof'larla kumara otururum.»

Muzaffer, çıktı gitti. Bizim başlayacak olan yeni serüvenimizi düşünüyorum. İşçi sınıfının kunduracıları beni teslim alıyor. Kunduracı ustası Efe Selahattin, yine bir kunduracı ustası olan Osman İşçi'ye teslim edecek. Osman İşçi'den ötesi şimdilik bir boşluk.

İkindiye doğru Efe Selahattin kısa ve hızlı adımlarıyla geldi. İlk önce Leyla görmüştü. Onu daha önceden tanıyordu. Onun karısı Melahat'ın annesi de Leyla'nın akrabalarındandı. Melahat ve kardeşi Nebahat'la, Muzaffer'le evlenmeden önce de görüşüyordu.

Efe, tahta merdivenleri gıcırdatarak yukarı çıktı.

Efe, uzun boylu, teni esmere çalan kara gözlü, kara saçlı ve yarım bıyıklı, kırkını birkaç yaş aşmış bir adamdı. İstanbul'un ünlü kunduracılarından olduğu gibi, Türkiye'nin ünlü solcularından da biriydi. Yalnız, parti tarafından kimi tutarsızlıkları görüldüğünden, bir zamandan bu yana uzaklaştırılmış, günün birinde yine partiye dönebilir gibi düşünülerek kendisine yabancı davranılmıyordu. Aslında yumuşak doğalı iyi bir insandı. Benim soyadım Dinamo ilk işitenleri nasıl yanıltıyorsa, onun Efe soyadını işitenler de benzer yanlışlığa düşüyorlardı.

Efe Selahattin yukarı çıkar çıkmaz uzun kollarını açarak beni kucakladı.

«Nasılsın Dinamo?»

Ağız dolusu güldü. Sonra, Leyla'yı kucakladı:

«Sen nasılsın Leyla iyi misin?»

«İyisi kötüsü ne olacak? İşte, herkes aşağı yukarı bizim gibi bocalayıp duruyor. Efe, sen şimdi biraz otur. Sana bir yorgunluk kahvesi yapayım, sonra gidersiniz,» dedi.

Efe, benim yanıma oturmuştu.

«Dün Muzaffer bildirmişti. Ben hemen, davrandım. Şimdi Osman İşçi'ye gideceğiz. Yalnız havanın biraz kararması gerek.»

Akşama doğru Üsküdar vapur iskelesine gitmek için yayan olarak yola çıktık. Sapa yollardan, yol kıyılarından konuşa konuşa iskeleye vardığımızda İstanbul'da karartma başlamıştı. Kurt sisli havayı sevdiği gibi kaçak da elbette karanlık sokakları sevecekti. Üsküdar vapuru Köprü'ye yanaştığında hemen herkes yemeğe çekilmişti. Biz de kimi zaman Köprü'nün üstünden, kimi zaman da altından yürüyerek Eminönü'ne vardık. Efe:

«Dinamo be, dedi, burdan artık tramvayla gidebi-

liriz. Beyazıt'ta ineriz. Vasıtalar da şimdi insansızdır, korkulmaz.»

Bu sırada durağa yanaşan bir Ortaköy - Topkapı tramvayına atladık. Sahanlıkta dikilerek karanlık sokakların geçişini gözlemeye başladık. Beyazıt'a varınca ilk durakta hemen indik. Laleli'ye doğru hızlı hızlı yürüdük. Yeni üniversitenin karşısına düşen eski yüzyıllardan kalma bir han yıkıntısının önünde durduk. Efe Selahattin:

«Bir dakika bekle Dinamo,» diyerek yıkıntıya doğru yürüdü, sonra içeri girerek yitti. İki dakika sonra, uzun boylu Efe Selahattin'in yanında yine uzun boylu daha genç bir adam olduğu halde ordan çıktılar. Yanıma geldiklerinde Efe Selahattin:

«Dinamo, sana kunduracı Osman İşçi'yi tanıtırım, dedi. Seni ona teslim ediyorum, haydi bana allahaısmarladık,» diyerek Sirkeci'ye doğru giden bir tramvaya koşarak atladı.

Osman Paçalı, solcular arasında epeyce tanınmış bir arkadaştır. İnce uzun boylu, sarışın, mavi gözlü, yakışıklıdır. Onunla daha önceden ailece tanışıyorduk, ama nasıl tanışmıştık, işte o, usumda yok. Osman Paçalı, sonradan bu soyadının çirkinliğini görerek «işçi» soyadını siciline geçirdi. Osman İşçi oldu.

Osman İşçi, işçi sınıfının bilinçli kişilerindendir ve zeki bir adamdır. Yalnız, bunca zekasız insanın üniversite eğitimi yapmasına karşın kendisinin bu parlak kafasıyla ortalarda kalışı onu çok üzmektedir. Yalnız Türk işçi sınıfının önderleri, yazarlarıyla ilişkiler kurarak kendi kısır kültürünün verdiği açığı hafifletmeye, gidermeye çalışır. Bu arada kurduğu kundurahanede de en iyi, en sağlam kunduraları yapmaya çalışarak, işinin hakkını vermeye çalışır.

Efe çekip gittikten sonra Osman İşçi:

«Gel, Dinamo, Beyazıt'tan bir Harbiye - Fatih tramvayına binelim. Gideceğimiz yer, Çarşamba semti,» dedi. Beyazıt'a doğru yürümeye başladık.

«O harabede ne işimiz var, diye düşünmüşsündür. Orda dükkanım var benim. İzin aldım harabenin bir köşesinde bir kunduracı dükkanı kurdum. Şimdi, orda mapustan yeni çıkmış, kulağı kesiklerden iki de arkadaşım kalıyor. Yani, boş bırakmadım dükkanı,» dedi.

Bir tramvay Küllük Kahvehanesi'nin önünde durmuştu. Sahanlığa atladık, orda durduk. Sokaklar hep alacakaranlıktı. Kimse kimseyi tanımazdı. Fatih'te indiğimizde, Osman İşçi, hemen koluma girdi:

«Yürü, Dinamo, dedi, birkaç dakika sonra bizim evdeyiz.»

Yürüyorduk. Ana caddeden yan sokaklardan birine sapmıştık. Evlerin maskelenmiş ışıklarından yollara, zifiri karanlığı yırtan bir aydınlık sızıyordu.

Osman, bir evin önünde durarak cebinden çıkardığı bir anahtarla dış kapıyı açtı. Geniş bir taşlığa girmiştik. Sağ yanda bir odanın kapısını vurarak açılmasını bekledi.

«Bir küçücük odada anam, babam, ben üçümüz yatıyoruz, burası büyücek bir evdir. Oda oda kiraya verilmiştir, tutulmuştur da,» dedi Osman.

«Bana şu dışarda yatağa benzer bir şey serseniz ben sabahlarım orda.»

«Gir şimdi. Anam şu köşede, babam onun yanında, ben de onun yanında, sen de benim yanımda.»

Osman'ın annesiyle babası biz geldiğimizde zaten yatmışlardı.

Osman giysilerimi alıp pencerenin içine koydu. Yatağa girdim. Yatak yorgan mis gibi sabun kokuyordu.

Gerçek işçi sınıfının arasına düşmüştüm. Yer yataklarında yatıyorlar, tanımadıkları uzak bir konuk-

larını bile «harimlerinde» barındırıyorlardı.

Gece, bunları çok düşünmeye vakit bulamadan hemen uyumuştum. Sabahleyin uyandıktan sonra düşünmeye başlamıştım. Osman, benden daha önce uyanmış:

«Dinamo, diyordu, şimdi seninle hemen harabeye gidelim. Orası güvencededir. Akşama doğru seni Efe gelip alacak. Orada birkaç gün kalıp Selahattin Akarışık'ın evine geçeceksin. Onun evi büyükçedir. Rahatça kalabilirsin orda.»

Evden çıktık. Osman'ın anasını, babasını yatar bıraktık.

Dışardan temelli yıkılmış, çökmüş gibi görünen han, içine girilince henüz ayakta kalan kimi yerlerinin bulunduğu görülüyordu. Düşüp bir yerimizi kırmadan dükkanın bulunduğu ikinci kata çıktık. Osman burasını dört yandan tahtayla örterek taşlığın üzerinde ayrı bir mülk oluşturmuştu. Kapısı, kapısının kilidi bile vardı. Alçacık kunduracı sandalyelerine oturduk. Odanın içinde bunlardan birçok vardı. Şundan ki Osman İşçi'nin özel arkadaşları, gelenleri gidenleri çok olduğu gibi kendi iş arkadaşları da vardı. Kimi zaman birçok ayakkabı birden yapmak üzere bir iş geliyor, değerli birkaç kunduracı arkadaşını yanına alarak verilen işi sağlam ve özürsüz yapıp çıkarıyordu. Odanın tepesinde bir de ampul vardı. Bunu ancak Osman düğmeye basıp yaktığında ayırt ettim:

«Bu yıkıntı yerinde demek elektrik de var?»

Osman İşçi güldü: Hanın denizden yana olan kocaman penceresinin dışından geçen bir elektrik telini göstererek:

«Ordan kancalayarak aldım, dedi. Şimdi gidip biraz kahvaltılık bir şeyler getireyim. Ondan sonra sana birkaç gazete alırım. Sen akşama kadar onları okurken ben de papuçlarla uğraşırım. Bayrama kadar birkaç

çift çıkarmak zorundayım.»

Bunları söyleyerek çıktı gitti.

Osman, mangalın içindeki kömürleri tahta parçalarıyla tutuşturup, çaydanlığı da bunun üzerine koymuştu.

Sıcak, pişkin bir ekmek, güzel kahvaltılıklarla dönen Osman suyun kaynadığını görünce küçük demliğe biraz çay atarak üzerine biraz sıcak su döktü. Kenardaki küçük bir tahta sandığı açarak iki çay bardağı çıkardı. Kahvaltı etmek üzereydik ki ayak sesleri işittik.

Osman'ın geceleri burda yatırdığı yersiz yurtsuz arkadaşlarmış. Akşam geç vakit gelmelerini, şimdi kimi kişilerle görüşeceğini söyleyerek onları savdı. Bir ikinci kişinin saklandığım yeri bilmesi bile beni tehlikeye atardı. Bunun için, o arkadaşlar benim yüzümden iki gündür yerlerinden yurtlarından olmuşlardı. Belki de epeyce sövüp saymışlardır.

Osman'ın getirdiği kahvaltılıkları sonsuz bir iştahla yedik, reçine dumanı karışmış birkaç bardak çayı içtik. Ben bodur sandalyelerden birine çökerek Osman'ın yaptığı çalışmalara daldığım sırada o da hiç durup dinlenmeden, soluk almadan üstleri hazırlanmış kunduraları büyük bir ustalıkla çekti çevirdi ve dört başı bayındır birer kundura biçimine getirdi. Osman bu sırada dikiyor, kesiyor, çakıyor, benimle konuşmayı da elden bırakmıyordu.

Osman işçi ayakkabısını yaparken ben de bin türlü şey düşünerek hem onu gözlüyor hem de söylediklerine kulak veriyordum. Bu sırada aşağıdan «Osman!» diye bir ses geldi. Osman'ın hemen tanıdığı bu yumuşak erkek sesini ben de tanımıştım. Osman hemen yerinden fırlayarak:

«Efe Selahattin geldi seni almaya, Dinamo,» dedi. Biz indiğimizde o, hanın kapı yanında bekliyordu. Os-

man'ın elini sıkarak Efe'nin yanına gittim.

«Merhaba Efe! Demek seni de rahatsız edeceğiz. Oysa daha önce sürgünden döndüğümde altı ay sizde kalmıştım.»

«Aldırma be Dinamo.»

Taksim'e giden tramvaylardan birine atlayarak sahanlıkta (arka) dikildik. Taksim'de inip Fındıklı'ya inen sokağın sol yanındaki evlerden birinin zemin katına girdik. Önünde yüksek bir set üzerine kurulan bahçede birkaç yıl çok oturmuş,düşünmüş, umarsızlıklarıma umar arayarak şiir ve öyküler yazmıştım. Park Otel'in zenginliği ve müziği hemen tepemizde gibiydi.

Melahat hanım uzun boyu, güler ve güzel yüzüyle; sıcak, tatlı sesini eksik etmeyerek karşıladı:

«Hasan, Hoşgeldin.»

«Hoşbulduk Melahat hanım.»

Melahat hanımın sesi de dostlarla konuşurken kadife gibiydi.

«Yiyecek ne var?» diye sordu Efe.

«Kızartma, yoğurtlu,» dedi Melahat hanım.

Biraz sonra da yemeğimizi yemiş yataklarımıza çekilmiştik.

Yatmadan önce Efe Selahattin yatağımın yanına gelerek yine o kadife gibi dost sesiyle:

«Dinamo, dedi, polis, burasını senin eski ve ilk sığınağın olarak biliyor. Yakında buraya da bir baskın yapabilir. Onun için sana şimdiden daha uzakça bir sığınak bulduk. Sanırım Osman da sözünü etmiştir. Yine bizim kunduracılardan Selahattin Akarışık'ın evi. O da çok iyi bir insandır. İnanmış bir sosyalisttir. Bu adaşım çok çok iyi bir insandır, Dinamo. Yalnız, zavallının karısı delilik alametleri geçiriyor. Bir tek o yüzden bahtsız bir aile, biliyorsun küçük kızı bir yaz bizde kalmıştı.

Bir de on beş yaşlarında bir oğlu var. Aksaray'da oturuyorlar.»

Efe Selahattin de, Selahattin Akarışık da önceden hapse girmiş, polisçe fişlenmiş olanlardandı. Yalnız, şu sırada uslu oturuyorlar ve 1 Mayıs günleri yataklarını yorganlarını sırtlarına vurup Birinci Şubenin yolunu tutmuyorlardı. Bundan dolayı birkaç günlüğüne bunlarda korkusuzca konuk olabilirdim. Efe Selahattin'lerde bir hafta kadar kaldım. Efe, her akşam eve geldikçe haber getiriyordu:

«Dinamo, bu herifler sana fena aşık olmuşlar, umulmadık kişilerden seni soruyorlar. Şimdilik bizim ev en gözönü bir yer olduğundan polis buraya boş veriyor. Biz de polisin bu psikolojik yanılgısından yararlanıyoruz. Haberin olsun, Akarışık her akşam seni bekliyor. Sen her saat hazır bulun da, bakarsın hiç düşünmediğimiz bir saatte gidiveririz. Ha, Muzaffer'e rastladım, seni sordu, sağlığının yerinde olduğunu, ne ki bomboş oturmaktan çok sıkıldığını söyledim. O Orhan Alkaya namussuzu hemen her gün Kara Kemal'le buluşmak üzere Muzaffer'in gazinosuna geliyormuş. Uzun saatler bir masanın başında dertleşir görünüyorlarmış.»

Bir akşamüstü erkenden gelen Efe Selahattin, baktım coşku içindeydi:

«Dinamo, haydi, hemen giyin, gidiyoruz. Yoksa polis nerdeyse kapımızdadır. Bir şairin bu kadar kovalanması nedendir anlamıyorum.»

Teğmen giysimi bir kez daha giymiş, Efe'nin yanı sıra merdivenlerden aşağı iniyorduk ki Melahat hanımla karşılaştık. Kadife gibi yumuşak, dost sesiyle:

«Gidiyor musun, Hasan bey?» dedi ve beni kucak-

layarak vedalaştı.

Efe'yle Park Otel'e doğru çıktık. Park Otel'in sağından geçtik, Taksim'e çıktık. Bir Harbiye - Aksaray tramvayına atladık arka sahanlıkta dikilip geceyi gözleyerek Aksaray'a doğru yol aldık.

Karışık sokaklardan geçtikten sonra bir ahşap evin kapısını çaldık. Efe'lerde konuk edilmiş olan küçük kız kapıyı açtı. Beni subay kılığında tanımadı. Taşlığın sağındaki merdivenlerden yukarı çıktığımızda Selahattin Akarışık, çoğu zaman gülümseyen sempatik yüzü, uzuna yakın boyu ve yine tatlı diliyle karşımıza dikildi:

«Hoşgeldin, şairimiz!» diyerek iki eliyle birden iki elimi avuçlarının içine aldı.

Hemen oracıktaki bir sedire oturduk. Hava soğukça olduğundan ortadaki soba harla yanıyordu.

On beş - on altı yaşındaki erkek çocuk da gelip elimizi sıktı:

«Ben de şiir yazıyorum ağabey,» dedi.

Onun hiçbir şiirini okumadım, ancak büyük tutuklamada onun bu şiirleri de, benim şiirlerim diye mahkemeye çıkacaktı.

Selahattin Akarışık'la hemen hiç görüşemiyorduk. İş yerinden geç vakit geliyor, ben görmeden yatağına giriyor, gün ağarırken evden çıkıyordu. Öyle ki bir öğle sonu on - on beş kişilik bir polis grubuyla alınıp götürüleceğim gün de ortalarda yoktu.

Oğluyla sedirde oturmuş, bir Almanca dergiyi okumaya çalışıyorduk. Bu sırada dışarda bir gürültü oldu. Oğlan kalkıp pencereye gidip döndü:

«Bizim kapının önünde bir yığın adam var, dedi, ama başlarında resmi polisler de var.»

Oğlanın bunu söylemesiyle kapının baskın usulüyle açılıp bir yığın polisin taşlığa, ordan merdivenlere saldırması bir oldu. Bir dakika sonra yanıbaşımda iki

resmi kılıklı karakol polisi peydahlanmıştı. Ben de bu sırada ayağa kalkmış olduğumdan iki polisten ince, delikanlı olanı subay üniformam karşısında duraklamış, benim arkamda Dinamo'yu arıyordu:

«Yok efendim burda Dinamo,» diye merdiveni dolduran kişilere seslendi:

«Burda yalnız bir subay var.»

«İşte, Dinamo o, oğlum.»

Bunu söyleyen sarışın bıyıklı, sivil adam, odaya girmeye yüreklendi. Benim yanıbaşımda dikilen iriyarı komiser yardımcısıyla genç polisi bir yana iterek yanıma sokuldu, sol kulağımı yoklayarak:

«İşte, sol kulağındaki eksiklik de burda, Dinamo'nun kendisi bu,» dedi.

Sonra, gitmeye davrandığımızda iki elime önden kelepçe vurdular. Yusuf Ahıskalı'nın verdiği asker kaputunu da omuzlarıma atan adam kendini tanıtarak şöyle dedi:

«Ben Birinci Şube Müdürü Zeki. Korkma Dinamo, sana müdiriyette güzel bir oda vereceğim. Yürü gidelim.»

Biz müdiriyete gitmek üzere bir alay halinde birkaç otomobille evden ayrılırken geride kalan birkaç polis, evi pamuk atar gibi atıyordu.

Polis otomobili Sansaryan Hanı'nın önünde durdu. Merdivenlerden döne döne dam katındaki Birinci Şubenin kapısına geldik. Ufak bir tıkırtıdan sonra kapı hemen açıldı. Bir yanımda Zeki (Birinci Şube Müdürü), öbür yanımda yarbay askeri yargıç (Milli Emniyet memuru) beni bayağı iki kolumdan uçurur gibi yaparak orada ağzını açmış bekleyen bir kapıdan içeri soktular. Baktım, tam karşımda rengi esmere çalan ablak suratlı genç bir adam oturuyor, oturuyor dediysem bu tam oturuyor değil kasılıyor, Zeki bey coşkuyla beni

tanıttı, böylece o adamı da bana tanıtmış oldu:

«İşte, müdür bey, Dinamo'yu getirdik,» kasılmasına biraz daha sertlik katmaya çalışan Ahmet Demir, kafasını kaldırarak gözlerinin akını belirtti, birkaç saniye beni süzdü.

İlk sorusu şu oldu:

«Türkiye Komünist Partisi'nin lideri sen misin? Hiç yadsımaya kalkma, bizi de uğraştırma. Hemen söyle, sen de rahat et, biz de rahat edelim. Eğer susacak olursan bizim söyletme usullerimiz vardır. Gerçi eski bir komünistsin, bunları bilmez değilsin. Ancak hatırlatmakta yarar vardır diye düşünüyorum.»

Ahmet Demir'in daha önceden sertliğiyle çıkışlar yapmak gibi iyi numara almayan halleri olduğunu işitmiştim. Ayrıca onun da benim gibi Darüleytamlardan (öksüzyurdu) yetiştiğini duymuştum. Şu sırada olsa olsa benden iki üç yaş büyük olabilirdi. Belki de hemen benim yaşımdaydı. Yani babalarımızı Birinci Dünya Savaşı'nda yitiren çocuklardandır. Ama, Ahmet Demir, şimdi o Mehmetçikleri savaş cephelerine gönderenlerden emir almaktaydı. Onların kapıkuluydu. Karşısındaki adamı memleketi yıkmaya çalışan bir vatan haini olarak görüyordu. Dişlerini bileyerek işkence etmeye hazırlanıyordu. Beni Komünist Partisi'nin lideri olarak suçlamasını şöylece reddettim:

«Ben lider mider değilim. Ben Türkiye işçi sınıfının şairiyim. İşçi sınıfının saflarına da demokrasiyi getirmeye çalışırım. Bunu salt şiirle ve edebiyatla yapmaya çalışırım. Örgüt işlerinden anlamam. Her işin bir uzmanı vardır. Ben ezilen işçi sınıfını salt kültür alanında aydınlatmaya çalışırım. Elbette Türkiye işçi sınıfının da bir lideri vardır. Ama, ben bilmiyorum.»

Hepsi bu konuşmamı büyük bir ilgi, merakla dinlediler. Sonra, Zeki bey beni aldı:

«Gel, Dinamo, dedi, sana güzel bir oda vereceğimi söylemiştim. Odanı bir gör bakalım beğenecek misin? Senden kira filan isteyecek değiliz. Burda bulunduğun sürece orda kalabilirsin.»

Bu alaylı sözlerle beni Birinci Şubenin tam karşısına düşen tek kişilik hücrelerden birine koydu. Kapıyı açıp da beni içeriye soktuğunda ılık bir havasızlık çarptı yüzüme. Zeki bey:

«Burası bir tahtelbahirdir (denizaltı). Yine de öbür hücrelerin en iyisidir, haydi hoşça kal. Ha, ihtiyaçların için kapıya vurup memurları çağırmayı unutma!»

Kapıyı asma kilitle üstümden kilitledi. Avuç içi kadar olan hava deliğinin kapağını da sürgüledi. Burda insan havasızlıktan boğulabilirdi. Yalnız bir iyi özelliği vardı. Bir somya vardı ve bu somyanın üzerinde de ince bir şilte ile bir de yastıkla battaniye vardı.

Somya hücreyi boydan boya kapladığından adım atacak, volta vuracak çokça yeri yoktu.

Evet, somya hücreyi büsbütün kaplıyor gibi görünüyorsa da onu itip, duvara yanaştırınca üç adım atacak bir aralık kalıyordu. Ben de bu daracık alanda bir iki saat ileri geri gidip geldikten, yani, volta vurduktan sonra yorulduğumu, havasızlıktan bunaldığımı anladım. Hemen kendimi somyanın üstüne attım. Gözlerimi tavana diktim. Bu hücreler, sonradan ivedi suçlu adayları için hazırlandığından çerden çöpten yapılmışlardı. Tavana vurulan sıva çatlamış, dökülmek üzereydi. Acaba bu hiç dökülmeyecek de salt oraya konulan zanlı sürekli bir tehdit altında, yani, Demokles'in kılıcı altında bulunsun diye mi yaptılar diye bile düşündüm. Ne var ki benden sonra oraya konmuş olan kişinin üstüne bir gece vakti inivermiş, büyük korkulara yol açmış. Neyse, birkaç gün böyle dünyadan, insanlardan uzak, savaş haberlerinden uzak, yattığımız sırada bir gün Zeki bey

çıkageldi. Küçük hava deliğinin kapağını açarak:

«Dinamo, korkma, işkence için değil, Şevki beyle üçümüz, şöyle bir konuşalım, dedik. Onun için, kendine çeki düzen ver, hazırlan hemen gidelim.»

Kalktım, dışarı çıktım, koridor, bizim denizaltıya göre serinceydi. Öteye doğru gittiğim sırada mart havasına açılmış bir pencerenin demirlerine koltuklarının altından bağlanarak asılmış bir adam gördüm. Bu bizim Reşat Fuat Baraner'den başkası değildi:

«Liderinizi yakaladık Dinamo. Bundan, yani parti başkanlığından kurtuldun. Ama herhalde sana bir iki küçük pürüz daha hazırlamışlar, Allahın izniyle onlardan da kurtulacağına inanıyorum,» dedi.

Bu sırada Sebati Selimoğlu, genç bir sivilin yanında süklüm püklüm yanımızdan geçti. Belki heladan dönüyordu. Gözlerinin altından bana anlaşılmaz bakışlarla baktı. Partiye girmesine ben neden olmuştum. Benim en eski tanıdığımdı.

Zeki bey, Sebati Selimoğlu'nun geçtiğini görerek:

«Bülbül gibi konuştu,» dedi.

«Kim bilir kaç araba odun atmışsınızdır benim zavallı ahbabıma.»

«İnan, Dinamo, bir arabadan çok atmadık. Oğlan, liderin verilmesi gerektiğini anladı ve verdi. Nasıl olsa meydana çıkacak dedi, daha birçok arkadaşın canı yanmadan bari ben bu işi bitireyim dedi.»

Zeki beyin odasına girdiğimizde maroken koltuklardan birinde yarbay Şevki beyin oturmuş, esmer yüzünün ortasındaki iri kara gözleriyle beni bombardıman ettiğini gördüm.

«Ooo Dinamo, buyur, biraz hoş beş edelim dedik.»

Zeki bey de onun yanındaki koltuğa oturarak beni karşılarındaki bir koltuğa oturttular.

Şevki bey, güleryüzlü görünmeye çalışarak şöyle bir

konuşma kapısı açtı:

«Dinamo, bugün Zeki'yle oturduk, acı tatlı konuştuk. Senin bütün muhalifleri, yani burjuva yöneticilerini asacağınızı söyleyen meşhur şiirini bir kez daha andık. Yalnız, her asılmaya götürülenin bir son isteği vardır ya. İşte, biz de Zeki beyle asılacağımız zaman son dileğiniz nedir diye sorulduğunda: 'Dinamo bey, nasıl olsa öbür yana gideceğiz, hiç olmazsa açı açına değil, tok karnına gidelim, müsade et, Park Otel'de şöyle dört başı bayındır bir yemek yiyelim. Ondan sonra bizi as!' diye düşündük,» dedi.

Zeki bey de:

«Ne dersin Dinamo, son yemeğimize müsaade çıkacak mı?» diye sorunca:

«Zeki bey, dedim, gerek siz, gerek Şevki bey, birer teknik elemansınız. Asılma işi daha çok yukardakilere çarpar.»

Ben bu sözü söyler söylemez yarbay Şevki bey yerinden sıçradı:

«Hah, genelkurmay başkanına o aşağılayıcı mektubu yazan adamı yakaladım!» diye bağırdı.

Birinci Şube Müdürü de coşkulanmıştı:

«Nasıl, yarbayım?» diye sordu.

«Dinlemedin mi Dinamo'nun nutkunu? Nasıl kendisini ele verdi.»

Ben şaşırmıştım. Demek beni tuzağa düşürmek üzere buraya çağırmışlardı.

Şevki bey yengi kazanmış gibi ağzı kulaklarında:

«Dinamo, dedi, yalnız bir sözcük değil, bütün şu kağıdı dolduran yazı senindir. Bunları senden başkası yazamaz. Fevzi Çakmak, bu yazıyı okuyunca küplere bindi. Yine o solcu şairlerden birinin işidir bu. Çabucak suçluyu bulun, ben ona yapacağımı bilirim, diye de sizleri ima etti.»

Benim yazıma yakın bir biçim kimin olabilirdi? Zeki beye ünledim:

«Zeki bey, dedim, şu mektubu benim yazmadığımı bilmelisiniz.»

Şevki beyle Zeki bey (sözde ben görmeden) gözleriyle işaretleştiler. Sonra, Zeki bey bana:

«Dinamo, dedi, bu işte bize yardımcı olamazsan iş senin üstünde kalacak. Ona göre düşün. Kendi kendinle savaş, gelecek çağrışımızda işin doğrusunu getir.»

Zeki bey, beni «Tahtelbahire» (denizaltı)ya götürünce şöyle dedi:

«Daha önce söylemedim. Senin saklandığın yerleri aradığımız günlerdeydi. Kızkardeşin Lütfiye hanım aklımıza geldi. Onu getirdik buraya. Ufak sertlikler göstermek istedik, senin yerini söylesin diye. Ayakkabılarını çıkarttım. Yalınayak taşlara basınca biraz burukluştu, 'bilmiyorum!' diye o da senin gibi demir leblebi olmaya başlayınca ona bütün ömrünce unutamayacağı bir şamar çektim. 'Kunduracı Osman bilir onun nerde saklandığını' dedi ve çok önemli olmayan bir iş için boşuna işkence görmek istemediğini anlatmış oldu.»

«Peki Osman İşçi'ye ne yaptınız?»

«Osman İşçi'yi yaka paça getirdik. İnsanın, içinde ancak dik durabileceği tabutluklardan birine tıktık. Sorarız söylemez, Osman kavi adam. Bildiğini anladıktan sonra o durumda tabutlukta birkaç saat daha bıraktıktan sonra aklı başına geldi. Hemen bülbül gibi konuştu. Şu Hitler denen herif akıllı bir adammış. Onun usulünü kullanarak başarı sağlıyoruz.»

«Çok tehlikeli yoldasınız, Zeki bey!»

Akşam mı sabah mı olduğunu unutmuştum. Çökmek üzere bulunan tepemdeki ampul geceli gündüzlü yanıyordu. Dışarının aydınlığı değil de dışarının gürül-

tüsü bir yerlerden yol bulup geliyor, kimi olasılıklarda bulunmamıza yardım ediyordu. Üç adımlık bir yürüyüş pistim olduğunu söylemiştim. Yirmi dört saatin önemli bir bölümünü bu minnacık avluda volta vurarak geçiriyordum. Bütün korkum, birdenbire SS'lerin çıkıp gelmesiydi. Bakarsınız Stalingrad'da burnu iflah olmaz biçimde boka batmış olan Hitler, arkadan bir oyun yapmaya kalkar, Türkiye'yi birkaç saatte işgal ederek Stalingrad'ın arkasına düşmek üzere Kafkasya'ya yönelirse...

Bu, gecikmiş bir olasılıktı, ama bu tehlikeleri biz yıllardır yaşıyorduk. İstanbul'u işgal etmiş olan düşman siyasal polisi hemen bizim bulunduğumuz hücrelere el atacaktı. Dışarda bu tehlikeden biraz kaçılabilirdi, ama burda... Yunanistan burjuva hükümeti mapusanedeki bütün solcuları Gestapo'ya teslim etmişti. Bugünlerde beni bir tek titreten buydu.

Bir sabah, öğleye doğru bir zaman olduğunu sanıyordum, kapım kurcalandı. Hemen yatağımda doğrularak oturdum. Gelen müdür Zeki beydi. Yüzünde hiç de kötü olmayan bir hava vardı:

«Bu geceki tahtelbahir yolculuğu nasıl geçti, Dinamo? Mareşal'in mektubunu çözdün mü? Gel biraz bizim büroya gidelim, orda kimi işler konuşacağız.» dedi. Birlikte onun bürosuna gittik.

Şevki bey bir koltukta oturuyordu. Onun yanıbaşında dikilen uzun boylu, askere benzer birisi vardı. Mareşal işinin hâlâ sürdüğünü sanıyordum. Herhalde işin içinden çıkmak için bir de uzman getirmişler, diye düşünüyordum ki Zeki beyin konuşması düşüncemin doğru olmadığını anlattı.

«Dinamo, hakaret mektubunun yazarı bir general çıktı. Bu sabah Beyoğlu postanesine yeni bir mektup atarken yakalandı. Post restantlarda bekleyen adamla-

rımız, en sonra ellerine düşen mektupla birlikte onu bırakıp gitmekte olan kişiyi de yaka paça getirdiler.

Bu general Ali İhsan Sabis. İnsan hiç inanmaz değil mi?»

«Hitler'in emrine girmiş bir adam olduğu belliydi. Elbette, Hitler Türkiye'ye gelirse en büyük askerlik postunu kapmaya hazırlanmış adam.»

Şevki bey bir kahkaha atarak:

«General Ali İhsan Sabis yüzünden zavallı Dinamo yanacaktı!» dedi.

Yarbay Şevki bir eli çenesinde düşünerek:

«Peki, Dinamo, dedi. Şimdi ne olacak senin bu halin? Bir yandan o korkunç şiiri yazarak hükümeti gücendirdin, öbür yandan bir kontrparti kurmaya çalıştığını söyleyip duruyorlar. Nedir bu kontrparti?»

«Şevki bey, ben, bildiğiniz gibi yalnız şairim, inandığım düşünceleri şiir yoluyla millete anlatmaya çalışırım. Yoksa, kendim, bir parti kurup da bunu çalıştıracak adam değilim.»

Konuşmamız bitmek üzereydi ki Şevki bey, Zeki beyle fısıldaştıktan sonra bana şöyle dedi:

«Neden İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak bir af dilemeyesin. Senin ayarında bir aydın kişinin böyle bir hiç yoluna yok olup gitmesi acıklıdır. Hemen şimdi şurda yazacağın birkaç satırlık mektup seni sonuna kadar Türkiye'nin mutlu insanları arasına katar, en uygun bir büroda rahatça çalışırsın.»

Güldüm. Bu sırada biraz ötede dikilerek bizi dinleyen Alişan bey de gülerek şöyle dedi:

«İlahi Şevki bey, Sovyet ordularının Bulgaristan'a girdiklerini görmüyor musun?»

Milli Emniyet'in adamı Alişan beyin bu sözüyle görüşmemiz bitmişti. Yalnız, Zeki bey beni hücreme götürürken:

«Şevki beyin önerisini yabana atma, Dinamo, düşün, bir iki gün sonra bunu sana yine soracağım,» dedi.

Demir kapı üstümden kapandı. El içi kadar sürgü de sürüldü. Yatağımın üstüne otururak kendi kendime kaldım.

Gecenin bir vaktiydi. Derin unutsuzluk uykularındayken birdenbire hücremin demir kapısı çarpılarak açıldı. Bu gürültüyle uyandığımda ceketsiz, kolları sıvanmış gömlekleriyle ve korkunç görünmeye çalışan yüzleriyle üç iriyarı polis hücreme girmişti. Hiçbirini tanımıyordum. Yalnız kolları, bilekleri, boyunları kalındı, beni korkutmak için geldikleri anlaşılıyordu. İçlerinden biri:

«Dinamo, Laz İsmail'i en son ne zaman gördün?» diye tuzak bir soru sordu.

Elinin sakatlığını saklamaya çalışan kişinin ünlü Parmaksız Hamdi denilen adam olduğunu anladım.

«Laz İsmail'le sanki kırk yıldır görüşüyor muşum gibi soruyorsunuz. Ben, Laz İsmail adını, Nâzım Hikmet'in 'gece gelen telgraf' şiirini okuduğumda, Sivas Öğretmen Okulu'nda işitmiştim. Nâzım'ın bunca önem verdiği bu arkadaş kimdir diye önümüze gelene sorduk. En sonra onun, hapisanede yatan arkadaşlarından biri olduğunu işittim. Hem Laz İsmail, o zamanlar benden bir kuşak ilerdeydi.»

«Peki Doktor Şefik Hüsnü'yü de mi tanımazsın?»

«Hayır, ancak adını bilirim. Hiç karşılaşmadım.»

«Yalnız Resat Fuat Baraner'i tanıyorsun. Onu da yadsıyamazsın ya!»

«Yooo, neden yadsıyayım. Yeni Edebiyat Dergisi'nde yazar arkadaslardandı.»

«Peki senin Laz İsmail'le görüstüğünü meydana

çıkarırsak, yine ben hiç görmedim, tanımıyorum mu diyeceksin?»

«Hamdi bey, dedim, salt benim de Trabzonlu oluşumdan bu bağlamayı yapmaya çalışıyorsun.»

Bu son sözüm üzerine «üç yiğitler»in şişinmeleri indi, beni yine umutsuzluk uykumla başbaşa bırakarak çıkıp gittiler.

Ertesi gün beni bu (denizaltı)dan çıkarıp daha ötelerde ranzalı hücrelerden birine verdiler. Burda temelli ıskartaya çıkarılmış bir adam gibi bayağı unutulur oldum. Yalnız kayınvalidem Ferhunde Fatma, en sonra nerde olduğumu bulmuş, bana bir torik kızartması getirmişti.

Burda üst ranzada yatıyordum. Gezmek, yürümek olanağı yoktu. Yalnız yatılacak bir yerdi. Soruşturma herhalde bitmek üzereydi. Artık, benimle ilgili hiçbir soru gelmiyordu. Yalnız, on on beş gün sonra kapım açıldı. Şevki beyle, müdür Zeki ordaydılar.

«Bir şey mi var Şevki bey?»

«Yok, Dinamo, sen bayağı yakışıklı adammışsın. Şişmanlamışsın da!»

Güldüm:

«İş artık sonuna geldi. Ankara'ya gideceksiniz. Orda garnizon mahkemesi bakacak davanıza!»

Akşamdan bir sivil içeri seslendi:

«Hasan İzzettin Dinamo?»

«Evet!»

«Yarın sabah Ankara'ya gideceksiniz, hazır olun.»

«Sağ ol, anladım.»

Ertesi sabah, erkenden kapı açıldı. Biraz ötede Reşat Fuat Baraner de dikiliyordu yanında iki siville. Merdivenlerden aşağı inerken Suat Derviş hanım da bize

katıldı. Müdiriyetin kapısında bekleyen bir cipe bindirildik. Bir araba vapuru bizi az zamanda Haydarpaşa'ya bıraktı. Orda hazır bekleyen bir trene bindik. Biz üç zanlıydık. İki üç kişi de güvenlik memuru olmak üzere bir kompartımanı işgal ettik. Herkes susuyordu. Ben de pencere kenarına düştüğümden güzelim doğa manzaralarını yer gibi gözlemliyordum. Ülkemin doğasına bayağı acıkmışım. Trenimiz insan eliyle işlenmiş büyük kentlerin doğaya özgü güzelliklerini arkada bırakarak Anadolu'nun gerçek doğa güzellikleri arasından geçmeye başladı. Özgürlüğüne kavuşmuş olan bu güzel ülkede bir terslikler mi kalmıştı ki, düşünelim derken kolayca özgürlüğümüzü yitiriyorduk. Düşünmeyen bütün koyunlar serbestçe otluyordu.

Ertesi gün Ankara'ya vardığımızda, kırmızı bir hapisane arabasıyla alınarak yukarı doğru götürüldük. Büyük Millet Meclisi'nin arkasında, yere yapışmış hücreleri kenarlara dizilmiş, ortadaki boşluk avlusu açık olan bir yere indirildik. Burası ünlü askeri hapisaneydi. İki asker gardiyan beni aldı, mapusanenin ortasındaki avludan geçirerek hemen karşıya düşen hücreye koydular. Burası büyükçe bir hücreydi. Ankara'nın ziraat mektebi yörelerine bakan kocaman bir de penceresi vardı.

Şimdilik tek kişilikti. Reşat Fuat'la, Suat Derviş'i nereye verdiklerini göremedim. Hapisane dolu gibiydi, ama, muhafızlarım beni kaçırır gibi götürdüklerinden hiç kimseyi göremedim. Askerler hücremin kapısını kapayıp gitmişlerdi. Hemen kocaman aydınlık pencerenin önüne gittim. Gazi Eğitim Enstitüsü'nden tanıdığım bozkır güneşini sevinçle, içime çekerek gözledim.

İstanbul hücrelerindeki korkunç, işkenceli zindan yalnızlığı burda salt yalnızlığa dönüşmüştü. Yalnız, her

sabah, bir İstanbullu er elindeki defterle geliyor, çarşıdan bir şey isteyip istemediğimi soruyor, sonra çıkıp gidiyordu. Yine kendimle başbaşa kalıyordum. Sanırım, bir hafta on beş gün bu durum sürdü. Ben asker olduğumdan bana karavana çıkıyordu. Yoksul yemekler yemeye alışık olduğumdan askeriyenin bu yemeklerini hiç de yadırgamıyordum. Bütün sıkıntım, okuyacak bir şeyler bulmaktı. Bir gün artık hücre hapsi canıma tak etmek üzereydi ki penceremin önünde kalabalık sesler işittim. Pencereye yaklaştığımda cezaevi ile cezaevi dış duvarı arasında erler, gedikliler, araya bir de ağ germişler voleybol oynuyorlardı. Pencereyi açarak baktım. Üstümde hâlâ teğmen giysisi vardı. Hemen bütün oyuncular benimle ilgilenince bayağı utandım. Sonra, haki ceketin üstüne pijamanın ceketini geçirdim, böylece subaylığı yitirmiştim. Hava serince olduğundan yün ceketin giyilmesi kesinlikle gerekiyordu.

Ertesi gün de beni hava almak üzere mapusanenin ortasındaki avluya çıkardılar. Orda yabancı uluslardan sarışın kişilere rastladım. Hele içlerinden birisi bir Alman'a benzeyeni, kısa pantolonla ve kolsuz bir gömlekle dolaşıyordu.

Bahçede bir de güzel köpek gördüm. Kendisine dikkatle baktığımı görünce bunu bir çağrı olarak aldı ki hemen yanıma geldi. Beni bir kez kokladı, yabancı, ama dost bir insan olduğumu anladıktan sonra yavaş yavaş öteye doğru uzaklaştı. Parlak bozkır güneşi, herşeyin üstüne kendi malıymış gibi iniyor, aylardır güneş yüzü görmemiş kemiklerimi ısıtıyordu.

Benim hücremin solunda şimdi ünlü bir avukat olan Ziya Nur Erün'ün hücresi vardı. Pencereden başımızı uzatarak, birbirimizi görmeden birkaç laf ediyorduk. O Fehmi Kurucu ile birlikte yedek subay okulundan geliyordu. Birbirimizin yüzünü görmeden bu durumda ta-

nışmıştık. Yalnız o, beni şiirlerimden daha önceden tanıyordu. Tatlı bir erkek sesi vardı.

Hava almaya çıkarılıyorduk. Bir gün hücre yaşamı kaldırıldı. Hepimiz dışarı döküldük. Seksen kişi kadar vardık. Herkes en yakın arkadaşını buluyor, onunla avlunun bir yanına çekiliyor ya da içerde oturarak dertleşiyordu.

Bir gün Beyaz Ruslar'dan Mironoviç'in elinde Rusça bir Pravda gazetesi gördüm.

«Pravda, Ankara'ya geliyor mu?» diye sordum.

«Görüyorsunuz ki bizim buraya kadar geliyor. Eğer okumak isterseniz bende Ogonyak Dergisi de var.»

«Ben de almak istiyorum.»

«Gerek yok ben okuduktan sonra size veririm, ne olacak en sonra bir gazete,» dedi.

Ertesi gün Mironoviç bana birkaç Pravda ile bir de Ogonyak Dergisi getirdi. Mironoviç Beyaz Rus Ordusu döküntülerindendi. Rus'ların Alman'ları yeneceğine inandığından girdiği kampı gözünü kırpmadan değiştirmeye karar vermişti. Rusya tarihi üstüne neler bildiğimi sordu. Pek az bir şey bildiğimi söyledim.

«Ben şu sırada yeni bir Rusya tarihi yazmış bulunuyorum, Stalin'e gönderilmek üzere Sovyet elçiliğine verdim,» dedi.

Bir sabah bahçede gezerken koltuğunda birçok kitaplar bulunan sarışın ince vücutlu bir genç adam yanıma sokuldu:

«Guten tag!» dedi.

«Guten tag,» dedim.

«Diese Bücher sind für ihnen...»

Bana bir sürü Almanca kitap getirmişti. Ünlü İsveçli kaşif Sven Hedin'in adı vardı hepsinin üzerinde.

«Danke Schön. Çok teşekkür ederim. Okuduktan

sonra hepsini geri veririm,» dedim.

«Yok, yok, dedi, ben bunları temelli size veriyorum. Ben hepsini okudum.»

«Demek Türkçe de biliyorsunuz?»

«Evet, çoktan bu yana Türkiye'deyim.»

«Almanya'nın neresindensiniz?»

«Ha! Ben Alman değilim. Çekoslovakyalı'yım. Yani bir Çek'im.»

«Evet, anladım, Almanlar yüzünden bütün dünyanın başı belada!»

Delikanlı, bu konuştuğumuzu işiten oldu mu diye bir kez çevresine göz gezdirdi. Rahatlamıştı.

«Evet, dedi, bizim Çekoslovakya da onların kanlı çizmeleri altında.»

«Yabancı ülkelerde de sizi istihbarat işleriyle uğraşmaya zorlayarak başınızı bir kez daha belaya sokuyorlar.»

«Ne doğru söylüyorsunuz, Hasan bey,» dedi. Sonra «Hoşça kal!» diyerek hızlı adımlarla yanımdan uzaklaştı.

Avluda Zeki Baştımar'la volta vuruyor, konuşuyorduk. Moskova'dan trenle dönüşünde kompartımanına nasıl bir karalı kadının bindiğini, Bulgar sınırına dek onunla nasıl söyleştiğini anlatıyordu.

«Baştımar, dedim, bunun bir istihbaratçı olduğunu anladın mı?»

«Anladım, ama boş verdim, o da benim ne tip bir adam olduğumu biliyordu. Tren Romanya'yı terk ederken o da indi gitti. Rusça konuşuyorsa da o bir Romen istihbaratçısıydı.»

Zeki Baştımar sözünün sonunu bağlamıştı ki birdenbire karşımıza orta boylu, esmer, kara gözlü, kara

saçlı, kara kalın kaşlı, ayağında takunyalarla Ali Tokuç çıktı:

«Lazlar nasıl da bulur birbirlerini. İnkar etseler bile burunlarının kocamanlığı kendilerini ele verir. Eyyy, nasılsınız, aydınlarımız? Anlaşıyor musunuz? Ben iki aydın bir araya gelince liderlik kavgası yaparlar sanıyordum.»

Ali Tokuç bunları söylerken gülüyordu. Çok yüksek, uyumsuz, tedirgin edici bir sesi vardı. Emreder gibi konuşuyordu. Ufak tefek, cılız gövdesiyle bu ses arasında hiç uyum yoktu. Kunduracı Ali Tokuç, eleştirici bir zekaya da sahipti. Gördüğü kusurları sıtma görmemiş sesiyle herkesin yüzüne söylerdi.

Yine bir gün takunyalarıyla avluda benimle volta vururken yaşamını şöyle anlatıyordu:

«Dinamo, ben bu davaya ne post kapmak ne de ötekine berikine gösteriş yapmak için geldim. Ben Türkiye'nin tabanını oluşturan gerçek insanlardan biriyim. Yani Türkiye işçi sınıfının katıksız insanlarından biriyim. Uzun söze ne hacet, İstanbul'a çalışmak üzere geldiğimde otel yerine geceleri geceleyebilecek bir yer olarak o zamanlar ünlü bir yer olan berduşların geceldiği Kılıç Ali Hamamını buldum. Akşamdan beş kuruş verip giriyor, sıcak taşlar üzerinde oturuyor, yatıyorduk. Yanımda bir de eski gazete götürüyordum.»

«Gazeteyi niçin götürüyordun, üstüne yorgan diye örtmek için mi?»

Ali Tokuç güldü:

«Yoo, Dinamo, bitleri avlamak için. Üstümüzde o kadar çok bit bulunuyordu ki bunlar hep altıma serdiğim gazetenin üzerinde toplanıyordu. Böylece namussuzları kolayca yok ediyordum,» dedi.

Paris'te hukuk okuyarak avukat olmuş olan Münir Belen, esmer, zeki, kültürlü arkadaşlardan biriydi. Sık sık onun koğuşuna gidiyordum. Akşamları sık sık ıspanak salatası yaparak yiyorduk. Çok zayıflamıştı. Dışkıladığı bölgede kan akıtan memeler vardı. Doktor, bunların hepsini temelli kapatırsan yaşamın tehlikeye girer demişti. O da şimdilik vejetaryen olarak yaşamaya çalışıyordu. Böylece vücut çokça kan yapmadığından Münir Belen rahattı. (Yıllardan sonra tanıdığım, beni tanıyan göbekli, iri yarı bir adam Babıali'den aşağı doğru iniyordu. Bu, Münir Belen'di. Bütün memeleri operasyonla kapatmıştı. Şimdi şişmanlıktan soluk alamıyor, yürüyemiyordu.)

Tevfik Dilmen; partinin kilit noktasına yerleştirilmiş olan yedek subay genç arkadaş hâlâ gizli bir saatli bomba gibi ortalıkta dolaşıyordu. Örneğin, siz volta vururken birdenbire yanınızda bitiyor, sizinle birlikte yürümeye başlıyordu. Bu gizli saatli bombaya hiçbir eleştiride bulunamazdınız, onu hiç azarlayamazdınız, çünkü o kadar masum görünüşlü bir saatli bomba olarak kurulmuştu.

Oysa tutuklanıp buraya getirilmiş olanlardan çoğu, Reşat Fuat'la karısı, bunların içinde hepsi onun işaretiyle olmuştur. Salih onbaşıyla, Hadi Malkoç da baştan beri benzer çizgiyi izledikleri halde cezaevinde bir hücreye konulduklarından hiç kimse onlardan zerrece kuşkulanmadı.

Hadi Malkoç'un kardeşi Birinci Şube'de memur olduğundan sonuna kadar ağabeyini solların arasında bir ispiyon gibi çalıştırdı ve ona sigara ve rakı parası sağladı.

Soruşturma için savcılıkça çağrılmıştım. Kırmızı hapisane arabasıyla götürüldük. Ankara İkinci Garnizon Mahkemesi iki katlı, küçük odaları olan bir evdi. Yeni Ankara'nın bütün evleri hemen hemen hep böyle birbirini andırıyordu. Bunlar, bir ülkedeki öncülerin evleriydi. Görevli askerler beni yukarı çıkardıklarında, soruşturma odası hemen karşımıza çıktı. Girdik. Orta yaşlı, zayıf görünüşlü bir adam, karşısındaki sandalyeyi göstererek:

«Otur,» dedi.

Bu, askeri mahkemede görev yapan sivil bir savcıydı. Önünde kocaman bir dosya açılmış duruyordu. Odada tek başınaydı. İlk önce kimliğimi kurcaladı. Sonra, eğitim derecem üzerine onu aydınlattım.

Önündeki dosyadan sırasıyla öyle sorular sormaya başladı ki bunlar, evinde beni saklayan sözde arkadaş Orhan Alkaya'nın nasıl yadsınamaz belgelerle İstanbul polisinin adamı olduğunu gösteriyordu. Rıfat Ilgaz filan gibi yakın arkadaşlarımın ara sıra beni ziyaret edişleri, günleri, tarihleriyle buraya not edilmişti. Gerçi ben onu daha önce de anlamıştım, ama, böyle sistematik çalıştığını bilemezdim. Ama, bütün bu polise aktarılan bilgiler, suç değildi. Yalnız bir insanın nasıl düşündüğü üstüne bilgi veriyordu. Örneğin, İran gibi bir ülkede Şolohov'un 'Durgun Don' romanı çevrildi de bizde henüz yok. Yalnız ben bu romanı Almanca'dan okudum, demişim.

Savcı Hüseyin bey, bunları yüksek sesle okuyarak bana sordu:

«Bunlar doğru mu, Dinamo?»

«Doğru olmayıp da ne olacak. Hayvan herif, madem ki bu kadarını yazmış, hiç olmazsa ben Dinamo'yu evimde saklandığı sürece, aç da bıraktım, çoğu zaman yemek de, ekmek de vermedim, diye yazsaydı.»

Savcı Hüseyin bey güldü. Ben de gülmek zorunda kaldım.

«Kıtaya giderim faşizm taslakları beni öldürmeye kalkar, ordudan kaçırırlar. Kaçtığım zaman da Dinamo, ordudan kaçtı, şimdi orduya, memlekete ihanet edecek, vurun bu herifi diye ferman çıkarırlar. Evet, savcı bey, benim en büyük düşmanım faşizm, şu fare bıyıklı Hitler'in bütün dünyanın başına tebelleş ettiği faşizm. Onun yerli mukallitleri de bir o kerte tehlikeli!»

Hüseyin bey bunları yumuşak yüz anlatımıyla dinliyordu. Bu sırada odaya asker üniformasıyla genç bir adam girmişti.

Hüseyin bey:

«Süleyman bey, dedi, sen Dinamo'nun anlatımlarıyla uğraş, ben bir saate kadar gelirim.»

Hemen kalkıp çıktı. Uzun boylu bir adamdı. Süleyman bey, henüz oturmamıştı. Bana gülümsüyordu, tombulca, yakışıklı, orta boylu bir adamdı.

Hüseyin bey çıkıp gittikten sonra Süleyman bey gülümseyerek:

«Hasan bey, dedi, ben sizi yıllardan bu yana tanıyorum, ama, siz beni tanımazsınız. Ben İstanbul'da Hukuk'ta okuyordum. Siz de o zaman Hamle Dergisi'nde şiirler yazıyordunuz. 'Mihrabat'ta bir gezinti' diye bir şiiriniz çıkmıştı. Onda şiire ne kadar yaklaşmış, hatta girmiştiniz. Örneğin bu şirinizden şu iki dizeyi bugün bile her ilkyaz geldiğinde bir kez yinelerim. İşte, o iki dize:

Sanki bülbül sesi döndürdü yelkovanları
Sanki bizdik açtıran erguvanları.»

«Sonraları beni buralara sürükleyen, suç diye nitelenen şiirler de yazdım.»

«Onları da biliyorum, ama, okumadım,» dedi. Biraz düşünüp yüzüme baktıktan sonra:

«Askerden kaçışınız yedek subaylığınızın alınması dolayısıyla mı oldu?»

«Yooo, Süleyman bey, ben basit bir er olarak askerliği dört yıl sineye çekmeye karar verdim. İlk aylarda da kültürüme saygı duyarak beni koruyan subaylarla karşılaştım. Ancak, Hitler'in faşizmi Türk ordusunun safları arasına da sızmaya başlayınca ilk kurban olarak beni ve benim gibileri gözlerine kestirdiler. O günlerde Alman Orduları da Türkiye sınırlarından içeri girmek üzereydiler. Hasan dedim, Almanlar Türkiye'ye girdiği gün, iç düşmanlar ya hemen seni öldürür ya da Gestapo'ya teslim ederler. En iyisi mi, sen şimdi Gestapo ile karşılaşmadan kaç da gelirlerse birçok yurtseverle dağa çıkarsın. Türkiye'nin dağları daha uzun yıllar Köroğlu'nun soyundan gelenleri barındırır. Ufacık Yunanistan'ın dağları bile gözü kara yiğitlerle doluydu İtalyan'lara ve Alman'lara karşı!»

«Reşat Fuat Baraner, onun çıkardığı derginin büyük şairi olduğun halde sonradan seni neden 'parti'ye almak istememiş. Aranızdan büyük bir kara kedi geçmiş gibi. Şurda yazılan kontrparti nedir? Siz var olan komünist partisine karşı bir başka komünist partisi mi kurmak istemişsiniz?»

«Yok, Süleyman bey. Ben de en sonra bir bireyim. Bir köşeye sıkıştırılınca sizin de bilmeniz gereken o şiiri yazdım: 'Türkiye Sovyet Cumhuriyeti.' Sıkışık zamanımda yazdığım bu şiirimsi şeyi Orhan Alkaya'nın evinde beni görmeye gelen arkadaşlara okumuş, sonra, bin parça olacak biçimde yırtıp parçalamış, odadaki çöp tenekesine atmıştım. O şiir, o bin parça edilip atılmış şiir tenekeden çıkarılıp birbirine yapıştırılmış, fotoğrafı çekilmiş ve bir korkunç suç belgesi olarak Ankara İkinci Garnizon Mahkemesi'nin arşivine yerleştirilmiş.»

Savcı Hüseyin bey, uzun boyu ile içeri girmişti. Sav-

cı yardımcısı kalkmıştı. Ben de doğrulmak üzereydim ki Hüseyin bey:

«Sen kalkma Hasan bey, dedi, seninle birkaç dakika daha konuşacaklarım var, ondan sonra gideceksin.»

Bunları söyledikten sonra uzun uzadıya yüzüme bakarak düşündü. Sonra, önemli bir şey söyleyecekmiş gibi şöyle konuştu:

«Hasan bey, sen pırıl pırıl bir aydınsın. Kaderin şevkiyle bir karanlık içinde sürükleniyorsun. Oysa, bir büroda temiz temiz oturup çalışabilir, hem zekandan çevrendekileri yararlandırır hem de çoluk çocuğunun rızkını daha kolay çıkarırsın. Evlisin değil mi?» diye sordu.

«Evet, bir kızım var. Şimdi de kötü durumdalar.»

«Gördün mü? Sen beride Don Kişot'luğa çıkmış yeldeğirmenlerine saldırıyorsun.»

«Hüseyin bey benim düşüncelerimin önünde yeldeğirmenleri değil, Hitler'in, Goebbels'in korkunç dünyası var. Ben onlara karşı şiir yazıyorum. Hepimizi yiyecek, yutacak olan devler işte onlar, Hüseyin bey.»

«Ama, Hitler Türkiye'ye saldırmaya hiç niyetli değil. Geleneksel Türk - Alman dostluğu bizi koruyor.»

«Hitler'le adamları, Alman milletine bütün yeryüzünü bin yıllık bir Noel armağanı olarak vermeyi kafalarına koymuşlar. Bu orman içinde Türkiye'miz de vardır, savcı bey!»

«Neyse, Dinamo, işi çok uzatma, İnönü'ye bir mektup yaz, hemen burdan postalayalım. Kadrocular gibi sen de hemen kalemini yeni memleket sorunlarında kullanmaya başlayabilirsin. Karınla kızını da Ankara'ya aldırtırız, gül gibi gecinip gidersiniz!»

Bu sırada içerideki odalardan birinden general olduğu anlaşılan yüksek rütbeli bir subay çıktı. Kapının

önünde dikilerek hepimize bir süre süzer gibi baktı, sonra yine içeri girdi. O dışarı çıkınca Hüseyin beyle yardımcısı Süleyman bey ayağa kalkmıştı.

«Oturun, dedi, soruşturduğunuz maznunu görmek istemiştim de.»

General, yalnız profilimi görüyordu. Cepheden de görmesi için başımı ondan yana çevirdim. Böylece ben de onu görmüş oldum. General odasına girdikten sonra Hüseyin bey:

«Evet, Dinamo, ne diyorsun?» diye sordu.

«Vallahi, Hüseyin bey, sizin güzel niyet sahibi olduğunuza inanıyorum. Ama herkes sizin gibi değildir. Beni böyle bir zamanda bu gibi şeylerden affetmenizi rica ederim, kabul edemeyeceğim,» dedim.

Hüseyin bey de sanki bunu bekliyormuş gibi:

«Peki, dediğin gibi olsun be, Dinamo!» dedi.

Din değiştirme belasını böylece savuşturmuştuk ikinci kez. Yunanistan'da faşist Metaksas da sosyalistlere benzer usullerle din değiştirtiyordu. O tam anlamıyla Hitler'le anlaşmıştı.

Elimdeki Rusça - Türkçe sözlüğün yardımıyla Pravda Gazetesi'ni okumaya çalışıyordum. Bu sırada kapı hoyratça açıldı. Hapisanenin gardiyanları olan iki askerle, hapisanenin müdürü binbaşı içeri girdi. Müdür, sanki on yaşında tombul bir çocuğun başka hiçbir değişikliğe uğramadan öylece büyümüş ve serpilmiş biçimi gibiydi. Yani, Fransızlar'ın Bon homme dedikleri insan tipiydi. Yüzünde hiçbir yetişkinlik izi olmadığı gibi bir çocuk da değildi:

«Dinamo, senin odana bir can yoldaşı daha getirdik,» diyerek kara kuru bir arkadaşı bana doğru itti:

«Sana iyi bir arkadaş, sıkılmazsın; Mehmet!»

Binbaşı, çekilip gittikten sonra benim karyolam biraz daha pencerenin önüne çekilerek Mehmet'in karyolası kapıya yakın yerleştirildi.

Mehmet, somurtkan, hiç konuşmayan bir adamdı. Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın ustalarındandı. Askerler yatağını battaniyesini getirdikten sonra, bunun üzerinde bağdaş kurup oturdu. Hep bir noktaya doğru bakmayı sürdürdü.

Pravda'mı okumayı sürdürdüm. Savaşın nereye vardığını çok merak ediyordum.

Mehmet ne gazete, ne kitap okuyor, ne de Karabük'ten buraya birlikte geldiği herhangi biriyle görüşüyordu. Hücreden dışarda, avluda gördüğüm zaman da hep elleri ceplerinde, gözleri önünde volta vuruyordu. Bu tiplerin şizofrenik tipler olduklarını biliyordum. Daha önce hapislik yaşayışımda en yakın arkadaşlarımdan biri böyle başlamış, sonra hapisaneden çıkmaya altı ay kala İstanbul'a akıl hastanesine gönderilmiş, orda da ölmüştü.

Bu tipler çok korkak tipler de olduklarından ispiyonluğa son kerte elverişlidirler. Onun için, hapisane müdürünün Mehmet'i benim hücreme boşuna getirmediğini hemen anladım.

Müdür, onu benim hücreme bir ispiyoncu olarak koymuştu. Hapisanelerin en iğrenç adamları bu ispiyoncular dır.

Kara Mehmet'in ispiyoncu olarak hücreme gelmesi bana birkaç yıl önce yine bu hücrede geçmiş olan daha büyük bir ispiyonculuğu düşündürdü: Nâzım Hikmet, Harbiye davasında boş yere tutuklandığında şu benim oturduğum hücreye konmuş, birkaç gün sonra da yanına iki kapkara suratlı, çakır gözlü, iki Suriyeli Arap kardeş yerleştirilmişti. Bu iki kara suratlı, mavi gözlü Arap, Türkiye'de casus olarak yakalanmışlardı.

Nâzım'ın düşmanı olan Mareşal Fevzi Çakmak, o sırada Hitler'e de gönülce bağlı olduğundan Nâzım'ı, Gestapo'nun yaptığı gibi, kaçarken vurdurmak sevdasına kapılmıştı. Onun için bu iki casus kardeş, Nâzım' la aynı hücrede kaldıklarından sözde kaçmaya karar verecekler ve Ankara'nın dağlarına doğru uzaklaşacaklardı. Onların kaçmasına göz yuman muhafızlar, onları yakından izleyecekler ve ıssız bir yerde yalnız bırakılmış olan Nâzım'ı kurşunlayacaklardı.

Lütfiye'çikten otuz lira gelmiş, müdiriyetten çağırdılar, gittim aldım. Biraz sonra hücreye ünlü ispiyoncu Salih onbaşı damladı:

«Hasan ağabey, Hadi sizden beş lira borç istiyor, yakında parası gelince verecek.»

Anladım, iki ispiyoncu elele vermişler bu parayı birlikte yiyecekler, ama verdim. Bu sırada Mehmet'in kara dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme belirdi. Yine pencereden dışarı bakan adam pozunu sürdürdü.

Odama ikindi güneşi cömertçe vuruyordu. Bu sırada pencereden içeri çoktandır yittiğini, ölüp gittiğini sandığım sarı kedim atladı. Onun sağ olduğunu görmekle sevinmiştim ama, hayvancağız, aslında ölmek üzere olduğunu anlatmak için son kez bana uğramıştı: Büyük kara sineklerin hayvanın sırtındaki yaraya bıraktığı yürüyen sürfeler, onun derisinin altından girmiş, yiye yiye kuyruk bölgesinden çıkmışlardı. Hâlâ yüzlerce sürfe (yani kurt) Sarman'ın derisinin altında ıvıl ıvıl kaynaşıyordu. Zavallıyı kucağıma alarak bu küçük, ak canavarları ayıklayıp yere atmaya başladım.

Sarman bana ilk geldiğinde de kulağının arkasında tırnaklarıyla kaşımaktan acık bir yara olusmustu. Bu yaraya kocaman eşek sinekleri konuyor, konmasıy-

la hemen oraya yürüyen bir sürfe bırakıyordu. Sarman' sa bu belalı hayvanlara karşı yalnız tırnaklarıyla kendini savunuyordu. Hayvancağız kontrolü yitirmeden hücreye öteberi almak için gelip giden İstanbul'lu askerden bir ilaç almasını istedim. Köylülerimiz, kurtların saldırısına uğrayan ya da herhangi bir nedenle koyunların, keçilerin, genellikle hayvanların açık yaralarına sinekler sürfe bırakmasın diye şimdi adını unuttuğum bir ilacı sürerler, hayvanların yaşamını kurtarırlar. Ben de ablamın vaktiyle bir süre oturduğu köyde birkaç koyundaki kurt ısırığına bu ilaçtan sürmüştüm. Delikanlıya bu ilaçtan söz edince yüzüme kuşkuyla baktı. Hiçbir şey demeden çekildi gitti. Sonra, yineledim, buraya alışmış bir kedinin yarası var ona süreceğim, dedim, ama oğlan, kös dinlemiş gibiydi:

«Bizim burda görevlerimiz daha ciddi,» dedi. İşte, Sarman, şimdi sırtında altı boşalmış bir post taşıyarak geziyordu. Evcil hayvanlar, ölümlerine yakın yiterler, öleceksleri saatlerde de son kez sahiplerine bir kez görünür ve giderler.

Kara Mehmet, benim, kedinin kurtlarını yakalayarak yere atmamı bir süre gözledikten sonra patladı:

«Bırak şu pis hayvanı gitsin be! Yerleri de berbat ettin,» dedi.

«Bu zavallı hayvan benim Sarman'ımdı. Çok yalnız günler geçirdim burda. Bu hayvan benden bir şey beklemeden her Allahın günü beni ziyaret etti. Tatlı mırıltılarla bana türküler söyledi. Bu ölmek üzere olan hayvan, korkma, senin bakışlarından dost olmadığını anladı, onun için burda ölmeyecek, gidip dostu olan doğanın dingin bir kuytusunda ölecek. Buraya da kurtlarını ayıklatmak için değil, ölmek üzere olduğunu bildirmeye geldi.»

Ben bunları söylerken Kara Mehmet kafasını ka-

pıdan yana çevirmiş, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu. Kedi de sanki ivedi biri çağırmış gibi kucağımdan yere atladı. Pencereden aşağı nasıl atlayacak, duvarı nasıl tırmanacak diye düşünmeye kalmadı, zavallı Sarman son kez kürkünü sırtına atarak hapisanenin duvarını tırmandı ve öbür yana atladı. Artık ölse de özgürlük içinde ölecekti.

Sarman'ın ölüm için olsun özgürlüğe doğru gitmesi, bendeki özgürlük ateşini birden alevlendirmişti. Evet, bu hücreden Nâzım da kaçmak istemiş, kaçma kararları tam fiil haline geçeceği akşam, alçak mapusane duvarlarının dibi birdenbire silahlı askerlerle doluvermiş, oysa Nâzım hazırlığını tam yapmıştı. Kurşun renkli fötr şapkasının kenarlarını makasla kırparak onu adi bir köylü şapkası haline getirmiş, Ankara dağlarında giyeceği köylü giysisini andıran eskimiş kentli giysisini bacağına geçirmiş, ceketinin ceplerini, enerji alabilmek için dağ yemeği olarak kesme şekerle doldurmuştu. Yalnız, iki casus kardeş de birliktedir. Nâzım Ankara'dan çıkıp Keskin Kasabası'na doğru giden dağlara tırmanacak. Pek az uzaktan kendilerini izleyen öldürme mangası ilk karşılaştığı yerde temizleyecekti.

Yalnız, Mareşal Fevzi Çakmak'ın bu planı Şükrü Kaya'ca öğrenilerek İstanbul'da hasta yatağında yatan Atatürk'e duyurulunca, bu cinayetin işlenilmesinin durdurulmasını Atatürk emretti. Nâzım'cık da böylece ölümden kurtuldu.

Şimdi, Nâzım'ın atlayamadığı bu alçak mapusane duvarından ben atlayıp gitmeyi kafama koymuştum. Gözlerimle pencereyle mapusane duvarı arasındaki aralığı ölçüyor, duvarın gerçek ölçüsünü bulmaya çalışıyordum. Pencereden sökülecek demirlerin tekniğini gözden geçiriyor, elektriği nasıl söndürebileceğimi, böylece bütün hapisanenin elektriklerinin nasıl kararaca-

ğını düşünüyordum.

Kara Mehmet'ten henüz çokça kuşkulanmadığım günlerdeydi. Bu işi ona da açtım. Elektriklerin söndürülebilmesi için kimi fikirler ileri sürdü. Ertesi gün Kara Mehmet müdiriyetten çağırıldı, gitti ve geldi. Şimdi eskisinden daha dilsiz ve daha asık suratlıydı. Neden çağrıldığını sordum. Kem-küm etti, bir şey söyleyemedi. O zaman hemen kafamda şimşek çaktı: Benim romantik kaçış düşüncem hapisane müdürünün kulağındaydı.

Birkaç gün sonra Zihni T. Anadol'un, kitabına ad olarak verdiği 'Truva Atı' koğuşuna alındım. O gün de tombalak hapisane müdürü olan binbaşı bana şöyle dedi:

«Dinamo, kaçmak için fırsat kolluyordun. Ben de dışardaki nöbetçilere birer bağ fazla mermi verdim.»

Hiçbir yanıt vermeden binbaşının yüzüne bakakalmıştım. O da başka bir şey söylemedi.

Askeri cezaevi oldukça serbestti. Öldürücü, boğucu bir askeri, faşist disiplin yoktu. Bugünlerde Bulgaristan'a girmek üzere olan Sovyet Ordusu yüzünden bütün yeraltı komünist örgütleri meydana çıkmış, savcıları, yargıçları, faşist yönetim adamlarını kurşunluyorlardı. Ama ben yine bizim cezaevindeki bu görece serbestliğin biraz da yönetim adamlarının işi olduğunu düşünüyordum. Örneğin ben çarşıdan Pravda, Ogonyak gibi Sovyet dergilerini aldırıp okuyabiliyordum. Zeki Baştımar, Nâzım Hikmet'le birlikte Türkçeye çevirmeyi sürdürdükleri «Harp ve Sulh»un çevirdiği cildini buraya getirmiş, çalışıyordu.

«Bana demişlerdi ki, bunu yalnız Nâzım çeviriyor.»

«Yooo. İkimiz birlikte çeviriyoruz.»

«Rusça'sıyla Türkce'sini birkaç günlüğüne bana verir misin söyle bir gözden geçirevim. Ben de haddim olmayarak Rusça'ya çalışıyorum da.»

Zeki Baştımar da başlangıçta benim gibi öğretmen okulunu bitirmiş, öğretmen olmuştu. Sonra, Sovyet Rusya'da Marksist eğitim de yapmış, bilgili, ağırbaşlı bir arkadaştı. Hapisanede hep tek başına volta vuruyor, yanına bir başkası katılırsa ancak o zaman inzivadan çıkıyordu.

Reşat Fuat da ara sıra çocuklara Marksist felsefe üstüne dersler veriyor, boş zamanlarında bizim Ankara Hapisanesi'nde Ruşen Zeki Koca'nın Türkçe'ye çevirdiği «Ekonomi Politiğin İlkeleri» adlı kitabı çeviriyordu. Ben bu Fransızca kitabı birkaç kez okumuş, bir kenara bırakmıştım.

Ben Reşat Fuat Baraner'in Almanca, Rusça bildiğini biliyorsam da Fransızca bildiğini bilmiyordum.

Yargılanmamız başlamıştı. Kırmızı hapisane arabasına bindiğimizde uzun zamandır ilk kez Suat Derviş hanımı aramızda gördük. Onu cezaevinin dışında özel bir hücrede tutuyorlardı. Uzun sorgulardan sonra yaylım ateş gibi bir savunma başladı. Hiç okul yüzü görmemiş bir sürü insan yargıçlara öyle sözler söylediler ki yargıçlar bunların anlamını uzun süre düşünmüşlerdir. Türk işçi sınıfının çileli yaşamını, özellikle Yunanistan' dan göçmen olarak gelen tütün işçileri öyle bilgili, öyle duygulu bir biçimde anlattılar ki, bütün yargıçlar bunları yeni bir ders gibi dinlediler. Bu asker takımı memleketin sorunlarını seksen kişinin ağzından böyle yaylım ateş gibi dinleyince gerçekten şaşırmışlardı. Sıra bana geldiğinde mahkeme baş yargıcı, herkese sorduğu soruyu bana da sordu.

«Hasan İzzettin Dinamo, eğitiminiz nedir?»

Bunca okumamış insan arasında yüksek okulda okudum diyemezdim ya.

«Biraz okuma yazma biliyorum,» dedim. Deniz yarbay başyargıç şaşırır gibi yaptı. Ötekiler de böyle bir

yanıt beklemediklerini yüzlerini buruşturmakla anlattılar.

Sadece dinleyen reis albay:

«Peki ilkokulu da bitirmedin mi onu söyle,» dedi.

«İlkokulu bitirmiş olmam benim durumumu kurtaracak mı?»

Yargıç, şişman kız daktiloya:

«Yaz,» dedi, Dinamo, eğitim durumu kendisinden sorulduğunda tartışmaya girerek mahkemenin durumunu güçleştirmiştir.»

Daktilo, tıkır tıkır söylenilenleri yazdı. Yargıç yine bana sordu:

«Savunmanı yapmayacak mısın?»

«Hayır, benim hiçbir suçum yok ki savunma yapayım.»

Yargıç sözümü ağzıma tıkamış olmak için:

«Peki, de o 'Türkiye Sovyet Cumhuriyeti' adlı şiiri şeytanlar mı yazdı?»

«Hayır, ben yazdım, ama madem ki okumuşsunuz, görmüşsünüzdür ki bin bir parçadan bir kağıt üzerine yazılmıştır. Yani bu şiir yazılmış, ama, sonra hemen bin parçaya bölünerek yırtılıp çöp tenekesine atılmış ve ordan beni saklayan Orhan Alkaya onları toplayarak polise vermiş, polis de üşenmeden bunları birbirine yapıştırmış ve sözüm ona bir suç belgesi oluşturmuş. Ben bu şiiri hiç kimseye okumadım. Okusaydım suç işlerdim. Oysa siz bu şiiri biraz önce seksen kişiye okudunuz ve benim yerime suçu mahkeme işlemiş oluyor.»

Mahkememizin biteceği günlerde Hitler'in defteri de Avrupa'da ve Doğu'da dürülüyordu. Bunun için Avrupa'lı ve yerli faşistler ortaya yeni bir slogan atmışlardı. Bütün demokrasi güçleri ve Türk Ordusu, Sov-

yetler'e karşı cephe almalı ve şimdiden onun başını ezmeye çalışmalıdır. Yoksa, ilerde dünyayı faşizm yerine Sovyetler yutacaktır. Oysa ihtilalin o coşkun günlerinde Troçki, elindeki bir avuç Sovyet askeriyle dünya devrimi yapmak istemiş, daha burnunun dibindeki Polonya'nın yeni egemeni eski sosyal demokrat Pilsudski'nin ordularınca durdurulmuştu. O zaman Stalin ileri atılmış: «Bir ülkede sosyalizm» sloganını ortaya atarak Troçki'yi ve dünya ihtilali düşüncesini yermiş, Troçki'yi de Sovyet sınırlarından dışarı sürmüştü.

Troçki bir süre bizim Büyükada'da konuk kalmış, sonra, kalkıp dünyanın öbür ucuna gitmiş, orda yaşadığı bir çiftlikte bile Stalin'in elinden kurtulamamıştı. Stalin'in bir adamı, dostluğunu kazanarak, yakın adamı haline gelmiş, bir gün Troçki'nin kafatasını parçalamıştır. Ondan sonra Stalin'in bir ülkede sosyalizm sorununa hiç kimse karşı çıkmamıştır.

İşte, bugün kocaman faşist ordusunu pamuk atar gibi ata ata Batı'ya doğru ilerleyen Sovyetler Birliği yine o bir ülkede sosyalizm planının arkasındadır. Yenilmenin cehennemine doğru sürüklendiğini gören Hitler, kafasında salt diktatörlük düşünceleri yaşadığından, kendisinden sonra dünyada güçlü olarak yalnız Sovyetler'in kalacağını düşünerek bir akrep gibi kıvranıyor, güçlü burjuva ülkelerinden bir kuzey Amerika'yı hiç hesaba katmıyor ya da katmaz görünüyor da onları son bir şeytanlık yaparak müttefiklerine karşı harekete geçmeye kışkırtıyor.

İşte, dünyanın bu ruh durumu içinde bizim askeri mahkeme de eline geçirdiği yüze yakın kuzuyla kendine bayağı bir şölen çekti: Reşat Fuat Baraner'in bültenlerine şöyle bir kulak verip geçenlere bile dişe dokunur cezalar verdi.

Ben de güvenlik güçlerinin durumunu güçleştir-

mek ve mahkemede yaptığım kimi uygunsuzluklar yüzünden bir yıl ceza yedim. Bu sıralarda da yeni yapılmış olan bahçesiz askeri cezaevine nakledilmiştik. Orda gideceğimiz yerleri düşünerek beklemeye başladık.

Kaçtığım kıtamın bulunduğu Islahiye'ye gönderilmem emri verilmişti. Hava henüz serin olduğundan geceleri saçsız başım üşüyordu. Yakın arkadaşımız Hikmet Elin'in başındaki bereyi almak için pek çok uğraştım. Onu geri gönderebileceğimi sanıyordum. Ama nerde? Yanıma beli tabancalı bir çavuş kattılar, ertesi gün bütün arkadaşlarla vedalaştıktan sonra güneye doğru yola çıktık. Sivrisineklerin cenneti Islahiye'ye.

Islahiye'ye vardığımda tümen mezarlığının yanıbaşındaki karantina çadırlarından birine verildim. Gece, sivrisinekli, çakal sesleriyle dolu bir uyku geçirdim. Sabahleyin:

«Kalkın, doktor geliyor,» diye bağırdılar.

Burası, tümen değil de tugaydı. Tugaya bir yabancı hastalık girmesin diye yeni gelen bütün erat burdaki çadırlarda karantina altına alınıyor, sonra bölüklere veriliyordu. Doktor geliyor bağrışı üzerine dışarı çıkmış, beklemeye başlamıştım. Uzun boylu, genç bir askeri doktor geldi, baştan erata bakmaya, onlara kimi sorular sormaya başladı. Tam benim karşıma gelip de benzer soruları bana da sorarken:

«Vay Dinamo!»

«Evet benim. Ben de seni rasgele bir subay sandığımdan hiç aldırış etmedimdi.»

Hemen atıldı. Kucaklaştık.

Bütün ordaki askerler ağzı açık bakakalmıştı. Biraz öteye doğru yürüdük.

Doktor Hulusi Dosdoğru aracılığıyla tümen karargahına alınmış, sonra, muhabere takım komutanı Rıfkı ile yüzyüze gelmiştik.

Bu subaya, bir gün mahkumlarla birlikte birliğin hamamına bir sıra halinde giderken rastladım. Sıradan biraz geri kalarak iki dakika kadar konuştum:

«Ne kadar üzüldüm şu senin işlere bilmezsin, Hasan bey. Birliğini değiştirdiler. Hadi diyelim bu normal bir işlem. Ama sanki ben demişim ki çavuşlara, dövün bu adamı. Çullanmışlar senin üstüne. Nerden geliyor bu emirler anlamıyorum. Bizim Yılmaz Çavuş da ara sıra senin bir şeyler yazdığını gelip bana haber veriyordu: 'Bırak yazsın Yılmaz, yarın askerliğini bitirince onları satıp para kazanacak adam, yazsın, ilişme, diyordum.'»

Mahkumlar hamama girmişti. Rıfkı bey:

«Git, Hasan bey, dedi, erat hamama girdi, fırsat olursa yine konuşuruz.»

«Hayhay üsteğmenim.»

«Omuzlarımdaki üç yıldızı görmüyor musun Hasan bey?»

Baktım, bizim üsteğmen ben kaçakken bir yıldız daha takmıştı:

«Bağışlayın,» dedim.

Askeri mahkeme hapisane cezasından sonra, bir yıllık askerlik hizmetimin yandığını bildirdi. Ertesi gün Aydın'a doğru trenle yola çıkarılmam haberi verildi. Tam da o gece yanıbaşımızdaki cephanelik soyuldu. İyi Türkçe konuşamayan Kürt nöbetçi yakalandığı gibi içeri atıldı. Sandıklar içinde korunan yedi sten makineli çalınmıştı.

Geri kalan cezamın askerliğimin bitiminden sonra çekilmesine karar verildiğinden beni Aydın'a serbestçe gönderdiler.

Trenden indiğimizde jandarma komutanlığına gitmemiz gerekti. Aydın'ın ilk yokuşunu böylece tırmanarak bir düzlüğe çıktık. Bunun sağ yanında biraz aşağıda jandarma komutanlığı bulunuyordu. Biz nereye verilmişsek, bizi oraya bu jandarma komutanlığı gönderecekti. Evrakıma bakan bir jandarma beni arkasına taktı. Yukarda bir konutun merdiven altına götürdü.

«Gir, dedi, eğil. Ayakta girersen kafan çarpar.»

Her neyse, eğilerek iki büklüm içeri girdim. Orda taşlar üstünde yatan iki kişi daha vardı. Bunlardan biri Osman İşçi, öbürü de Fehmi Kurucu idi. Fehmi Kurucu da yedek subay okulunun son haftalarından kaldırılıp getirilmişti.

Osman gülerek:

«Gel, Dinamo, şöyle uzan, dedi, bizi Muğla'ya vermişler. Sen de oraya gidiyorsun. Muğla, söylendiğine göre iyi bir yermiş. Ama nedense orasını sürgün yeri yapıyorlar, bütün sürgünler, berduşlar hep oraya veriliyormuş.»

Uzandığım yerin kapısı cam olduğundan dışarısı görülüyordu. Yüksek set üzerinde türlü çiçekler yetiştirilmişti. Uzaklar görülüyordu. Beni getiren jandarma kapıyı açık bıraktığından Osman'la Fehmi hava almak üzere çıktılar. Ben de manzara hoşuma gittiğinden uzanıp düşünmeye başladım.

Bir süre sonra, Osman İşçi coşku ile koşarak geldi:

«Dinamo kalk, başgedikli seni tanıdı, seninle görüşmek istiyor,» dedi.

«Beni nerden tanır bir jandarma başgediklisi, bunda bir iş var Osman, ağzından bir şey kaçırdın mı?»

«Yooo. Ben Nâzım Hikmet'i tanırım, dedi. Peki, Ha-

san İzzettin Dinamo'yu da tanırsınız öyleyse! dedim. Elbette tanırım, tanımaz olur muyum? Hele bir çağır gel de bir yüzünü göreyim, dedi, şimdi seni görmek istiyor. Biz yukarda setin üzerinde duracağız, o da tanımaya çalışacak.»

Osman İşçi'nin yanısıra jandarma dairesinin karşısına kadar gittim. Aşağıda dairenin büyük kapısına yaslanmış, hem de laubalice yaslanmış bir başgedikli altın dişleri parlayarak gülümsüyordu. İriyarı bir adamdı, kocaman bir yüzü vardı. Bu sempatik gibi görünen gülümsemenin altında korkunç bir hınzırlık yatıyordu. Başımı eğerek ona selam verdim. Hiç istifini bozmadan olduğu yerde yalnız kafasını bir iki kez salladı: Bunun anlamı şuydu gibi geldi bana: 'Durun hele, sizin ananızı belleyeceğim.'

Ordan ayrıldıktan sonra Osman'a:

«Keşke bu herife beni tanıtmasaydın, o yeryüzünde bir şair Dinamo olduğunu hiç işitmemişti, bilmiyordu. Gözlerini bana diktiğinde adamın yüzünde gördüğüm düşmanlık beni iliklerime dek titretti,» dedim.

«Bense sana gülümsediğini gördüm.»

«Bu bir dost gülümseyişi değildi, dişlerindeki altında gizli, örtülü bir hınç ve düşmanlık şimşek çakıyordu.»

«Sen edebiyat yapıyorsun!»

Sustum.

Jandarmalar döndükten sonra bu başgedikli Osman İşçi ile Fehmi Kurucu'yu birbirine kelepçeledi, beni kelepçesiz bıraktı, onlardan on, on beş yaş ileri olduğum için. Yanımıza da buralardan yakalanmış iki asker kaçağını katarak bizi yayan olarak yola çıkardı. Yörük Ali Efe'nin yıllar önce Yunanlı'ları kovaladığı dümdüz Menderes Ovası'nda, iki silahlı jandarmanın

ortasında Aydın'la Muğla arasındaki kilometrelerce yolu almak üzere yürümeye başladık. Ellerimizde birer de çantamız vardı. Osman'la Fehmi'ye kelepçe takılması anlamsızdı. Onlar asker kaçağı filan değildiler. Öbür iki delikanlı ile ben asker kaçaklığından geliyorduk. Ne var ki başgedikliyi, Osman'ın ileri geri konuşması, özellikle Nâzım Hikmet'ten söz etmesi pirelendirmişti. Kıtasına giden bayağı askere kelepçe vuruyordu. Muğla'ya kadar yollarda kurulmuş karakollar da onun buyruğundaydı. Bizim için kötü buyruklar verebilirdi.

Menderes ovası sıcaktan yanıyordu. Menderes Irmağı'na vardığımızda köprünün bozuk olduğunu, kayıkla geçeceğimizi söyledi jandarmalar.

Geniş yatağında sarı, bulanık bir su dingin bir akışla akıyordu. Karşıdan bu yana birçok insan getiren kayık adlı sala biz de bindik. Karşıya geçtiğimizde dönüp Aydın'a baktım. Tepeler üstüne tünemiş olan kent bir kartpostal gibi kafamda kaldı.

İkindiye doğru Çine'den önceki ilk küçük karakola vardık. Biraz dinlenip soluk alacağız derken, karakolun jandarmaları bizi bahçedeki bir tavuk kümesine soktular. Öbür iki asker kaçağını bizden ayırıp içeri götürdükleri gibi, buraya kadar kelepçesiz gelen bana da bir kelepçe vurdular. O zaman Aydın jandarma başgediklisinin yollarda bizi ezdirmeye karar verdiğini anladım.

Kümese çoktan beri tavuk konmadığı için temiz sayılabilirdi. Ama insan ancak iki büklüm uzanarak içinde durabiliyordu.

Bir saat kadar bu durumda kaldık. Sonra, bizi yine çıkardılar.

«Yanınızda araçlara verecek birkaç kuruşunuz varsa bir kamyonla gidebilirsiniz. Bundan sonra ilk gide-

ceğiniz uğrak Çine Jandarma Taburu'dur.»

Bende para kalmamıştı. Fehmi de susuyordu. Osman, elini cebine atarak birkaç kuruş çıkardı.

Ordan geçen bir kamyonun kasasına çıkıp bağdaş kurduk. Akşam ezanı okunurken Çine söğütlükleri arasından geçerek ünlü Çine Jandarma Taburu'nun bulunduğu kışlaya geldik.

Kamyondan atlayıp büyük telli kapıdan kırma taşlarla döşenmiş avluya girerken düzgün konuşan bir jandarma onbaşısı:

«Nerdesiniz yahu fikir zeybekleri? Sabahtan bu yana sizi bekliyoruz,» dedi.

Delikanlının bu lafları bana Aydın başgediklisinin gülümseyen kin ve öç ışınları saçan yüzünü düşündürdü.

Eyvah, diye düşündüm, delikanlı jandarmalara şölenlik kurban olarak gönderilmiş gibiyiz. Bu düşüncem gittikçe doğrulandı. Onbaşının yanındaki jandarmalar da bir şeyler fısıldastılar. Sonra o iki asker kaçağını bizim yanımızdan alarak, taş merdivenlerle çıkılan kışlanın ikinci katına götürdüler. Bizi de ellerimizdeki kelepçeleri çözerek hemen oracıktaki merdiven altına doğru götürdüler. İlk önce ben başımı eğerek kapkaranlık bir yere adımımı attım. Jandarma iki basamak var, ona göre demeseydi, tam anlamıyla yeni becerilmiş bir bokun içine yüzü koyun düşecektim. Herifin uyarısı beni kurtardı. Kenarlara tutunarak aşağı indim, ancak bu ufacık odanın ortasına doğru yürümek isteyince sağ ayağım bokun ortasına bastı. Arkamdan gelenleri uyarmak üzere şöyle bağırdım:

«Yahu tutuklu kişiler buraya işemiş, sıçmış.»

Geriye doğru çekilerek duvara sırtımı verip oturdum. Bizimkiler de gelip benim gibi oturdular.

Fehmi Kurucu:

«Ne kadar kötü bok kokuyor,» dedi.

«Jandarmalar sıçmışlardır,» dedi Osman.

Sırtımızı duvara yaslamış, kulağımız kirişte, arpacı kumrusu gibi düşünüyorduk. Türkiye'nin bu en ileri olması gereken güzel bölgelerinde neydi bu çirkin davranışlar? Biz böyle düşünürken kapının önünden bir ses geldi:

«Osman İşçi, kalk, kapıya doğru gel.»

Kapı dediği de kümes kapısı kadardı. Osman, hiç duraksamadan kalktı, iki büklüm kapı denilen aydınlık delikten çıktı. Kapı yine üstümüze kapandı. Asma kilidin kapatıldığını sesinden anladık.

İlk usumuza gelen jandarmaların işkence yapacaklarıydı. İşkence için işkence. Şundan ki Osman, ilk kez askere geliyordu. Hiçbir biçimde takıntısı yoktu. Reşat Fuat'ın bültenlerinden bir tane almış, onun da cezasını bir yıl yatarak çekmişti.

Biz böyle düşüneduralım, üstümüzdeki yatakhanede bir patırtı koptu. Osman herhalde falakaya yıkılırken biraz direnmiş olacaktı. Döşemelerin üstüne ağır bir gövdenin düşürüldüğünü anladık.

Gürültü patırtı sürdü. Bir saat sonra bizim kümesin önünden ayak sesleri geldi. Sonra kilit açıldı. Osman İşçi bir harabe gibi içeri düştü. Osman'a yer verdik, sırtını duvara dayadı. Bu sırada dışardan:

«Fehmi Kurucu!» diye seslendiler.

Fehmi, incecik sesiyle düşüncesine egemen olmaya çalışarak:

«Burdayım, geleyim mi?» diye sordu.

«Daha ne duruyorsun?» dedi jandarma alaycı sesiyle.

Fehmi, küçük, cılız gövdesine bakmadan kalktı, düğüne gider gibi rahat dışarı çıktı. Kapı kapandı. Sırayla işkenceye gittiğimizden nasıl olsa benzer işken-

ceyi biz de göreceğimizden Osman İşçi'ye ne yaptıklarını sormadım. O da ortalığı paniğe vermemek için sıkı bir biçimde sustu.

Fehmi bir saate yakın jandarmalarla kaldı. Hiçbir yandan ses gelmiyordu. En sonra, jandarma taburunun yatakhanesinden Fehmi'nin incecik sesi bağırış olarak geldi.

Ruhu güçlü ise de gövdesi cılız olan Fehmi'yi böyle ritmik bağırttıklarına göre kesinlikle işkence yapıyorlardı. Bir saat daha Fehmi'yi bekledik. Yukarda gürültüler, kahkahalar gırla gidiyordu. Oğlanın bir halleriyle eğlendikleri anlaşılıyordu.

En son küçük kapı tıkırdadı. Fehmi'cik iki büklüm içeri girdi.

Şimdi, herhalde benim için bir sahne hazırlanıyordu. Daha önceleri birkaç kez polis falakasına yatırılmıştım. Ben böyle düşünürken dışardan bir ses:

«Hasan Dinamo!» diye seslendi.

Açılan kapıdan çıktım. Çevremde üç jandarma dönüp duruyor. İçlerinden biri öbür ikisini bir yana iterek:

«Şimdilik bu ata yalnız ben bineceğim!» dedi. Hemen sırtıma atladı. Elindeki sopayla «deh!» diye bacaklarıma vurdu.

Sonra, usuna bir şey gelmiş gibi:

«Hele dur, kıratım, şu postallarını, çoraplarını çıkar, ayakların cıbıl cıbıl olmalı ki bu sivri taşların tadı çıksın.»

Çine Jandarma Tabur kışlasının avlusunda bulunuyorduk. Yerler, kırılarak döşenmiş taşlarla örtülüydü. Yalınayak bunların üzerinde yürümek, hele sırtında bir yükle koşmak çok zahmetli, can yakıcıydı.

Jandarma:

«Koş bakalım atım, şu yana doğru,» diye eliyle gös-

terdi.

O yana doğru yürümeye başladım. Değnekle bacaklarıma vurarak:

«Koş diyorum sana!» diye bağırdı.

Ama, koşmam olanaksızdı. Bir kez Aydın'dan bu yana yolun büyük bir bölümünü yürüyerek gelmiştik. Tabanlarımız patlamıştı. Bu tabanlarla sivri taşların üstüne basarak yürümek, hele koşmak olacak iş değildi. Yavaş yavaş yürüyerek geceyarısı şovunu seyrettirmek üzere Çine cezaevi mahkumlarının çıkarılıp oturtulduğu yere doğru gittim. Bu saatte koğuşlarında bulunması gereken mahkumlar jandarmaların gösterisini gözlemek üzere coşkuyla bekliyorlardı. Ben onların karşısına varınca durdum. Jandarma binicim kızdı, «deh» diyerek bacaklarıma elindeki sopayla birkaç vuru indirdi:

«Koş ulan at, koş! Ağzın ne güzel laf yapmasını biliyordu. Koşmasını da bileceksin!»

Sekiz on kez bana bahçeyi dolandırdıktan sonra açık kapıdan yemekhane olduğunu sandığım bir yere girdik. Sırtımdan indi. Sanki avlunun sivri taşları üstünde bir saattir koşup duran oymuş gibi yemekhane sıralarından birine oturdu. Bu kez üç sivil giyinmiş jandarma eri çevremi aldı. Üçünün de saçları kesilmiş olduğundan asker oldukları anlasılıyordu. Yemekhanede uzun yemek masaları ve bunların çevresinde uzun sıralar vardı. İçerde lamba yanmıyordu. Yalnız ardına kadar açık bulunan kapıdan dolunayın ince bulutlardan süzülen ışıkları içeriyi şöyle böyle aydınlatıyordu. Ben ortada dikilmiş dururken birdenbire bana en yakın olan kumral, acık renkli jandarma, kulak tozuma korkunç bir yumruk indirdi. Habersiz ve sessiz gelen yumruk beni sersemletir gibi oldu.

«Söyle,» dedi.

«Ne söyleyeyim?» dedim.

«Söyle, sen bilirsin,» dedi.

Bunun arkasından kulak tozuma üstüste iki şiddetli yumruk daha indi. Jandarmaya ne anlatılabilirdi. Yoksul bir köylü ailesinin dokuz çocuğundan biri olduğumu, babamın, ağabeyimin Birinci Dünya Savaşı'nda askere alındıklarını, şehit düştüklerini, bütün çocukların bakımının annemizin üstüne kaldığını, annemin ölüp gittiğini, bense öksüz yurdunda, öğretmen okulunda, bir başka yüksek okulda okuyarak öğretmen olduğumu anlattım. Üç jandarma, bunları koyun kaval dinler gibi dinleyerek birden celallendiler:

«Bırak bunları, ötekileri anlat!» diye bağırdılar.

Bize bu oyunu oynayanın Aydın jandarma başgediklisi olduğunu anladığımdan ben de ona bir oyun oynamak istedim:

«Durun her şeyi anlatayım,» dedim. Üçü de sanki ağzımın içine girecekmiş gibi bana yaklaştı:

«Biz, şimdiki Aydın jandarma başgediklisiyle bir okulda okuduk. Çok yakın arkadaştık. Bir gün bana Hasan, dedi, ben büyük adam olmak istiyorum, ama büyük adam nasıl olunur onun çaresini bilmiyorum. İlahi arkadaşım, dedim, günün birinde başçavuş olunca elindeki jandarmalarla isyan eder, hükümet dairelerini ele geçirirsin. Ondan sonra halka büyük büyük özgürlükler vaadedersin, onları da kazanırsın. İlk harekette başaramayıp da hapse girsen bile birkaç puan toplamış bir kahraman olarak yatarsın orda. İşte, şimdiki şu Aydın başgediklisiyle vaktiyle böyle konuşmuştuk. Ben askerden ayrıldım, sivile geçtim, uzun yıllardan sonra dün Aydın'da onu karşımda görmeyeyim mi? Benim bu arada sosyalist bir şair olup şiirler, romanlar yazdığımı da işitince anlaşılan zarar ondan gelmeden benden gelsin deyip Çine Taburu'nda belimizin kırıl-

masını buyurmuş olacak...»

Jandarmalar bu yalanım karşısında afalladılar. Birisi:

«Emir emirdir, biz görevimizi yapalım da ondan kelli kendileri işlerini ayıklasınlar,» dedi.

Bu kez üçü birden bana saldırarak giysilerimi soymaya başladılar. Beni çırılçıplak serin betonun üstüne yatırdılar. Havanın otuz derecenin üstünde olmasına karşın çıplak tenim betona değince ürperdim. Bacaklarımın, kollarımın üstüne oturdular. Bana yumruklarını savuran jandarma öteki irikıyım jandarmaya:

«Ülen şimdi bu fikir zeybeğinin ağzına sıçmak var ya hanginiz yapacaksınız bunu?»

Jandarmalardan birisi:

«Çavuşum, ben, bu işi seve seve yapardım ama, biliyorsun biraz önce merdiven altına olanca varımı boşalttım.»

«Bir keçi boku kadar da mı yapamazsın?»

«Yapamam çavuşum. İstersen çödürürüm.»

«Peki, gel öyleyse,» diye çavuş serbest arkadaşıyla birlikte ağzımı iki yandan ayırdılar. Hemen bir at sokağa işer gibi jandarmanın sidiği yüzümü yıkamaya başladı.

Sonra, ince bir telle erkekliğimi bağladılar. Yalnız çavuş, ere uyarıda bulundu:

«Teli çok sıkma, herifin şeyi kopar da başımıza bela olur.»

Telin ucundan çekerek beni biraz dolaştırdılar. Çavuş en sonra şöyle söylendi:

«Ne yapayım bu herife daha başka? Aklıma başka bir şey gelmiyor ki!»

En sonra teli çözdüler. Giysilerimi, ayakkabılarımı giydim. Beni alıp jandarmaların yatakhanesine götürdüler. Gecenin bu geç saatinde bütün jandarmalar so-

yunmuş, don - gömlek yataklarının üstünde bağdaş kurmuş oturuyor, sanki önemli bir şeyler bekliyor gibiydiler. Ben çift kanatlı kapıdan içeri girince:

«Geldi, geldi,» sesleri çalındı kulağıma. İşkence yeri yatakhanenin sol yanı, yani, aşağıda oturduğumuz, zindanın tam üstüydü. Dört beş jandarma çevremi alarak beni o yana doğru bayağı sürüklercesine götürdüler. Orda bir dakika kadar ayak üstü dikildik. Jandarmalar, ortaya gelen avı nasıl parçalayacaklarını düşünür gibi birbirine bakıyorlardı. İçlerinden iriyarı biri:

«Yat yere ulan!» diye emretti bana.

Kuzu kuzu yatmamaya karar verdim. Benim yatmadığımı görünce iki üçü birden beni tutup yıkmaya çalıştılar. Bu iki jandarmayı son gücümü harcayarak savurdum, birer yana gittiler:

«Ulan kuvatlıymış ihtiyar be,» dedi savrulanlardan biri. Otuz yaşımı birkaç yıl aşmıştım oysa. Yine saldırdılar. Epeyce uğraştırdım işkence heveslilerini. En sonra beni sırtüstü döşemeye yatırdılar. Zavallı ayaklarım bugün büyük sınavlar geçirmişti. Aydın'ın otuz derecenin üstünde sıcağında kilometrelerce yol yürümüş, tabanlarım, eski, miadı dolmuş postalların içinde şişmiş, hastalanmıştı. Avludaki sivri taşlar üzerinde manej talimi yapmış, at görevini yerine getirmiştim. Ayaklarım benim yerime ağlıyordu, ama, zavallıların sesini işitecek kulak kalmamıştı.

Jandarmalar, kollarımın üstüne oturarak bir tüfeğin kayışını bacaklarıma geçirdiler. Falaka durumu oluşmuştu. İriyarı jandarmalardan biri, kullanıla kullanıla demir gibi sertleşmiş bir meşe sopasını eline alarak ilk vuruları indirmeye başladı. Zavallı ayacıklarımın çığlıklarını yalnız ben işitiyordum. Ben de rastgele bağıracağıma vurana etkili sövüntüler savuruyordum. Yorulan öbür arkadaşına verdi değneği, öbürü de gözü

dönmüşçesine savurup dururken, vurulardan birini dikine sağ ayağımın başparmağına indirdi. Korkunç bir acı duydum.

«Hayvan herif, ayağımın başparmağını kırdı,» diye bağırdım.

Vuruşlar durdu. Bir ilgi doğdu. Hemen elimi kalbimin üstüne bastırarak, «Kalbim! Kalbim!» diyerek kendimi bıraktım. Yaptığım bir hile miydi, yoksa doğru muydu, bilincimle bunu tartıyordum ki öteden gelen birisi:

«Çocuklar, kendinize gelin. Adamı öldürürsünüz, başınıza bela olur,» dedi.

Bunun üzerine, ayağımdan tüfeğin kayışını çıkardılar. Postallarımı giymeme yardım ettiler. Sonra iki yandan koluma girerek beni dışardaki taş merdivenlerden aşağı indirmek üzere kapıya sürüklediler. Son kez, koğuşa bir göz attım. Bütün koğuş sanki akşamdan bu yana uyuyordu. Hepsi örtünmüştü. Saçları kısa kesilmiş başları yastık üzerinde görünüyordu.

Beni at gibi kullanan jandarma yine aşağı indirip arkadaşlarımın oturduğu deliğe soktu ve üstümden asma kilidi kilitledi. Osman'la, Fehmi bana hiçbir şey sormadılar. İşkenceyi anlatmak, bunu yinelemekten ayırtsızdı. Onun için, üçümüz de sustuk. Çine'nin sabah horozları dört bir yandan ötüşüyordu. Demek sabah olmuştu.

Ortalık ağarınca üçümüzü jandarma başgediklisinin odasına götürdüler. Orda bir üstçavuş oturuyordu. Kimliklerimizi yazıp iki yeni jandarmaya verdi. Yola çıkmak üzere kışladan dışarı çıktık. Muğla'ya daha çok vardı.

Dün gece yediğimiz korkunç falaka yürüyüşümüze engel olacaktı. Kamyonlara verecek paramız da yoktu.

Jandarmalar, yine Osman'la, Fehmi'nin ellerini bir-

likte kelepçelediler. Beni ihtiyar diye düşündüklerinden serbest kaldım. Yürüyorduk. Tozlu ve çok sıcak yoldan kamyonlar geçiyor, yüzümüzdeki terler tozdan bir kalıpla örtülüyordu. Üçümüzün de küçük birer çantamız vardı. Benim çantam ince daktilo kağıtlarıyla doluydu. Sözde gittiğim yerde roman yazmayı düşünüyordum. Bir yerde yorgunluk o kerte arttı ki çantaları aldığımıza üçümüz de pişman olduk. Böyle olduğu halde Fehmicik yorgunluğuna bakmadan benim çantamı da yüklendi. Yürüyüşümüz tam bir işkence haline gelmişti ki Osman durdu:

«Dur, Dinamo, dedi, cebimde herhalde birkaç kuruş olacak. Şurdan geçen kamyonlara binelim de hiç olmazsa şu işkenceden kurtulalım.»

«Ben nerdeyse yorgunluktan yuvarlanacağım Osman. Çok iyi olur.»

Yolun kıyısında dikilerek beklemeye başladık. Allahtan boş bir kamyon çıkageldi. Osman, cebindeki paranın önemli bir bölümünü kamyon şoförüne vererek jandarmalarla hepimizi kamyona doldurdu. Kamyon akşam ezanına doğru Yatağan'a vardı. Burda da karşımıza bir başçavuş çıktı. Bu bitkin ayaklara bir falaka daha yersek halimiz duman olurdu.

Ne var ki burdaki başçavuş, ötekilere hiç benzemeyen bir adamdı. Bize yemek çıkardı. Bizimle çok yumuşak konuştu. Sonra bir odada yatağa benzeyen bir şeylerin üzerinde yattık. Bu iyi askere kalbim minnetle doldu. Ötekilerle hiç ölçüştürmek olanağı yoktu. Ertesi sabah, dinlenmiş olarak kalktık. Başçavuş, bize «güle güle,» dedi.

Gideceğimiz yer Muğla Vilayeti idi. Kamyondan Muğla'nın ortasında indik. Anadolu evleri ve Anadolu halkı arasından geçip kışlaya giderken bizimle hiç kimse ilgilenmedi. Kışlaya varıp da alay karargahının önün-

de durduğumuzda ufak yapılı, sevimli bir albay önde, sekiz on daha küçükçe rütbeli subay dışarı döküldü. Hepsi bizi görmeye gelmişti. Cepheden, sağdan, soldan yüzlerimize bakıyor, belki pantolonlarımızın arkasında saklı kuyruklarımız olup olmadığından bile kuşkulanıyorlardı. Osman'la, Fehmi'nin çantalarını açarak didik didik didikleyen bir yüzbaşı:

«Yok, bir şey yok,» dedi.

İriyarı, esmerce, şakacıya benzeyen bir yüzbaşı benim çantamı açtı. Koca bir tomar ince daktilo kağıdı yere döküldü. Bu kez hepsi benim başıma toplandı. Bu sırada yere dökülen kağıtları bir tomar olarak toplayan yüzbaşı, üzerlerinde bir yazı filan olup olmadığına dikkatle baktı, sonra bunları burnuna götürerek, bir şeyler anlamak istercesine kokladı. Bu kez albay, bana:

«Bunlar nedir?» dedi.

«Kağıt değil mi? Ben kağıt olarak satın aldım.»

Yüzbaşı:

«Ne yapacaktın bu kağıtları?» dedi.

«Ben bir yazarım. Fırsat bulursam roman yazmayı düşünmüştüm.»

«Sen roman da mı yazıyorsun?»

«Bir edebiyatçı yazarın ilk yazacağı şey romandır, şiirdir.»

Yüzbaşı sordu:

«Yayımlanmış kitabın filan var mı?»

«Yayımlanmış birkaç kitabımla, pek çok şiirim var dergilerde.»

Albay:

«Desene, senin başına belanın nerden geldiği anlaşılıyor...»

Kağıtlarıma el konulmasına karar verildi. Bizi bir süre karantinada kalmak üzere bir yere gönderdiler. Falakada kırılan sağ ayağımın başparmağı yürürken

beni aksatıyor, göğsümün sol bölgesinde başlayan genel bir ağrı da bana acı veriyordu.

Aydın - Muğla yolunun bana bu kötü armağanı ancak bir aya yakın sürede geçti. Yalnız ayak başparmağım, aylarca bana Çine jandarmasının işkencesini anımsattı.

Günü gelince bizi bölüklere dağıttılar. Beni birinci bölüğe verdiler. Birinci bölüğün komutanı Şinasi Osma idi. Uzun boylu, kalıp gibi gövdesi olan, sarışın, yakışıklı, akıllı bir adamdı. Geleceğin generallerinden biri olacağını düşünmüştüm. Akıl ve mantıkla davranırdı, eratı dövdüğünü, sövdüğünü hiç bilmiyorum. Bana bile ters bir işlemde ya da davranışta bulunmadı. Yalnız, beni öbür erat gibi sırtımdaki ağır çantamla her Allahın günü talime çıkarmaktan da geri kalmadı. Yalnız bir ara çavuş kursu açıldığında beni çavuş kursuna matematik öğretmeni olarak verdiler. Matematik, ömrümce hiç aklımın ermediği bir şeydir.

Ama sayı kavramı üstüne onlara bir şeyler vermeye çalıştım. Bu arada hiç okula gitmemiş, yapısı çavuşluğa elverişli çavuş adaylarına da okuma yazma öğretmeye çabaladım. Nerden estiyse bu sırada bir ters rüzgar esti, durumumu birdenbire değiştirdi. Sırtıma bir çanta, elime bir tüfek vererek beni hergün talime çıkarmaya başladılar. Öğretmen okulu, Gazi Eğitim, askerlik kamplarında öğrendiğim askerlik egzersizlerini yeniden ve çok sert olarak görmeye başladım. Oysa içinde bulunduğum bu asker birliği bütün subaylarıyla çok iyi bir birlikti. Benim bölük komutanım Şinasi Osma yüzbaşıydı. İriyarı bir adam olmasına karşın eratı hiç azarladığını, korkutmaya çalıştığını görmedim. Efendiden bir karakterdi. Onun emrindeki Cemal bey de —sonradan birinci bölüğü yüzbaşı olarak eline aldı— dingin doğalı, insan bir kişiydi. Bana hiçbir bi-

çimde yan bakmadıkları gibi, çavuşlara da ezdirmeye çalışmadılar. Alayın komutanı olan ufarak bir adam, albay Celalettin bey de iyi bir asker ve insandı. Onun emir subayı da zeki, şakacı bir yüzbaşıydı. Biz Muğla'ya geldikten bir süre sonra kentin polis müdürlüğünden üç kişi bizi görmeye gelmişti.

Emir subayı beni çağırarak:

«Dinamo, dedi, size görücü geldi.»

Öbür arkadaşlar da gelince üç sivil polisin karşısına çıkarıldık. Fizyonomimizi inceleyerek çekip gittiler.

Benim askeri eğitimlerdeki yorgunluğum sürüyordu. Yirmi yaşındaki delikanlıların yaptıkları şeyleri sonuna dek yapamıyordum.

Bir sabah, bir general gelecek, teftiş edecek denildi. Elbette o gün daha çok yorulduk. Öğleye doğru eğitim alanında dizilmiş beklerken, iriyarı bir adam olan general geldi. Teftişe başladı. Eratı birer birer gözden geçiriyor, albayla, bütün subaylar da bu sırada onun arkasında yürüyorlardı. Ben çantamın ağırlığı altında dalgın dururken nasıl oldu bilmiyorum, o iyi yüzlü general birdenbire benim karşımda bitiverdi. Toplandım.

«Sen şu Hasan İzzettin Dinamo'sun değil mi?» dedi.

«Evet generalim.»

Bir süre hiçbir şey söylemeden sessizce beni süzdükten sonra Albay Celalettin beye döndü:

«Bu adam bu yükün altında daha çok dayanamaz, dedi, bunun çaresine bakın.»

Bu general, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün çok yakınında önemli görevler görmüş bir adamdı. Şu sırada adını çıkaramıyorum. Benim «Kutsal İsyan» adlı kitabımda yaptığı işler yazılıdır.

Bu babacan general sayesinde ben Muğla'da Celalettin beyin alayında üç yıl askerlik yaptım. Muğla'daki

tümen komutanı da çok insancıl bir adamdı. Bu komutan Fazıl Bilge, Muğla'daki yakın sürgün arkadaşlarımdan kaptan Şahap Ahıskal'ı bir başka komutan arkadaşına şu sözcüklerle tanıştırmıştı.

«Mağdurini siyasiyeden kaptan Şahap.»

Yani, «gadre uğramış siyasilerden,» demek istemişti. Oysa bizler o sırada zamanın siyasilerince bayağı suçlu olarak kabul ediliyorduk, ülkeye de öyle tanıtılıyorduk.

Generalin bu küçük eleştirisinden sonra sırtımdaki çantayı kaldırdılar ve bana koğuş kıdemlisi diye koğuşumuzun sürekli nöbetçiliğini verdiler. Koğuşun temizliğine de bakıyor, akşamlara dek karyolamın üstünde tek başıma oturup düşünüyordum. Kentteki bir kitapçıdan kirayla kitaplar alarak okumaya başladım.

Bir gün Karamozov Kardeşler'i okuyordum. Erat talimden gelmiş, ben de serbest kalmıştım. General Mustafa Muğlalı'nın büstü yanına sığınmıştım. Kendimi görünmeyen adam gibi rahat duyduğum bir sırada birdenbire başucumda sarışın, sert saçlı, bıyıklı bir gölge belirdi:

«Kalk,» diye gürledi.

Yavaşça doğrularak durum aldım, selam verdim.

«Buyurun yarbayım.»

Evet, alayımızda iki yarbay vardı. Biri bu sarışın Rumeli'li yarbay, öteki de çok esmer bizim taburun komutanı olan Kıbrıslı yarbay. İkisiyle de şimdiye dek karşılaşmamıştım. Ama, onlar, beni tanıyorlardı.

Beni suçüstü yakaladığına inanan sarışın yarbay, sert sesiyle sordu:

«Ne okuyordun, yasak kitap mı?»

«Kitapçıdan emanet olarak aldığım bir kitap. Dünyaca ünlü. Benim düşmanlarımın da severek okuduğu bir kitap.»

«Ver o kitabı bana!»

Verdim, aldı gitti. Bir şey değil, kitabın parasını da kitapçıya vermiştim. Okuyup teslim edince parayı alacaktım.

Ertesi gün, bizim tabur komutanı olan Kıbrıslı esmer yarbay çağırdı, gittim. Yüzünün renginden kızgın mı değil mi anlayamadımsa da sesinin tonuyla, onun da sarışın yarbay kertesinde kızgın olduğunu anladım. Söze şöyle başladı:

«Siz, bu memleketin yüz karasısınız. Sözde okumuş yazmış adamlarsınız, ama, kafalarınızda bir damlacık akıl yok. İşiniz gücünüz bu güzel memleketi tutup üç beş kuruşa Moskoflara satmak!»

«Yarbayım! Bana böyle rasgele hakaret etmeye hakkınız yok. Benim bütün sülalem bu vatan uğrunda can verdi. Erkekler, Rus cephesinde, Sarıkamış'ta, çoluk çocuk geride açlıktan şehit oldular.»

Bu söylediklerimi dinleyen yarbay yumuşadı, beni anlamaya başladı diye düşünürken birdenbire şöyle patladı:

«Aptal asker! Nerdeyse kendini Abdülhak Hamit sanacaksın. Sen bir kez düşmanların ağına doğru yanlamışsın, senin için kurtuluş yoktur. Haydi, al şu kitabı da götür kitapçıya geri ver, bir daha da böyle sakıncalı kitapları garnizona sokma.» dedi.

Masasının üzerindeki Karamozof Kardeşler romanını alıp teslim etmek üzere kente yollandım.

Muğla, iklimce Akdeniz'in mavi şemsiyesi altında bulunuyordu. Yumuşak, tatlı bir havası vardı. Güneşli, güzel günleri, küskün günlerinden daha çoktu. Kışın, kar yerine durmadan yağmur yağıyordu. Bütün insan-

lar da bu ılıman iklim içinde yumuşuyor gibiydiler. Genel bir dinginlik her şeye egemendi. Sıkıntılı bir askerlik bu hava içinde anlaşılmadan geçiyordu.

Kaptan Şahap tümen karargahında bulunmakla birlikte haftanın birçok günlerinde birlikteydik. Daha birçok sosyalist arkadaş birliklere dağılmış olmakla birlikte bir disiplin ve kontrol altında yaşatıldıklarından çok az görüşebiliyorduk. Kaptan Şahap dışarda rahatça poker oynayabiliyor ve kazanıyordu. Bu paralarla her pazar bir köftecide oturup hem şarap içiyor, hem de dertleşiyorduk. Tümende sürgün olarak İzak adlı bir de üniversite öğretmeni vardı. Matematik üstüne çalışmaları vardı. Şimdi bile Romanya'daki bir bilimsel dergide yazıları çıkıyordu. Çok değerli bir adamdı. O da yakın derttaşlarımızdandı.

Bu sıralarda Hasanoğlan'da ve öbür yeni eğitim ocaklarında hocalık yapan on-onbeş kişilik bir köy kökenli aydın grubu sürgün olarak geldi. İlk kez Mehmet Başaran'la tanıştık. Sonra Koca Veli ile ve öbürleriyle tanıştık, dertleştik.

Hepsini faşist yönetim sapır sapır dökmüştü. Artık kimsenin aldırış ettiği yoktu. Hep birlikte toplanıp konuşuyor, dertleşiyorduk. Alayın dağılacağı, başka yerlere kalkacağı söyleniyordu. Bu yüzden subaylar, yöneticiler de bizim kadar dertliydi.

Bu sırada İstanbul'dan bir yığın berduş, asker olarak geldi. Demek ki Muğla sürgün bölgesi olarak düşünülmüştü.

Berduşlar gelir gelmez üçer beşer kişilik topluluklar olarak her Allahın günü kente gidip gelmeye başladılar. Onlara hiç ses çıkaran yoktu. Tümenden kimi birliklerin gittiğini de işitmiştik. Birlikler çok yavaş, çok sessiz dağılıyordu. Öyle bir gün geldi ki bölüğümüz

den kimileri alınıp götürüldü, yatakları boş kaldı. Bir akşamdı, benim yanımda boşalan yatağa uzun boylu, atletik yapılı, geniş omuzlu, esmer, iriyarı biri gelip uzandı:

«Merhaba arkadaş!» diye de beni selamladı. O da gecikmiş erattan birine benziyordu. Otuz yaşlarında vardı.

«Merhaba, dedim, yeni mi geldiniz?»

«Evet, ben Malatyalı Hüseyin!»

«Sen de bizim gibi sürgün müsün?» diye sordum.

«Evet, ben de sürgünüm, ama sizden değilim. Rusların da anasını s...» diye kestirip attı.

Birdenbire Sovyetler'e söverek işe girişmesinden bu adamın tehlikeli bir kişi olduğunu anladım.

İki üç jeep avluda hazırlanmış, bizi bekliyordu. Osman İşçi, Fehmi Kurucu, daha adları usuma gelmeyen birkaç kişi arabalara yerleşiyorduk ki Albay Celalettin beyle emir subayı da göründü. Bu sırada en çok içime dokunan, birkaç dört ayaklı arkadaşımı burda yazgılarına bırakıp gitmemdi. Kısa bacaklı bir çoban köpeği kırması olan kalın sesli köpeğim, üç fino arkadaşıyla jeep'in yanında dizilmiş, kuyruklarını sallayarak bana bakıyor, «Nereye gidiyorsun, arkadaş, bizi kimlere bırakıp da gidiyorsun?» diye soruyor gibiydiler. Albay Celalettin bey de onların bu halini gördü, bayağı üzülür gibi olduğunu gördüm.

«Albayım, dedim, komutanız altında hiç hırpalanmadan burda üç yıl askerlik yaptık. Korkuyorum bu kesintisiz, güzel askerlik başka yerlerde hırpalanacak, bilinmez, hırçın ellerde heder olacak ve yitip gidecek. Acaba bize burda üç yıl normal askerlik düzeni içinde yaşadığımızı bildiren bir kağıt veremez misiniz?»

Albay, düşünmeye gerek kalmadan:

«Böyle bir kağıdı vermeye selahiyetim olmadığı gibi, gideceğiniz birliklerde de bir yararı olacağını sanmıyorum. Siz yine en iyisi, burdaki yaşamınızı orda da sürdürmeye çalışmaya bakarsınız. Subaylar arasında iyileri de çoktur. Yansız davrananlara rastlayabilirsiniz.»

Asker şoför gaza bastı. İyi kalpli Albay Celalettin beyle köpeklerim oldukları yerde durmuş, arkamızdan bakıyorlardı. Batıya doğru stratejik bir gidişti bu. Daha böyle birçok kez stratejik, taktik gidiş gelişler görecektik.

İki tüfekli kıta çavuşunun eşliğinde trene bindirilerek yola çıkarıldım. Nereye gideceğimi son dakikaya kadar söylemediler. Erzincan'da trenden indik. Alaya götürüldüm. Alay komutanı Mustafa Gökdeniz; esmer, iriyarı ama iyiliğiyle anıda kalan bir insandı. Bürosunda beni oturttu. Çay söyledi. Sonra görüşme kapısı açtı. İçtenlikle, sosyalizmi ana çizgileriyle anlatmamı istedi. Gerçekten merak ederek sorduğunu anladım. Kısaca anlattım. Sonra:

«Pülümür'e gideceksin, dedi, biliyor musun?»

«Hayır, bilmiyorum. Nerde bu?»

«Eski Dersim'in kazalarından biri. Şimdi orda bir muhafız garnizonumuz var. Daha yüksek bir yerden seni oraya verdiler. Dünyayla ilgin kesiliyor. Dayanmaya çalış.»

«Evet albayım, öğüdünüzü tutacağım.»

Albay Mustafa Gökdeniz beni doğrudan doğruya yeni kıtam olan Pülümür Müstakil Taburu'na gönderdi. Pülümür yolcularıyla birlikte biz de Fırat Irmağı'nın hemen kıyısındaki bir durakta indik. Ne var ki Pülü-

mür'e giden yola girmek için dimdik yolun kıyısından büyük çağıltılar, gürültülerle inip, Fırat Irmağı'na karışan buzlu bir sudan karşıya geçmek gerekiyordu. Suyun üzerine uzun bir kütük uzatılmıştı. Herkes bunun üzerinden geçiyordu. Biraz cambazlık yaparak ben de en sonra karşıya geçtim. Muhafızım olan çavuşlarla birlikte bir genç veteriner ve erle birlikte tepedeki Mıh Gediği'ne doğru su çağıltılarını dinleyerek, her adımda biraz daha gökyüzüne yaklaşarak yürüdük. Atlı olan yüzbaşı veteriner konuşkan bir adamdı. Durmadan konuşuyor, arasıra bu yabanıl çevreye aykırı konuşmalar da yapıyordu. Yol işçilerinin açmış oldukları yolumuz her an doğanın saldırısına uğrar görünüyordu. Yolun şurasından burasından güzel, yürekli çınar, meşe fışkınları sürüyordu. Ama, bir ay sonra hepsini ölümün beklediğinin ayrımında değildiler. Son dönemeci geçip de tepeye çıktığımızda ünlü Mıh Gediği geçidi üzerinde bulunduğumuzu anladık.

Mıh Gediği ünlü bir gedikti. Bu geçit, sonbahardan sonra artık hiçbir yolcunun gözyaşına bakmazdı. Ama şu sırada ordan Pülümür'e doğru baktığımızda yeşillikler ortasında taş ve kerpiç evler, bunların arasında kocaman yapısıyla Pülümür kışlasının çinko damı güneşte parlıyordu. Pülümür'e gideceğimiz patika incecik, bükülerek, kıvrılarak aşağıya doğru iniyordu. Güneş, tatlı bir biçimde ısıtıyordu. Kışlaya girmek için kıvrılan yoldan geçerken sol tümsek üzerinde birçok küçük gecekondu gördüm. İçlerine subayların da girip çıktığını görmeseydim, onların Pülümür Kışlası subaylarının oturdukları evler olduğunu kesinlikle anlayamazdım. Islahiye subaylarının da bu gibi evlerde oturduğunu biliyorum. Bir insan idealist olmadıkça ya da haddinden çok para almadıkça böyle evlerde yaşayamaz. Ayrıca bir de benim gibi sürgünlerde dolaşanlar böyle

evlerde yaşar.

Kışlaya girdiğimde beni çok genç ve çok zayıf bir subay olan yeni bir teğmen teslim aldı. O evrakı alarak içeri gitti. Ben kışlanın güneşli bahçesinde bir tümseğe oturarak aşağılara doğru baktım. Aşağılar dediğim de öyle pek derin yerler değildi. Kıyısı ağaçlıklı küçük bir dereydi bu. sonra yavaş yavaş yükselerek karşımıza dikilen Pülümür Dağları'ndan birini oluşturuyordu. Tek başıma orda ne kadar oturduğumu bilmiyorum. Avlunun eratla dolduğunu gördüm. Bu sırada yanıma üstü başı gibi dili de temiz bir er sokuldu:

«Merhaba,» dedi.

«Merhaba,» dedim.

Bu selamdan sonra eratın gezdiği yerlere doğru şöyle bir göz attı:

«Sizinle görüşmemizi yasakladılar, dedi. Nihat bey, hepimizi toplayarak bir nutuk çekti. Bir adam geldi. Son derece tehlikelidir. En küçük anlamıyla onunla konuşursanız yanarsınız, dedi.»

İstanbul'lu arkadaş, hiç çaktırmadan salt beni gözetlemek için gelmiş gibi yaparak çevremde son sözlerini söyleyerek uzaklaştı. Askercikler, uzak yıldızlardan gelmiş garip bir kuşmuşum gibi durmuş uzaktan bakıyor, ağzımdan ateş çıkıp çıkmadığını görmeye çalışıyorlardı.

Teğmen Nihat beyin en başta yaptığı şiddetli püskürtme bir yana bırakılırsa burda gerek subaylar gerekse yönetim ılımlı, insancıldı. Ben alay karargahına verilmiştim. Akşama kadar da küçük yazı odasında iki üç görevli subayın yanında oturuyor, sözüm ona ben de katiplik öğreniyordum.

Günün birinde daktilo bilip bilmediğimi sordular. Bilmediğimi söyledim. Daktiloyu önüme koydular. Çalış, dediler. Çalışmaya başladım. Ancak daktilo, dur

durak bilmiyordu. İki satır ciddi yazı yazamıyordum. Süleyman İlkadım'ın gönderdiği okunmuş Tan Gazeteleri'nden dünya olaylarını izliyordum. Yatakhane arkadaşlarımdan bir er bir gün:

«Ağabey, dedi, bu kadar gazeteyi ne yapacaksın? Bir tanesini sonuna kadar oku, sana yeter!»

Oğlan, yeni haberlerin, yeni olayların, Türkçesi, dünyanın ayrımında değildi.

Başka bir gün bir çocuk:

«Hasan ağabey, diye sordu, İsmet Paşa kaçıncı Atatürk?»

Aşağıdan şarıl şarıl akarak geçen, daha ötelerde Munzur Irmağı'na karışan Pülümür Çayı'nda çamaşırlarımızı yıkıyorduk. Son kerte temiz bir suydu. İçinden hızla geçip giden alabalıklar görünüyordu. Çocuklardan birisi çamaşırlarını yıkarken ben de ordaki bir taşın üstünde oturuyor, yarı soyunuk sırtımı güneşe veriyor, tatlı tatlı düşünmeye çalışıyordum. Pazar günleri yakındaki Rabat köyüne gezmeye gidiyordum. Orda Akyol ailesiyle dost olmuştum. Ailenin büyüğü köyün muhtarıydı. Ağaçlıklı bahçelerine giriyor, saatlerce durup çocukların söylediği masalları dinliyor, düşünüyordum. Hz. Ali'nin altın sinisinin, Marı Polat'ın (Şahmeran'ın) hep buralarda bulunduğunu onlardan işittim.

Keçi çobanlarıyla arkadaşlık ederek yalçın tepelere tırmandım, domuzların çoğalarak Dersim'in otlaklarında koyun sürüleri gibi dolaştığını gördüm. Kartalların kaya parçaları gibi gökten avlarının üstüne düştüklerini gözledim. Pülümür Çayı ile Rabat Çayı'nın Rabat köyünde birleşerek azgın bir biçimde çağıltılarla Munzur'a doğru geçip gittiğini gözlemledim.

Günlerim bir küçük iş odasının içinde hapsolmakla geçiyordu. Üç subayın habire bir taburu yedirip içirmek için kaç gram pamuk yağı, kaç gram mercimek, ne kadar bulgur ve kaç kilo keçi eti gerektiği üzerinde ter döküp durduğunu görüyordum. Sözde ben de levazım yazıcılarından biriydim. Okumaya, yaratmaya alışmış bir kafa, bu durumda en sonra patlardı. Dünya halkının o korkunç düşmanı faşizm bu sıralarda bütün anlamıyla yenilmek üzereydi.

Faşizm dünyada yenildikten sonra Türkiye'de bir değişiklik olacak mıydı? Bu yerli faşistler sonuna dek başımızda mı kalacaklardı? Önceleri, Hitler Orduları'nın Türkiye'ye gelmesinden korkuyordum. Şimdi de Hitler'in yetiştirdiği bu takım durmadan bizim yaşamımıza engel mi olacaktı? Hep demokrasinin başına bela olmayı sürdürecekler mi? Geleceğimi çok karanlık görmeye başladım. Bu durumda bu sürgün askerliği direnerek bitirsem de arkası yine kovalamaca ve sürgünlük değil mi? Kopacaksa, en ince yerinden kopsun, dedim ve bir gün asker giysilerinden karaya boyanmış, yırtık, pırtık bir kat giysi yaptırdım.

Kış gelince kar kışlanın damına dek yükselirmiş, erat, köstebek gibi onun altından gidip gelirmiş diye işitmiştim. Bu da çok kafamı bozmuştu. Altı ay, umutsuz, bir buzul altında yaşamak gibi bir şey. Pülümür'den kaçışımın nedenlerinden en önemlisi budur. Hapisane içinde hapisane, sürgün içinde sürgün davanılmaz şeylerdir. İnsanın başına gelmedikçe anlayamaz.

— 6 —

Kayınpedere uğrayıp giysilerimi değiştirmek, vine biraz yüzüne bakılır insan kılığına girmek istiyordum.

Kayınpederim de bu sırada Zile'de sürgündeydi. Karım Şerife'yle, kızım Işık bir süre için onun yanına gitmişlerdi. Samsun'a kalkan trene binmek gerekiyordu. Handa Samsun'a gideceklер vardı, onlarla birlikte giderdik.

Handan çıkıp istasyona doğru giderken benim yaşımda olan genç kadın oraya kadar taşıyayım diye elime kocaman ağır bir sepet tutuşturdu. Sepet öyle ağırdı ki «taşıyamam» diyemedim. Zor bela, kalem tutmaya alışmış parmaklarımı uyuşmaktan kurtarabildim. Oğlu beni işsiz biri olarak görüyor: «Samsun'da tütüne gidersin abi!» diyordu.

Kadın da:

«Evet, senin için Samsun'da bir sürü iş vardır, Samsun'da kal,» diyordu.

Trenimiz Zile İstasyonu'na gelinceye kadar konuştuk. Birbirimize türlü vaadlerde bulunduk. Gecenin karanlığında Zile İstasyonu'nda indim. Geç vakit olduğundan kasabaya kadar giden yolu yürümem gerekiyordu. Birçok Zileli yolcuyla birlikte ben de sırtımda kocaman ak torbamla yürüdüm. Kasabanın ilk evleri göründüğünde yanıbaşımda yürüyen birine yakınlarda bir han bulunup bulunmadığını sordum. Hemen de birkaç adım ötemizde bir han varmış. Gittim. Sahibi olarak genç bir adam görünüyordu. Bir gecelik kalmak istediğimi söyledim. Adam, torbamı alıp depomsu bir yere koydu. Birazdan geleceğimi söyledim.

Handan çıkınca hemen bizim kayınpederi aramaya gittim. Halil Yalçınkaya'nın sürgün yeri burasıydı. Onu bulup hemen şu üstümü başımı değiştirmek istiyordum. Şerife'ye yazdığı mektuplardan çalıştığı kahvenin adresi aklımda kalmıştı. Kasabanın aydınlarının gittiği bir kahveydi bu. Sorunca bildiler Halil Yalçınka-

ya'yı. Yalnız, şimdi karşıda bir yerde çalıştığını söylediler. Büfemsi bir yerdi. Neyindir, kimindir demediler, hemşehrimdir, dedim. Beş dakika sonra Halil Yalçınkaya beklediğim köşede geldi beni buldu. Hava karanlıktı. Tanımak için bana değecek kadar yaklaşmıştı.

«Hasan, sen misin? dedi. Gel gidelim.»

Ona ikinci kez kaçak olarak dolaşmakta olduğumu anlattım. İndiğim hanı söyledim.

«Eşyan var mıydı?»

«Bir torbam var.»

«Hasan, şimdi, gel bizim pehlivanlara gidelim.»

«Şu sırtımdaki palaspareleri atıp bir kat ucuz müstamel giysi almak istiyorum.»

Kiracı olduğu Pehlivan'ların evine varmıştık. Kapıyı açtı. İriyarı bir adamla karşılaştık:

«İşte, sözünü ettiğim Pehlivan,» dedi. Ama, Pehlivan benim üstüme başıma öyle bir yan yan bakmaya başladı ki... Yalnız iyi bir insan olduğu belliydi:

«Eşyanı handan tehlikesizce almanın bir kurnazlığı var, dedi, gider, herifin bugünkü parasını verirsin, sonra da arkadaş kusura kalma orda bir arkadaşa denk geldim, der eşyanı alır çıkarsın.»

Ertesi gün, Halil Yalçınkaya, erkenden beni gelip aldı. Pazara gittik. Kurşuni bir kat müstamel giysi aldım. Onu giymek üzere yine pehlivanların evine gittim. Pehlivan beni yeni giysilerimin içinde görünce:

«Yahu, Halil ağabey, insanı don oluştururmuş! Senin damat neydi o paçavralar içinde?»

Ev sahibi hanımın yakın bir köyden damadı vardı. Ben onlarda kalınca, onlar köye gittiler. Kayınpeder başka bir odaya çekilerek bizi Şerifecik ve küçük Işık'cık ile yalnız bıraktı. Yarım saat loş bir ışık altında yanyana oturduk. Ne o konuştu ne de ben. Yavru da bizi izledi.

Bana sofada bir yatak serdiler. Ertesi gün bir kez daha Sivas'a gitmeye karar verdim. Birçok çocukluk arkadaşım, Sivas Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra oraya yerleşmişti.

Hepsinin öksüzlük çekirdeğini kırıp içini sömürdükten sonra küçük burjuvalaştığını unutuyordum. İstanbul'da burjuva çocukları «Yedi Meşale» diye dergiler çıkarırken ben onlarla başbaşa verir «Yedi Serseri» diye bir dergi çıkarmanın düşünü kurar ve bu yedi serserinin Maksim Gorki'nin işçi sınıfının döküntüleriyle oynadığı gibi oynadığımızı bilmezdik. Serseriler, berduşlar, çoğunlukla işçi sınıfının yaptığı grevlerin kırıcısı rolünü oynardı. İşçi sınıfına karşı burjuvazice karşı kampanyalar için görevlendirilirlerdi. Bunlar Karl Marx'ın Lumpen Proleter dediği olumsuz zümrelerdi ki Maksim Gorki gibi biz de o yaşlarda bunları bizden sanırdık.

İşte, Yedi Meşaleciler'e karşı biz de Yedi Serseri olarak çıkacaktık. Ama, bugün bakıyorum, o zaman şiir yazan bu arkadaşlarım, bugün yalnız iyi birer devlet memuru olmuş, arasıra da çocuklar için şiirler yazıyorlar.

Eski arkadaşlarımın ne durumda olduklarını görmeyi gerçekten çok istiyordum. Gerektiğinde onların yanında sığınak aramak olasılığını da düşünmüyor değildim.

Zile İstasyonu'ndan trene binmeden önce orda bir sivilin beni sürekli kontrol ettiğini görmüştüm. Anadolu, taşıyla, toprağıyla tetikteydi. Ama bu acarlık salt sola karşıydı. Sağa karşı, faşizme karşı hiçbir tavır yoktu.

Trenimiz Yıldız'a varmıştı. İndim. Doğru Maarif Memurluğu'na gidip en yakın, en içten ilk gençlik arkadaşlarımdan biri olan Mehmet'i aradım. Kolayca bul-

dum. Bir sürü öğretmenin ortasında çalışıyordu. Beni görünce sevinir gibi yaptı. Yer gösterdi. Kadın öğretmenlerden birkaçı beni hemen tanıdılar. Onların tanıyışı Mehmet'i bayağı ürküttü. Bütün kız öğretmen okulu beni tanırdı:

«Hoş geldin Hasan bey, buraya mı verdiler?» diye sordular. Bunlar, hiçbir şey bilmeyenlerdi. Mehmet'le başbaşa konuşabilmek için ancak iki dakika bulabildik. Mehmet, zeki bir adamdı. Benim yaşamımı izlemişti.

«Hasan'cığım, dedi, çok yanlış yere geldin, buranın jandarması çok uyanık, çok tehlikelidir.»

Bunları söylerken küçük cebime bir kağıt on liralık sıkıştırmaya çalışıyordu.

«Sen şimdi, bana kalırsa bu tehlikeli bölgeden hemen uzaklaşsan iyi edersin, Hasan'cığım,» elimi hararet'le sıkarak yine masasının başına çöktü.

Bu kez, trenden Sivas İstasyonu'nda indiğimde üstüm başım daha uygardı. Onun için trenden inip kente doğru yürüyen yolcular arasına ben de çekinmeden karıştım. Kış henüz bırakıp gitmemişti benim bu sevgili gençlik kentimi. Evet, ben bu eski ve büyük kenti seviyordum. İlk kez burda düşünmeye başlamış, insanları kafamla burda sevmeye adım atmıştım. Shakespeare'i burda tanımaya başlamış, Nâzım'ı burda okumuştum. Bu koca kent, bütün taşıyla, toprağıyla bir kocaman üniversiteydi. Ben yıllarca önce öğretmen okulunu bitirirken üniversiteyi burda bitirmiştim. Bu yüzden gönülden bağlı olduğum arkadaşlarımı da benimle birlikte bu üniversiteyi bitirmiş sayıyor, onlara çok değer veriyordum. Ne var ki zaman, mizahçı iğnesiyle bu balonları ben kapılarına varmadan önce birer birer patlatmıştı.

Çok eski öksüz yurdu arkadaşım Hasan Tuğrul'u

aradım. Şiir arkadaşlığıyla bağlıydık birbirimize. Onu «Kızılırmak» İlkokulu öğretmeni olarak görevi başında buldum. Soyadı artık Tuğrul değil, Turgut'muş. Aynı içten Hasan. Benim eski şair adaşım, öğleden sonra beni aldı, Sivas'ın kör aşağı mahallelerine indirip dolaştırdı. Hiçbir şey söylemediğim halde durumumu anlamış olacak ki bu sırada elini iç cebine atarak birçok para çıkardı ve bunları benim iç cebime aktardı.

Sivas'ta benim de tanıdığım bir kızla evlenmiş, ikisi de öğretmen olduğundan iktisatça durumları hiç de fena değilmiş. Hasan, benden bir yıl sonra okulu bitirmiş, o da benim gibi hem şiir yazıp, hem de resim yaptığından Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girmişti. Ama, ne olmuşsa olmuş, oğlanı yeteneksiz diye yine ilkokul öğretmenliğine göndermişlerdi. Oysa orda Hasan kadar bile resim yapamayan ne kadar arkadaş tanıdım. Herneyse, Hasan, hangi otelde kaldığımı sordu. Oraya birlikte gittik. Benden kimlik istediklerinde hep yanımdaki öğretmen okulu diplomasını gösteriyordum. Oraya da onu bırakmıştım. Otel sahibi Hasan'ı benim yanımda görünce ona iltifat etti. Meğer tanışıyorlarmış. Böylece benim yerim de sağlamlaşmış oldu. Hasan, beni öbür öksüz yurdu arkadaşlarımdan Nail'le görüştürdü. Hepsi Sivas'ın okullarına yerleşmiş, hoşnut görünüyordu. Vehbi Cem Aşkun'u sordum. Hasan'ın anlattığına göre eski kız öğretmen okulu şimdi ortaokul olmuş. Vehbi Cem, orada müdür yardımcılığı yapıyormuş.

Sivas'a gitmişken onu da bir göreyim dedim. Gittim. Kapıcının yerinde oturan adama Vehbi Cem'i sordum, kapıya kadar iki dakika çıksın, dedim.

«Beyim Vehbi beyin çok işi varmış. O sizi içeri çağırıyor.»

Hiç de içeri girmek istemiyordum. Buna karşın gir-

dim. Vehbi, başına birçok öğretmen toplanmış, hepsine dert anlatır durumda beni görünce, sevinse mi, kızsa mı diye düşünür gibi yaptı. Ama bu durumu ancak birkaç saniye sürdü.

«Otur Hasan'cığım şöyle kenara, konuşuruz, görüyorsun,» dedi. Sonra yine işine daldı. Önündeki kağıda kimi adlar yazdı, kimisini çizdi. Bu sırada içerdeki öğretmenlerin bir bölümü beni tanımıştı. Ama, iyi ki başımdan geçen belaları bilen olmadı. İçlerinden genç bir kadın:

«Buraya mı atandınız Hasan bey?» diye sordu.

Bir erkek öğretmen:

«Hiç İstanbul, Ankara gibi yerler dururken Hasan, Sivas gibi yere gelir mi? Herhalde bir işi çıkmıştır,» dedi.

Beni bunca tanıyan bir çevreye gelmekle hiç de iyi etmediğimi anladım. Hemen Vehbi'nin elini sıkarak dışarı fırladım:

«Allahaısmarladık Vehbi'ciğim! Kusura bakma, başka bir zaman uğrarım. Burdayım.»

Vehbi Cem Aşkun ayağa kalkar gibi yaparak:

«Beklerim, Hasan'cığım, dedi, birbirimize şiirlerimizi okuruz.»

«Bulursun Hasan'ı da, ona şiir okursun ya da onun şiirlerini dinlersin,» diye içimden söylenerek kalabalığın arasından geçerek caddeye çıktım. Oh! Benim büyük, geniş Sivas'ım, yaylam, ne kadar da rahattı.

Onu o rahat durumunda bırakarak ayrılmak, çoktan bu yana gitmeyi düşündüğüm Kırşehir'e gitmek, oraya atandığını öğrendiğim Adıyaman maarif memuru Kazım Işık'ı bulmak ve Gazi Eğitim Enstitüsü'ne giderken onda kalan yüz lira kadar alacağımı almak istiyordum.

İstasyona doğru bu düşünce ile giderken birdenbi-

re yolunu biraz daha uzatıp Samsun'a gitmek usuma geldi. Samsun'da Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yakın akrabalarımdan dayımın çocukları oturuyordu. Onlar da Birinci Dünya Savaşı'nın şehit çocuklarındandı. 1917 sonunda Darüleytam çocukları İstanbul'a alındığında onlar okuldan ayrılmış, Samsun'da kalmışlardı. Şimdi, onları görmek istiyordum. Amaç, biraz da zaman geçirmekti. Kış günlerini geçirmek gerekiyordu. Üç beş gün eşte dostta kalarak soğuk günleri atlatmaya çalışırdım. Yoksa bütün yoksul insanların yattığı oteller, hanlar, kışın buz gibiydi. Harçlığım da yollara kıta kıt yetiyordu. Bu yüzden, daha çok yakın bildiklere sığınmak zorundaydım.

Samsun'da trenden indiğimde ortalık kararmış, her yanda elektrikler yanmıştı. Benim çocukluğumun garip kenti Samsun, az zamanda toparlanmış, tanıyamayacağım bir hale gelmişti. Elimdeki valizle Irmak Mahallesi'ne doğru yürüdüm. Hiç olmazsa orasını hem gece gözüyle şöyle bir görmeye çalışır, sonra, orda ucuz bir halk oteline yerleşirim diye düşünüyordum. Beni bizim eski sebze bahçelerine götürecek hiçbir ize rastlamadım. Her yan evlerle dolmuştu. Eski karakolun bulunması gereken yerde de üzerinde ışıklı otel yazılı bir yer gördüm. Hemen oraya gittim. Otelciye kimlik kağıdı olarak benim Sivas Öğretmen Okulu diplomamı verdim. Şimdilik o beni kurtarıyordu. Şundan ki üzerinde yalnız Hasan efendi diye yazıyor, soyadı filan diye hiçbir şey bulunmuyordu. İki kişilik odama valizimi bırakarak dışarı çıktım.

Birinci Dünya Savaşı'nda büyük Kadastrof, işte bizi şimdi şu bulunduğum yerde yakalamıştı. Bunun öyküsü olan tüyler ürpertici savaş ve toplum romanım, «Savaş ve Açlar» kafamda erime derecesinde kızdırılmış altın harfle yazılmıştı. Eğer, bu İkinci Dünya Sa-

vaşı'ndan sağ çıkarsam onu biçimlendirerek yayımlayacağım. Savaşları çıkaranlar, hâlâ bunların gerçek suçluları yazarlar, şairlermiş gibi bizi kovalıyorlardı. Oysa, biz şairler, temelde hep savaşa karşıyızdır. Nitekim Hitler'in çıkardığı savaşa karşı «Yeni Edebiyat» ve «Yeni Ses» dergilerinde savaşa karşı açtığım mücadele yüzünden sekiz şiirim mahkemeye verilip hüküm giymiş ve ben de barış düşmanı olarak ilan edilmişimdir.

Evet, Birinci Dünya Savaşı'nın Sarıkamış şehitleri babam Ahmet Çavuş'la Ali Onbaşı'nın ruhu bu akşam benimle birlikte. Babamla, ağabeyimle bir kez daha vaktiyle oturduğumuz kerpiç kulübeyi, sebze bahçelerini arıyoruz. Hepsinin yerinde yeller esiyor. Yukardaki Nemlioğlu Çiftliği'ne kadar çıkıyoruz. Onun çevresini kuşatan parmaklıklardan bir iz kalmamış. Çünkü parmaklıkların koruyacağı fındıklıklar da yok olmuş. Eski görkemli köşk, bir bahçıvan kulübesi gibi tek başına görünüyor.

«Annen Samsun'da ölmüştü. Onun mezarı nerde? Gidip bir görmek, dua okumak isterim.»

«Baba, baba, dedim, sen şaşırdın mı? Hiç seferberlik hastanelerinde ölen kişileri ayrı ayrı mezarlara gömerler mi?»

Bir hastaneden bir gün çıkan birkaç kadın bir mezara, birkaç erkekte bir başka çukura atılıyor ve üstleri toprakla örtülüyordu.

Ben, bu sözlerimi bitirmemiştim ki yaşamınca ağladığını görmediğim babamın yüksek bir sesle hıçkırarak ağladığını işittim. Onlar orda Ali ağabeyimle karanlıkta hıçkırırken ben de gözlerim yaş içinde otelime döndüm. Otelci:

«Beyim, dedi, sizin odanıza bir ilkokul müfettişi arkadaş verdim.»

«Sağ ol. İyi geceler!» diyerek yukarı çıktım.

Henüz müfettiş gelmeden soyunup yattım. Ne olur ne olmaz, belki tanıyan biri çıkar diye düşündüm.

Müfettiş geldiğinde ben uyumuştum, ayırt edemedim. Sabahleyin de benden önce kalktı. O kalkarken yorganı adamakıllı üşümüş gibi başıma çektim. Ancak, o gittikten sonra bir saat daha yattım. Sonra, dayımın oğlu Yaşar'ı aramaya gidecektim. Bunun için de bir tek ipucu vardı: Dayımın kızı Havva'nın kocası İsmail'e gitmem gerekiyordu. İsmail de Samsun Polis Müdürlüğü'nde şofördü. Yaşar'ı ancak onun aracılığıyla bulabilirdim. Yaşar, Samsun'un ünlü terzilerinden biri olmuştu. Bir yerde dükkanı vardı. Orasını da bana ancak İsmail gösterebilirdi. İsmail, bizim eski Samsun Darüleytamı öğrencilerindendi. Biz 1918'de İstanbul'a giderken o benim kuzenim ve kuzinimle Samsun'da kalmış, sonra da evlenmişlerdi. Benim siyasal düşüncelerim üstüne hiçbir şey bilmiyorlardı.

Kapıdaki resmi polise yaklaşarak şoför İsmail'i görmek istediğimi, akrabası olduğumu söyledim. Genç polis içeri seslenerek İsmail'in bir akrabasınca arandığını bağırarak söyledi. Biraz sonra, bizim İsmail, fırıl fırıl oynayan gözleri ve güleç yüzüyle çıkageldi. Son kez, on yıl önce görüşmüştük. Yine de beni bir görüşte tanıdı:

«Ne haber Hasan, dedi, mutlaka Yaşar'ları arıyorsundur.»

«Evet, hem onları hem sizi görmek istedim. Havva ablamız, çocuklar nasıl?»

«Akşama gelir görürsün, hepsi iyidir. Şimdi seni Yaşar'a götüreyim.»

Sonra, beni polis cipine bindirerek on dakikada Yaşar'ın dükkanına götürdü.

«Bak Yaşar, sana bir sanık getirdim, akşama dek iyi koru, akşamleyin bizim eve yolla çocuklarla görüşsün.»

Yaşar, dükkanın en aydınlık köşesinde oturmuş, elindeki bir ceketin el dikişlerini yapıyordu. Beni görünce ayağa fırladı:

«Vay sevgili halamın oğlu Hasan, nerelerden çıktın böyle?» İsmail, bu sırada:

«Benim işim var. Siz konuşun,» diyerek ivedi kapıdan dışarı fırladı. Yaşar, altıma bir sandalye sürerek çırağa iki çay söyledi. Çırak sokağa fırladı.

Bu yakın akrabalarım öğretmen okulunda okuduğumu, öğretmen olduğumu biliyorlardı. Yalnız, arada geçen olaylardan hiç haberleri yoktu. İstanbul'da oturduğumu, evlendiğimi, şu sırada askerlik yaptığımı da söyledim. Başkaca bütün sorgu - suallerden dikkatle kaçındım ve rasgele gelen böyle soruları da dikkatlice, ustaca saptırarak savuşturdum. Yaşar, akşama kadar Samsun kentinin en güzel ceketlerini dikmekle uğraşırken, ben de hem onu dinledim, hem de bundan sonra bu felaket labirentlerinden nasıl kurtulacağımı düşündüm.

Akşamleyin, dükkanı kapayan Yaşar, akşam yemeğine biraz çeşni ve tat verecek birkaç şey aldı, eve yollandık.

Evde birkaç küçük kız çocuğu ve hafız hanımca çok dostça karşılandık. Yalnız, Yaşar, çok karanlığa kalmadan hala oğlunun Havva'lara götürülmesi gerektiğini, bunun için İsmail'e söz verdiğini söyledi. Yemekten sonra beni alarak kendi evlerinin on on - beş dakika aşağısındaki İsmail'lerin evine götürüp bıraktı ve kapıdan döndü.

Orda çok sevdiğim Havva ablayla karşılaştım. Beni kollarıyla sardığında yanaklarından şıpır şıpır yaşlar akmaya başlamıştı. Evin içi kız çocuklarıyla doluydu. Bu cıvıl cıvıl evde her şey gençleşirken Havva ablayı zaman ve bu çocuklar yemişti. O eski güzel yüzün çökün-

tüsüyle karşılaşınca birdenbire ben de hıçkırarak ağlamak istedim. İçimden öyle bir gereksinim geldi.

Evin ortasında oturmuştuk. Bütün çevremiz yeni kuşaktı. Diz dize oturuyorduk. Loş bir ışık yüzlerimizi zor bela aydınlatıyordu. Çoluk çocuk hep okumakta olan kişilerdi. İçlerinde bir de erkek çocuk vardı.

Benim sevgili, cahil akrabam, beni çevreye Hasan Ali Yücel olarak tanıtmıştı. Bunu o gece çocukların ağzından işitince öyle zor durumda kaldım ki...

«Hasan Ali Yücel bizim müdürümüzdü, dedim. Başkaca hiçbir yakınlığımız yok!»

O genç liseli, ötekilerden daha çok şey biliyor, daha da iyi konuşuyordu. Sanıma göre bir edebiyatçıydı. Bizim edebiyatçılığımız hiç meydana çıkmadı, böylece giz denilen şeyleri de saklamış olduk. Edebiyatçı delikanlı beni Yaşar'lara bıraktığında zaman epeyce geçti.

Yaşar'ın hep kız çocukları olmuştu. On iki on üç yaşlarında en büyüğü, on yaşında ortancası, sekiz yaşında Köksal'dan sonra şimdi beşikte de güzel bir kız çocuğu sallanıyordu.

Bir daha ne zaman görüşeceğimiz bilinmediğinden helalleştim. Maarif memuru Kazım Işık'tak paramı almak istiyordum. Kırşehir'in istasyonu Yerköy'dü. Yerköy'e bir bilet aldım.

Bozkırın ortasında bir yapının önünde tren durdu. Otobüsümsü bir araca bir yığın insan doluşarak yola çıktık. Ağaçsız kırmızı topraklardan geçiyorduk. Sonra, aracımız dağa tırmanmaya başladı. Bilenler «Çiçekdağ!» diye söylendiler. Ağaçsız, fundasız bir dağ. Az zamanda dönemeçli yolu tüketerek öte yanda yine düzlüğe indik. Kırşehir'e girinceye dek bu düzlükte yol aldık. Aracımız kentin ortasındaki alanda durunca hepimiz indik.

Ben, otellere para yetiştirememek korkusuyla biraz ötedeki büyük bir hana gittim. Bu da yarı otel, yarı handı. Üst katta yalnız bir oda tuttum. Pencerenin önünde dikilerek kentin merkezine doğru giden yola baktım. Ortalıkta az insan vardı. Yalnız yolun sağ yanında yüksek iki taş basamakla çıkılan bir yere yaşlı kişiler girip çıkıyordu. Oranın kahve olduğunu anladım. Daha önce de Kırşehir'den birkaç kez gelip geçmiştim ama, hiçbir yanını gezmemiş, kahvelerine girip oturmamıştım.

Acaba bizim sürgünlerden Kırşehir'de kimse var mıydı? Eğer varsa onlarla konuşmam tehlikeliydi. Çünkü o zavallılar da burda hâlâ göz altında idiler. Kiminle konuşup görüştüklerini anlamak üzere kesinlikle arkalarına adam takılmıştır.

Yarım saat böyle caddeyi gözetleyip de hiç kimseyi göremeyince aşağı indim, sokağa çıktım. Kahvenin önünden geçerek daha öteye gittim. Küçük bir aşçıda yemek yiyeyim diye içeri girerken birisi koluma yapıştı. Bu, bizim Sivas'taki sınıfımızın en kafalı matematikçisi Rahmi'ydi. Çok iyi bir çocuktu:

«Ne geziyorsun burda Hasan İzzettin?» diye sordu.

«Hitler'den, Almanlar'dan kaçıyorum, Rahmi. Bunu bu kadar bil.»

Bu kısa boylu, güzel, sarışın, mavi gözlü Kafkasyalı arkadaş da tarihin derinliklerinden gelir gibiydi. Benim bu açıklamamı yeter buldu. Kafası salt bilimsel konular üstüne işler göründüğü halde benim yazdığım romanları merakla alıp okur, o da roman yazmaya çalışırdı. O benim bu kesin konuşmam karşısında başka bir şey sormaya cesaret edemedi. Bu kez ben ona edebiyat üstüne gerekli olabilecek sorular sordum.

«Kırşehir ortaokulunun matematik öğretmeniyim. Bu, bütün zamanlarımı dolduruyor,» dedi. Sonra bana

işittiği birkaç ilginç halk öyküsünü anlattı, ayrıldık. Rahmi, anlaşılan, benim Kırşehir'e sürgün olarak geldiğimi sanmıştı.

Rahmi'den ayrıldıktan sonra o kahveye gittim. Kahvenin sağ yanında kimi eskiden tanıdığımı sandığım yüzler görür gibi olduysam da hemen sol yandaki boş masalardan birine oturdum. Bıyıkları henüz terlememiş kahveci çırağı havluyla ellerini kurulayarak yanıma geldi:

«Açık bir çay!» dedim.

«Kırşehir'e yeni mi geldin?» diye sordu çırak. Anladım ki kahveyi bu denetliyor.

«Evet,» dedim.

Çırak çayımı getiriyordu ki Adıyaman'da öğretmenken müfettişimiz olan Hüseyin Yılmaz beyin kahvenin sağ yanında oturanların arasından kalkıp benden yana hiç bakmadan açık kapıdan çıkıp gittiğini gördüm. Demek ki Yılmaz ve arkadaşları benim durumumun tehlikeli olduğunu ve kendilerine bir zarar gelebileceğini biliyorlardı. Oysa ben buraya salt onun da yakından tanıdığı Kazım Işık'tan paramı almaya gelmiştim. Çırak çayımı getirirken benim de kafam bozulmuş, kalkmış, gitmeye karar vermiştim. Kapıya doğru gidiyordum ki A. Kadir'in kapıdan içeri girdiğini gördüm:

«Seni de buraya mı verdiler?» diye bağırarak sorunca bütün kahvedekiler, özellikle çırak, çayı masaya bırakır bırakmaz, ak önlüğünü çıkararak kapıya yönelmeye çalıştı.

Ben, A. Kadir'e hiçbir yanıt vermeye vakit bulamadan hemen dışarı fırladım. Hana doğru yürüdüm. Ama hana girmeden, sola dönerek kaleye tırmandım, arkamdan gelecekleri izimi kaybettirdim. Kalenin öbür yanından yine kente indim, oradaki başka bir kahvenin

dışardaki sandalyelerinden birine oturarak bir çay ısmarladım. İşin sarpa sardığını anlıyordum. Sürgünlerin gözcüsü olan çırak da benimle A. Kadir'in arkamızdan biraz sonra dışarı çıkmış, bizi aramaya başlamıştı. A. Kadir'in bana tanışlık verişi her şeyi berbat etmişti. Polis biraz sonra beni bulurdu. Ağaçsız, engelsiz bir bozkır ortasında bulunan kentten çıkıp gidebilmek son kerte güçtü. Yol boylarındaki karakollarda jandarma kontrolü vardı. Ekinleri biçilmiş tarlaların bir başından baksan öbür yandaki yedi sekiz saatlik yeri görebilirdin. Ben böyle kara kara düşünüp dururken bir yandan da orda kurulmuş olan pazarı gözlerken aradan epey zaman geçmişti.

Bir de baktım, bir ara yanıma uzunca boylu, efendiden bir adam sokuldu. Ordaki sandalyelerden birini çekerek hemen yanıma oturdu. Anadolu'da millet meraklıdır, ilk tanıştığı kişiyi sorgu yağmuruna tutar. Öğreneceğini çözünceye dek bu sorgu sürer. Bunda, aslında, herhangi bir kötülük yoktur. Ama gelgelelim bizim yeni gelen komşu, adımızın Hasan, vaktiyle öğretmen olduğumuzu, şimdi bu meslekten ayrıldığımızı öğrendikten sonra da durmadı, sorguyu sürdürdü. Buraya Kazım Işık'tan paramı almaya geldiğimi söyleyince:

«Ha, dedi, buraya Adıyaman'dan bir müfettiş gelmişti. Sakın o olmasın?»

«Yok be kardeşim, bu maarif memuruydu. Benden borç almıştı.»

Adam, böylece benimle bir saat kadar konuştuktan sonra kalkıp giderken işi sağlama bağlamak için:

«Kimliğinizi verir misiniz, yarın sabah uğrayıp alırsınız,» dedi.

Kimlik olarak yanımda salt Sivas Öğretmen Okulu diplomamı taşıyordum. Çıkarıp polise verdim. Açarak dikkatle diplomaya baktıktan sonra cebine soktu

ve uzaklaştı.

Hasan dedim, şimdi bastın mı yaş tahtaya? İyi hanın adresini vermedin, yarın sabaha kalmadan gelip seni tutuklayabilirler, halkın arasından bir hırsız, bir katil ya da cani gibi alıp götürürler.

Hemen bu kapan gibi, tuzak gibi kentten kurtulabilmek için var gücümle düşünmeye başladım. Yalnız, diplomamı emniyetten kurtarmalıydım. Türkiye'de ancak onunla serbestçe dolaşabiliyordum. Şu sırada hemen kaçmak için hiçbir olanak yoktu. Bir araç bulup gitsem bile jandarmalar yollarda kimlik kontrolü yapıyorlardı. En sonra, bir gün daha sabredip emniyetten diplomamı almayı denemek istedim. Bu bozkır kentinden ancak bir yaşlı köylü kadını kılığında kaçabileceğimi düşünerek, kahveden ayrıldığım sırada pazara uğramış ve ordan yollu renklerle süslü bir kadın etekliği, başörtüsü ve üstlük satın almıştım.

Eğer ertesi gün polisten diplomamı alamazsam bunları giyinip hemen o gece köylü kadını gibi önünden Yerköy'e, yani tren istasyonuna otobüs kalkan bir otele yerleşecektim. Bu kararı verince dingin bir ruha sahip oldum. Hemen odama çekilerek yatıp uyudum. Yalnız, gündüzün çantamda bulunan iki İngilizce New Times Dergisi'ni de odanın hemen ortasında kırılıp dökülmüş tahtaların altına soktum. Gece rahat bir uyku uyudum desem yalan olur. Sokakta bir köpek havlasa hemen tutuklamaya geliyorlar sanıyor, tedbir almaya çalışıyordum. Sabahın kül rengi ışıkları pis camları yıkamaya başlayınca kalktım. Sokakta bir tek uyanık kişi yoktu. Erkenden polise baskın yaparak diplomamı almayı deneyecektim. Hemen sokağa çıktım, yavaş yavaş kentin giriş yerinde bulunan emniyete doğru yürüdüm. Oraya vardığımda kapının önünde bir resmi polis dikilmiş sigara tüttürüyordu:

«Açık mı efendim, girebilir miyim?» dedim.

«Elbette beyim. Ne demek!» dedi.

İçeri girdim. Sola açılan bir kapı başkomiserliğin odasını gösteriyordu. Doğruca içeri yürüdüm. Masanın başında iriyarı bir komiser oturmuş, hem bir şeyler yazıyor, hem de sağında oturmuş bir sivil ve resmi iki polisle konuşuyordu. Beni görünce:

«Buyurun!» dedi.

«Efendim, dedim, dün akşam sivil bir polis öğretmen okulu diplomamı aldı, yarın sabah gelir alırsınız, dedi.»

«Diplomanızı ne diye aldı?»

«Kimlik kağıdım yanımda yoktu, onu verdim.»

«Peki, anladım. Onlar daha gelmediler. Yukarı katta çalışırlar. Biraz daha beklerseniz gelirler.»

Bunları söyledikten sonra yine hem yazısını yazmayı hem de arasıra yanındakilerle konuşmayı sürdürdü. Saat altı buçuk yedi ancak vardı. Bu sırada kapıda sigara içen polis coşkuyla içeri koştu:

«Komiserim, vali geliyor,» dedi.

Komiser, hemen yerinden fırladı:

«Yahu, vali, böyle erken erken hiç uğramazdı buralara. Ne oldu? Bir şey mi var?»

Bunları söylerken odanın içinde yuvarlanır gibi şöyle bir döndü, her şeyin yerli yerinde olup olmadığını şimşek gibi gözden geçirdi. Sonra gitti yerine oturdu. Hemen bu anda vali gelmişti. Kapıda bir gölge görünce dönüp baktım. Karşımda kimi görüyordum? Kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi. Adıyaman'da öğretmenlik yaptığım sırada bu adam o zaman, yani 1931 - 1932'de oranın kaymakamıydı. Selanikli, Atatürk'ün hemşehrilerindendi. Karşılıklı dostluğumuz vardı. Bir gece kasabaya gelen bir trupun eğlencesinde bulunmak için bilet almış, biz genç öğretmenlerle kimi memurlar ön

sıraları doldurmuştuk. Tam, oyun başlamak üzereydi ki birkaç kişi birdenbire iki kocaman koltuğu getirip önümüze bırakmışlar, ondan sonra da: «Kaymakamla ceza reisinin koltukları bunlar, kimse oturmasın, biraz sonra gelecekler,» deyip çekilip gitmişlerdi. İriyarı bir adam olan adliye başkatibi Hüsnü ile hemen kalkıp bu koltukları tuttuğumuz gibi öteye fırlatmış, önümüzü açmıştık. İşte, ne olduysa ondan sonra olmuş, körkütük sarhoş olarak gelen ceza reisi ve kaymakam Mahmut Nedim ayakta kalınca sahnedeki artistleri jandarma komutanı Muzaffer aracılığıyla ordan uzaklaştırmışlar, bizim dağılıp gitmemizi istemişlerdi. Ama artistler gittiği halde hiç kimse yerinden kımıldamamıştı. Sokaklar insan kaynıyordu. Kaymakam, jandarma komutanına emir vermiş, oturduğumuz kahvenin karşısına tüfeklerini bize doğrultmuş on beş jandarma dikmişti. Millet, yine yerinden kımıldamamıştı. Halk, dışarda kaymakamla ceza reisini bir kulübede sıkıştırıp dövmeye kalkınca işin sarpa sardığını anlayarak kahveyi boşalttık. O gece o kadar nutuk çekmiştim ki bayağı olayın kahramanı sayılmaya başlamıştım.

Valinin yüzünü ben de görmek üzere kafamı kapıya çevirdiğimde evet, işte o eski Adıyaman kaymakamını, dostumu, sonra düşmanımı karşımda görünce afalladım. Ama hiç renk vermedim. Mahmut Nedim beyin ela pars gözleri vardı. Dostluğunda bile insana böyle bakardı. Vali de beni gördü, şaşırır gibi olduysa da o da yüksek memurluğuna yedirip bana bir şey sormadı. Yalnız başkomisere şöyle bir şeyler söyledi bağırarak:

«Yine hırsızlıklar olmuş, birçok şey çalınmış. Hep şu Çingeneler buralara geldikten sonra oluyor bu işler, bu Çingeneleri, iyi kontrol altına alın komiser.»

Sonra, hiçbir yana bakmadan yukarı kata çıktı. Onun bugün bu kadar erkenden buraya gelişi salt be-

nim içindi biliyorum. Dün, diplomam alındıktan sonra burda kıyamet kopmuş, İstanbul'la görüşülüp konuşulmuş. Vali, beni resmimden tanıdığından o da çok merak etmiş olacaktı. Adıyaman'ın altını üstüne getiren bu zıpır öğretmenin burda, kendi bölgesinde ne işi vardı? Evet, erken erken onu yatağından kaldırıp buraya sürükleyen düşünce buydu.

Ama, durun, hepinizin iştahınızı kursağınızda bırakayım da görün, dedim. O karışıklıkta yavaşça dışarı süzüldüm. Onlar valiyle meşguldü.

Valinin eline geçersem, bana kötülük edebilir diye düşündüm. Çabucak pazardan aldığım köylü kadını giysisinin parçalarını katlayıp koltuğuma aldım. Ortalık henüz ıssızken yola düştüm. Nereye doğru gittiğini gördüğüm bir yolda yarım saat kadar yürüdükten sonra yolun sağındaki bozulmuş bağlar içinde küçük bağ evleri gördüm. Bu küçük kulübelerden birine doğru yürüdüm. Kapısı yoktu. İçeri girdim, oh, ne güzel bir dinlenme yeri. Biraz güneş de çıktığından hava hafifçe ılımıştı. Yanımdan tek notalı sesiyle öterek bir çalıkuşu geçti. Orda dinlendiğim sürece bu minik kuş evin çevresinden hiç ayrılmadı. Gidip ağaçların arasında biraz dolaşıyor, sonra yine geliyor, kulübenin en yakın çevresine konup cırlayıp duruyordu. Bu kuş göçmen olmalıydı. Her neyse, karanlık basıp vakit yatsıya doğru ilerledikçe kuşçağızda garip bir coşku gördüm.

Akşam olunca hava sertleşmiş, bozkır havası karakterini almıştı. Köylü kadını kılığına girme işine başladım. Pantolonumun üstüne bir renkli yollu eteklik giydim, ceketimin üstüne de geniş bir kadın cepkeni geçirdim. Başıma da ünlü kadın örtülerinden birini sarınca cebimdeki aynaya baktım. İş tamamdı. Kente girerken rastladığım erkekler:

«Kadına bak ulan, nerden geliyor böyle geç vakit?»

diye söyleniyorlar, hiç aldırış etmeden geçiyordum.

Gündüzleyin önünden otobüslerin kalktığı bir otel peylemiştim. Hemen oraya gittim, otelci bana bir oda verdi, anahtarı da bana vererek, yatarken içerden kitlememi söyledi.

Ben de öyle yaptım. Yatağa olduğu gibi bütün giysilerimle girdim. Yalnız, anahtarı alırken otelciden Yerköy'e yani trene giden otobüsün saat kaçta kalktığını sordum. Beni onun için uyandıracağını söyledi. Paranın peşin olduğunu söyleyince cebimden bir lira çıkarıp verdim.

Otobüs kalktı. Yolda bir iki yerde jandarmalar kimlik araştırması yaptılar. Benim araştırıldığım belliydi. Ben de yaşlıca bir köylü kadını kılığında olduğumdan jandarmalar bana kimlik sormuyordu. Yalnız, yanımdaki iriyarı kaba-saba adamcağız dizlerimi, ötemi berimi çimdiklemeye başladı.

Bir ara o kadar cinlerim başıma toplandı ki «Ulan deyyus!» diye nerdeyse meydana çıkacaktım. Otobüsün bütün müşterileri erkekti. İçlerinde efendiden kimse de yoktu. Hepsi, benim yanımdaki heriften icazet almış gibi ayrı ayrı kadınlar üstüne olan deneyimlerini, başarılarını anlattılar. Yaşamımın bu en sıkıntılı ve tehlikeli yolculuğunun birinci bölümü neyse en sonra bitti:

Otobüsümüz Yerköy'e varmıştı. Yolcular inmişti. Ben mahsustan en sona kaldım. Baktım ki birtakımı benim inmemi bekliyor. Beni tek başına kalmış, sahipsiz bir kadın sanmış olacaklar. Ben de inmeye davrandım, ancak, bu sırada başörtüm başımdan uçtu. Kısacık saçlarımla cascavlak ortada kaldım. Kendimi koyvermedim, hemen yaşmağımın arkasından koşarak onu

yakalayıp başıma örttüm. Herifler, nasıl bir ağızdan bağırmışlardı:

«Ulan, karının yaşmağı uçtu.»

Ama, içlerinden hiçbiri de bu uçan yaşmağı rüzgarın elinden kurtarıp bana getirmeyi düşünmedi. Belki de düşünen olmuştur ama bu yürekliliği gösterememişlerdi. İstanbul'a gidecek treni bekliyordum. Ben bekleme salonunda gözönünde bulunmamak için dışarda trenler arasında gezinmeye başlamıştım. Ordaki bir satıcıdan böreğimsi birşey almış, yiyordum. Bu sırada yanıma efendiden bir adam sokuldu. Elindeki pekmezini kabıyla birlikte bana verdi

«Al hemşire, katık et,» dedi.

Kahvaltımı ettikten sonra geri kalan pekmezi orda bir yere bırakarak İzmit'e kadar bir bilet almaya karar verdim. Yol boyunca da kadın kılığında kalacaktım. İzmit'te inecek, ordan öteye banliyö trenleriyle gidecektim. İzmit için bir bilet istedim. Bileti aldım, salonun ortasına doğru yürümüştüm ki yanıbaşımda iki jandarma belirdi. Birisi sordu:

«Sen kadın mısın?»

Daha önce cılız, renksiz, kansız, ufak tefek bir kadın yanıma sokulmuş:

«Senin kocan var mı?» diye birkaç soru sorup durmuş, hiç yanıt vermemiştim.

Şimdi de jandarma gelmişti. Jandarmaya bir yanıt vermeye vakit kalmadan çekip başımdan yaşmağı aldı. Sonra, salon komiseri meydana çıktı.

«Ben erkeğim, asker kaçağıyım, Kırşehir'den kaçabilmek için bu kılığa girdim.» dedim.

Adam, sözde suratıma kocaman bir tükürük atmak istedi. Bir puflayıp bir yığın hava püskürttü yüzüme. Ama, beni aldı, arkadaki dairesine götürdü. Oraya gireceğim sırada bütün istasyondaki halk başımıza top-

lanmıştı.

«Casus yakalanmış kadın kılığında!»

Herkesin ağzında bu laf vardı.

Üstümde bir tek donum kalıncaya dek soyundurul-dum. Arandım. Üstümde yalnız dört lira para çıktı. İstanbul'a biraz da bunun için gidiyordum. Kızkardeşim-den birkaç kuruş alacaktım. Beni o cılız İstanbullu ka-dın ellerimden tanımıştı. Orda övünerek söylemişti.

Hemen bileklerime bir kelepçe vurdular. Kırşehir'e değil de Yozgat'a gönderilecektim. İki tüfekli jandar-manın eşliğinde Yozgat'a gitmekte olan bir yük kam-yonuna bindirildim. Dolu çuvalların üzerinde kuzeyden esen buz gibi bir rüzgarın zulmüne karşı hiçbir ko-runma aracımız olmadan yolculuk ettik. Jandarmalar paltolarına sarındıkları halde çok üşüdüler. Bense in-ce bir yazlık giysi ile kuzey rüzgarının bu zulmüne karşı yarım saat mi, bir saat mi bilmiyorum, savaşım verdim. En sonra Yozgat'a vardık. Jandarma komutan-lığının önünde kamyondan indim. Jandarma komuta-nıyla, valinin yanyana oturup konuştukları gazinomsu bir yere gittik. Jandarma komutanı da, vali de beni bekliyormuş. Bir iki soru sordular. Sonra vali:

«Polis müdürü bekliyor, oraya götürün,» dedi.

Yozgat, bende sert bir yer olarak biçimlenmiştir. Neden bilmiyorum. Burda işkence göreceğimi, gerçek bir casus işlemiyle karşılanacağımı sanırken daha baş-langıçta gerek jandarma komutanı, gerekse vali beni şaşırtmışlardı. Beni buraya getiren jandarmalarda bile nedense bir efendilik vardı. Polis müdürlüğüne gitti-ğimizde daha da olgun, babacan bir adamla karşılaş-tım. Normal sorular sorduktan ve yanıtlarını aldıktan sonra adamcağız, bayağı üzüldü.

«Benim de sizin yaşlarınızda, yirmi sekiz yaşında bir oğlum var,» dedi. Ama bunu ne gibi ölçüştürme için

yaptığını bilmiyorum.

Polis müdürü, yarım saatlik konuşmamızda bana inanmıştı. Ordudan işkence gördüğümden dolayı kaçtığımı anlamıştı. Jandarmaları çağırarak beni hemen kıtama göndermek için davrandı. Jandarmalar beni jandarma dairesine götürdüler. Orda kelepçelerimi çıkararak bana yenmekte olan öğle yemeğinden de verdiler. Jandarmalar, bana karşı çok insanca davrandılar. Beni bir tecrit odasına koydular ki akşama kadar içinden güneş eksilmedi. Buraya gelirken beni korkunç bir düşman gibi karşılayan kuzey rüzgarının etkileri temelli tersine dönmüş, Yozgat'ı çok sevmiştim. Yozgat'ın sihirli havası yöneticilerinden başlamış ve sonuna dek sürmüştü. Tecrittе, güneş ile bir sokak kedisi gibi ısınıp dururken birkaç adım ötemden aşağı doğru çok iyi tanıdığım, yaşamımda en çok sevdiğim insanlardan biri olan Hamdi Konur'un geçtiğini gördüm. Elindeki gazeteyi okuyarak aşağı iniyordu. Çapanoğlu'nun Yozgat'ı düz bir memleket değildi. Bende Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki Çapanoğlu isyanlarından kalan o sert hava silinip gitmişti. Şimdi, burda Fransızca öğretmeni olarak sevgili bir arkadaşımın yaşadığını da görmüştüm.

«Hamdi,» diye seslenmek istedim, ama, sonra oğlanın başını yakmamak için sesimi kıstım oturdum.

İki tüfekli jandarma hazırlanmış, beni yayan olarak karakoldan karakola teslim ederek Sivas'a dek götürecek, ordan da Erzincan'a gönderilecektim. Anadolu'da karakoldan karakola, «mevcutlu» olarak gitmenin ne zahmetli iş olduğunu biliyordum. Jandarmalar, elime kelepçe takmadan yola çıkıldı.

Yozgat böylece benden bir puan daha almıştı. Jandarmalar iyi çocuklardı. Konuşarak gidiyorduk. Yolda düğün yapan bir köye rastladık. Bizi tutup oturttular.

Birer ayran olsun vermeden bırakmadılar. Benim ne olduğumu sorup da asker kaçağı yanıtını alınca da bana sempati ile bakmaya başladılar. İkinci Dünya Savaşı'nda askerlik dört yıl olduğundan, ordudan epeyce kaçan olmuştu. Bu yüzden asker kaçaklığını olağan sayıyorlardı. Giderek, jandarmalar bile bu düşüncedeydiler. Durmadan yürüdük. Güneş batarken bir köye vardık. Küçük bir karakolu vardı. Karanlıkta beni teslim alan bir uzatmalı onbaşı, burda tek başınaydı. Bana bir av hayvanı gibi işlem yaptı. Bir sandalyede oturmuştum. Evrakıma şöyle bir göz atınca:

«Kalk ordan ulan, yere otur,» diye bağırdı. İyi ki yer taş değil, topraktı. Dövülmüş, sıvanmış toprağa bağdaş kurdum oturdum. Sonra bacaklarıma bir zincir bağlayarak bu zinciri kelepçeledi, ayrıca, iki elimi birbirine kelepçeleyerek bir zincirle karyolasının demir bacağına bağladı. Bunları yaparken de durmadan, yüksek sesle:

«Allah, yarabbi,» diye geğiriyordu.

Uzun yol yürümüştüm. Karnım da açtı. Adam beni bağladıktan sonra gazocağında tarhana çorbası pişirerek yemeye başladı. Ağız şapırtılarını işitmemeye çalışarak başka şeyler düşündüm. Sonra adam, karyolasına çıktı. Bir süre zincirlerimi şangırdattıktan sonra uyudu. Ben bu soğuk kış gecesinde ince bir giysiyle ellerim ayaklarım zincirli olarak kolayca uyuyamadım. Arasıra şöyle bir dalıyor, sonra birden uyanıyor, karanlıkta çevreyi dinliyordum. Bu sırada uzatmalı onbaşı da uyanmış beni denetliyordu. Her denetleyişte bir:

«Allah!» çekişi vardı ki beni de herhalde bu ses uyandırıyordu.

Adamın akşam ve yatsı namazlarını kıldığını söylemeyi unuttum. Her şeye boş veriyordum da, Allah'a

bu kente yakın olmak isteyen bu adam beni orda zincirli ve aç bırakıp da nasıl kendisi karnını doyuruyordu?

Sabahleyin erkenden kalktı. Yine gazocağını yaktı. Tarhana çorbasını koyarken benim evrakımı bir kez daha gözden geçirdi. Uyur gibi yaparak onun benim evrakımı gözden geçirdiğini gözlüyordum. Bu sırada çorba da pişmişti. Hemen kalktı, bana doğru geldi. İlkin elimdeki, sonra ayaklarımdaki zincirleri ve kelepçeleri çözdü.

«Yahu, ben de seni tehlikeli bir adam sanmıştım, dedi, oysa, sen hem öğretmen hem de tanınmış bir yazarmışsın.»

«Bir kez ayağın kaydı mı daha aşağılara bile düşersin,» dedim.

«Buyur bir tarhana çorbası içelim.»

Adam, akşamki adam değildi. Yozgat bölgesine girdim gireli karşılaştığım insancıl yüzlerden biriydi. Kırk yaşlarına yakındı. Yüzünün genel havasında bir anlayış, bir acıma ışınlanması başlamıştı:

«Göreve gitmiş jandarmalarımız gelince seni kelepçesiz olarak onların yanına katıp Erzincan yönünde yola çıkaracağım. Gelen emir böyle. Kıtan Erzincan'da herhalde?»

«Evet, Pülümür'de bir tabur.»

«Şimdi, bizim çocuklar seni Sivas Jandarma Komutanlığı'na götürüp teslim edecekler, onlar da Erzincan'a gönderecekler.»

Geceki canavardan sabahleyin iyi bir insan yaratan uzatmalı onbaşı, güneş doğduğunda görevlerinden yeni dönen iki jandarmaya beni teslim ederek Sivas'a doğru yola çıkarırken:

«Bu arkadaş kaderin yumruğunu yemiş ve böylece bizim elimize düşmüş bir kişidir. Kendisi öğretmendir,

kitap yazarıdır. Kelepçesiz götüreceksiniz. Haydi, yolunuz açık olsun,» dedi.

Yine Yerköy İstasyonu'ndan trene binerek Sivas'a doğru yola çıktık. Havalar, Sivas yaylasına yaklaştıkça sertleşiyordu. Her yanda kar vardı. Yerler buz tutmuştu. Sivas İstasyonu'nda trenden inip de kente doğru anayoldan yürürken kuzeyden, yani solumuzdan keskin, buzlu bir rüzgar esiyor, öğretmen okulu yıllarında bu soğuklardan çektiklerimi yeniden usuma getiriyordu.

Sivas, bütünüyle benim kocaman üniversitemdi. Benim gençliğim, kafam orda doğmuştu. Bir genç insanın on sekiz yaşla birlikte karşılaştığı bütün şiir, bilim ve felsefe dünyası ilk utangaç görünüşüyle orda karşıma dikilmişti. Orda ben okulu bir yana bırakarak özgürce düşünmeye başlamıştım. Bu yüzden Sivas'ı çok seviyordum.

Şimdi, bu buz gibi havada, bu düz yolda Sivas'ın göbeğine doğru yürürken bütün on yıl önceki duygularım, düşüncelerim elele vermiş, bir bayram havasıyla cıvıl cıvıl beni karşılıyordu. Bu şehrayin havası içinde kendimden geçmiş, iki jandarmanın ortasında yürüyordum. Sol yanda yukarda bir konutun önünde durarak:

«Geldik,» dediler.

Biraz sonra bir jandarma gediklisi, beni teslim aldı, dipteki uzun, yüksek tavanlı bir odaya soktu. Konutun bizim öğretmen okulunun bulunduğu Kabakyazısı'na açılan yüksek pencerelerinin camlarından bir bölüğü kırıktı. Ordan Kabakyazısı'nın buzlu soğuğu üfürüyordu. Köşeye gittim. Orda da üç dört asker daha soğuktan büzülmüş, bir mangalın külü üstüne eğilmiş ısınmaya çalışıyorlardı. Beni getiren jandarma gediklisi, camları kırık yüksek kapıyı bağırtarak çekti, kapa-

dı, gitti. Ben de mangalın külleri üstüne eğilince bu küllerden hafif bir sıcaklık çıktığını anladım.

Erlerden biri de benim gibi yaşlıcaydı. Yani, askerliğini vaktinde yapamamış kişilerden biriydi. Hepimiz, avcı görmüş keklik gibi susuyorduk. Bu sırada kapıda bir ses oldu, hepimiz o yana baktık. Kapının üstü kırık camlı yanından kafasını içeri sokmuş bir kadana benzeri iri, kocaman bir başgedikli bir süre bizden yana baktıktan sonra, sözcüğün ucunu uzatarak:

«Casuuus!» diye bağırdı. Öteki erler hiç tınmadılar. Bu banaydı. Ben de aynı güçlü sesle ona doğru bağırdım:

«Ben casus değilim!»

Başka bir şey söylemeyen başgedikli çekildi, ama Sivaş'a girerken bende doğan o güzelim romantik şehrayin havasını acımasızca biçerek yere serdi. Benim başgedikliye böyle yanıt verişim yaşlı askeri ürküttü:

«Aman kardeşim, ne yapıyorsun, dedi, bunların sağı solu yoktur, kafaları bir kızmaya görsün dünyayı yakarlar.»

«O kadar da değil, dedim. Ben casus olduğumu kabul mü edeyim yani?»

Yaşlıca asker, konuşmayı burda kesti. Herhalde bu sırada başgediklinin beni götürüp falakaya yatıracağını bekliyordu. Ama, onun beklediği olmadı. O geceyi de burda geçirecektik. Akşama doğru Sivas'ın soğuğu arttıkça arttı. Bir jandarma akşam karanlığında mangalı alarak yeni kömürle doldurdu, dışarda yakarak bize getirdi. Jandarma:

«Mangala çok sokulmayın, çarpılırsınız,» diyerek iki büklüm koşarak koğuşuna gitti. Biz sabaha dek Sivas yaylasının korkunç soğuğunu bu mangalla yenmeye çalışarak geçirdik. Ertesi gün iki jandarmayla

kelepçesiz yola çıkarıldım Erzincan'a doğru.

Bir yolcu treninin askerlere mahsus kompartımanında oldukça rahat bir yolculuk yaptık. Ancak, ben çok acıktım, yanına kumanyasını almış bir arkadaştan biraz ekmek istedim, verdi.

Erzincan'da trenden indiğimizde doğruca askerlik şubesine gittik. Orda yine albay Mustafa Gökdeniz'le karşılaştım. Bu kez alay komutanlığından, Erzincan Askerlik Şube Başkanlığı'na atanmıştı. Beni karşısında görünce güldü.

«Ben size söylemiştim, dedi, bu askerliği bitirmedikçe hep böyle gider, gelirsiniz. Ben şimdi burdan size bir kat asker giysisi vereyim de şu sırtınızdaki sivil giysiyi çıkarın. Çünkü, burdan asker cezaevine gideceksiniz. Orda sivil giysiyle perişan olursunuz.»

Hemen bir kat asker giysisi giydim. Yine asker kılığına girdim.

«Haydi, şimdi, güle güle, dedi, her şeye rağmen bu vazifeyi bitirmeye çalış.»

Sivaslı jandarmalar da birer selam çekerek geri döndüler. Mustafa Gökdeniz, beni şube erlerinden biriyle Erzincan Alayı'na gönderdi. Daha alayın avlusunda, geldiğimi orta boylu, zayıfça, şen bir adam olduğu anlaşılan bir yüzbaşı öbür subaylara bağırarak şöyle anlatıyordu:

«Herif lise öğretmeni yahu!»

Kulağıma bu kadar çalındı. Sonra, alayın bürosuna götürüldüm. Ordaki gerekli işlem yapıldıktan sonra bir subay eşliğinde biraz ötede, çevresi dikenli tellerle çevrilmiş küçük bir konuta götürüldüm. Kapısının üzerinde tabelada: «Askeri Cezaevi» yazıyordu. Ordan içeri girdim. Genç bir üsteğmen beni teslim aldı ve asker gardiyana teslim etti. O da beni sobası tüten bir yer odasına götürdü. Burda ranzalı demir karyolalar

dizilmişti. Mahpuslar altlı-üstlü yatıyorlardı. İçeri girdiğimde alaca karanlık bir havada ilkönce hiç kimsenin yüzünü göremedim. Sonra, gözlerim alışınca Pülümür'de inzibat çavuşluğu yapan uzunca boylu, yakışıklı, pembe yüzlü bir genç olan Anzer'i seçtim. Sonra yine Pülümür taburunun ekmeklerini pişiren uzun boylu Trabzonlu Hacı'yı gördüm. İrikıyım bir genç olan, yine Anzer'le birlikte Bayburtlu olan Abdullah'ı gördüm. Onlar, elimi sıktıktan sonra cezaevinin gardiyanı olan er, bana yatağımı gösterdi. Bu yatak, İzmirli Sarı Hüseyin denilen eski tehlikeli bir askerin alt katında yattığı ranzanın üstüydü. Hüseyin'i de o ara gördüm. Yatağının üzerinde oturmuş, yer gibi bana bakıyordu. Ben yatağıma tırmanırken:

«Merhaba bey!» dedi hafifçe.

«Merhaba!» dedim.

«Hasan İzzettin Dinamo, arkadaşınız gelmiş!» diye bir ses geldi.

Baktım, gardiyanın yanında bizim kunduracı Osman İşçi. Uzun boyu, sarışın yüzü, parlak mavi gözleriyle dikiliyordu. Ben gelince gardiyan, konuşmamız için bizi yalnız bırakarak çekildi. Osman İşçi, burda rahattı. Yüksek rütbeli asker kişiler ayakkabılarını, çizmelerini ona yaptırıyor, giderek hanımlarının ayakkabılarını da... Bu yüzden Osman aranan, işe yarar bir adam haline gelmişti. Yaptığı ayakkabılar için kendisine üç beş kuruş da vermek lutfunda bulunduklarından Osman'ın harçlığı her zaman yerindeydi.

«Dinamo, senin geldiğini haber aldım ama, kusura bakma, hemen gelemedim. Biraz ortalık yatışsın diye bekledim. Çünkü, herkesin ağzında bir başka haber vardı. Vuracaklar, asacaklar, casusluk yapmış,

kadın kılığında dolaşıp bilgi toplamış diyenler de vardı. Subaylar da, erat da hep benzer biçimde konuşuyordu. Doğrusu, ilk anda ben de bu kadar tehlikeli bir adamın arkadaşı olduğumu meydana vurmaktan çekindim. Ama, sonra, baktım ki rahat rahat hapisanenin bahçesinde öbür hükümlülerle dolaşıp duruyorsun, bütün ortalıkta dönenlerin palavra olduğunu anladım. Sana da gerekir düşüncesiyle biraz çay parası vereyim, dedim.»

Bunları gülerek söyleyen Osman İşçi'nin yüzü, gözleri güneş gibi parlıyordu.

«Sağ ol, Osman, dedim, beni en kötü zamanımda böylece desteklemiş oluyorsun. Burda bir Hüseyin var, beni vurması emredilmiş, kiralık katil. Sabahlara dek ranzamın altında isli lambasını yakıp tüttürerek beni yukarda dumana boğarak barbut oynatıyor. Hapisaneye gelenlerin bütün parasını da çekiyor.»

Bu sırada Osman İşçi de cebinden bir çift zar çıkardı:

«Dinamo, dedi, bunlar sihirli zarlarım benim. Çok parasız kaldığım zaman bu bir çift öküzü boyunduruğa koşarım. Oynadığım kumarcıların bütün paralarını toplar, çekilirim. Hep düşeş atan bu zarlar, ustalarınca yapılıyor. Ben de çok para yitirdikten sonra akıllandım da böyle bir çift akıllı öküz satın aldım.»

«Demek ki İzmirli Hüseyin'in öküzleri de aşılanmış öküz. Kolay kolay hastalanmaz. Hep düşeş üzerinde çift sürer!»

Osman güldü:

«Evet, Dinamo! Şimdilik bana allahaısmarladık. Ben sana ara sıra uğrayacağım. Hiçbir sakıncası yok değil mi?»

«Yok canım, ne sakıncası olacak. 'Çine gecesi' çok uzaklarda kaldı.»

Osman askerce bir selam vererek kışlaya doğru uzaklaştı.

Alayda kurulan mahkeme bana iki ay hapis vermişti. Bunun hemen yarısını doldurmuştum. Hemen herkes beni seviyordu. Dikkat ettim. Damın en önemli mallarından biri de esrardı. Kente mahkemeye giden çocuklar orda peyledikleri bir aileden esrar alıyorlardı. Barbut ortadan kalktıktan sonra, Hüseyin, artık, elindeki parayı esrara ve yiyeceğe harcamaya başlamıştı. Kala kala bir tek arkadaşı kalmıştı. Bu da sempatik bir Çingeneydi. Her akşam, onunla başbaşa oturup esrar içiyor, öteden beriden konuşarak öbür arkadaşları kıskandırmaya çalışıyorlardı.

Artık, her akşam, Hüseyin'le Çingene'sinden başka bütün halka ranzaların üzerinde toplanıyor, Yusuf ile bir başka arkadaş, bir paket asker sigarasının tütünlerini boşaltıp on beş kağıttan kocaman, dolma gibi bir sigara yapıyor, sonra bunu yakarak sırayla çekiyorlardı. Damın içini esrar dumanı kaplıyordu. Ben bile bu mereti hiç kullanmadığım halde içenler kadar bu dumandan çakırkeyif oluyordum. Damı kontrola gelen nöbetçi subayları eratın böyle ranzalar üzerinde toplanmış birbirine masal anlattığını görünce hoşnut çekilip gidiyorlardı. Bizim çocuklar yukarda böyle mis gibi esrar çekip mastor olurken, Hüseyin de topladığı şişe mantarlarını yakarak içmeye başladı. Ancak, şişe mantarının birkaç gün sonra onu çarptığını işittik. Ne yapacağını şaşırmıştı. Bütün eratın, öldüreceği adamdan yana oluşu. onu çileden çıkarıyordu.

Bir gün, helalardan:

«İmdat! İmdat!» diye bir ses geldi. Bütün arkadaşlar oraya koştular. Hüseyin, İstanbullu yakışıklı bir

çocuğu kustırmış, bıçağıyla tehdit ederek ırzına geçmeye çalışıyordu. Anzer, Abdullah, Pülümür Taburu'nun fırıncısı Trabzonlu uzun boylu, kırkına yaklaşık yaşında Hacı, üstüne atılıp, Hüseyin'i yakaladılar. Elinde pırıl pırıl bir Bursa bıçağı vardı, onu çekip aldılar. Hacı, onun suratına birkaç tokat savurdu:

«Ulan deyyusun eniceği, ha burada herkes hayatıyla uğraşıyor, sen elin ırzına geçmeye çalışaysun daa!» dedi. Pantolonu düşmüş olan Hüseyin'in ceketinin iç cebinde bir başka bıçak daha buldu. Bunun için ona bir tokat daha attı.

«Ha bu bıçaklarla kimi doğrayacaktın daa?»

Neyse oğlanı kurtardıktan sonra Hüseyin'i orda bırakarak herkes dağıldı. Yalnız, bu olay benim gözümü adamakıllı açmıştı. Bu adam ikili üçlü bıçaklarla gezdiğine göre her şeyi göze almıştır. Her kötülüğü yapabilir.

O günden sonra, sanki bütün bunların nedeni benmişim gibi ıssız bir yerde yanımdan geçerken Hüseyin hep «hımm!» ya da «hırr!» gibi gelen sesler çıkarıyor, sözüm ona beni tehdit ediyordu. Ben dama geldiğimden bu yana adamın şansı temelli dönmüştü. Her şeyden önce biricik gelir kaynağı kumarın kökü kurumuş, parasız kalmıştı. Kendisini kiralık katil olarak tutanlar bıçak veriyor, para vermiyorlardı. Oysa, onun canı da paraydı.

Sabahleyin avluda volta vurmaya başlamıştım. Yusuf Ufuk yanıma sokuldu:

«Rahatsız etmeyeyim, Hasan abi, dedi.»

«Yok, dedim, neden rahatsız edecek misşin?»

«Öyleyse güzel. Sağ ol,» dedi.

Birlikte volta vurmaya başladık.

«Hasan abi, biliyorsun ranzalarımızın yayları üzerinde tahtalar var, bilmem gördün mü?»

«Evet, gördüm.»

«Sizin yatağınızın altındaki tahtalar kalın mı, ince mi bugün bir bakalım diye düşündüm. Çünkü bu herife aşağıdan, Allah etmesin, bıçağını bir sallasa ince bir tahtayı delip geçtiği gibi sizi de deler. İşte, ben bu kötü olasılığı birkaç gecedir yatağıma girdikçe düşünüyorum. Bunu Hasan abiye de açayım dedim.»

«Sağ ol Yusuf! Aynı düşünce geldiğimden bu yana benim de aklımda. Ben bu herife lokma olarak bırakılmışım, beni istediği biçimde öldürebilir. Ama, ben de önlem alıyorum, geceleri olanak nisbetinde ranzanın kenarına doğru çekilerek yatıyorum. Bir gün, ot şilteyi biraz kaldırarak baktım. Tahtalar, bir bıçağın bir vuruşta geçemeyeceği kerte kalın. Yalnız yanyana konmuş tahtaların aralarından her tür bıçak, şiş geçer. İşte, ben bunları düşünerek geldiğimden bu yana hep yatağın sağına ya da soluna çekilip, ortasını boş bırakıyorum.»

«Demek ki benim düşündüğüm olasılıkları siz daha önceden düşünmüşsünüz,» dedi Yusuf Ufuk.

«Sen neden yatıyorsun?» diye sordum.

«Esrar yüzünden, dedi gülerek, bir gün mahpuslarla birlikte mastor olduk. Ben tüfeği cezaevinin kapısına bırakarak uzaklaştım. İçerdekilerden hiç kimse kaçmadığından, ben de yalnız bir sigara içmiş olduğumdan çok ceza vermediler.»

«Ben sana çok güzel bir temyiz dilekçesi yazarım.» dedim. Konuşmamız aile konularına döndü.

Ertesi sabah Yusuf'la konuşurken:

«Acaba Hüseyin ne yapıyor?» dedim.

Yusuf bu sözüm üzerine hemen içeri koştu. Hüseyin, içerde yoktu. Helalara doğru gidince orda gömüsinin bir yerlerine bir bıçak sakladığını görmüş, hemen gelip bana haber verdi:

«Git, Anzer'e, Abdullah'a, fırıncı Hacı'ya haber ver,» dedim.

Hepimiz koğuşta toplandık. Demek, herifin niyeti adamakıllı bozuktu. İçimizden birinin ya da birkaçının canını yakacaktı. Ben çıktım, ranzamda oturdum. Arkadaşlar da geldi. Onlar henüz yerlerini almamıştı ki Hüseyin, korkusuz olduğunu anlatır davranışlarla koğuşa girdi. Yatağına kadar gitti, oturacaktı, vazgeçti. Yine kapıya kadar gitti, geldi. Koğuşun içinde ve hepimizin gözü önünde volta vurmaya başladı. Bu kez bizim arkadaşlardan uzun boylu, iriyarı bir adam Çingene Ethem de ona karşı volta vurmaya başladı. Giderek dönüşte bir de koltuk vurdu ona. Bu kez Hüseyin, Ethem'e kızacağına:

«... mına koyacağım onun!» diye bir tehdit savurdu. Anladım. Bu tehdit banaydı.

Arkadaşları güçlendirmek üzere hemen ranzamdan aşağı atladım. Anzer'in yanına gidip dikildim. Bu kez Hüseyin'le Ethem'in karşılıklı voltaları sürerken, Hüseyin şöyle de konuşmaya başladı, göğsünü, bağrını açarak:

«Vurun, vuracaksanız, kanım helal olsun!»

«Senin pis kanınla ellerini kirletecek kimse yok burda. Ya sen o bir yığın bıçağı niçin topluyorsun, yemiş soymak için mi?»

«Ben, iyi bir mahpus gibi kendimi savunmaya hazırlanıyorum.»

«Oysa bütün davranışların bir saldırıya hazırlandığını gösteriyor.»

«Yarası olan gocunur.»

«O deminki sövüntülerin kimeydi? Beni öldürmen için yoksa sana madalya verecekler mi var? Nerden alıyorsun o tehlikeli bıçakları?»

Bu konuşma bizim arkadaşları daha da yürekten-

dirmiş, onlar da Hüseyin'in karşısında volta vurmaya başlamışlardı. Yer dar olduğundan durmadan çarpışıyorlar, bunu da bilerek yapıyorlardı. En sonra, Hüseyin, onların arasından sıyrılıp çıktı. Helalara doğru gitti. Orta boylu, yakışıklı bir delikanlı olan Gürcü Mustafa, yıkadığı karavana elinde koğuşun kapısında duruyor, gezinenlere bakıyordu. Birden:

«Ulan herif bıçağı çekmiş geliyor,» diye bağırdı. Bağırmasıyla elindeki karavanayı Hüseyin'in başına geçirmesi bir oldu. Hüseyin'in bu vurudan sendelediğini gördük. Kocaman bıçağı hemen koşup elinden aldılar. Hüseyin avluya doğru kaçmaya başlamıştı. Benden başka bütün arkadaşlar, onun arkasına düştüler.

«Vurun ulan namussuza!» diye de bağırıyorlardı. Bir iki dakika içinde Hüseyin'i döverek cezaevinin avlusuna kaçırdılar. Bu sırada adamın başına üşüşmüş olan mahpuslar durmadan, vuruyor, sövüyor, hınçlarını almaya çalışıyorlardı.

Hüseyin, bir ara bu kalabalığın bacakları arasından kurtulup kışlanın avlusuna doğru kaçmaya başladı. Mahpuslar da kapıdaki nöbetçiyi bir yana iterek arkasından koştular. Ona tavlanın fişkıları üzerinde yetiştiler. Baktım, kışlık giysisi kıpkırmızı kandı. Bir bağırtı çağırtıdır gidiyordu. Erat toplanmıştı. Gelen subaylar Hüseyin'i mahpusların elinden kurtararak revire götürdüler. Ben bütün olanları cezaevinin avlusundan gözlemiştim. Cezaevinde isyan diye yayılmıştı her yana. Oysa, ufak bir kavgaydı. Bir kiralık katilin haddini bildirmiştik.

O akşam cezaevi müdürü, uzun boylu, iri yapılı bir yarbayla cezaevinde soruşturma yaptılar. Beni de çağırdılar.

«Benim, dedim, Hüseyin'le hiçbir alıp veremeye-

ceğim yoktu. Cezaevine türlü bıçaklarla geliyordu.»

Kısaca kendimi savunur biçimde birçok şey söylediysem de hiçbirine inanmadıklarını biliyorum. Buna karşın görünürde bir suçum da olmadığından Vahit Önderin:

«Dinamo,» dedi, içten görünmeye çalışan bir sesle, «Cezaevi sana emanet, mahpuslara güzel öğütler ver. Kaçmak isteyenleri durdur.»

Benim çıkış günlerim de yaklaşıyordu. Ancak, on beş günüm kalmıştı.

İzmirli Çingene Hüseyin bir hafta sonra revirden çıkıp geldiğinde ben de tahliye edilmek üzereydim.

Çıktığım gün, ilkyaz gelmişti. Erzincan güneş içindeydi. Yalnız bir yandan Spikor Dağları'nın doruğu, karşı Mercan (Mirzan) Dağları henüz kar altında dinleniyordu. Bizim Osman İşçi'yi aramak için alayın avlusunda dolaşırken bir çiçeklikte ak üstlükler giyinmiş dört beş kişinin oturup konuştuğunu gördüm. Yakalarından buranın doktorları olduğunu anladım. Ben onlara bakarken bu kez hepsinin başlarını çevirip bana baktığını gördüm. Çekilip gitmek üzereydim ki benim yaşımda olan en yaşlıları, eliyle işaret ederek:

«Gel, gel, dedi, biraz konuşalım.»

Beni tanıdıklarını anladım. Hemen yanlarına gittim. Selam vererek karşılarında durdum. Doktorlardan üçü oturuyor, en genç olanları, oturacak sandalye olmadığından bir sandalyeye yaslanarak ayakta dikiliyordu. Benim yaşımdaki doktor:

«Ne zaman çıktın?» diye sordu.

«Dün, dedim. Yine Pülümür'e gideceğim.»

«Yine kaçacak mısın?»

«Belli olmaz, yaşamım tehlikeye girerse kaçarım.»

«Ordu güvenli yerdir, ne gibi tehlike olabilir?»

«Siz, kendinize göre düşünüyorsunuz. Benim şiir ve yazı yazmamam için, ayrıca sosyalist bir şair olmam nedeniyle kuzu gibi kızartılmam için genelkurmayca fetva verilmiştir.»

«Bunu nerden biliyorsunuz?»

«İnsanız. Millet kulağımıza fısıldıyor. Şu küçük cezaevinde bile üç dört bıçaklı bir kiralık katil beni haklamak üzereyken yaptığı yanlışlıklar yüzünden yakayı ele verdi ve ömrünün en büyük dayağını yedi mahkumlardan. Ben yönetmedim onları. Kendi kendilerine buldular kötülüğün ucunu ve onu çekip çıkardılar.»

Mıh Gediği'ni bir kez daha aşarak Pülümür'ü tepeden gözleyen ince patikaya girdim. Yanımda muhafız olarak ufak tefek bir delikanlı olan Mehmet Çavuş vardı. Birkaç gün önce beni almak üzere Pülümür'den gönderilmişti. Önümüzde de genç bir al atın üstünde yüzbaşı veteriner gidiyordu. Her yan çiçekti. Mercan Dağları, ak külahı kafasında, karşımızda mavi dumanlar içinde dimdik duruyordu. «Dojik baba» usuma geldi. Cengiz ordularının hışmından kaçarak Dersim'e sığınan Dacik Celalettin Harzemşah, ölünceye dek bu yalçın ülkede saklanmış, öldüğü zaman da bir evliya gibi Mercan Dağları'nın en yüksek yerine gömülmüştü, kendi vasiyetiydi bu. Kara bulut gibi bütün Asya'yı, Küçük Asya'yı, yani, Anadolu'yu kaplayan Cengiz Han orduları genç Celalettin'i ele geçirememişlerdi. O, Harzemşah ordusunun bir bölümüyle burda sürgün bir padişah gibi yaşamış ve ölmüştü. Dersimli'ler Dacik sözcüğünü Dojik gibi söylediklerinden ilk zamanlarda bunun da bir Dersim şeyhi olduğunu sanmıştım. Dersim'in içinde gezmek yasak olduğundan türbenin bulun-

duğu yeri hiçbir zaman göremedim.

Dağlar arasına sıkışmış olan Pülümür kasabası aşağıda birkaç eviyle görünüyordu. Daha çok çinko damının güneş altında parlamasıyla Pülümür kışlası göze çarpıyordu. Dönemeçli patikadan ine ine başında bir tek akasya ağacı bulunan çeşmeye vardık. Bu ağacı ve şırıl şırıl akıp duran bu suyu tanıyordum. Yüzbaşı da yüzbaşının atı da, Mehmet Çavuş da burdan Pülümür'e bir göz atmanın güzelliğini sezmiş olacaklar ki hep birlikte durduk. Pülümür'ün tepesine umacı gibi dikilen dağlar bile şimdi ne güzel görünüyordu. Pülümür çayı, sağdaki koyağı izleyerek ve güneş altında pırlanta damlacıklarından oluşmuş gibi parlayarak, kıvılcımlanarak, çağıltılarını bize kadar göndererek akıp gidiyordu.

— 7 —

Pülümür çukuruna inmiştik. Şimdi kışlaya, sola kıvrılan patikadan ilerliyorduk. Patikanın üst yanında gecekondular sıralanmıştı. Ama içlerinde pırıl pırıl kadınlar ve çocuklar oturuyordu. Bunlar Pülümür'ün subay evleriydi. Oysa bu korkunç kış ortasında, çoluk çocuk çok rahatsız olabilirdi. Ufak çabalarla burda daha büyükçe, daha rahat evler yapılabilirdi subayların çoluk çocuğu için. Genç güzel kadınların bu ufacık derme çatma evlerden çıkarak ya da kafasını uzatarak bizi gözleyişi çok tuhafıma gidiyordu.

Kışlanın avlusuna ayak basınca ilk kez tüfekli Mehmet Çavuş yanımdan ayrıldı. Hiç kimse korkudan yanıma yaklaşamıyordu. Avluda dikilerek karşı tepeleri,

Pülümür çayının o güzel akışını gözlemeye başladım. Aradan yarım saat geçmemişti ki yanımda uzunca boylu bir gölge belirdi, döndüm. Soluk yüzlü, doğulu bir asteğmendi bu:

«Evet, dedi yumuşak bir sesle, durumun dolayısıyla ne yapacağını bilmiyorsun. Kaçtığında tabur karargahında yazıcı olarak bulunuyordun. Yine yerin tabur karargahıdır. Şimdi seni yine yazı odasına götüreyim. Orda hep yeni arkadaşlar var, tanışırsın. Tabur karargahı koğuşunda da sana bir yatak ayırırım. Ha, adımı söylemeyi unuttum, ben asteğmen Beşir, Diyarbakırlı'yım. Burda herkes sana düşman, bundan sonra senin yalnızlığını ben gidermeye çalışacağım. Eski tabur komutanı gitti, onun yerine sert, disiplinli bir yarbay geldi. Bu yarbay, Almanya'nın Hitler ordusuna müşahit olarak gönderilenlerden. Türkiye'de Hitler'in sistemini kurmaya çalışıyor.»

Bunları söyledikten sonra tütün paketini çıkararak bir sigara alıp yaktı. Bana da tuttu.

«Teşekkürler, sigara kullanmam,» dedim.

Sigarasını bitirdikten sonra beni tabur yazı odasına götürdü. Odaya girerken sağ yanda kapısı açık bulunan yeni komutana şöyle bir göz attım. Masasının başında oturuyor, o da bizim gelişimizi gözlüyordu. Gözlerimiz iki saniye kadar karşılaştı. Onun duyduğunu sandığım tiksintinin çok büyüğünü ben duydum. Yazıcılar hep yedek subaylardı. Birisi, kefeli, öbürü, sonradan büyük mahkemelerden birisinde yargıç olacak bir hukukçu, diğeri de lise mezunu olan bir delikanlıydı.

Bir hafta kadar tabur karargahının ranzalarında yattım. Yazı odasının bir sandalyesinde oturarak delikanlıların nasıl harıl harıl çalıştıklarını gözledim. Bu arada kışlaya yeni gelmiş sürgünlerle tanıştım. Bunların hemen hepsi berduşlardı. Bütün anlamıyla yurt, in-

san, düşünmek, kavramlarını yitirmiş insan yığınlarından birkaçıydı.

Bir ikindi üstü kışlanın önündeki bir tümseğe oturmuş, yine çayın, söğütlerle çevrelenmiş, alabalıklarını insanlardan gizlemiş çağıl çağıl Rabat Çayı'na doğru koştuğunu gözlüyordum.

«Selamünaleyküm Dinamo abi!»

Döndüm, orta boylu yakışıklı bir delikanlı asker!

«Aleykümselam, evlat! Otur hele bir diyeceğin mi var?»

«Evet, Dinamo abi! Seni tanımak istedim. Bu heriflerin aylardır bir umacı gibi bekledikleri Dinamo abi, bir umacı olmamalı, dedim. Bir haftadır, seni uzaktan dikizliyorum. Ziyansız, zararsız, üzgün bir duruşun var. Bu adam dertli bir adam diye düşündüm, umacı olamaz. Bağışladın beni, değil mi? Böyle sellemehüsselam yanına sokuldum.»

«Adın neydi dedin?»

«Adım Mehmet, ama bana Mehmet Parlak derler.»

Akşam, karanlık bastıktan sonra aşağıdaki ağaçlıklı dere kıyısından bizim berduşların neşeli naraları işitilmeye başladı. Subaylar, kendilerine zararı olmadıkça bunlara aldırış etmiyorlardı.

Berduşlar mavi ispirtoyu (boyalı ispirto) limon suyu ile biraz değiştirerek rakı gibi içiyorlardı. İspirtonun içine, içilmemesi için karıştırılan mavi boya ona «Mavi Tuna» adının takılmasından başka bir işe yaramamıştı.

Kışlanın avlusunda dikilerek, kışlanın karşısında dev gibi yükselen dağları, onların doruğunda birer gümüş çiçek gibi açmış yıldızları gözlüyor, bir yandan da bizim berduşların:

«Yaşasın Hasan abimiz!» diye haykırışlarını dinliyordum. Böylece benim yaşamımı tehlikeye attıklarını hiç ayırt edemiyorlardı.

Yukarda hem kendilerine, hem de bana düşman Nazi-faşist kafalı bir tabur komutanı yarbayın bulunduğunu bilmiyorlardı. Oysa sabıkalıların tabura gelmesinden bu yana bütün subaylar arasında bir uyarı dolaştırılmıştı: Dikkatli olalım, Dersimli'lerden daha tehlikeli insanlar er olarak taburumuza verilmiştir. İçlerindeki K.'ya çok dikkat!

Bunu yapan taburun yeni komutanı olan kişiydi. Almanya'daki gözlemcilik görevinden yeni dönmüştü. General Ali İhsan Sabis ile birlikte Almanya'ya Hitler'ce çağrılmışlar, toplama kamplarını gördükten sonra doğruca Doğu Cephesi'ne gitmişler, Almanlar'ın nasıl kahramanca (!) saldırdıklarını, Sovyetler'in nasıl vahşetle (!) savunduklarını yakından görmüşlerdi.

Onun korkunç telkinleri altına giren genç subaylar benim yüzüme bakmaz olmuşlardı. Ya da korkarak, çekinerek bakıyorlardı. Kaçışımın hiç etkisi olmamış gibi yeni asteğmen Diyarbakırlı Beşir beni alıp yine tabur karargahına ve onun yazı odasına götürmüştü. Orda bir sandalyede oturuyor, yeni genç subayların çalışmalarını gözlüyordum. Yarbayın odası sağ yanımızdaydı, kapısı da her zaman açık bulunurdu. Eski komutan zamanında bu daha çok böyleydi. Şimdi, hem kapısı kapanıyor hem de kapıda süngülü bir nöbetçi bekliyordu. Gözüme çarpmıştı, penceresinin dışında da bir nöbetçi görür gibi olmuştum. Bütün bunların, benim yüzümden olduğunu nerden bilecektim?

Evet, akşamlara dek o sandalyede bir yazıcı olarak bulunduğum halde odada çalışan iki üç teğmen, asteğmenden hiçbiri benimle bir tek laf etmiyordu. Kimi istihbaratıma göre bütün bunların nedeni tabur komu-

tanıydı.

O akşam, yatsıya dek Pülümür'ün koyu karanlığına sarınarak bizim berduşların zavallı neşelerini, cümbüşlerini dinledikten sonra alay karargahındaki yatağıma uzandım.

Ertesi gün, öğle üzeri, yine her zamanki yerdeki toprak tümseğe oturmuş düşünüyordum. Parlak Mehmet, beni ürkütmek istemezcesine ayaklarının ucuna basarak yanıma geldi:

«Oturabilir miyim Hasan abi?»

«Elbette, parlak! Seninle konuştukça içim açılıyor. Sen hep doğruları konuşuyorsun.»

Parlak, bir şey görmüş gibi gülmeye başladı:

«Abiciğim, dedi, dün gece ben subaylara konuk gittim.»

«Nasıl konuk gittin? Anlat hele!»

Ertesi sabah bulgur çorbasını içtikten sonra yine biraz avluya çıkayım dedim. Bayılıyorum bu Pülümür'ün yakmayan güneşine. O toprak tümsekte oturarak tatlı tatlı ısınıyordum ki arkamda ayak sesleri işittim, döndüm, şaşırdım. İzmirli Sarı Hüseyin'di karşımdaki.

«Otursana Hüseyin,» dedim.

«Rahatsız etmez miyim?» dedi.

«Hayır, hiç de rahatsız etmezsin. Ne var ne yok. Cezanı bitirdin çıktın ha?»

«Evet, en sonra mapusanecilikten bıktım usandım. Çıktım. Uzatmalı onbaşılar nasıl orduda kalır da sürekli asker olurlarsa, ben de birkaç yıldır şu kumar yüzünden sanki tezkere bırakan askerlere dönmüştüm. Mapusaneye düşen paracıklar hep benim elime geçiyor, sanki bir yeraltı krallığı yaşıyordum. Onun için çıkar çıkmaz hemen kaçıyordum. Eski sabıkam yeni mapus-

luğu biraz daha kabartıyordu. Sen gelinceye kadar her şey iyi gitti. Mapusaneye düşenleri çabucak adam ediyor, kendi düzenime uyduruyor, böylece her gece o gördüğün gibi sabahlara kadar kumar oynatıyor, içeri giren paraları kuruşuna dek topluyordum. İçerde hiçbir vukuat çıkmasına da meydan vermediğimden kurduğum düzeni hoş görüyor, beni de el üstünde tutuyorlardı. Sen gelince...»

«Şu geceleri kızdığın çocukların, kulağını burnunu kestiğin hikayesi nerden çıktı? Gerçekten böyle kesip biçtiğin günler oldu mu?»

«Evet, oldu. Bir kereye mahsus. Bir iş yaparsın, o sonuna kadar sana yardım eder. Birkaç yıl önceydi, Böyle senin gibi önemli olduğu söylenen biri gelmişti. O da senin gibi böyle yaşlıcaydı. Ama sakin bir adamdı. Adamın cebinde biraz mangır olduğunu anlamıştım. Onu barbuta sokmak istiyordum. Ama Anzer gibi kendini güçlü sanan bir iki angut, adamı aralarına alıp benden uzaklaştırdılar. O gece bunlara bir gözdağı vermenin gerektiğini anladım. Geceyarısı, herkes horul horul uyurken kalktım, elimdeki jiletle bunların yüzlerinde birkaç sıyrık açtım. Bunu da yanımdaki Bursa bıçağıyla yaptığımı göstermek için bu bıçağı o gün hiç elimden bırakmadım. Jiletin kana buladığı bu adamlar, o geceden sonra temelli benim otoritem altına girdiler. Gelenlere de benim bir canavar olduğumu yaydılar. Ben bundan hoşnuttum. Ama, sizin çok okumuş bir okul öğretmeni, bir yazar olduğunuzu işitince bunun sökmeyeceğini anladım. Bu kez daha korkunç bir gerçekle karşılaştım: Seni cezaevine tıkanlar, Hüseyin Rus ajanı bir adam geldi koğuşunuza, ordudan kaçmış, mareşal de kızmış, sınır boylarında, nerde kaçak olarak görürseniz bu zındığı, öldürün diye emir verdi, sen bir punduna getirerek bu herifi gebertebilirsen hem hapis cezanı ba-

ğışlar, hem de askerliğinden bir bölümünü indiririz. Baktım, beni kiralık katil olarak tutmak istiyorlar; efendim, ben şimdiye dek hiç adam öldürmedim. Katil değilim. Hele bana hiçbir zararı dokunmamış bir adamı nasıl vurup öldürebilirim? dedim. Yine de seni benim ranzamın üstündeki ranzaya yatırdılar. Belki gerekir diye bana birkaç tane bıçak verdiler. Hacı'nın üzerimde bulduğu bıçaklar onlardı işte...»

Sarı Hüseyin, bayağı sevimli bir delikanlı olmuştu. Biraz soluklandıktan sonra:

«Abi, dedi, bu herifler sana kıymaya fena halde karar vermiş görünüyorlar. Bakarsın başka bir südü bozuğu takarlar arkana, ıssız bir yerde... Eğer müsaade edersen ben senin muhafızın olmak istiyorum. O puştların içinden birisi yine bir puştluk yapmaya kalkabilir.»

«Beni öldürtmekle ellerine ne geçecek? Güvendikleri faşizm, Stalingrad'da can çekişiyor,» dedim.

Hüseyin, elleri pantolonunun ceplerinde, başı önde yanımdan uzaklaşırken:

«Allaha emanet ol Hasan abi!» dedi.

Sabah elimi yüzümü yıkadıktan sonra avluya çıktığımda aşağıdaki ak çadırdan birinin çıkıp yukarı doğru geldiğini gördüm. O da beni görmüştü. Bu güzel, pembe renkli yüzüyle Anzer'di. Gülerek benim yanıma geldi:

«Tabur komutanı yeni gelmiş garip bir adam, dedi, biz sokaktan geliyormuşuz gibi bizi bölüklerimize vermedi. Şu gördüğün karantina çadırını kurdurdu. On - on beş gün orda kalacakmışız.»

«Kimler geldiniz?» diye sordum.

«Pülümür taburundan olanların hepsi. İçimizde ki-

mi yeni kişiler de var.»

Biraz durduktan sonra:

«Sarı Hüseyin'i buraya mı gönderdiler? Onunla hesaplaşacağım. Onu mutlaka öldüreceğim. İyi ki ayağıma kadar göndermişler.»

«Yooo, Anzer, burda bu işin arkasını bırakalım. Burası karışık bir yer olmuş. Sessizce oturup askerliğimizi bitirmeye çalışalım. Hüseyin'i gördüm, konuştuk. Süt dökmüş kediye dönmüş oğlan.»

«O, bir kez bu taburdan değildi. Onu kesinlikle bir piçlik için buraya vermişlerdir. Ya yine sizi öldürmeye çalışacak ya da bizden öç almaya kalkacak.»

Anzer, bunları çabucak söyledikten sonra aşağı doğru hızlı hızlı yürüdü, giderken de başını geri çevirerek şöyle dedi:

«Hasan abi, akşama gel de oturalım, konuşalım.»

«Gelirim, Anzer,» dedim. O sırada Parlak, yanında yuvarlak kafalı, yuvarlak gözlü, yuvarlak burunlu, yuvarlak yüzlü bir arkadaşıyla ordan geçiyordu. Parlak, birkaç saniye durarak:

«Yeni arkadaşlar mı?» dedi, ben de sana yeni bir arkadaş tanıtayım. Tank Mehmet! Tank Mehmet bu sırada yürümüş, biraz ilerde durmuş, yalnız yuvarlak kafasıyla yüzünü ve gözlerini döndürmüş bize bakıyordu:

«Al sana bir Tank, korkmadan düşman üstüne sür. Düşman birliğini dağıtamasa bile ona büyük zarar verir. Ama kendisi korumasızdır, kolayca düşmanın eline geçer.»

Parlak, bu sözlerle beni bu aptal gibi görünen tehlikeli alık adam karşısında uyarmıştı. «Yani çok güvenme; çok güvenli, sana yatkın görünür, senin canını almaya çalışan kişilerle elele verir. Onların oyuncağı olur. Aman Hasan abi gözünü seveyim,» der gibiydi.

Paydosta Anzer'lerin çadırına gittim. Dört beş arkadaş, köyden gelmiş çökelek yiyorlardı. Bana da verdiler. Anzer, öfkeli:

«İzmirli Hüseyin'i şu bıçakla doğrayacağım, Dinamo abi, dedi. Ona attığımız haklı dayağın acısını bizden çıkarmak için, sen tahliye olup gittikten sonra bizim oynatmaya başlattığımız kumarları her Allahın günü ispiyonladı; sonunda o iriyarı yanbay bir gün mapusaneye geldi, yanında getirdiği iriyarı çavuşların yardımıyla hepimizi sırasıyla tüfeklerin kayışına takarak falakaya yatırdı, yin mü yimen mü? Arkadaşlarda ağlaşıp sızlaşmalar, en sonra hepimizi birden tahliye edip hapisaneyi boşalttılar... İşte hal, keyfiyet Dinamo abi. En çok sopayı da elebaşı olarak ben yedim. Şimdi, ben bunun acısını Sarı Hüseyin'de kor muyum? Onu şu bıçağımla parça parça doğrayacağım.»

Yastığının altından pırıl pırıl bir koltukaltı çıkardı, havada öteye beriye salladı.

«Sakın ha Anzer kardeşim, dedim, bu küçük şeyler için cinayet işlemeyi gerçekten göze aldın mı? Hiç sanmıyorum. İzmirli Hüseyin, şimdiden unutulup gitmiş bir zavallı adam, hayatta onu bekleyen kimsesi yok. Oysa, senin anan baban Bayburt'ta dört gözle yolunu gözlüyorlar. Onlara acımalısın. Hüseyin değersiz bir herif, ya askerlikte ya da askerlikten sonra yitip gidecek bir zavallı genç adam!»

«Evet, doğru söylüyorsun abi! Babamla anamın biricik yetişkin evlatlarıyım. Bu sefer hapse düştüğüm için nerdeyse yüreklerine inecekti.»

O gün kışlanın avlusunda dikilmiş karşı dağlara, derelere bakıyor, düşüyordum. Birdenbire yanıbaşımda Tank Mehmet peydahlanarak:

«Merhaba Dinamo abi,» dedi.

«Merhaba, Tank, nasılsın, iyi misin?»

Yuvarlak yüzündeki yuvarlak gözleri iki bilya gibi dönüyordu:

«Benim iyi ya da kötü olmamdan ne çıkar, dedi, emret de şu yarbayı temizleyelim. Hiç olmazsa yeryüzünden kötü bir insan daha eksilmiş olur.»

Parlak Mehmet'in uyarısı hemen usuma geldi. Ciddileştim:

«Tank, kardeşim, dedim, seni şeytan mı dürtüyor? Böyle bir zamanda Türk ordusundan bir komutanı öldürmek ne demektir biliyor musun? Bunun düşüncesi bile korkunçtur. Rica ederim, bana bir daha böyle hainice, tehlikeli şeylerden sözetme,» dedim. Tank Mehmet, hiçbir şey demeden çekip gitti.

İkindi üstüydü. Kışlanın avlusunda volta vuruyordum. Birdenbire bana çarparcasına büyük bir hızla Tank Mehmet'in koşarak, daha çok can korkusuyla kaçarak yanımdan geçtiğini gördüm. Anzer, elindeki o pırıl pırıl koltukaltı denen bıçağı sallayarak koşuyordu. Demek ki aralarında bir şey geçmişti.

«Ulan namussuz, seni bıçakla kıtır kıtır kesmezsem,» diye kovalayarak yanımdan geçen Anzer'e:

«Nedir Anzer, hayrola?» diye sorduysam da bir yanıt vermeden rüzgar gibi geçti.

Tank, bu yandaki çadırdan yüz metre kadar öteye kurulmuş olan bir çadıra girmişti.

Ben yetişip de çadırdan içeri girdiğimde şöyle bir görünümle karşılaştım. Tank Mehmet dizlerinin üstüne düşmüş, yüzükoyun yere kapanmış, başucuna dikilmiş olan Anzer de elindeki bıçağın ters yanıyla, sırtıyla kafasına hafifçe vuruyordu:

«Ulan, diyordu, sen bizi satılık mal mı sandın? Varıp elin adamlarına satıyorsun? Ben seni çiğ çiğ yemem mi ulan? Şükret, şu Dinamo abimize. Daha önce kulağımızı büktü de senin gibilerin kanına girmekten

uzak durduk.»

«Vallahi ben sizi ispiyonlamadım, Anzer abi! İspiyonlamaya hiç niyetim yoktu. Ağzımdan laf aldılar. Onlara bilerek sizin üstünüze bir tek söz söylemedim.»

Anzer'in elinden bıçağı alarak çadırın kapısına doğru gittim. Bütün erat, set üzerinde toplanmış olayın sonucunu bekliyordu. Anzer'e:

«Şu bıçağı bir yerine sakla, burdan dostça çıkıp gidelim, dedim, Tank, sen de bizimle birlikte çık. Erler, seni öldürdüğümüzü sanıyorlar.»

Üçümüz birden dost gibi yanyana çıkarak öbür çadıra doğru gitmeye başladık.

Sabahleyin erkenden kışlanın avlusuna hava almak üzere çıkmıştım ki asteğmen Diyarbakırlı Beşir bey yanıbaşımda belirdi. Ben geçecek sanarak duraklayınca o:

«Yürüyelim, Dinamo, dedi, seninle konuşacaklarım var. Tabur komutanı bugünle birlikte seni tabur karargahından alıp, ağır makineli tüfek bölüğüne verdi. Bunu bildirmek için de beni görevlendirdiler. Onlar, benim de sana kendileri gibi düşman olduğumu sanıyorlar, oysa, iş öyle değil, ben seni severim. Şimdi, seni komutanın o ağır bölüğe verişinin bir kastı var: 'Azgın katırlar tepsin, öldürsün hergeleyi,' diyor. Herif senin kendisini öldürteceğine inanmış. Dikkat ettin mi? Bugünlerde odasının kapısında çifte nöbetçi var. Bunlar, senin göndereceğin suikastçıları önlemek için. Dikkatli ol: Tavlada dev gibi koca bir katır vardır. Çiftesiyle asker öldürdüğü söylenmektedir. Tabur komutanı sana tavlanın temizlenmesi görevinin verilmesini emretti. Bunu salt fışkıları süpürürken azgın katıra yanaşacaksın, bir çiftesi ya da tekmesiyle karşı duvara cansız ya-

pışacaksın. Bu herifin, seni bu kadar açıkça öldürtmeye kalkması, hem kendisinin Hitlerci olması, hem de genel kurmay başkanlığından orduya senin için gelen bir emrin eline geçmiş olmasıdır. Sen ordudan kaçınca yukardan Hasan İzzettin Dinamo ordudan kaçmıştır, hudut üzerinde görüldüğü her yerde vurularak ele geçirilmesi diye bir talimat gelmiş. Yani senin Sovyet Rusya'ya kaçacağını sanıyorlar. Bütün sınırlardaki birliklere senin için vur emri gitmiş, görüldüğün yerde vurulacaksın. Bu emir bizim komutanın eline de geçmiş, onun için seni bir ayak önce öldürtmenin yollarını arıyor. Seninle yine konuşacağım, Dinamo! Birkaç gün sonra terhis ediliyorum. Giderken konuşuruz. Hoşçakal.»

Uzunca boylu, soluk benizli genç bir adam olan Diyarbakırlı Beşir bey, beni en korkunç sorun üzerinde aydınlatmıştı. Ağır makineli tüfek bölüğünün uzun boylu, iyi yüzlü çavuşu beni buldu:

«Haydi Hasan efendi, seni bizim üsteğmen çağırıyor, dedi, seni bizim bölüğe verdiklerini biliyor musun?»

«Biraz önce asteğmen Beşir bey söyledi.»

«Ağır makineli tüfek bölüğünün komutanı ciddi görünüşlü, kesme taştan heykel gibi bir adamdı. Görünüşü sert olmakla birlikte konuşması ve davranışları yumuşak ve sokulgandı.

«Dinamo, seni yazıcı olarak alıyorum. Belki buna karşı duracaklar, ama ben de seni korumaya çalışacağım,» dedi. Sonra; yazılacak bir levhayı masanın üstüne koyarak bölüğün gidişatını bu levhaya yağlıboya ile işaret edilen çizgiler üzerinden yazmamı söyledi. Bu işi büyük bir dikkatle ve zevkle yaptım. Gazi Eğitim Enstitüsü'nden bu yana elime yağlıboya ve fırça alınamıştım. Sanki bir tablo yapıyormuşçasına çalıştım. bittikten sonra üsteğmen:

«Ne güzel olmuş!» dedi.

Uzun boylu, iyi yüzlü ve iyi huylu çavuşla iyi arkadaş olmuştuk. Çavuş üsteğmenin gözbebeğiydi. Küçümencik yazıhanemde ancak iki gün oturmuştum ki yeni bir emirle ordan atıldım. Hayır ben bu bölüğe yazıcı olarak değil, tavlayı temizlemek üzere gönderilmiştim. Ertesi sabah uykudan kalktığımda belime bir kütüklük bağlayıp eline tüfeğimi alarak kışlanın avlusuna yığılmış olan at yığınının başına nöbetçi olarak dikildim. Bütün bunları yapanın tabur komutanı olduğunu anlıyordum. Abdülhamit kadar kuruntulu bir adamdı. Eratın yeni biçip getirdiği ot, rasgele üstüste yığılmışsa da, güzel bir ot ve çiçek kokusu insanın başına vuruyordu. Güneş tatlı tatlı ısıtırken, omuzumdaki bu tüfekle burda dikilmek hoşuma gidiyordu. Bu işin bana zulüm olsun diye yapıldığı çoktan usumdan çıkmıştı. Vergilius'un Çoban Şiirleri bütün tatlı insanları, tonları, hayvanları ve bitkileriyle düşlerimin bahçesine yığılmıştı.

Ağır makineli tüfek bölüğüne geçtiğimin haftasında komutanımız Erzincan alayına gönderildi. Onun yerine de cılız, kuru, sinirli, kuruntulu bir üsteğmen geldi. Eratı toplayarak bir zılgıt geçti:

«Görevlerinin dışında hiç kimse koğuştan dışarı çıkmayacak, yatağının üstünde oturacak,» dedi.

Bunları bana hiç bakmadan söylüyorsa da salt bana ünlediğini biliyordum. Erzincan'dan kulağı dolu gelmişti. Burda da tabur komutanı iyice kulağını bükmüştü. Bu durumda beni güneşe bile çıkarmak istemiyorlardı. Hapisane burdan daha iyiydi. Orda tellerin arasında akşama dek güneşlenebilirdim. Bu işin sökmeyeceğini bildiğimden hiç sesimi çıkarmadan oturdum. Üsteğmen konuşmasını bitirerek koğuştan çıktı. Salim Çavuş yanıma gelerek:

«Boş ver Hasan abi, dedi, bu adam askerliği bilmiyor, ama burda öğrenecek.»

«Gel,» dedi, sonra, beni kuşandırarak tavlanın önüne yığılan ot yığınının başına nöbetçi olarak dikti:

«İşte, Pülümür'ün güzel güneşinden sen de otlar kadar yararlanmak hakkına sahipsin. Üsteğmenimizin başını yediler, ama biz yine başbaşa kaldık. Öbür çavuş arkadaşlar da hep iyi çocuklardır, hiç korkma, sana bir zararları olmaz.»

Salim Çavuş, bir kasaba çocuğuydu. Öbür köylü çavuşlardan daha uyanıktı. Terhisi yaklaşmıştı.

O da tavla nöbetlerinde tehlikeye girmemem için beni uyardı:

«Aman, abi, dikkatli ol, o dev katır, hem tavlanın gözbebeği, hem de başbelasıdır. Er öldürdüğü söylenir, ama biz görmedik. Bir yerde ağır topları bataklıktan çekmiş çıkarmış, onun için de ordunun dokunulmazlarından biri olmuş. İyi davranıştan anlar, akıllı bir katırdır. Kendisine kötülük etmek isteyenleri gözünden anlar, saf dışı etmeye çalışır. Kulağıma çalındığına göre tabur komutanı sözde seni bu katıra teptirtmek üzere bizim bölüğe göndermiş, ama, yağma yok, biz kurda koyun kaptırmayız. Hoşçakal Hasan abi.»

Salim çavuş uzaklaşmıştı ki tabur komutanının ot yığınına doğru geldiğini, gözümün ucuyla gördüm.

«Nasıl, çoktan beri mi bekliyorsun?» diye sordu.

«Hayır komutanım, yeni aldım nöbeti.»

Baktım, komutan gitmiyor, dikkatle yığına bakıyordu. Herhalde yanlış yığıldığını ayırt etti, dedim, laf olsun diye:

«Ot yığınını yanlış yapmışlar efendim. Yağan yağmurlar olduğu gibi yığının içine girer, bütün yığını çürütür,» dedim.

Komutan, bu sözüm üzerine ciddileşti, sertleşti:

«Bizim felsefemiz ot yığınlarımızı yapmaya yeter,» diye kestirip attı.

«Yarbayım, müsaadenizle, ot yığınlarıyla felsefenizin ne ilgisi var? Ufak bir deneyim işi değil mi bu? Ben bunu Islahiye'nin Abidinpaşa çayırlıkları biçildiğinde yığınlar yapılırken gördüm. Çok yağmur yağan bir yer olduğu halde yığınların içi bütün kış kuru kaldı.»

Yarbay, bunları nasıl dinlediğine kendisi de şaşmış olacaktı ki en sonra:

«Yeter, dedi, bizim felsefemiz...»

Tabur komutanının bu felsefe manisinin nerden geldiğini anlamıştım. Erzincan'daki doktorlarla konuşurken biraz da felsefe konularına değinmiştik. Doktorlar da bir erin böyle felsefe terminolojisinden anlayışına şaşmış, bu şaşkınlıklarını yarbaya aktarmış olacaklardı.

Tevekkeli değil, Bayburtlu katil İbrahim'e benim öldürülmemi salık verirken onu hiç yanına yaklaştırmamış, hep dört beş adım uzakta tutmuştu. Benimle konuşurken de benzer taktiği kullanıyordu. Çünkü, tüfeğimin ucunda çıplak bir süngü güneşte parlıyordu.

Yaşamımın en bunalımlı günlerinde bulunuyordum. Yaşamım eline teslim edilmiş olan adam beni öldürtmeyi kafasına koymuştu. Kendisi korkak bir adamdı. Çünkü, yürekli bir adam olsaydı bunu kendisi de yapabilir, kolayca işin içinden çıkabilirdi. «Beni öldürmek istedi, vurdum,» diyebilirdi. Dediğim gibi, herif bayağı korkak bir adamdı. İşin iyi yanı, şu ana kadar beni öldürecek bir kiralık katil bulamamıştı aptal herif! Kiralık katilleri de emirle işe sevketmek istiyordu. Oysa her kiralık katil, sırasında birisini öldüreceği za-

man kendi ağırlığında para alır. Eğer böyle bir para olanağı bulunsaydı, beni çoktan bu berduşlara temizletirdi. Ne var ki o da benim gibi parasız!

Bu sabah da aşağıdaki ot yığınının başına nöbetçi dikildim.

Yukardan asteğmen Beşir beyin geldiğini gördüm. Herhalde yine bir haberle geliyor diye düşündüm. Yanıma gelince çevresine bir baktı, bir de yukarları gözden geçirdi:

«Dinamo, dedi, ben bugün terhis edildim, gidiyorum. Seni görmeden edemedim. Sana çok acıdığımı bilmem söylememe gerek var mı? Çok acımasız insanların elindesin. Ellerinden gelse seni çiğ çiğ yiyecekler. Ama senin sağlam karakterin hiçbir falso vermiyor. Ellerine suçlu olarak düşmüyorsun. Eğer kaçmak istersen bizim oraya, Diyarbakır'a gel.»

«Beşir bey, dedim, dostluk duygularınıza çok teşekkür ederim. Bundan sonra yeni bir serüven yaşamaya ne gücüm, ne de niyetim var. Eğer sen bir dostluk göstermek istersen Dahiliye Bakanlığı'na takma bir adla yarbayın beni öldürtmek istediğini yazarsın. Askerlere yazarsan inanmazlar. Hiç olmazsa yarın öldürülürsem, sivil kesimde kimin eliyle öldürüldüğüme değgin bir belge bulunur.

«Yapmaya çalışırım,» dedi Beşir bey, kucaklaşıp ayrıldık. Yukarı çıktığında bir daha geri baktı. Bu bakışta bir içtenlik görür gibi oldum.

Ceplerimi kurutulmuş kara Erzincan üzümü ve arpa ile doldurarak tavlaya girdiğimde benim devin kafası kapıdan yanaydı, demek beni bekliyordu. Yanına yaklaştığımda atla eşeğin ortak sesini andırır sevinçli bir ses çıkardı. Cebimdekilerin çoğunu onun yemliğine

döktüm. Hemen yemeye başladı. Sonra Fatma'nın yanına gitmek için ordan ayrılmak isterken ceketimin birisince çekildiğini anladım. Dönünce bunun devin yakın arkadaşı olduğunu gördüm. Deve güzel bir şeyler verdiğimi anlamıştı. O da istedi. Döndüm, başını okşayarak onun yemliğine de bir avuç koydum. Sonra Fatma'yı sevindirdim. Gerçekten çok sevindi, demek ki o da yaşamında böyle güzel şeyler yememişti. Bu sırada tabur komutanının çok güvendiği bir çavuş tavlaya gelmiş, ortalığı gözlüyordu.

«Hasan dayı, dedi, bu katırlara o kadar çok sokulma, tekin değildir bu hayvanlar. Tavlayı süpürürken onun arka yanına çok yaklaşma. Benden söylemesi.»

«Daha iyi ya. Yarbayınız da boktan bir heriften böylece kurtulur, kimsenin eli kana bulaşmadan.»

«Hasan dayı, ne biçim konuşuyorsun, sanki seni öldürmek isteyen biri varmış gibi!»

«Neyse, bu işi burda kapayalım. Uyarılarına teşekkür ederim. Katırların cinayet işlemelerine yardımcı olmaktan kaçınacağım.»

«Ben buraya sana bir haber vermeye gelmiştim. Onu söyleyeyim bari: Bir iki saat içinde İzmir'e doğru yola çıkıyorsun!»

Yeni bir sürgünün başladığını anlamıştım. Koğuşa gittiğimde Mehmet Çavuş:

«Yine ben geliyorum seninle, dedi, hazırlan.»

«Hazırlanacak bir şeyim yok. Hiçbir eşyam yok.»

Subayların oturduğu yere, kantine doğru gideyim, dedim. Erzurumlu üsteğmen bana işittirircesine:

«İzmir'de yeraltı zindanları olduğunu işitmiştim,» diye yüksek sesle konuştu. Yeni bir mahkumiyetim yoktu, ama bu heriflerin siyasetine artık güvenmiyordum. Yoksa, yine bir felakete mi sürükleniyordum? Öyleyse İzmir'e varmadan kaçmalıydım! Yeraltı zindanlarının

düşüncesi bile beni boğuyordu.

Mehmet Çavuş belindeki tabancasıyla övünür gibi yanımda yürürken subayların yanından geçtim. Altı patlamış bir çift postalla, miadı dolmuş, ütüden sararmış bir kat giysi vererek beni kışladan çöplüğe atılır gibi yolcu etmişlerdi. Parlak, koşarak geldi, bana sarıldı, yüzümden gözümden öptü.

«Abicim, dedi, gideceğinden hiç haberim olmadı, nereye gidiyorsun böyle?»

Tabur komutanına işittirircesine yüksek sesle şöyle bağırdım:

«İzmir'deki yeraltı zindanlarına!»

Sonra, subay gecekondularının önünden geçerek incecik bir patikadan ünlü Mih Gediği'ne doğru tırmanmaya başladık. Yanımızda trene binecek birkaç izinli asker daha vardı.

— BİTTİ —

Hasan İzzettin Dinamo, Sivas Öğretmen Okulu'nu bitirir, öğretmen olarak Malatya'ya tayini çıkar. Bu sıralarda Sivas'ta bölgesel bir sosyalist kongre yapılır. Dinamo'ysa Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girerek yeniden öğrenci olmuştur. İşte bu okula girişte, kongresini yapan örgütün de üyesidir artık. Kongreyi gerçekleştirenler genellikle düşün adamları ve öğretmenlerdir. Örgütü Nâzım Hikmet'e bağlamaya karar verirler. Ruşen Zeki Koca, Nâzım ile buluşmak üzere İstanbul'a gider. Görev bölüşümünde Ruşen Zeki Koca, Sivas bölgesi sorumlusudur. Hasan İzzettin Dinamo'ya ise Ankara ili sorumluluğu düşer. Bu arada polis de adamını örgüte sızdırmıştır.

"Ey Türk İşçisi ve Köylüsü Teşkilatlan" başlıklı bir bildirinin yazımı ve dağıtımı bu deneyimsiz örgütün çöküşüne neden olur. Sonuç, Hasan İzzettin Dinamo ve diğer örgüt arkadaşları için hapisliktir. Burada Hasan İzzettin Dinamo'nun payına düşense, 1935'ten 1939'a kadar süren 4 yıllık bir cezaevi yaşamıdır.

Fakat TKP'lilerle tanışması cezaevi serüveninin bitiminden sonra başlar.

1951 tutuklamasında TKP Merkez Komitesi Üyesi olması nedeniyle 7 sene ceza alıp, bu süreyi yatıp çıkan ve Adana'da sürgün cezasını çekerken ölen, Halil Yalçınkaya'nın damadı olur.

Halil Yalçınkaya'nın ayrıca bir de 1929'da "komünizm lehinde faaliyette bulunmaktan" 4 senelik bir cezaevi yaşamı daha vardır.

Hasan İzzettin Dinamo'nun kayınpederinin, Sovyet Devrimi sırasında, Türk Kızıl Alayı'nda yüzbaşılığa kadar çıkışı, beyazlarla savaşımı ve bu döneme ilişkin anıları, yazarın aktarımıyla bu kitapta roman tadında verilmektedir.

Dinamo'nun, yapıtın girişindeki ifadesiyle, bu çevreyi kayınpederinin kanalıyla tanıması, TKP'nin birtakım önderlerinin girişimiyle evlendirilmesi, günümüze kadar isimleri canlılıklarını koruyan partililer, parti dışındaki aydınlar, provakatörler, polis ve o zamanki deyimiyle Milli Emniyet'le dirsek temasında olanlar, yine yazarın bu dönemdeki askerliği, askerde karşısına çıkan türlü düzenler, öldürülme girişimleri, kaçışı, yakalanışı, cezaevi yaşamı, tekrar askerlik, tekrar kaçış ve serüvenli bir dönem romancı duyarlığıyla sunulmaktadır.

40'lı yıllar içinde 6-7 yıla yayılan bir zaman dilimini, kendisini eksen aldığı anılar toplamını romancı ustalığı ile aktarmaktadır. Yoksa burada TKP Tarihi yazma gibi bir savı yoktur; Dinamo'nun.

Kitabın adından da anlaşılacağı gibi, birtakım TKP'liler, aydınlar ve onlara ilişkin anılardır kaleme aldıkları.

KDV Dahil
10.000 Lira

ISBN 975-488-011-5